H. HELLERMAA, V. HORM, N. REMMEL

Etteütlusi

IV–XI KLASSILE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS · 1958

A-22230

H. HELLERMAA · V. HORM · N. REMMEL

ETTEÜTLUSI

IV – XI KLASSILE

Toimetanud J. Valgma

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1958

Kinnitatud
EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI
poolt 21. mail 1958. a.

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

SISSEJUHATUS.

1. Üldised märkused.

Emakeele tähtsuse hindamine, emakeele õpetamine koolis tähtsaima õppeainena on nõukogude võimu õige rahvuspoliitika ilmekamaid avaldusi. Nõukogude korra tingimustes on meie koolil kõik eeldused noortele emakeele suuline ja kirjalik väljendusoskus kindlalt kätte õpetada. Keelealaste teadmiste ja oskuste omandamine ning kinnistamine aga nõuavad rohkesti praktilisi harjutusi. Üheks tähtsamaks harjutuste liigiks on etteütlused, mida seni paljudel juhtudel on ebaõigesti kasutatud ainult kontrolli otstarbel. Peale kontrollimise eesmärgi on etteütlusel suur õpetav ja kasvatav väärtus. See avaldub 1) reeglite kordamises etteütluseks ettevalmistumisel; 2) kordavate harjutuste tegemises; 3) etteloetava teksti jälgimise ja küllaldase kirjutamistempo arendamises; 4) õpilaste keele- ja stiilitunde arendamises; 5) vilumuses puhtalt ja korralikult kirjutada; 6) kogu klassi tüüpiliste vigade kollektiivses analüüsimises ja 7) individuaalsete vigade parandamises.

Etteütlus töövormina on meie nõukogude koolitöös laialt tarvitatav. Kui varem esines tema suhtes kahtlusi, siis nähtavasti olid need sõltuvad esijoones nõrga tasemega tekstide kasutamisest ja etteütluste metoodiliselt ühekülgsest rakendamisest.

Need puudused omakorda olid suurel määral sellest tingitud, et meil polnud kõikides klassides üldiselt kasutatavat etteütluste kogu ja tekste tuli õpetajail endil koostada. See oli eriti nooremaile õpetajaile küllaltki raske ning aeganõudev ülesanne. Pealegi olid õpetajate endi poolt koostatud tekstid väga ebaühtlase tasemega: leidus kriitiliste ortogrammidega üleküllastatud, aga ka liiga kergeid töid.

Kõigile nõudeile vastava etteütluste kogu saamiseks IV—XI klassi jaoks korraldas Eesti NSV Haridusministeerium 1956. a. konkursi. Konkursile saabunud tööde põhjal loodi käesolev etteütluste kogu, arvestades ortogrammide tihedust, tööliikide mitmekesisust, terviklike tekstide kasvatuslikku mõju ja üksiklausete väärtust. Etteütlustest on püütud luua ühtne süsteem, nii et raskemad ortogrammid süstemaatiliselt korduksid.

Tekstide küllaldane arv üksikute ortograafia- ja interpunktsiooninähtuste kohta tagab valiku võimaluse (klassi tasemele vastavalt) harjutustöödeks klassis, kontrolltöödeks ja nõrgemate õpilaste järeleaitamiseks.

II. Materjali esituse ja valiku printsiibid.

Tekstide jaotuse põhiliseks aluseks on võetud kolm kontsentrit: IV kl., V—VII kl. ja VIII—XI kl. Nende kolme kontsentri piirides jaotatakse materjal programmi järgi üksikute klasside vahel. Vajadusele vastavalt jääb õpetajal võimalus kordamise puhul või lünkade avastamise korral õpilaste teadmistes ja oskustes tekste võtta teise klassi või koguni teise kontsentri materjali hulgast.

Etteütlustesse on valitud sellised laused ja tekstid, mis ortogrammide poolest on küllalt tihedad, mitmekesised, kuid ühtlasi õpilastele jõukohased. On välditud ülekuhjamist kriitiliste ortogrammidega, mis muudab laused otsituks, kunstlikuks ja elutuks.

Suur hulk lauseid ja tekste on kirjandusest võetud. Valikul on arvestatud ka seda, et lause või tekst seostuks nõukoguliku elutunnetusega, virgutaks õpilase fantaasiat ja tundeid või arendaks ilumeelt ja stiilitunnet.

Rida etteütlusi, eriti nooremas astmes, on koostatud igapäevase kõnekeele ja ajakirjanduse lauseist. Seda on tehtud ökonoomsuse huvides — kirjandusest on raske leida ortogrammide poolest küllalt tihedaid lühikesi lauseid. Samuti võimaldavad ajakirjanduslikud laused kontakti luua nn. tarbekeele sõnavaraga. Laused ja tekstid on valitud sellised, et nad sisult ei vanane.

Vanemas astmes on lihtlauseile eelistatud liitlauseid ka hääliku- ja vormiõpetuse osas, sest lihtlaused, eriti siis, kui neid palju kõrvu esineb, tunduvad tõmbid ja igavad.

Rohkem on etteütlusi neilt aladelt, milles enam vigu tehakse, näit. häälikute õigekirjutus, suure ja väikese algustähe kasutamine, sõnade kokku- ja lahkukirjutamine ning koma tarvitamine.

Kriitilised ortogrammid korduvad nii sama klassi etteütlustes kui ka järgnevate klasside tekstides.

Iga ortogrammi liigi või liikide rühma kohta on kogus vähemalt kaks etteütlust. See võimaldab paralleelklassides eri tekste kasutada, samuti hõlbustab nõrgemate õpilaste järeleaitamist.

Mõningaid kirjandusest võetud lauseid on lühendatud. Ka tekstis leiduvaid ees- ja perekonnanimesid, mida dikteerimise järele on raske kirjutada, on asendatud kohase asesõnaga. Üldiselt on aga kirjanike lauseid adapteeritud väga tagasihoidlikult. Õpetajal on lausete muutmiseks vabamad käed: ta võib vajaduse korral mõned sõnad ära jätta või juurde panna.

III. Etteütluste liigid ja nende kasutamine.

Nõukogude metoodikas peetakse väga tähtsaks vigade ennetamist, sellepärast on kontrolletteütluste kõrval tarvitusel etteütluste liigid, mille abil õpilaste tähelepanu teatavatele ortogrammidele juhitakse, ilma et eksimuste eest negatiivset hinnet pandaks.

Järelikult võib meil tarvitatavad etteütlused nende eesmärgi järgi jagada kahte põhilisse liiki: **õppediktaadid** ja **kontrolldiktaadid**. Nende erinevus seisab niihästi tööreŽiimis, kontrollimisviisis kui ka hindamises. Õppediktaadi puhul võib iga ortogrammi juures peatuda, seda kollektiivselt või individuaalselt arutada; kontrolldiktaadi puhul peab õpilane iseseisvalt töötama. Õppediktaadi läbivaatamine võib olla kollektiivne või individuaalne, seda võib teostada kaasõpilane või õpetaja. Kontrolldiktaati kontrollib ainult õpetaja. Õpetavat tööd võib hinnata või mitte hinnata; kui seda hinnatakse, siis hinnet ei arvestata koondhindes, vaid see on ainult õpilasele orienteerumiseks. Kontrolldiktaati hinnatakse alati ja hinnet arvestatakse koondhinde panemisel.

Erilise liigi õppediktaate moodustavad **diagnoosdiktaadid**, mida kasutatakse õpilaste keelelise taseme kindlaksmääramiseks tavaliselt sügiseti. Need peavad õpilastele nende nõrku kohti näitama ja õpetajale selgitama, millistele küsimustele ta järgnevas töös suuremat tähelepanu peab pöörama.

Kuna õpilaste teadmiste ja oskuste kontrollimine ning hindamine on õppeprotsessi tähtsamaid koostisosi, siis on kontrolldiktaadil olnud seni etteütluste hulgas keskne koht. Kuid ka kontrolldiktaadi puhul peab meeles pidama, et kontrollimist ei tule teostada ainult hinnete saamise eesmärgil. Õigetel didaktilistel alustel toimuv teadmiste kontrollimine ja hindamine peab õppeprotsessi lahutamatu osana olema ka õpetav, seisma teadmiste ja oskuste süvendamise teenistuses. Järelikult on kontrolletteütlusel needsamad ülesanded mis õpetaval etteütlusel ja neile lisaks veel kontrollimise ülesanne.

Kontrolldiktaati võib teha ainult siis, kui on küllaldased kirjutamisvilumused teatud teema alal omandatud. Tekst peab olema jõukohane: pisut kergem kui viimane õpetav etteütlus.

Etteütluste liigitamisel tuleb eesmärgi kõrval arvestada veel t e o s t a m i s v i i s i. Teostamisviisi järgi võib etteütlused jaotada järgmistesse liikidesse: 1) *harilik diktaat,* 2) *hoiatusdiktaat,* 3) *valikdiktaat,* 4) *vabadiktaat* ja 5) *loovdiktaat.*

1) *Harilik diktaat* — seotud tekst loetakse algul tervikuna ette ja dikteeritakse siis lausehaaval. Sidumata tekst dikteeritakse lausehaaval. Harilikku diktaati kasutatakse nii õppe- kui ka kontrolldiktaadina.

2) *Hoiatusdiktaat* on etteütlus, millele eelneb tekstis esinevate ortogrammidega tutvumine. See võib toimuda suuliselt või kirjali-

kult. Ortogrammide vaatlemisel meenutatakse ka vastavaid reegleid.

Hoiatusdiktaadiks tuleb pidada ka etteütlust teoste kasutamisega. Selle puhul lubatakse etteütluse ajal kasutada õpikut, õigekeelsuse sõnaraamatut või teatmikku. Iga lause järel tuleb pikemalt peatuda, et õpilased kahtluse korral jõuaksid ortogrammi raamatust kontrollida. Igal õpilasel peab sel juhul olema mingi abiraamat. See etteütluse liik sobib ainult vanemale klassile sel juhtumil, kui tekst sisaldab mitut liiki ortogramme (kordav etteütlus).

Hoiatusdiktaatide hulka kuulub ka õpitud etteütlus. Õpetaja määrab sel puhul mingi teksti, milles leiduvad ortogrammid õpilaste poolt kodus läbi töötatakse; sellele järgneb klassis kirjutamine dikteerimise järgi. Sedagi tööd saab teha eeskätt kordavate teemade puhul. Tekst võib sel puhul raskem olla.

Hoiatusdiktaate kasutatakse eeskätt õpetavatel eesmärkidel.

3) *Valikdiktaadi* puhul kirjutavad õpilased dikteeritavast tekstist vihikuisse ainult nõutavad ortogrammid. Selle abil suudetakse lühikese ajaga vaadelda paljusid õigekirja juhtumeid ja juhtida tähelepanu vastavaile reegleile.

Valikdiktaati võib teha ka allakriipsutamist kasutades, näiteks pealausele, mingile lauseliikmele, korduvatele lauseliikmetele, mingile käändsõnavormile, tegusõnavormile jne. joont alla tõmmates.

Seda etteütluse liiki saab kasutada ka astmevahelduse, tüüpsõnade, liitsõnade ja pärisnimede puhul.

Valikdiktaati võib kasutada nii õpetava kui ka kontrolldiktaadina.

4) *Vabadiktaat* — õpetaja valib seotud teksti, mis küllaldaselt sisaldab õpitavaid ortogramme, loeb selle õpilastele ette, millele järgneb sisu jutustamine õpilase poolt. Seejärel analüüsitakse esinevaid ortogramme ja õpetaja dikteerib teksti lõikude kaupa. Iga lõiku loetakse ainult üks kord; õpilased kirjutavad mälu järgi. Õpilaste poolt reprodutseeritud lausete arv kui ka ortogrammide hulk võib olla erinev. Sellised tööd kuuluvad läbivaatamisele õpetaja poolt. Neid tuleb kasutada eeskätt õpetava diktaadina, kuid teatud tingimustes — klassi vastava ettevalmistuse puhul — oleks mõeldav ka nende kasutamine kontrolldiktaadina.

5) *Loovdiktaadi* puhul dikteeritakse õpilastele ainult ortogrammid, mis neil tuleb rüütada lauseisse või kcguni seotud teksti. Seda töövormi võib ainult harva kasutada, sest see võtab palju aega. Teine asi, kui antud sõnadest kodus laused tehakse. Loovdiktaati võib kasutada eeskätt õpetava tööna.

Kuna kogus on etteütlusi küllaldaselt — iga teema kohta igas klassis vähemalt kaks —, siis on õpetajal rohkesti võimalusi mitmesuguste tööliikide kasutamiseks, mis muudab töö huvitava-

maks, seega ka tulemusrikkamaks. Paljusid etteütlusi, eriti üksikuid lauseid, saab kasutada vaatlusmaterjalina, aga ka hoiatus-, valik- või vabadiktaadina.

Millises klassis kasutada üht või teist etteütluse liiki?

Diktaadi liigi valikul tuleb kõigepealt arvestada, et antud liik oleks õpetatava või kontrollitava aineosa iseärasusi arvestades kõige otstarbekohasem.

Harilikku diktaati kasutatakse kõigis klassides. *Loov-* ja *valikdiktaati,* samuti *vaba-* ja *õpitud diktaati* kasutatakse eeskätt V—VII klassis, sest siin on keeleõpetusel palju tunde ja õigekirjutusele pühendatud rohkete harjutuste metoodiline mitmekesisus soodustab õpetust. VII klassist alates on rakendatav *diktaat abiraamatute kasutamisega.* See on muidugi üldine soovitus; eri klassides võib õpetaja äranägemisel arvesse tulla teistsugune jaotus.

Ka see, milliseid tekste sellest etteütluste kogust kasutada üheks või teiseks tööviisiks, on jäetud õpetaja otsustada, välja arvatud loovdiktaadid.

Peale selle on õpetajal veel teisigi võimalusi töö mitmekesistamiseks. Ta võib õpilastel lasta dikteeritud tekstis teatud ortogrammid alla kriipsutada (näit. teatud tüüpkonda kuuluvad sõnad, liitsõnad, teatud käänded, tegusõnavormid jne.). Õpetaja võib ka teksti ette lugedes anda teatavad sõnad nimetavas käändes või *ma-* tegevusnimes, kusjuures õpilaste ülesandeks jääb nende asetamine õigesse vormi vastavalt lause sisule (näit. mitmuse osastavasse, lihtminevikku jne.).

Õpetaja võib anda etteütluse tekstis teatud sõnad ühes vormis, õpilaste ülesandeks on nende asetamine kirjutamisel selle paralleelvormi (näit. *i*-mitmuse asendamine *de*-mitmusega jne.). Selline töö on mõeldav eeskätt õpetava diktaadina. Muidugi peab õpetaja enne etteütlust õpilastele ülesannet hoolikalt selgitama ja veenduma, kas kõik õpilased on aru saanud, mida neilt nõutakse. Õpetajal tuleb ka kaaluda, kas tema poolt kavatsetav ülesanne on õpilastele jõukohane. Kui seda kõike ei arvestata, siis kujuneb selline töö asjatuks ajaraiskamiseks.

Mõnedes etteütlustes (V kl. *enese* ja *oma* tarvitamine, VII kl. õige sõna või väljendi leidmine jm.) on sulgudes antud mitu sõna. Need loeb õpetaja lauset dikteerides ette ja õpilased valivad nende hulgast õige sõna. Selline diktaat on õieti valikdiktaat, mida võib kasutada kontrolldiktaadina. Ka sellisele tööle peab eelnema selgitus.

Vormiõpetuse kohta käivais töis on võimalikud paralleelvormid sulgudes antud (maastike — maastikkude, julgetud — juletud jts.).

Mõned etteütlused ei ole terviklikud, neile tuleb lisada lauseid lauseliikmete määramiseks. Laused annab õpetaja ise, arvestades oma õpilaste sellekohaseid võimeid ja oskusi.

IV. Etteütluse teostamine ja pikkus

Teksti valikul tuleb klassi taset arvestada. Kui enamiku õpilaste kirjaoskus ei ole vajalikul kõrgusel, on õigem anda lühem ja lihtsam tekst, s. t. etteütluste kogus antud lausete hulgast või seotud tekstist tuleb raskemad juhtumid välja jätta või laused ümber teha. Selleks on õpetajal täielik õigus.

Tekstid (niihästi seotud palad kui ka laused) on püütud valida õpilastele jõukohased. Kui siiski peaks esinema õpilastele tundmata sõnu, kirjutatakse need pärast teksti või lause esmakordset lugemist tahvlile ja selgitatakse.

Kontrolldiktaadi puhul loetakse seotud tekst tervikuna ette ja siis dikteeritakse lausehaaval. Pikemaid lauseid dikteeritakse mõtteliste osade kaupa ja lõpuks korratakse kogu lauset. Dikteerimine peab toimuma kirjakeele norme arvestades; igasugune moonutatud lugemine on lubamatu.

Teksti veelkordne ettelugemine pärast kirjutamise lõppu toimub õpetaja äranägemisel.

Pärast dikteerimise lõpetamist tuleb vihikud kohe ära korjata, sest kogemused näitavad, et järgneval iseseisval lugemisel teevad õpilased vigu juurde, eriti kirjavahemärkide ja kokku- ning lahkukirjutamise osas; samuti elavneb tung naabritega konsulteerimiseks.

Dikteerija hääl peab olema keskmise tugevusega ja dikteerimistempo vastama klassi keskmisele kirjutamiskiirusele. Etteütlemise ajal tuleb hoiduda üksikute õpilastega tegelemast, märkuste tegemisest jne., mis häirib kogu klassi tööd. Kõik juhendid tuleb anda enne töö algust, nii et töö ajal ükski õpilane ei tarvitse midagi küsida.

Üksikud nõrgemad õpilased jäävad kirjutamises maha kas vähese kirjutamisoskuse või liiga palju aega nõudva kaalutlemise pärast üksikute ortogrammide kirjutamisel. Nendele õpilastele ei saa dikteerija oma tempot täielikult kohandada, sest teistel kirjutajatel jääb siis liiga palju aega üle, mis võib põhjustada korrarikkumist.

Õpilased peavad teadlikud olema sellest, et õpetaja dikteerimisel mingit märkust ei tee, kuid hindamisel arvestab töö iseseisvust (s. t. seda, kui õpilane naabri vihikusse vaatas).

Selleks et õpetajal oleks dikteerimise ajal klassist hea ülevaade ja ta hääl kogu klassile ühtlaselt kuuldav, seisab dikteerija töö ajal klassi ees.

Kõik see on kehtiv eeskätt kontrolldiktaadi kohta; õppediktaadi puhul on õpetajal vabamad käed.

Etteütluste puhul üksikute vormide (mitmuse osastav, mitmuse tunnused, ainsuse osastav jt.) kohta dikteerib õpetaja vastavad sõnad ainsuse või mitmuse nimetavas, õpilased panevad need nõutavasse käändesse.

Eri kirjaga (sõredalt) trükitud sõnad mõnedes tekstides (vormide moodustamine valikdiktaadis jne.) on õpetajale abiks nende vormide paremaks leidmiseks.

Sõnade arv kontrolletteütluses peab vastama õpilaste üldisele arengule, millest sõltub kirjutamiskiirus. Sellest lähtudes soovitatakse kasutada järgmise pikkusega tekste (kaasa arvatud abisõnad):

IV	kl.	kuni	80 sõna	VIII	kl.	kuni	160 sõna
V	„	„	110 „	IX	„	„	190 „
VI	„	„	130 „	X	„	„	230 „
VII	„	„	150 „	XI	„	„	250 „

Kogus esitatud tekstid on mõnevõrra pikemad, mis annab õpetajale võimaluse lauseid valida.

Klassis ettenähtud töö pikkusele üleminek peab toimuma sujuvalt: esimene kontroll-etteütlus õppeaasta algul koostatakse eelneva õppeaasta normide kohaselt; järgnevates töödes suurendatakse järk-järgult sõnade arvu, nii et teise poolaasta alguseks saavutatakse ettenähtud sõnade arv.

Lisaülesannetega töö (näit. hoiatus- või valikdiktaadi) sõnade arv võib olla väiksem vastavas klassis ettenähtust.

Iga liiki õppediktaatide pikkus ei ole kindlalt määratav ja oleneb väga mitmesugustest tingimustest: tööviisist, õpilaste ettevalmistuse tasemest, etteütluse liigist jm.

V. Vigade arvestamine ja parandamine.

Kontrolletteütlusele järgneb pärast tööde läbivaatamist vigade analüüs ja parandamine. See toimub võimalikult juba järgneval tunnil, et õpilaste muljed oleksid värsked ja huvi elav. Õpilastele on tarvis kõigepealt selgitada, millise keelereegli vastu nad on eksinud. See süvendab grammatika teadlikku rakendamist ja väldib vigade mehaanilist parandamist. Klassis arutatakse läbi ainult tüüpilised vead, kuna üksikjuhtumite selgitamine toimub vajaduse korral individuaalselt. Nende etteütluste puhul, kus esineb rohkesti eri ortogramme, tuleb õpetajal vead liigitada ja klassis selgitada liikide kaupa, mitte läbisegi, mis ei võimalda reeglit vastavalt kinnistada ega üldistusi teha.

Keelevigade parandamist, eriti kui neid rohkesti esineb, on vahel soovitav hinnata. Ka vigade analüüsimisel võib hinnata neid õpilasi, kes oskavad vigu õigesti seletada ja lisanäiteid tuua.

Veaks loetakse kõik eksimused õigekirja- ning interpunktsioonireeglite vastu, mis etteütluse kirjutamise ajaks on õpitud või mille tundmist eeldatakse. Mitme õigekirjareegli vastu eksimine ühes sõnas loetakse üheks veaks.

Veaks ei loeta: ilmseid hooletusvigu, kui neid esineb üksainus (mitme hooletusvea puhul kuulub hinne alandamisele); juhtumeid, mil on võimalik ortogrammi kahesugune tarvitusviis.

Kuigi ortogrammi kõikumine on üldiselt pahe, osutub suure ja väikese algustähe, eriti kokku- ja lahkukirjutamise, samuti interpunktsiooni osas raskeks vältida kõiki juhtumeid, mida kaht viisi võib kirjutada. Halb on see, kui õpetaja, alludes trükitud teksti sugestioonile, loeb veaks täiesti õige ortogrammi ainult sel põhjusel, et õpilasel see teisiti on kirjutatud kui trükises. Näit. Eesti külaelu — eesti külaelu, Euroopa kaupmehed — euroopa kaupmehed, laupäevaõhtul — laupäeva õhtul, enesealalhoiutung — enesealalhoiu tung, kehakultuurikollektiiv — kehakultuuri kollektiiv; kaugemalt kostis autosignaale ja vedurihuikeid — kaugemalt kostis auto signaale ja veduri huikeid; ilusal, päikesepaistelisel augustikuu päeval peatume Albu külanõukogu juures — ilusal päikesepaistelisel augustikuu päeval...; selle näituse, nagu mitmed teisedki, oli korraldanud kooli kujutava kunsti ring — selle näituse nagu mitmed teisedki oli korraldanud...; varsti pärast jaanipäeva lahkus Elgi, «Kiire» kolhoosi raamatupidaja, kohalt, et sõita pealinna — varsti pärast jaanipäeva lahkus Elgi «Kiire» kolhoosi raamatupidaja kohalt,... jne.

Vanema astme tekstidesse on koguni meelega jäetud kokku- ja lahkukirjutamise ning kirjavahemärkide ossa lauseid niisuguste ortogrammidega, mis võimaldavad kahesugust kirjutamisviisi. See sunnib sügavamalt ortogrammide üle järele mõtlema. Hiljem töid analüüsides esitavad õpilased selliste ortogrammide kohta seletuse.

Mõnel juhtumil tuleb õpilastele dikteerimisel öelda, mida ortogrammi all on mõeldud, et nad võiksid kirjutamisel orienteeruda (näit.: Tallinna Kalakombinaat, Riiklik Teaduslik-Tehniline Komitee jts. puhul on tarvis öelda, et need on pärisnimed).

Kui etteütluses on eksimusi käsitlemata reegli vastu, siis juhib õpetaja neile tähelepanu ilma neid hindamisel arvestamata.

Vead parandatakse õpilase poolt harilikult sel viisil, et kirjutatakse välja vigane ortogramm (tarviduse korral ka lause), esitatakse selle juures reegel, mille vastu eksiti, ja tuuakse mõned analoogilised näited.

Etteütluse vigade parandus tehakse õpilaste poolt iseseisva tööna kodus. Tunnis võib kirjutada vigade paranduse ainult sel juhtumil, kui paljudel õpilastel on ühed ja needsamad vead.

Me teame, et eesti keele hinne peab kajastama esijoones õpilase praktilist keeleoskust. Kui õpilase kirjalike tööde keeleline tase ei vasta programmi ja Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt väljaantud metoodilise juhendi nõudeile õpilaste teadmiste kontrollimise ja hindamise kohta eesti keeles, siis ei või talle panna rahuldavat hinnet, hoolimata sellest, et ta programmis ettenähtud teoreetilised teadmised on omandanud.

VI. Loov lähenemine tööle.

Selles kogus antud etteütlustesse on õpetajal tarvis loovalt suhtuda: neid ei tule võtta kui lõplikult valmis tekste, vaid kui hõlpsasti kättesaadavat materjali vajaliku, teatud klassile ja ajamomendile kohase töö koostamiseks.

Nagu juba öeldud, on tekstid ettenähtust pikemad. See võimaldab õpetajal valikut teha, välja jättes niisuguste ortogrammidega laused, mis antud klassis ei ole kriitilised või on liiga rasked. Samuti on õpetajal võimalus muuta vajaduse korral lausete järjekorda, koostada kogus antud mitme etteütluse materjalist uus tekst just nendele ortogrammidele, mis antud klassi õpilastele kõige rohkem raskusi tekitavad. Paljudel juhtumitel on see vajalik ka sellepärast, et eraldi iga väiksema ulatusega teema kohta, mille käsitlemist programm nõuab, ei saa alati etteütlust, eriti kontrolletteütlust kirjutada.

Lausete valikul tuleb arvestada, et tekst oleks ortogrammidega piisavalt küllastatud. Selles mõttes ei või antud lausetest valida ainult raskemaid, mis tekitaks ortogrammide ülekuhjamist ja väsitaks õpilasi kiiresti ning põhjustaks liigsete vigade tekkimist. Keskmiselt küllastatud etteütluse tekst sisaldab vanemas astmes 40—60 õpitud ortogrammi, nooremas astmes vähem. Ortogrammid peavad olema ühtlaselt jaotatud, nii et kergemad ja raskemad laused vahelduksid. Eriti etteütluse lõppu ei tohi jätta raskemaid lauseid.

Teema kordamisel ei tarvitse sugugi piirduda ainult selle materjaliga, mis antud lõigu kordamiseks on etteütluste kogus antud. Näit. häälikuõpetuse kordamisel VII või isegi vanemates klassides võib väga hästi kasutada raskemaid lauseid ka V kl. osast. Sama on kehtiv keeleõpetuse iga osa kohta.

Kuna kogus on iga teema kohta antud kaks või mitu teksti, ei tule neid kõiki õppeaasta jooksul ära kirjutada. Tekstide suur arv annab õpetajale võimaluse kasutada paralleelklassides ja eri õppeaastatel erinevaid, vastavale klassile sobivaid etteütlusi.

Kuigi diktaatide kirjutamise vajalikkuses pole põhjust kahelda, ei tohi nendega ka liialdada. See koormab õpilasi ja õpetajat ennast, seega kahjustab õppetööd. Eriti tuleb kaaluda seda, kas teatava teema harjutamiseks pole mõni teine tee antud tingimustes sobivam. Sellepärast kerkib küsimus, kui palju kontrolletteütlusi teha. Tavaliselt korraldatakse niimitu kirjalikku klassitööd (etteütlused, kirjandid ja kontrolltööd) veerandaastas, kuimitu tundi on eesti keelt ja kirjandust nädalas. Kontrolldiktaate tuleb teha umbes üks kolmandik kõigist töödest, s. o. kuue nädalatunni puhul 2 tööd veerandaastas, 5 nädalatunni puhul 3 tööd poolaastas jne.

Peetagu alati meeles, et etteütluse eesmärgiks ei ole ainult teadmiste kontrollimine, vaid eeskätt kirjutamisoskuse arendamine.

V. B. — V. Beekman
E. B. — E. Bornhöhe
T. B. — T. Braks
M. J. E. — M. J. Eisen
Fr. R. F. — Fr. R. Faehlmann
M. G. — M. Gorki
A. H. — A. Haava
A. Ht. — A. Hint
M. I. — M. Iljin
A. J. — A. Jakobson
A. Kl. — A. Kaal
L. Ks. — L. Kahas
A. Ks. — A. Kallas
E. K. — E. Kippel
A. Kg. — A. Kitzberg
A. K. — A. Kivi
L. K. — L. Koidula
Fr. R. Kr. — Fr. R. Kreutzwald
E. Kn. — E. Krusten
J. K. — J. Kunder
J. Kr. — J. Kärner
H. L. — H. Leberecht
J. L. — Juhan Liiv
J. Ln. — J. London
O. L. — O. Luts
J. Mk. — J. Madarik
M. M. — M. Metsanurk
J. M. — J. Mändmets
E. M. — E. Männik
M. N. — M. Nurme
N. O. — N. Ostrovski
J. Pm. — J. Palm
J. Pj. — J. Parijõgi
J. Pk. — J. Piik
P. P. — P. Pinna
M. P. — M. Prišvin
H. P. — H. Pukk
A. P. — A. Puškin
P. Ps. — P. Põldroos
J. P. — J. Pärn
Rj. — Rahvajutt
E. R. — E. Rannet
M. R. — M. Raud
H. R. — H. Raudsepp
V. R. — V. Ridala
R. R. — R. Roht
P. R. — P. Rummo
E. Rl. — E. Rängel
V. S. — V. Saar
J. Sr. — J. Semper
I. S. — I. Sikemäe
R. S. — R. Sirge
J. Sl. — J. Smuul
G. S. — G. Suits
E. S. — E. Särgava
J. S. — J. Sütiste
M. Š. — M. Šolohhov
A. H. T. — A. H. Tammsaare
E. T. — E. Tasa
A. T. — A. Tigane
O. T. — O. Tooming
L. T. — L. Tolstoi
Fr. T. — Fr. Tuglas
O. U. — O. Utt
J. V. — J. Vahtra
V. V. — V. Vaida
P. V. — P. Vallak
Vs. — Vanasõna
M. V. — M. Veske
E. V. — E. Vilde
V. Vill. — V. Villandi

IV KLASS.

I. HÄÄLIKUÕPETUS.

1. Klusiil sõna algul.

1

Käsi peseb kätt. Varsti saab gaasi ka meie maja. Kraadiklaasi järgi on täna kaks kraadi külma. Toivo ostis poest ploki, kummi ja pliiatsi. Paljud lapsed sõidavad kooli bussiga. Põlevkivist saab valmistada ka bensiini. Ilma distsipliinita töötada ega elada ei saa. Õhtuti käime basseinis ujumist õppimas. Võitjaks osutus keegi punases trikoos tütarlaps. Tõnu diktaadis polnud ühtki viga. Tänavu hakkasime õppima geograafiat. Meie klassis kapi otsas asetseb suur gloobus. Pioneeride koondusel viibis ka direktor. Moodustasime kolm brigaadi ja läksime õunapuid istutama. Brigadirideks valiti Peeter, Bruno ja Tiia. Kauplusse saabus müügile kingi, botikuid, dresse ja kasukaid.

2

Tiina istus toas ja õmbles pluusi. Äkki tormas tuppa Paul ja kutsus teda palli mängima. Tiina riputas pluusi kappi. Siis pani ta dressi selga ja bareti pähe ning läks õue.

Seal oli juba rohkesti poisse ja tüdrukuid. Kusti ja Georg valiti kapteniteks. Mäng algas.

Äkki sõitis õuele laiade kummidega auto. Presendist kinnastega mehed hakkasid kivisütt maha laadima. See tekitas palju tolmu. Lapsed katkestasid mängu ja läksid tuppa.

Tiina võttis tolmused riided seljast ja läks duši alla. Peagi oli ta riietatud puhtasse kleiti ja alustas õppimist.

2. *h* sõna algul.

3

Talv mattis aiad ja teed hangedesse. Hommikune hämarus kattis maad. Allika ääres jõid hallikad loomad vett. Äkki haistsid hundid inimeste lõhna. Nad hakkasid ulguma ja kadusid harvade

põõsaste vahele. Hommikuti võib heinamaadel näha juba halla ja udu. Tänava ääres kasvab mitu igivana puud. Ants harutas õngenööri. Ta oli püüdnud ühe haugi ja kaks ahvenat. Pioneerid arutasid, millist mängu mängida. Aino hakkas hirmu pärast higistama. Andres ei julgenud torni aknast alla vaadata. Tööõpetuse tundides õpivad poisid hööveldamist. Mõnikord pole neil aega isegi higi pühkida. Kõik on suure innuga töö juures. Vanasti tuli õppimise eest maksta kõrget hinda.

4

Hommikul.

Aime ärkas juba aovalgel. Uni oli kui käega pühitud. Täna pidi ta alustama sõitu Arteki pioneerilaagrisse. Avatud aknast hoovas tuppa jahedat õhku. Hommikune päike heitis helkivaid kiiri kastest õhetavale heinamaale. Uimastavat õielõhna heljus pilvedena õhus.

Isa ootas juba õues. Uue vankri aiste vahel puristas noor hallikas hobune.

Teel peatuti allika juures ja joodeti hobust. Äkki haistis isa noor hagijas hirvede lõhna. Ta hüppas haavikusse ja hakkas ägedasti haukuma. Hobune ehmus. Isa pingutas ohje.

Varsti jõuti jaama ja hakati ootama rongi.

3. Täis- ja kaashäälikute välted (peale klusiilide).

5

Pööningul ei tohi olla mingisugust koli. Kolhoos ehitab uut koolimaja. Kolhoosi lapsed viiakse autoga kooli. Kuri koer haukus tee ääres. Praegu parandatakse kuuri katust. Sovhoos ehitas kaks uut kuuri. Arst ravib haigeid. Kraavi ääres kasvavad maasikad. Ekskavaator kaevab kraavi. Su suu on vist pesemata jäänud. Sa too tee lauale! Kas sa tõesti ei saa mind aidata? Mi asetseb esimesel joonel, si aga kolmandal. Pehkinud tala asendati uuega. Saabastele pandi uued tallad. Kes soovib minna virna otsa põhku tallama? Abja rajoonis kasvatatakse palju lina. Meil hakkab kaduma erinevus linna ja maa vahel. Kolhoos saatis linna koorma õunu. Praegu ehitatakse meie alevikku uut rahvamaja. Oktoobripühadeks kolisid töölised uude majja. Märkasin küll kivi, kuid lõin siiski kirve kivvi. Kel on kell kaasas? Küll on tal tore sall. Tol poisil on palju jõudu. Selle laua paksus on rohkem kui üks toll.

6

Masinate müra kostab kaugele. Mäe otsas on muistse lossi müürid. Töölised ehitavad müüri. Väle jänes lippas üle tee. Laul-

mise tunnis teeme hääleharjutusi. Pillid seati häälde. Tuul oli vaiksemaks jäänud ja mehed otsustasid ööseks metsa jääda. Me aitame, kui te abi vajate. See noor puu on pärit Siberist. Ma arvan, et selle maa peale küll veel midagi külvata ei saa. Ainole õmmeldi sinisest sametist mantel. Kiri asus puust seitsme sammu kaugusel. Minna polnud enam sadat sammugi. Vurinal lendasid varblased puu otsa. Meisterdasime puust uhke vurri. Pöörlevat vurri on raske tasakaalust välja viia. Liigne kiirustamine ei too kasu. Lapsed hoolitsesid kassipoegade eest. Kõige rohkem kardab meie Muri naabri kassi. Õhtul kogunesid pioneerid koolimajja. Koolimajas oli soe ja hubane. Tööõpetuse tundides voolime savist asjakesi. Kaloss jäi kinni sitkesse savvi. Metsa ääres on väike onn. Kas meie kass on siin? Tal on kodus väike valge tall. Sovhoosi ehitatakse sel aastal uus tall.

4. Klusiilide välted.

7

Kangaste kudumisel kasutatakse suga. Aino suka kannas oli suur auk. Pioneer peab ise nõeluma oma sukka. Vanempioneerijuht jutustas meile mitu huvitavat lugu. Luku vedru on kulunud. Uks tuleb panna lukku. Siit lähebki teerada laagrisse. Jukul on nüüd uus ratas. Raha ratta ostmiseks teenis ta ise. Vanaisal on pikk valge habe. Kange hape põletab nagu keev vesi. Autojuht valas happe akust välja. Vana tala alla pandi uus tugi. Vanaisa võttis koldest tuki. Tuleasemel oli veel mitu hõõguvat tukki. Külm talv tegi palju kahju. Leili katab alati oma voodi valge tekiga. Internaadis anti igale õpilasele kaks tekki. Tigu on väga aeglane loom. Tikud on köögis riiulil. Mati läks kööki, et tuua isale tikku. Kes tahab teisi õpetada, see peab kõigepealt ise hästi õppima. Pioneeride lipuvardal oli hõbedane nupp.

8

Miku õde õpib seitsmendas klassis. Selles mängus kasutame nüüd hoopis teist võtet. Õppisime tundma uusi võtteid. Ära ole kade! Pane lauale uus kate! Lavade katmiseks muretseti õlgedest katted. Juku lebas murul ja vaatles pilvi. Lepa otsas laksutas ööbik. Väga pehme soo kohta öeldakse, et see on mäda. Mätaste vahel on põhjatu pori. Konn ronis suure vaevaga mättale. Poti põhja oli tekkinud suur auk. Ostsime uue poti. Pioneerid hakkasid potti tulele seadma. Ants aitas vanakesel kelku lükata. Lükka tugevamini! Ait all, look peal? Sepp võttis tüki seepi. Nõukogude õpilase kohus on hoolega õppida. Õppetundides tuleb õpetaja selletusi hoolega tähele panna. Keegi koputas katusekambri uksele. Pimeduse tõttu ei olnud võimalik rutem liikuda. Enne äikest tekkis tuulevaikus. Õpetaja küsis meilt õpitud tükki.

5. Lühike, pikk ja ülipikk häälik (kokkuvõtteks).

9

Sapöörid.

Pimeduse katte all hiilisid meie sapöörid vaenlaste kaevikute ette. Nad ruttasid, sest ülesanne oli vaja kiiresti täita. Sapöörid chitasid mitu kaevikut ja tulepesa. Kui kerkis punane rakett, algas rünnak. Sapöörid olid teatavad kohad mineerinud ja siis tagasi pöördunud. Tuli rutata, et jõuda õigeks ajaks omade juurde. Tagasitulek oli hõlpsam, sest tee oli tuttav. Teel kohtasid nad mootorratturit. See oli nende roodu virgats. Rünnakul tarvitati suitsukatet. Siis mattus kõik suitsu, nii et võis märkamatult liikuda.

10

Epu vaip.

Epul oli nukuke. Tal oli nuku jaoks ka voodike. Puudus aga vaip. Vanaema otsis kapist lapi. Ta käskis lapi kitsamaks lõigata. Epp arvas, et lai vaip katab paremini. Tüdruk ei lõiganud lappi kitsamaks.

Ta kattis nuku laia vaibaga. Vaiba servad ulatusid põrandale ja määrdusid.

Epp tahtis vaipa pesta. Vanaema valas kaussi kuuma vett. Ta käskis Epul külma vett juurde valada. Epp ei hoolinud vanaema õpetusest. Ta pistis vaiba kuuma vette ja kõrvetas näpud. Nuttes valas ta külma vett juurde. Ta lõikas vaibagi kitsamaks. Vaip sai puhtaks ega määrdunudki enam.

(A. Tigase järgi.)

6. Konsonantühendid.

11

Meie kooli orkestrile telliti uued kandled. Imetlesime kõrgelt kaldalt vaikselt loksuvat merd. Kolhoosnikud ajasid lambad koplisse. Vaprust saab näidata tööski. «Osavate käte» ringis õpime kuduma kindaid ja sukki. Läksime üle kitsa purde oja teisele kaldale. Arst tõmbas välja valutava hamba. Täna võtsime üles kolm tonni kartuleid. Kaugusest hakkasid paistma tehaste korstnad. Ärge rikkuge puid ja põõsaid! Poisid värvisid kooli planku. Õnge otsas siples suur kala. Kirju liblikas lendles lillede vahel. Linlased sõitsid kolhoosnikutele appi. Koer kargles ja hüples kui meeletu, kui ta oma vana sõpra Tootsi nägi. Tuisus ja tormis on

hea kanda kottmütsi. Pioneerid marssisid marsihelide saatel saali. Homseks tuleb pähe õppida kümme värssi «Kalevipojast». Igas värsis on kaheksa silpi. Varsti algab uus seanss. Aino kallas piima tassi ja asetas tassi õe ette.

12

Lõoke lendas ikka kõrgemale ja kõrgemale. Viimaks kadus ta lõplikult silmist. Lõök oli kiire ja täpne. Tallinlased võivad olla uhked tehtud tööle. Mindi vaprasti edasi. Linda võttis võrkkoti ja läks poodi. Igal aastal avatakse meil uusi keskkoole. Poisid olid laua katnud uue paberiga. Klassis oli lilli mitmesugustes värvides. Katkenud võrk parandati kiiresti. Koolitädi täitis jooginõu värske veega. Poisid aitasid selle pingile tõsta. Aino, pese noad ja kahvlid puhtaks! Selles asjas võeti vastu kindel otsus. Kotkad armastavad pesitseda kõrgetel mägedel. Kasvage vaprateks ja julgeteks inimesteks! Iga kirjand peab lõppema lõppsõnaga. Moodsatel ahjudel ei ole teravaid simsse. Oktoobripühade aktusel kanname ette «Viru valsi». Kioskis müüakse morssi ja jäätist. Arst katsus haige pulssi. Sead tuhnivad kärssadega maad. Kolhoosnikutele maksti avanssi.

7. Helilised ja helitud häälikud. *-ki* ja *-gi*.

13

Hoidke oma raamatud puhtad! Õhtuks jõudsid matkavad pioneerid tagasi laagrisse. Kus suitsu, seal sooja. Ähkides ja puhkides tossutas rong jaama. Kuigi matkati jalgsi, mindi jõudsasti edasi. Kärbsed segavad lapse und. Heitsin voodisse ja püüdsin uinuda. Töö moodsate masinatega edeneb kiiresti. Tehke oma tööd aegsasti valmis! Poisid, kandke puud kuuri! Kotkas on uhke lind. Tundke rõõmu ilusast ilmast! Kuldsed viljaterad langesid kottidesse. Sõudke kaldale ja võtke Pärtel ka paati! Viibimine umbses õhus on tervisele kahjulik. Käändsõnu käänatakse, pöördsõnu pööratakse. Piki raudteed kulges laudsile maantee. Vana seppki tuli noorte sekka. Austa tööd, siis töö austab sindki! Kumbki meestest ei lausunud sõnagi. Mõnda mustust ei kõrvalda seepki. Keegi ei pärinud temalt enam midagi. Poiss ei osanud imestuse pärast enam nohki öelda. Sulgki tõrgub inetuid sõnu kirjutamast. Noor sokkki ilmus autot piiluma.

14

Argsel sammul astusid poisid pimedasse metsa. Kas ta üldse tuleb? Enne töö tehakse, pärast palk makstakse. Nöör oli läinud

umbsõlme. Meie rajoonis on seitse algkooli. Üleaedsed elasid rahus ja sõpruses. Noor hobune kohkus ja hakkas lõhkuma. Kes püüab kõigest väest, saab üle igast mäest. Ega ühest härjast kahte nahka saa. Hoovi piiras kõrge laudtara. Nüüdsel ajal oskavad meie maal kõik inimesed lugeda ja kirjutada. Meie tänavasse on kerkinud mitu moodsat maja. Kolm pioneeri võtsid lipu ja astusid rivi ette. Esimesel koolipäeval lehvis ukse kõrval punane lippki. Peale ajakirja «Pioneer» osteti veel mitu numbrit «Sädetki». Kolhoosi auvõõraste hulgas oli pioneeregi. Hea tuleb isegi, paha ei paludeski. Kägu kukkus kuuse otsas, lindki laulis lepa ladvas. Ükski tark pole taevast tulnud. Koergi ei saa haukumata süüa.

8. Kõik häälikute õigekirjutuse juhtumid.

15

Kurg.

Matkavad pioneerid leidsid Võõpsu soo äärest kure. Lind ei jaksanud lennata ega joostagi. Ta üks tiib ja jalgki olid vigastatud.

Lapsed viisid kure koolimajja. Nad hoidsid ja ravitsesid teda hoolega. Kurg kodunes peagi ja paranes jõudsasti. Varsti oli ta terve, kuid ei kavatsenudki ära lennata.

Jõudsid kätte külmad ilmad. Kurg paigutati «Võidu» kolhoosi kanalasse.

Kevadel tõstsid poisid vahtra latva vana ratta. Seda käis paaril korral vaatamas meie kurgki. Siis kadus ta kuhugi umbkaudu seitsmeks päevaks.

Ühel hommikul oli vahtra otsas kaks kurge. Meie kurg oli leidnudki endale kaasa.

16

Õngitsemas.

Oli erakordselt ilus hommik. Mikk ja Pärtel läksid kalale. Varsti olidki nad Veisjärve ääres. Poisid murdsid metsast sobivad ridvad, lõikasid need parajaks ja astusid lootsikusse.

Peagi leidsid nad soodsa koha õngitsemiseks. Nad seadsid õnged korda ja heitsid vette. Äkki tundis Mikk, et midagi on õnge otsas. Ta tõmbas hoogsalt ja saigi kätte suure ahvena. Mikk pistis saagi kotti ja jätkas püüki. Järgmine kala hakkas Pärtli õnge.

Nii püüdsid poisid kolm tundi. Nad said kokku üle kolmekümne kala. Varsti hakkas päike liialt kõrvetama. Poisid sõudsid kaldale ja läksid koju.

17

Marjul.

Ühel selgel hommikul läksid Katrin ja Helga metsa marju noppima. Metsa serval polnud ühtki marja ja lapsed läksid ikka sügavamale. Ühelt künkalt leidsid nad rohkesti marju.

Varsti olidki korvikesed täis ja lapsed tahtsid koju pöörduda. Nad ei leidnud aga teed, sest olid ära eksinud. Lapsed istusid pehkinud kännule ja hakkasid nutma.

Äkki ilmus kuskilt hall eideke. Ta päris, miks nad nutavad. Lapsed jutustasid. Lahke eideke lohutas lapsi ja lubas koju juhatada. Kiiresti hakkasid nad minema.

Peagi paistsid tuttavad paigad. Lapsed tänasid eite ja lippasid ruttu kodu poole.

18

Kaval Tuks.

Ilmaril oli väike koer Tuks. Tuks armastas õhtuti sooja ahju ääres pehmel toolil lamada.

Kord aga istus Ilmar ise samale istmele. Ta toetas selja vastu sooja ahju külge ja sirvis õpikut. Tuks tuli tuppa. Ta oli väga solvunud, et Ilmar tema toolil istus. Ta mõtles tükk aega, kuidas oma tooli vabastada.

Äkki tuligi talle kaval mõte. Ta ajas kõrvad kikki, tormas ukse juurde ja hakkas ägedasti haukuma. Ruttu tõusis Ilmar toolilt. Ta läks ust avama. Kohe hüppas Tuks oma istmele ja tõmbus mugavalt kerra.

II. VORMIÕPETUS.

9. Suur ja väike algustäht.

19

Meie klassi kõige tublimad sportlased on Jüri Järvesoo ja Inge Helenurm. «Edu» kolhoosi pioneerid sõitsid ekskursioonile Emajõe äärde. Esimese öö veetsid nad Võrtsjärve kaldal telkides. Meie koolis õpivad peale eestlaste ka mõned venelased. Varem elasid nad ühes sovhoosis Leningradi lähedal. Ka meie oskame juba kõnelda venelastega vene keeles. Ühel pühapäeval sõitsime Pärnust Kihnu saarele. Kõik kihnulased olid meie vastu väga sõbralikud. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva tähistati piduliku aktusega. Annile kingiti sünnipäevaks raamat «Kaksteist kuud». Olgu tervitatud Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei! Staadionil võistlesid tallinlased leningradlastega. Mina õpin Tõrva rajooni Vooru Algkooli IV klassis. Kõik meie salga

pioneerid loevad ajalehti «Säde» ja «Noorte Hääl». Iga aasta juulikuus tähistab eesti rahvas Eesti NSV aastapäeva. Hiljuti külastas Tallinna ja Tartut grupp soomlasi. Kõik pioneerid tahavad astuda ÜLKNÜ ridadesse. Igal teisipäeval ja reedel toimuvad Laatre 7-kl. Koolis ringide koosolekud. Mulle meeldib lugeda Ralf Parve luuletusi.

20

Võistlus.

Ants ja Eedi elavad «Järve» kolhoosis. Toomas ja Peeter on aga «Sõpruse» kolhoosi poisid. Nad kõik on pioneerid ja õpivad Toomesoo Algkoolis.

Hiljuti ilmus ajalehes «Säde» kirjutus purjekate võistlusest Võrtsjärvel. Poisid otsustasid korraldada samasuguse võistluse.

Nädal aega töötati virgalt ja laupäeval viidi Mäeküla järvele kaks purjekat. Need olid «Pioneer» ja «Koit».

Võistlus toimus jaanipäeval. Seda tuli vaatama palju rahvast. Olid tulnud Jüri, Leili, Aili ja veel teisigi pioneere.

Algas võistlus. Kord oli ees «Pioneer», kord «Koit». Lõpuks võitis võistluse siiski «Pioneer».

10. *Sepp*-tüüpi sõnad.

21

Koolimaja ees lipuvardas lehvis uhkesti punalipp. Kogu linn oli lipuehtes. Meie kolhoosis töötavad virgad sepad. Seppadel on alati palju tööd. Põllu ääres kasvas mitu sirget leppa. Noored kuked ei saa läbi vanade kukkedega. Lisa supile soola! Supis on soola vähe. Virveke õmbles oma nukkudele kleite. Kartulid valati vakast kottidesse. Uus kaup asetati letile. Tööõpetuse tunnis õppisime nõeluma sukki ja sokke. Sukad ja sokid asetati nöörile kuivama. Rotid närivad kotid katki. Hävitage rotte! Kuivad heinad paigutati lakka. Lakas oli veel mulluseidki heinu. Uus ülikond pandi paberist kotti ja riputati kappi. Kolhoos ostis Torist noore täku. Poisid pügasid hekki. Heki pügamine nõudis hoolt ja täpsust. Kalurid istusid paatidesse ja sõudsid järvele. Karjased pugesid vihma eest rõukude alla peitu. Kaks väikest varssa söövad koplis rohtu. Varsti oligi väike varsake nooreks hobuseks sirgunud.

22

Kolhoosis anti kõigile maitsvat hernesuppi. Peale hernesupi anti õpilastele veel magusaid käkke piimaga. Hernesupis oli palju väikesi pekitükke. Tekkide õmblemiseks kasutati atlassi ja vatti. Ait lukustati suure ripplukuga. Autole laaditi raskeid pakke, kotte

ja kaste. Meie kolhoosi sepp on napi jutuga, aga tubli töömees. Kalurid kannavad pikki säärikuid. Poisid läksid seppadele appi lõõtsa tõmbama. Sukkade nõelumisega saavad poisidki hakkama. Pill tuleb ikka pika ilu järele. Oktoobripühadeks kaunistasime klassi paberist lintide ja kuuseokstega. Eesti NSV on kuulus suure hulga järvede poolest.

Kolm pioneeri marssisid lippudega rivi ees. Uhkes marsis sammus kogu salk tribüüni eest mööda. Paadid kinnitati keti abil postide külge. Mingisugused pikkade nokkadega linnud jalutasid soo ääres. Hiljem selgus, et tegemist on kurgedega.

11. *Maastik*-tüüpi sõnad.

23

Kiri pandi ümbrikku. Lagendiku serval märkasime madalat võsastikku. Tee viis üle künkliku maastiku. Mõistliku mehega aetakse ka mõistlikku juttu. Esimese klassi poiss uuris oma lugemikku ja pilti lugemiku kaanel. Püüdlikele (püüdlikkudele) pioneeridele jagati kiitust. Meie koolimaja ümber kasvab mitu ookslikku mändi. Näitusel oli mitu noore kunstniku meisterlikku maali. Sotsialistlikus riigis abistavad kõik inimesed üksteist. Õpilased rajasid kooli juurde korraliku staadioni. Raske ja hädaohtliku ülesande täitmiseks otsiti vabatahtlikke. Universaalkaupluses müüakse kõiki vajalikke kaupu. Vabatahtlike (vabatahtlikkude) salgad läksid rindele. Kolhoosi aednikku ja aedniku abilist premeeriti eesrindliku töö eest. Pioneer võttis märkmiku ja kirjutas midagi märkmikku. Tänati sõbralikke kolhoosnikuid hea vastuvõtu eest. Tuletõrje kaitseb kodanike (kodanikkude) vara. Ametiühing korraldas oma liikmete lastele rikkaliku nääripuu.

24

Auklikule teele veeti liiva. Kolhoosnikutele anti rikkalikku tasu. Kas kõik oskavad peast tähestikku? Laps külmetas ja on nüüd kopsupõletikus. Kaks kolmandikku ja kaks kuuendikku moodustavad kokku ühe terve. Arglik jänes pages kiiresti põõsastikku. Pioneeride ja kommunistlike (kommunistlikkude) noorte peamiseks kohustuseks on hästi õppida. Eesrindlike (eesrindlikkude) kolhoosnikute nimed kanti autahvlile. Meie klass vajab veel kolme laulikut ja kahte sõnastikku. Kioskis müüakse vihikuid, kaustikuid ja ümbrikke. Me sammume mööda leninlikku teed kommunismile. Suur tänu meie parteile õnneliku lapsepõlve eest! Kaht eesrindlikku kolhoosnikut premeeriti jalgrattaga. Mõistlike (mõistlikkude) inimestega on hea koos elada. Nende jändrike (jändrikkude) puudeni on veel pool kilomeetrit. Tee praeguse õnneliku eluni oli pikk ja vaevarikas. Püüdlike (püüdlikkude)

noortena hinnatakse neid väga. Okslikest (okslikkudest) laudadest ei saa valmistada suuski.

12. *Sepp-* ja *maastik*-tüüpi sõnad.

25

Jaak ja Ott on eeskujulikud pioneerid. Nad on eeskujulikud spordis ja õpinguis. Tihti võib mõlemat sõpra kohata kooli spordiplatsil. See asetseb piklikul lagendikul, mille ümber kasvab üksikuid jändrikke mände. Plats ise on piiratud pikkadest lattidest taraga.

Seal meie sõbrad heidavad ketast ja granaati. Nad tegelevad ka mitmesuguste sportlikkude harjutustega.

Oti huvialaks on ketas. Esimese ketta meisterdas ta ise. Lennates tekitas see imelikku vurinat. Praeguse ketta sai ta vennalt. Viimane töötab kunstnikuna kellasseppade artellis.

Jaagu lemmikalaks on aga võrkpall. Ta kuulub kooli meeskonda.

26

Matkal.

Pioneerid läksid matkale. Neil olid seljas kotid ja käes kepid. Ainult Mikul polnud keppi. Võsastiku ääres märkas ta okslikku kadakat. Sellest lõikas ta enesele kepi.

Tee lookles üle künkliku maastiku. Tee ääres oli kauneid kaasikuid ja sarapikke. Äkki märkasid lapsed arglikku sokku. See kadus kiiresti võsastikku.

Õhtuks jõuti pikliku järve äärde. Järve kaldal kasvas sirgeid leppi ja jändrikke mände. Maapind oli kaetud kanarbikuga. Siin rahulikus kohas otsustati veeta öö. Kiiresti tehti lattidest sõrestik. Sõrestikule asetati oksi. Pärast sööki aeti juttu. Koostati plaane homseks. Siis vajusid väsinud matkajad rahulikku unne.

13. *Mõte*-tüüpi sõnad.

27

Vedur andis vagunile tõuke. Saadud tõuge pani vaguni liikuma. Iga leiutise aluseks on mingi julge mõte. Algab saade «Julgete mõtete maailmast». Tõlge eesti keelest vene keelde ei valmistanud meile raskusi. Kõik rõõmustasid hea teate üle. Heade teadete üle tuntakse alati rõõmu. Hüppaja sooritas ilusa hüppe. Pioneerid aitasid koolile kütet varuda. Kütte puudumise tõttu ei tohi kool päevagi seista. Traktori järele oli haagitud kolm äket.

Need äkked olid valmistatud terasest. Pioneer peab oskama kiiresti süüdata lõket. Lõkete kuma paistis kaugele. Matkavad pioneerid istusid lõkke äärde puhkama. Julgus aitab ületada tõkkeid. Seffide auto tõi koolile mitu koormat kütet. Lätted vulisesid tasa. Kolhoosnikud vaatasid mõtteis (mõtetes) õhtust taevast.

28

Hoolsad sepad remontisid äkked kiiresti. Murdsime katki paar kuivanud leppa, et saada kütet. Tarku mõtteid hindame alati. Kirst oli kaunistatud täkete ja juttidega. Kaevule pandi uus kett ja parandati rake. Akende katteks kasutatakse tekke. Tiiu oli nii mõtteisse (mõtetesse) vajunud, et ei kuulnudki ema tulekut. Koorem kaeti presendist kattega. Poiss ületas meisterlikult kõik tõkked ja lõpetas jooksu esimesena. Pioneerid hakkasid tegema lõket, et keeta suppi. Poisid raiusid keppe ja latte, et ehitada tõkkeid. Kett läks katki ja mootorratas jäi seisma. Mees parandas keti ja asetas tagasi rattale. Äke tuli traktori küljest lahti. Traktorist parandas keti ja kinnitas äkke traktori külge. Hoogsa hüppega ületas sportlane lattidest tõkke. Jänes tegi lagendikul mõned pikad hüpped.

14. *Hammas*-tüüpi sõnad.

29

Kolhoosi rukkiväli lainetas tuules. Rukkis oli rukkiräägu pesa. Rukkeid (rukist) saadi ohtrasti. Mättalt mättale hüpates jõudsime viimaks jõhvikateni. Järgmisel hetkel vihises ketas läbi õhu. Poistele meeldis õhtuti ketast heita. Ketta said nad koolimajast. Korralik õpilane paneb oma saapad voodi serva alla. Hooletu poiss otsis oma saabast. Kingsepp parandab saapaid. Poisid mängisid õues kärarikast mängu. Peagi olid kõik kärarikkast mängust tüdinud. Sepp rautab ratast. Rautatud rattad on ukse kõrval hunnikus. Kolhoosis on mitu uute ratastega vankrit. Kõik soovisid üksteisele edukat uut aastat. Õhne jõe kaldal on rida piklikke künkaid. Küngastest leiti kaevamisel hulk muinasleide. NSV Liidus on palju rahvarikkaid linnu. Kärbsed levitavad haigusi. Pioneerid korraldasid jalgratastel matka Õisu järve äärde. Kandke hoolt hammaste eest! Peske hambaid iga päev!

30

Inimese tervis sõltub hammastest. Hambaid tuleb pesta iga päev. «Osavate käte» ringis õpime varrastel kindaid kuduma. Kinnaste kudumine on huvitav töö. Pilbastest tehakse katuseid. Koolimaja juurde toodi mitu koormat pilpaid katuste tegemiseks. Klaas on habras materjal. Hiina vaasid on valmistatud haprast

portselanist. Laoplatsil vedeleb kaikaid ja teibaid. Kolhoos külvas viis hektarit herneid. Rukis ja hernes andsid tänavu kõige suuremat saaki. Toorest puust ei tehta mööblit. Tooreste puude virnad kuivavad künkal jõe kaldal. Nõukogude Liit on rikas maavarade poolest. Maailmas on palju rikkaid maid. Nõukogudemaast rikkamat ei olegi. «Lembitu» kolhoos kasvatab palju lambaid. Lammastest saadakse head sissetulekut. Poisid püüdsid urgastest vähke. Selleks tuli käsi urkasse pista ja vähk välja tõmmata. Rattad peavad olema tugevad ja mõlkideta.

15. Kokkuvõte käändsõnast.

31

Orjakivid.

Kord elanud Karinu mõisas hirmus kuri mõisnik. Iga väiksemagi eksimuse pärast laskis ta oma orje halastamatult piitsutada. Tihti ei viidud karistatavaid mõisagi, vaid kubjas andis kepiga kohe põllul hoobid kätte.

Peks toimus kahe kivi juures. Need seisavad veel praegugi endise mõisapõllu keskel künkal. Väiksemal kivil sai ori kupjalt hoobid kätte. Sellel kivil võime praegugi näha piklikku lohku.

Teises kivis on hulk väikesi auke. Sellel kivil olevat orjad nutmas käinud. Nende pisarad kulutanudki kivisse augukesed.

32

Hästi õppida!

Uue viie aasta plaani täitmine ei ole kerge. See nõuab meie isadelt ja emadelt ning vanematelt õdedelt ja vendadelt tõsist pingutust.

Nende tubli töö kindlustab rahu rahvaste vahel. See kindlustab meile õnneliku tuleviku. Mida peaksime neile vastutasuks andma? Millega peaksime seda Nõukogude Liidu Kommunistlikule Parteile ja kogu Nõukogudemaa töölistele tasuma? Eks ikka oma eesrindliku tööga koolis.

Iga järgmine viisaastak vajab ikka targemaid ja haritumaid kodanikke. Meie olemegi ju järgmiste viisaastakute töölised. Meie käed viivadki lõpule kommunismi ehitamise NSV Liidus.

33

Sipelgad.

Kapis seisis pott meega. Ühel päeval olid sipelgad kappi tunginud ja sõid nüüd mett.

Seda märkas Mait. Ta korjas sipelgad potist välja. Siis lõi ta naela lakke ja riputas meepoti nööriga selle külge. Üks sipelgas oli aga potti jäänud. Ta jooksis tüki aega potis ringi. Lõpuks leidis ta nööri kaudu tee välja.

Möödus umbkaudu pool tundi. Siis ronis suur hulk sipelgaid seina mööda üles lae alla ja sealt ettevaatlikult nööri kaudu potti.

Ühel pühapäeval tekkis Maidul isu mee järele. Ta ronis pingile ja võttis poti naela otsast maha. Pott oli tühi.

34

Reinu koobas.

Kavala Reinu koobas asus paksus võsastikus. Koopas elas ta koos oma erksate poegadega. Rebase pesal oli mitu salajast käiku ja urgast. Neis leidis ta vajaduse korral varju.

Üks urgas oli koguni koopa sissekäigu juures. Selles urkas armastas ta linde varitseda. Sageli käis ta külas kukkesid ja kanu varastamas. Lõpuks hakkasid kuutidest kaduma ka kütt Andrese tibud. Andres otsustas Reinu koopa üles otsida ja hävitada.

Kui Andres rebase urgastele mättaid ette toppis, pääses ettevaatlik Rein ühe salajase käigu kaudu pakku. Oma pojad pidi ta aga kütile jätma.

16. Tegusõna vormistik.

a) Kirjutada lihtminevikus.

35

On ilus talvepäev. Taevas on selge kui sinine riie. Päikese kuldsed kiired langevad lumistele väljadele. Lumi sädeleb. Puud ja põõsad säravad härmatises ja näivad väga kaunitena.

Selline ilm nagu kutsub lapsi värske õhu kätte kelgutama ja suusatama. Varsti ongi kõik mägede nõlvakud kelgutajaid ja suusatajaid täis. Kelgud lendavad vihisedes mäest alla, nii et lumi jalaste all tuiskab. Väikesed suusatajad ja kelgutajad aina kilkavad ja hõiskavad heast tujust. Vanemadki inimesed jäävad seisatama. Nemadki naeratavad ja tunnevad rõõmu laste rõõmust.

Alles pimedus sunnib noored koju tagasi minema.

36

Vanaisa istutab kaalika. Möödub suvi ja saabub sügis. Kaalikas aina kasvab. Ta on juba päris hiiglane.

Vanaisa katsub kaalikat maast välja tõmmata. Ta on selleks aga liiga nõrk. Vanaisa hüüab appi vanaema. Vanaema võtab vanaisast, vanaisa aga kaalikast kinni. See aga ei liigugi. Vana-

ema kutsub appi pojapoeg Juku. Juku haarab vanaemast. Tõmbavad kõik korraga, aga midagi ei aita. Veel palutakse appi koer ja kass. Ka need ei suuda aidata. Viimaks tuleb appi hiireke. Nüüd alles tõmmatakse kaalikas üles. Nii suur jõud on väikesel hiirekesel!

b) Kirjutada olevikus.

37

Mäel.

Sadas paksu lund. Kaarel läks oma uue kelguga liumäele. Seal ootasid teda juba Juku, Kusti ja teised sõbrad. Ta tormas kohe mäkke üles. Teised poisid aga vuhisesid juba mööda libedat mäekülge alla. Kohe istus ka Kaarel kelgule ja sõitis teistele järele. Lumi aina tolmas ja tuiskas mõlemale poole.

Alt orust üles minnes tõukasid mõned suuremad poisid väiksemaid lumme. Seda ei võinud Kaarel sallida. Ta ei lubanud väiksemaid kiusata.

Paljudel külmetasid jalad ja nina. Sellest aga ei hoolitud. Alles pimedus sundis poisse koju minema.

38

Linnumajake.

Ilm oli külm. Väike tihane istus akna all oksal ja siutsus haledasti. Ta kõht oli väga tühi. Jüril hakkas linnukesest kahju ja ta viskas tihasele teri. Need langesid akna alla lumele. Varsti läksid lapsed õue. Nad märkasid, et lumehelbed olid terad kinni katnud.

Nüüd oli hea nõu kallis. Jüri muretses tühja kasti. Sellest meisterdati lindudele majake, mis kinnitati puu külge. Nüüd panid lapsed majja teri ja leiba. Varsti olidki tihased kohal. Lapsed olid õnnelikud. Linnukesed võisid rahulikult süüa ja külma tuule eest varju leida.

c) Muuta eitav kõne jaatavaks (I lõigus) ja jaatav kõne eitavaks (II lõigus).

39

Taevast ei katnud mustad pilved ja vihma ei sadanud. Vihmasadu ei lõppenud. Aili ei ärganud, ei tõusnud voodist, ei pesnud silmi. Ta ei seadnud korda oma lauda, ei pannud raamatuid kotti, ei tõtanud kooli. Lennukid ei lennanud linna kohal. Buss ei hiline. Lapsed ei jõua õigeks ajaks kooli.

Mehed raiuvad õues puid. Tütarlastele meeldib õmmelda. Poiss hüppas üle aia ja kukkus maha. Meie märkasime pilvede vahel lennukit. Jaan oskab uut masinat käsitseda. Päike kadus pilvede taha ja vihma hakkas sadama. Vigadele olid kriipsud alla tõmmatud.

40

Vello ei võtnud õnge ega läinud kalu püüdma. Kes noorena ei õpi, sellest ei saa meistrit. Õpilane ei leia maakaardilt otsitavat linna. Võistluste tagajärgi ajalehtedes ei avaldata. Sügisel ei lenda linnud soojale maale. Lapsed ei mängi nukkudega. Mihkel ei tea, miks ta täna sai puuduliku hinde. Kes ei püüa kõigest väest, see ei saa üle ühestki mäest.

Poisid oskavad seda ülesannet lahendada. Väikestele poistele meeldib kaua paigal istuda. Ma tahan täna suusatama minna. Tüdrukutele meeldib puutöökojas meisterdada. Te jõudsite kooli õigel ajal. Tinti on soovitav hoida lahtises nõus. Sa oled möödunud suvel Leningradis käinud.

17. *Õppima*-tüüpi sõnad.

41

Iga nõukogude noore esimeseks ülesandeks on hästi õppida. Nõukogudemaal on antud õppimiseks kõik võimalused. Õpi hästi ja hoolega! Mul on tänaseks kõik õpitud. Peeter õpib sepaks. Pakkuge külalistele õunu! Ära kuku! Leppigu ka tema meiega ära! Ärge tukkuge töö juures! Kurjad koerad haukusid ja tükkisid meile kallale. Lehm tikkus vägisi rukkisse. Lapsed korjasid marju. Kas seened on juba nopitud? Tibukesed nokivad teri. Kõik terad on juba nokitud. Polla lakub lättest vett. Kiisu tükkis vägisi piima lakkuma. Küll ma lepin oma pinginaabriga ära. Tüdrukud topivad õlgi kottidesse. Õled on juba kottidesse topitud. Vihmast tekkinud loigud aurasid päikese paistel.

42

Akna kõrval ripub Lenini portree. Varem rippus see tahvli kohal. Pioneerid õpivad näärideks näidendit. Neid õpetab klassijuhataja. Koos on tore õppida. Meie ei saa leppida puudustega. Poisid on juba ära leppinud. Tüli tekib tühisemastki asjast. Tund lõpeb mõne minuti pärast. Muusika saatel on hea marssida. Aadu ja Indrek marsivad nagu sõdurid. Praegu kütivad kolhoosi jahimehed metsas hunte. Ära topi taskusse igasugust koli! Isa pakib asju kohvrisse, sest ta sõidab homme Tallinna. Reet sattus jutuhoogu. Tunnid lõpevad kell kaks pärast lõunat. Kõik tunnid on juba lõppenud. Lõpeks see päev ometi rutem! Ema lappis Juku kuube. Kuub oli väga hästi lapitud.

18. *Hakkama*-tüüpi sõnad.

43

Poisid hüppasid kaugust. Kes hüppas kõige kaugemale? Endel olevat kõige kaugemale hüpanud. Vihm lakkas ja päike hakkas paistma. Hakkaks ometi kord päike paistma! Pioneerid ruttasid koondusele. Rutake! Rutatakse kinno. Leili tõttas kooli. Sul tuleb kooli rutata. Pole mõtet tõtata. Vana Madis hakkas tuba lupjama. Varsti oligi tuba lubjatud. Süüta lõke! Peagi oli lõke süüdatud ja tee keema pandud. Õhtul süüdati lõkked. Ma ootan Leidat juba pool tundi. Teda ei ole mõtet oodata. Siin pole midagi huvitavat vaadata. Läksime võistlust vaatama. Näita mulle oma raamatut! Näidake, mida te kirjutasite! Koolis näidatakse täna filmi «Kõrge mäeke». Aadu näitas kõigile, et ta oskab hästi hundiratast visata. Keegi ei osanud nutjat lohutada. Kuidas lükkad, nõnda läheb.

44

Poisid läksid kõrgust hüppama. Rutta kooli! Staadionil hüpatakse kõrgust. Saal rõkkas laste heledast naerust. Tee ääres lokkas «Järve» kolhoosi rukis. Vihm pani orased lokkama. Kaasõpilasi ei ole viisakas lükata ega tõugata. Lükka laud akna alla! Diivan lükati teise seina äärde. Anton ootas kaua, aga kala ei tahtnud näkata. Vihm lakkas ja päike hakkas paistma. Poisid aitasid auto kraavist välja lükata. Aidake ema koduste tööde juures! Nõukogudemaal hinnatakse töökaid inimesi. Tore on vaadata mässavat merd. Tänavu külvavad sovhoosid rohkem vilja kui möödunud aastal. Ei maksa õhata ja ohata, tuleb tegutseda. Lippa poodi ja too leiba! Uus tehas hakkab varsti toodangut andma. Nüüd tuleb hakata koju minema. Lükake oksad kõrvale ja aidake mind natuke!

19. *Õmblema*-tüüpi sõnad.

45

Tüdrukud hakkasid pluusi õmblema. Katsuge pluus reedeks valmis saada! Varsti olidki kõigil eneste õmmeldud pluusid seljas. Miljonid nõukogude inimesed läksid võitlema fašistide vastu. Meiegi kooli direktor on võidelnud Suures Isamaasõjas. Rahvas tungles jaamaesisel. Varblased hüplesid ukse ees ja ootasid toitu. Võrdle saadud vastust teiste omaga! Lahendust on võrreldud ja kontrollitud. Enne mõtle, siis ütle! Mõelge (mõtelge) igaüks üks ülesanne! Mattidel võib maadelda ja võimelda. Viktor maadleb Jüriga. Anton on vennaga maadelnud ja kaotanud. Kaasõpilasi tuleb sõbralikult kohelda. Kohtle kaasõpilasi viisakalt! Ärge rabelge ega kakelge! Hobune vehkles sabaga, et peletada kärbseid.

46

Ka poisid peavad oskama nööpe ette õmmelda. Õmble oma pluusile nööp ette! Liueldes langesid pehmed lumehelbed meie rõivastele. Istun kelgule ja liuglen mäest alla. Ära vehkle kätega, kui sa räägid! Kogu nõukogude rahvas võitleb rahu eest. Rahu eest võideldakse ka kapitalistlikes maades. Ütle, kuhu sa lähed. Kapitalistid kauplevad rahvaste elu ja verega. Peeter rääkis, et ta olevat supelnud veel oktoobris. Enne mõtelge (mõelge), siis ütelge (öelge)! Ojake lookles läbi heinamaade. Kohtle kõiki sõbralikult! Kahtlen, kas sa oskad selles asjas mind abistada. Pärast pingsat tööd läksid poisid end sauna vihtlema ja pesema. Tihased hüplevad oksalt oksale ja siutsuvad rõõmsalt. Ärge kembelge ega uhkeldage, see pole ilus!

20. Tegevusnimed.

47

Jooksjad hakkasid pingutusest hingeldama. Nohu paneb aevastama, uni paneb haigutama. Paha ei paranda paha. Lepikus hakkas keegi ragistama. Pärast tööd hakkas hobune põllul püherdama. Õhtuks tuleb tuli põlema süüdata. Siis tuleb sööki valmistada ja teed keeta. Aeg on magama minna. On vaja rutata, et õigeks ajaks kohale jõuda. Reeglid tuleb selgeks õppida ja harjutus ära kirjutada. Tuba tuleb kiiresti korrastada. Põrandad on vaja puhtaks pühkida ja siis pesta. Matk kavatsetakse korraldada laupäeval. Suusad tuleb tõrvata ja määrida. Riided on tarvis pesta ja triikida. Pärast õppimist võite laulda, tantsida ja mängida. Tunnis ei tohi kõnelda ega kõrvaliste asjadega tegelda. Seltsimehi tuleb alati aidata. Kiri tuleb valmis kirjutada ja ära saata. Ülesande lahendust peab kontrollima ja teistega võrdlema.

48

Õpetaja korraldusi peab alati täitma. Klassis ei joosta ega hüpata. Põld tuleb kividest puhastada ja siis torutada. Alles seejärel võib künda, äestada ja seemendada. Vajaduse korral võib ka vedrutada, kultiveerida ja randaalida. Paberitükid tuleb põrandalt üles tõsta ja prügikasti visata. Staadionil võib täna kuuli tõugata, ketast heita ja granaati visata. Tuulevana tormas männikusse põliseid mände raputama. Õpetaja lohutas nutvat tüdrukukest. Pioneerid hakkasid lugemist lõpetama. Lõokesed hakkasid siristama ja lõõritama. Tumedad pilved mustendasid taevas. Hiline päike ei soojenda kuigi palju. Alkohol lühendab eluiga. Kell hakkab lähenema kolmele. Tunnid hakkavad lõppema. On aeg koju minema hakata. Tuleb kiirustada. Ei ole hea lasta ema

oodata. Kodus tuleb süüa, puhata, õppida ja ema aidata. Kell kümme õhtul on aeg heita puhkama.

21. Käskiva kõneviisi vormid.

49

Hoidke hoolega oma tervist! Tundke paremini oma kodumaad! Seadke tuba korda! Kandke puud kööki! Võitke vaenlasi tarkusega! Võidelge oma õiguste eest! Sõitke tasa üle silla! Jõudke õnnelikult koju! Hüüdke mind, kui hakkate minema! Ärge nutke ega hädaldage asjata! Murdke mulle paar lille! Heitke aegsasti puhkama! Jätke töö pooleli ja tulge sööma! Õppige hoolega! Pange tunnis hästi tähele! Mihkel otsigu nuga üles ja ärgu lasku mind siin oodata! Tehku tema paremini ja õpetagu siis! Muutku nad oma käitumist ja püüdku teistega hästi läbi saada! Laenaku keegi mulle oma raamatut! Seisku Ants vastamisel sirgelt!

50

Jälgige hoolega õpetaja seletusi! Kui soovite rääkida, tõstke käsi! Hoolitsege talvel lindude eest! Sportige, puhake ja sööge mõõdukalt! Palava ilmaga ärge jooge külma vett! Ärge oodake, vaid hakake kohe tööle! Vastamisel seiske sirgelt! Ära hõiska enne õhtut! Ärge hõisake enne õhtut! Aidake oma seltsimehi! Ärgake ja tõuske üles õigel ajal! Tooge vett ja puid tuppa! Süüdake tuli ja pange kartulid keema! Ärgu nad veel tulgu! Ärgu ta hõisaku enne õhtut! Oodaku sõbrad ka mind! Ärgu Peeter enam aega viitku! Juku võtku raamat ja hakaku õppima! Juhan teritagu vikat ja niitku lehmadele vikki ette! Keegi ärgu rikkugu ilupuid! Helgi kõnelgu pisut valjemini!

22. Kokkuvõte tegusõnast.

51

Hunte varitsemas.

Õhtu hakkas kätte jõudma. Vello ja isa riietusid soojalt. Nad võtsid suusad ja asusidki teele.

Kui kütid jõudsid küüni juurde, hakkas juba hämarduma. Isa aitas Vello kõrge lävega küüni ja hüppas ka ise sinna. Ka suusad pandi küüni, et hundi terav nina midagi kahtlast ei märkaks.

Nüüd tõstis isa luugi ukseava ette. Ukse ja seina vahele jättis ta poole meetri laiuse ava. Sealt torkas isa välja püssiraua mustava otsa. Nii jäädi ootama huntide ilmumist sööda juurde.

52

Linnud.

Pilvedest langes paksu laia lund. Suured helbed lendlesid aeglaselt ja rahulikult maapinnale. Peagi kattusid kõik puud ja põõsad nagu valge vaibaga. Väga kenad olid ka postid ja plangud oma valgetes mütsides. Kui aga tõusis kerge tuul, langes puudelt lund nagu kotist.

Aknale lendas väike tihane. Ta vaatas uudishimulikult klassi aknast sisse. Siis toksas ta nokaga paar korda vastu klaasi ja oligi kadunud. Puude okstel hüplesid varblased ja nokkisid pungi punaste pugudega leevikesed. Varblased olid eriti uhked oma hallides kohevil sulgedega kasukais.

III. KOKKU- JA LAHKUKIRJUTAMINE.

53

Eesti keel on meie emakeel. Algkoolides, keskkoolides ja ülikoolides õpitakse vene keelt. See võimaldab lugeda venekeelseid raamatuid. Tänavu hakkasime õppima ka ajalugu, maateadust ja loodusõpetust. Õpilaspäevikutele tuleb kaitsepaber ümber panna. Pioneerituba asetseb õpetajate toa kõrval. Mõne minuti pärast lõpeb klassitöö ja algab vahetund. Esimene lumi sadas novembrikuu keskel. Möödunud esmaspäeval oli meie klassijuhatajal sünnipäev. Õnnitlesime teda ja kinkisime talle kimbu sügislilli. Kõigepealt tuleb ära teha kirjalikud tööd ja alles siis asuda suuliste ülesannete õppimisele. Pärast Loodi Algkooli lõpetamist jätkan õppimist Õisu Seitsmeklassilises Koolis.

54

Alutaguse metsades.

Mesikäpp hüppas mõmisedes püsti ja vaatas ehmunult ringi. Puuhiiglase langemise ragin oli seganud ta talveund. Mesikäpp märkas mõne meetri kaugusel metsatöölisi. Ta tegi kiiresti minekut. Lumega kaetud põõsa kõrvale jäi maha ta magamisase.

Kohtumine karuga pole Alutaguse metsade töölistele sugugi haruldane. Ka kohtumine luusiva võsavillemiga, haavikuemandaga või reinuvaderiga on metsatöölistele igapäevaseks sündmuseks. Suurte toredate sarvedega põdrad on aga haruldased külalised. Vähe on näha ka metskitsi, ilveseid ja metssigu. Inimesed ja masinad on peletanud metsloomad sügavatesse laantesse. Elekter ja tehnika on tunginud Alutaguse põlismetsadesse.

IV. LAUSEÕPETUS.

23. Kirjavahemärgid lause lõpus.

55

Kes on täna korrapidaja? Lugege ajakirja «Pioneer»! Õppige ja käituge eeskujulikult! Iga nõukogude noor armastab tööd. Kogu maailma töötavad noored võitlevad rahu eest. Meie ei palu rahu. Meie nõuame seda. Valitsegu rahu rahvaste vahel! Maha sõjaõhutajad! Rahu eest võitlejate eesotsas seisab suur nõukogude rahvas. Palun lubage mulle üks eksemplar Oskar Lutsu «Kevadet»! Kui palju see raamat maksab? Kes on su pinginaaber? Kas sa tunned teda hästi? Mitu pioneeri on teie klassis? Kas nad kõik õpivad hästi? Korraldage sisukamaid koondusi! Tuleks ometi ilus ilm! Olgu tervitatud NSV Liidu rahvaste suur sõprus! Elagu Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei!

Hobu ohjata, mees piitsata, tee tolmuta? Hiir läheb auku, saba jääb välja? Must kukk, kuldsed sooned? Kümme kitse söövad ühe kuhja kallal? Neli hobust tallis, viies jookseb ümber talli?

56

Kevad.

Juba hakkab päike õhku ikka rohkem soojendama. Jääpurikad sulavad lahti ja kukuvad räästa küljest maha. Lumi langeb puudelt ja majade katustelt alla. Mida see kõik tähendab? See tähendab, et läheneb kevad. Tuleks ta ometi rutem!

Kuhu kaovad lumi ja jää? Nad muutuvad veeks. Tekivad nirekesed ja ojakesed. Oi, kui lõbusasti nad sulisevad! Kui kiiresti voolab vesi!

Must maa lõhnab kevadiselt. Aasad hakkavad haljendama. Kes seal kase otsas vilistab? See on esimene kuldnokk. Tee talle ruttu pesakast!

Kolhooside põldudel mürisevad traktorid. On alanud külv. Olgu tervitatud kevad!

24. Koondlause.

57

Katusel sidistavad ja vidistavad pääsukesed. Poisid ja tüdrukud mängivad õues palli. Arno pani oma vihikud, raamatud, pliiatsid ja sulepea portfelli. Kolhoos ostis traktori, veoauto ja mootorpumba. Kõige rohkem külvati põllule rukist, nisu ja kaera. Traktorid kultiveerivad, künnavad, äestavad ja randaalivad. Ei ema ega ka isa polnud veel koju tulnud. Kelk paiskus suure

hooga vastu puud ja läks ümber. Andres hakkas hoolega õppima ning lõpetaski klassi viitega. Ostan sulle kaks vihikut või kaustikut. Pudru keetmiseks kasutatakse piima või vett. Herkulost ehk kaerahelbeist valmistatakse maitsvat putru. Möödunud suvel külastasime Pärnut, Karksit ja Viljandit. Pärast lõunat ma puhkan, õpin, loen raamatuid või meisterdan midagi. Staadionil joostakse, mängitakse palli, hüpatakse kaugust ja kõrgust ning tegeldakse mitmesuguste muude spordialadega.

58

Kolhoosis.

Ants, Rein, Aino, Leili ja teised pioneerid käisid sügisel kolhoosis juurvilja koristamas. Kolhoosis olid suured põllud täis kapsaid, kaalikaid, porgandeid ning mitmesuguseid muid juurvilju. Põldudel töötas nii mehi kui naisi.

Rein, Ahto ja Juhan hakkasid vedajateks. Aino, Leili ja teised tüdrukud asusid pealseid lõikama ning sorteerima. Juurvili asetati keldritesse või kuhjadesse.

Lapsed töötasid, askeldasid ja toimetasid hoolsasti. Lõunaks anti neile suppi, praadi ja kisselli.

Pärast lõunat töötati edasi. Õhtuks oli kahe hektari ehk kahesaja aari suurune väli koristatud. Pärast tööd lauldi, mängiti ja tantsiti.

59

Jälituskoer.

Kõige paremaid jälituskoeri saab lambakoerte kutsikatest. Õpetamine algab, kui kutsikas on seitse või kaheksa kuud vana. Ta peab õppima käima saatja vasaku jala juures ja harjuma kõikide loomadega. Ta peab ükskõikselt mööduma igasugustest loomadest ning lindudest. Kutsikaga käiakse jalutamas linnas, parkides, jaamades ja mujal.

Kümne kuu vanuselt saab ta jälituskoerte kooli esimese klassi ehk kursuse õpilaseks. Siin peab ta märguande peale õppima roomama ja ronima. Ronida tuleb redelil, palgil, plangul.

Tulevane teenistuskoer peab hästi ujuma ning ületama takistusi. Kui see kõik on hästi omandatud, viiakse koer üle teisele kursusele.

25. Liitlause.

60

Poisid saevad vineeri ja tüdrukud koovad salli. Peagi oli töö lõpetatud ja lapsed hakkasid koju minema. Tõusis tuul ning meri hakkas mühisema. Tegija leiab tööd, magaja näeb nälga. Pioneer ei karda raskusi, vaid ületab need. Matkajad tegid ringi

ümber küla ning peatusid siis suure tamme juures. Raskused on selleks, et neid võita. Kes korralikult koolis käib ja õpib, see jõuab hästi edasi. Ainult sellest kasvab tubli inimene, kes ei karda tööd. Küll siis memme vaeva maksan, kui suureks saan. Jooksin kiiresti, et koondusele mitte hilineda. Mitte kõhelda, vaid teha! Tuul keerutas tolmu üles, nii et silmi oli raske lahti hoida. Ants aga hakkas kohe õppima. Saabus mai, aga ilmad olid ikka jahedad. Oli kuulda vaid lindude laulu. Ärge ajage juttu, vaid tehke tööd! Veider oli vaid see, et ta ei kuulnud meie huikeid. Kui lähed üle tänava, siis vaata esmalt vasakule ja hiljem paremale poole!

61

Auto on küll kiire, kuid lennuk on kiirem. Vihma hakkas sadama, kuid sadu ei kestnud kuigi kaua. Öeldakse, et naer pikendab eluiga. Roniti mäetippu, et tutvuda ümbrusega. Metsas oli jahe, sest päike ei olnud veel kuigi kõrgel. Sõita oli hädaohtlik, sest merel mässasid tormid. Lembit on tubli ja vastutulelik ning kõik armastavad teda. Õues oli nii soe, et võis päris suviselt riietuda. Hüüa valjusti, nii et ta kuuleb! Tuli äpardusigi ette, aga neist ei hoolitud. Küll ta jooksis aga ruttu! Kas petsid mind kõrvad või hüüdis tõesti keegi? Kui Arno isaga koolimajja jõudis, olid tunnid juba alanud. Sulev ei mänginudki kaua, vaid läks varsti tuppa õppima. Väike Inge käis isa kannul kui vari. Vanaema naeratas alati kui päike. Kell oli juba kolm läbi, kui tunnid lõppesid. Tähed hakkasid juba särama, kui matkajad koju jõudsid. Vesteldi kogu tee, nii et ei märgatudki selle pikkust.

62

Vanasõnu ja rahvatarkust.

Kes viimasena naerab, see naerab paremini. Kui jaanuaris udu, siis kevad vesine. Kui saba käes, kuhu see keregi pääseb. Hunt ajab küll karva, aga ei jäta ametit. Kui septembris palju päikest, siis tuleb talvel palju pakast. Parem üks vana sõber kui kaks uut. Ega muna pole targem kui kana. Ega koera siis söödeta, kui hunt juba karjas. Töö ei teota meest, kui mees ise tööd ei teota. Mehi ei pea loetama, vaid kaalutama. Mida külvad, seda lõikad. Kes nobe noorena, see virk vananagi. Nagu kass, nõnda rott. Kes kardab kahju, see õnne ei leia. Ühenduses oleme tugevad, lahus aga nõrgad. Kui haned lähevad, siis hallad käivad. Sõõ, mis küps, räägi, mis tõsi! Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal!

63

Kilplaste tuba.

Kilplased ehitasid endile toa, kuid unustasid aknad tegemata. Kui tuba valmis oli, imestati, miks ta pime on.

Mõeldi kaua, kuidas sinna valgust saada. Viimaks leitigi hea nõu. Tühi kott asetati päikese kätte, seoti siis kotisuu ruttu kinni ja viidi kott tuppa. Toas avati kott, aga tuba ei muutunud valgemaks.

Jälle peeti kaua nõu ja otsustati lõpuks seina pragu raiuda. Raiutigi pragu, millest voolas valgust tuppa. Kilplastel oli nii hea meel, et lõhkusid seina veel mitu pragu. Valgust tuli küll rohkem, aga hoone ise vajus raginal kokku.

64

Hunt ja teder.

Hunt istus nukral meelel kase all. Teder istus puuoksal ja kudrutas, nii et mets kajas.

Kui teder oma laulu lõpetas, kaebas hunt, et nälg kipub kallale. Ta jutustas, et karjased tunnevad ta halli kasuka kohe ära, kui ta karja juurde ilmub.

Teder õpetas hundile, kuidas karva pruuniks muuta. Hunt tegi suure lõkke ja hüppas sellest üle kümne korra läbi.

Kuid sellest päevast alates kasvas hundionu häda veelgi. Karjased tundsid ta juba kaugelt ära, sest kasukas tekitas kanget kõrbelõhna.

Alles nüüd taipas hunt, kuidas ta oli ennast petta lasknud.

(Rj.)

26. Otsene kõne.

65

«Suvel läheme laagrisse», otsustasid pioneerid. Salgajuht küsis: «Kuhu te tahate minna?» — Linda vastas: «Ma sooviksin külastada Karksi mägesid». — «Teel külastame ka Helmet,» sõnas Linda. «Mis on Helmes huvitavat?» küsis Toomas. «Helmes on Orjakivi ja muistse lossi varemed,» seletas Linda. Laine lisas: «Helme lähedal Jõgevestes on ühe kuulsa vene väejuhi haud.» — «Kes teab ta nime?» esitas ta küsimuse. Keegi sõnas: «Olen kuulnud küll, aga praegu ei tule kuidagi meelde.» «Homme küsime õpetajalt,» otsustati viimaks. «Tema abiga koostame ka matkaplaani,» sõnas salgajuht. «Selle vene väejuhi nimi on Barclay de Tolly,» ütles õpetaja järgmisel päeval pioneeridele.

«Sulev, too puid!» käskis ema. Sulev hüüdis vennale: «Olev, aita mind!» — «Jutusta, vanaisa, mulle mõni muinasjutt!» palub väike Eha. Pioneerid sõnasid: «Meie oleme looduse ja loomade sõbrad.»

66

Kumb kuulas käsku paremini?

Leili ja Salme on õed. Ühel päeval ütles ema Salmele: «Mine kööki, tee tuli pliidi alla ja aja vesi keema!»

«Ei minule meeldi tuld teha. Ütle parem Leilile, et tema teeks,» vastas Salme.

Hiljem hakkas Salmel häbi, et ta nii oli öelnud. Ta läks salaja kööki ning täitis ema käsu.

Ema aga arvas, et tuld pole veel tehtud. Ta ütles Leilile: «Mine süüta pliidi alla tuli, sest on aeg hakata teile sööki keetma!»

«Lähen kohe,» sõnas Leili lahkesti, kuid jätkas nukkudega mängimist ning unustas ema käsu hoopis.

67

Haige näpp.

Toomas tõstis vene keele tunni algul käe ja ütles: «Ma ei saa klassitööd teha, sest mu näpp on haige.»

«Kuidas haige? Hommikul oli terve!» imestasid poisid.

Toomas kogeles: «Hommikul jah, aga just enne tundi jäi ukse vahele.»

«Näita, kas on väga valus?» küsis õpetaja. Toomas ei lausunud sõnagi.

«Vaatame, vast saame aidata!» nõudsid ka poisid. Tooma palged hakkasid punetama, kui poisid sideme ta näpu ümbert lahti harutasid. Selgus, et näpp oli terve.

Toomas ei julgenud peadki tõsta, sest tal oli häbi. Keegi ei öelnud enam sõnagi, aga sõprade hukkamõistvad pilgud läksid talle südamesse.

27. Kokkuvõte kirjavahemärkide tarvitamisest.

68

Esimene mai.

Saabus 1. mai. Agu ruttas koolimaja poole, et minna rongkäigule. Talle tuli meelde, kuidas ta möödunud aastal käis maiparaadil. Koos teistega oli ta hüüdnud: «Elagu esimene mai!»

Agu väike õde Mare läks ka maipidustusi vaatama. Tal oli seljas uus kleit, juustes punane lehv ja jalas uued kingad.

Tänavad olid rahvast täis, kuid teda tuli järjest juurde. Kõikjal oli lippe, loosungeid, plakateid. Inimesed rongkäigus kandsid samuti lippe ning laulsid laule.

Isa võttis Marekese õlale, et ta kõike hästi näeks ja kuuleks. «Küll on maipüha tore!» hüüdis Mare käsi plaksutades.

69

Lõvi ja hiir.

Lõvi magas. Äkki jooksis hiir üle tema käppade. Lõvi ärkas ja püüdis hiire kinni. Hiir hakkas paluma, et lõvi ta vabastaks. Ta ütles: «Kui sa mu lahti lased, siis teen sulle head.»

Lõvi hakkas selle peale naerma, kuid laskis loomakese siiski lahti.

Kord püüdsid kütid lõvi kinni ja sidusid ta köitega puu külge. Hiir kuulis lõvi möirgamist, jooksis tema juurde, näris köied katki ja ütles: «Kas mäletad, kuidas sa ükskord mu üle naersid? Nüüd näed, et ka hiired võivad vahel kasulikud olla.»

(L. T.)

70

Lenin.

«Isa, jutusta midagi Leninist!» palub väike Enn.

Isa jutustab: «Vladimir Iljitš Lenin oli tööliste sõber ja seltsimees. Ta võitles tööliste huvide eest. Töölised armastasid Leninit, aga mõisnikud ja kapitalistid vihkasid teda.

7. novembril 1917. aastal kihutasid töölised ja talupojad Lenini ja partei juhtimisel minema mõisnikud ja kapitalistid. Töölised ja talupojad hakkasid ise oma elu korraldama. Lenin ja partei juhtisid ja õpetasid neid seda tegema.

1924. aastal Lenin suri. Kõik kurvastasid väga. Kuid seda, mis ta ütles, ei unustata iialgi. Meie läheme edasi mööda leninlikku teed ja ehitame uut elu Lenini õpetuse järgi.»

V. KORDAVAID DIKTAATE IV KLASSI KURSUSEST.

71

Vaenlast purustamas.

Nõukogude armee väeosad vallutasid hoogsa rünnakuga tähtsa raudteesõlme. Kiiresti läksid nad edasi. Peagi jõuti jõekeseni, mis ületati jalgsi. Siingi suutsid vaenlased vähe vastupanu avaldada.

Ründama hakkasid meie moodsad tankid. Jalavägi kasutas soodsat võimalust, et anda löök vasakult tiivalt. See õnnestuski

suurepäraselt. Aegsasti võtsid meie laskurid uue positsiooni, et vaenlasi lakkamatult jälitada. Ehkki vastane oli tugevasti kindlustunud, veeresid meie tankihiiglased muudkui edasi ja murdsid kõik tõkked.

Sanitarid kandsid haavatuid sidumispunkti. Nemadki näitasid vaprust ja sitkust.

Alles vastu hommikut tuli vahetus ja väsinud mehed heitsid puhkama.

72

Matkamas.

Õhtuks jõudsidki jalgsi matkavad pioneerid kaugusest paistnud kõrgustikule. Seal kasvas nõtkeid kuuski ja mõni kaskki. Eemalt paistis väike järvgi, kuhu oli umbkaudu seitsesada meetrit. Lapsed seadsid üles telgid, heiskasid lipu ja peatselt oli süüdatud lõkegi. Siis einestati, lauldi laule ja jutustati huvitavaid anekdoote. Kui kustus eha ja kellgi näitas kaheteistkümnendat tundi, heideti puhkama.

Mõni poiss kippus veel jutlemagi, et nähtu ja kuuldu üle mõtteid vahetada. Sellest ei tulnud aga midagi välja, sest peaaegu kõik lapsed olid väsinud. Nad olidki juba uinunud. Lõpuks vaikisid jutumehedki ja vajusid kosutavasse unne.

73

Rebane ja piimapott.

Mees läheb põllule rukist lõikama. Oma leivakoti ja piimapoti peidab ta põõsasse.

Rebane tuleb salaja poti juurde, pistab pea potti ja lakub piima ära. Siis tahab ta jälle vaikselt minema hiilida, aga pea ei tule enam potist välja. Rebane tõmbab kõigest jõust, kuid miski ei aita. Ta tammub ringi, raputab pead, kuid seegi ei aita. Siis saab rebane vihaseks. Ta otsustab kangekaelse poti ära uputada.

Rebane jookseb oja äärde ja hakkabki seal potti uputama. Pott upub küll, kuid tõmbab ka rumala rebase enesega kaasa.

74

Kavalad hundid.

Kord tükkisid hundid öösel karjamaal olevasse lambakarja. Karjus hankis püssi ja hakkas varitsema. Huntide silmad sätendavad öösel nagu jaaniussid. Mees sihtis otse nende tulukeste vahele ja aina põmmutas.

Nädal hiljem kippusid võsavillemid jällegi karja kallale. Karjus laskis jälle silmade vahele, aga hommikul ei leidnud ta ühtki tapetud hunti. Kuid lambaid oli vähem kui õhtul.

Kolmandal ööl oli karjusel latern kaasas. Kui silmad jälle võsastikust ligemale hiilisid, valgustas ta hunte laternaga. Imestades märkas ta, et hundid olid hakanud käima paarikaupa. Nad astusid kõrvuti ja kummalgi oli välimine silm kinni pigistatud.

75

Õhtul kodus.

Kell hakkas seitse saama. Ema valmistas õhtueinet. Lapsed jõudsid koolist koju. Nad ruttasid emale appi. Ülo nägi, et puud on lõpukorral. Ta jooksis kuuri. Varsti tuli ta puudega ja ladus need pliidi ette kasti. Anu otsis teravat nuga kartulite koorimiseks. Helle pesi lapiga teekannu puhtaks, siis pani ta sinna uut teed. Nüüd kattis Helle laua. Peagi oli õhtusöök valmis. Ema oli küpsetanud pirukaidki. Trepilt kostsid isa sammud. Täna tuli ta hiljem, sest pärast tööd oli tal veel koosolek. Meie istusime lauda. Küll maitses toit hästi!

76

Kolhoosi aias.

Lumi sulas. Saabus kevad. «Töö» kolhoosis algasid põllutööd. Algkooli pioneerid otsustasid kolhoosi abistada. Nad tahtsid kolhoosi aia korda seada.

Ühel pärastlõunal läksidki lapsed koos õpetajaga aeda. Väikesi abilisi võttis vastu vana aednik.

Varsti leidsid kõik endale töö. Ühed puhastasid teid, teised riisusid rehadega murult vanu lehti. Mõned tütarlapsed hakkasid lillepeenraid kohendama. Lumikellukesed pistsid juba vargsi lehetippe mullast välja. Puudel ei olnud veel pungad puhkenud. Poistele pakkus lõbu harvendada õunapuid ja lõigata aedniku juhtimisel suurte kääridega oksi. Pioneeridele jätkus tööd mitmeks päevaks.

77

Kuldnokad.

Kevadel tulevad linnud soojalt maalt tagasi. Juba aegsasti hakkasime kuldnokki ootama. Nad on meie aedade sõbrad ja kaitsjad. Kuldnokk oma perega toidab end putukatest ja röövikutest, kes rikuvad viljapuude lehti ja õisi.

Leppisime nii kokku, et meie salk teeb kuldnokkadele viis uut pesakasti. Asusime tööle ja peagi olid ilusad pesakastid valmis. Kevadel varakult seadsime need kooliaeda üles.

Külalised ei lasknud end kaua oodata. Varsti lendasidki kuldnokad aeda. Meie tehtud majakesed meeldisid neile hästi. Kohe

alustasid nad pesade ehitamist. Sageli vaatlesime linnukeste tööd ja kuulasime rõõmuga nende lõbusat laulu.

78

Koondusel me vestleme, laulame ja mängime. Õpetajad, õpilased ja lastevanemad kogunesid pidulikule aktusele. Nõukogude noortel ei puudu julgus, mehisus ega kohusetunne. Haridust hindavad nii noored kui ka vanad. Priidu, Jüri ja Ats otsustasid minna kalale. Juuli ehk heinakuu on aasta kõige soojem kuu. Augustis ei kuule me enam ei lõokese ega ööbiku laulu. Too mulle mõni õun või pirn! Malle tunnistusel pole ühtki nelja ega kolme. Vaaderpass ehk vesilood on pottsepa ja puusepa tähtis abiline. Kõik elas, liikus ja kees meie ümber. Ants, Eha ja Õie, tulge ruttu siia! Uute õppeainetena õpime tänavu ajalugu, loodusõpetust ja geograafiat ehk maateadust.

79

Lõkkemeistri meelespea.

Lõkke tüüp valige vastavalt puhkuse kohale ja tingimustele! Lõkkepaik puhastage prahist, samblast ja kulust! See kõik võib süttida ja põhjustada tulekahju.

Lõket ei tohi teha puudele ja põõsastele lähemale kui viis meetrit. Lõke ei tohi olla väga suur ega paista kaugele. Kui matkagrupp on suur, siis võib toiduvalmistamiseks teha mitu lõket.

Kui aga viibite ööbimisega matkal, siis tuleb teha õine lõke. Ööseks süüdatakse lõke jämedatest pakkudest või kuivadest kändudest. Need põlevad kaua ega kustu kergesti.

Matkagrupi lahkumisel laagriplatsilt tuleb lõke korralikult kustutada.

80

Aasal.

Aasal õitsevad kirevad lilled ja kasvab mitu sirget kaske. Nende all jooksevad ja hüplevad mängivad lapsed.

Uudishimulikult jälgivad nad sumisevat mesilast, kes lendleb mett otsides lillelt lillele. Siis imetlevad lapsed kullana sädelevate tiibadega liblikat. Nad proovivad teda kinnigi püüda, kuid see ei õnnestu, sest liblikas tõuseb kõrgele ja kaob viimaks hoopis silmist.

Lapsed näevad ka laulvat lõokest taevasinas liuglevat, kuid nad ei märka silmapiiril kerkivat tumedat pilve. Alles siis, kui esimesed rasked piisad langevad ja välkki sähvatab, lõpetavad lapsed mängu ning ruttavad joostes kodu poole.

81

Kevadel.

Meie noorte naturalistide töö oli alati huvitav. Kõige põnevamaks läks ta aga siis, kui õhus hakkas tunduma kevadet. Ühel päeval ütles meie rühmajuht: «Homme algame ettevalmistustega kevadisteks töödeks.»

Nüüd seadsime kõige enne korda tööriistad. Poisid lõid labidatele varred kõvasti taha ja parandasid rehad.

Aegsasti tegime ka idanemisproove. Mul idanes sajast seemnest kaheksakümmend seitse.

Seadsime korda kastidki külvide jaoks. Tänavu hakkame kasvatama kapsaid, kaalikaid, tomateid, peete ja kurke. Kastidesse külvame ka lilleseemneid.

Peagi võib hakata maad kaevama, rehitsema ja lillepeenraid tegema. Ootame igatsusega aega, millal saame aeda tööle asuda.

82

Nupukad poisid.

Heldur ja Pärtel jõudsid sirge kanali äärde, millel polnud kummalgi pool lõppu näha. Kanali sügavus oli üle kahe meetri ja laius kolm ja pool meetrit. Üle hüpata poisid ei suutnud.

Kaldal vedelesid kaks lauda, kumbki kolme meetri pikkune. Üks poistest sõnas: «Nendest pole abi, sest need ei ulatu üle.» «Proovime siiski, vast nuputame midagi välja,» arvas teine.

Heldur ja Pärtel mõtlesid tüki aega ja nuputasidki viimaks midagi välja. Nad ei vajanud naelu, nööri ega midagi muud leitud laudadele lisaks. Kuidas nad ületasid kanali?

83

Katkine sulg.

Väike Toomas vaevleb kogu tunni kirja kallal, kuid kiri ei taha edeneda. Õpetaja on pahane ja tapleb: «Toomas, Toomas, kui sa paremini ei kirjuta, siis jätan su pärast tunde!»

Toomas püüab, aga töö ei lähe ikkagi.

Siis hakkab Toomas sulge puhastama. Oma suureks imestuseks märkab ta, et sulel on pikuti pragu sees. Ruttu jookseb ta õpetaja juurde, surub sule otsa vastu küünt, nii et sule pragu hästi selgesti silma paistab, ning räägib tõsiselt: «Õpetaja, palun andke mulle parem sulg! Sellega ei saa kirjutada, sest see on ju lõhki.»

(E. S.)

V—VII KLASS.

I. DIAGNOOSDIKTAATE IV KLASSI KURSUSE KOHTA (V KL.).

1

Suure innuga uurisid pioneerid muuseumi igivanu raamatuid. Paljud Penuja 7-kl. Kooli pioneerid on kirjavahetuses rumeenlastega, kes samuti õpivad koolis vene keelt. Tahtsin osta viniku, pliiatsi, tinti ja mõne raamatugi, kuid olin rahakoti koju jätnud. Poiss lebas lepa all ja vaatles rändavaid pilvi. Puude ladvust langeb kuldseid lehti. Kummardusime üle silla serva, et vaadelda tuledest kumavat vett. Vana oksliku tamme all pingil mängis keegi kitarri ning laulis heleda häälega. Lagendikku kattis hõre hallikat värvi rohi. See vilets onn on soo äärest ammugi kadunud, sest seal laiub nüüd rukkipõld. Kas sul on sel õhtul aega minule külla tulla? Kehalise kasvatuse tundides riietume dressidesse, jalga aga paneme tennised. Nüüd oskan minagi jalgpalli mängida. Kõigil olid käes okslikud kepid. «Kas sinagi lähed matkama?» küsisin Vellolt. Klassijuhataja ütles: «Võtke oma asjad ja minge koju!»

2

Kaevanduses.

Põlevkivi on Eesti NSV tähtsaim maavara. Sellega köetakse vabrikute ja vedurite katlaid. Põlevkivist saadakse gaasigi, aga suurem osa töötatakse ümber bensiiniks.

Seda kõike oleme õppinud koolis. Nüüd aga läksime Käva kaevandusse ekskursioonile, et seda ise oma silmaga näha.

Kõik oli siin uudne ja huvitav. Tore oli vaadata masinate, elektripuuride ja elektrivedurite tööd. Nõukogudemaal kergendavad kõik need masinad inimeste tööd. Üks vana tööline näitas meile oma masinat ja ütles: «See abiline teeb ära viiekümne viie inimese töö.»

Sel ekskursioonil jõudsime näha palju huvitavat ja see andis meile hulga uusi teadmisi.

3

Oa äpardus.

Õlekõrs, süsi ja uba läksid rändama. Varsti olid nad külastanud Tartut, Valgat ja Tõrvatki. Edasi rännates jõudsid nad oja kaldale, millel polnud silda. Õlekõrs ütles: «Mina heidan risti üle oja. Nii pääsete teiegi teisele kaldale.»

Õlekõrs viskuski risti üle vee ja purre oligi valmis. Süsi läks esimesena. Kui ta oli keset oja, siis vaatas ta tagasi ning põletas õlekõrre katki. Mõlemad kukkusid ojja. Seda nähes hakkas uba nii kangesti naerma, et ta lõhki läks.

Parajasti tuli sinna üks rätsep, kes õmbles oa musta niidiga kinni. Nii sai uba jälle terveks, aga õmblemisest jäi talle must märk külge.

(Rj.)

II. LAUSEÕPETUSE SÜVENDAV KORDAMINE.

1. Kirjavahemärgid lause lõpus.

4

Esimene koolipäev.

Käes on esimene september. Miks on see päev nii tähtis? Oi, kes seda ei teaks! See on ju esimene koolipäev.

Kohtuvad vanad sõbrad ja tuttavad. Kus sa olid? Mis sa suvel tegid? Neid küsimusi kuuled kõikjal.

Kui kaunis oli suvi! Kui tore oli viibida laagris! Igaüks meenutab sisukalt veedetud suvepäevi, mis nüüd on lõppenud. Aga kas keegi nukrutseb? Vaevalt küll, sest ees on veelgi kaunimad päevad. Need on päevad täis pingsat tööd ja õpinguid.

Miks on aga tarvis vaeva näha ja õppida? See on väga vajalik. Meie Nõukogudemaa vajab haritud ja töökaid inimesi, et meie elu muutuks veelgi kaunimaks.

Kuula! Mis see on? See on ju koolikell. Ruttu klassidesse!

5

Meie kiisu.

Kes istub seal ahju kõrval pingil? See on meie kirju kiisu. Kuidas on ta nimi? Ta nimi on Ints. Kui ilus on ta oma puhta läikiva kasuka ja pikkade vurrudega! Kui terased on ta rohekad silmad! Nüüd peseb ta hoolega oma nägu ja silub kasukat.

Korraga ajab Ints kõrvad kikki ja kuulatab. Mida ta kuuleb?

Meie kiisu kuuleb hiirekesi krõbistavat. Vaikselt hiilib ta kapi juurde. Ole nüüd hästi tasa! Ära hirmuta hiiri minema!

Ints litsub end põranda ligi, pingutab lihaseid, teeb siis järsu hüppe ja hiir ongi käes.

Meie Ints on väga tubli kass. Ükski hiir ei pääse ta käest.

2. Üte.

6

Ants on meie salga juht. Ants, millal on järgmine koondus? Sina, Aino, seletad Mihklile ja ta õele matemaatikat! Teil tuleb rohkem aidata oma seltsimehi, pioneerid! Armas sõber, ootan sinult kirja. Kallis vend, võta ka mind kaasa! Kas sa varsti koju tuled, emakene? Noh, vennas, kuidas sa end tunned? Teile, noored pioneerid, vaatab lootusega kogu meie rahvas. Esimesena jõudis kohale meie salga pioneer Juhan. Tänan sind abi eest, tubli poiss! Püüa veelgi paremini, Linda! Kus sa oled, mu hea emake? Vait, Toots, või muidu ajan su jalamaid koju! (O. L.) Neiukesed, noorukesed, nüüd on lusti lõõritada. Noored mehed, hellad vennad, pange hobu saani ette! Ole terve, memmekene, teiseks terve, taadikene! Kas sa, Peeter, täna raamatukogusse ka lähed? Tule siia, Tiina, ja aita mind pisut! Esimese salga juht Anu Lepik on klassi parim matemaatik. Seleta mulle, Anuke, kuidas seda ülesannet lahendatakse! Toomas! Toomas! Ära puutu töötavat masinat!

7

Tule siia, Paul! Andres, kas sa tegid juba tule pliidi alla? Rutake, poisid, sest aega on tõesti vähe! Kas tead, vanaemake, veel mõnd muinasjuttu? Masinad, noored tehnikud, on huvitavad asjad. Õitse ja kasva, Nõukogudemaa! Laul, helise ja üle maade lenda! Palun, õpetaja, jutustage meile veel midagi! Jõudu tööle, seltsimehed! Too õnne rahvale, me tubli töö! Sind teretame, kuldne päike. Tööta hästi ja sa tood kasu endale ja kogu rahvale! Head teed teile, pääsukesed ja lõokesed! Noh, poju, mida sa täna koolis tegid? Ema! Ema! Aita mind! Ott! Ott! Auto tuleb! Mis on meie elus kõige tähtsam, lapsed? Kõige tähtsam on töö. Teie, Mihkel ja Jaan, hoolitsete lõkke eest. Tulge siia, pioneerid, ja aidake meid pisut! Tänan teid, Vilma ja Helle, abi eest! Ei saa tõusta, poega noori! Kõigi maade proletaarlased, ühinege!

3. Koondlause.

8

Kõik meie kooli õpilased, õpetajad ja teised töötajad läksid kolhoosi vilja koristama. Vaheaegadel me jalutame, jookseme või

mängime palli. Tallinn, Tartu, Narva ja Pärnu on Eesti suuremad linnad. Hommikune taevas punetab, kumab, loidab, muutub heledamaks ja siis tõuseb päike. Juku ärkab, ringutab, hüppab siis äkki voodist välja ja hakkab võimlema. Muri hüppab Indreku najale püsti, liputab saba, tõmbab sooja keelega üle poisi näo ja kiunub rõõmu pärast. Meie peamiseks toiduks on leib, või, kartul, liha ja kala. Joogiks tarvitatakse vett, piima, kohvi või teed. Nii Leili kui ka Linda on koondusele läinud. Korrapidaja ei lasknud ühtki poissi ega tüdrukut saali. Päike soojendab vett jõgedes, järvedes, meredes ja ookeanides. Auruks muutunud vesi langeb udu või vihmana maapinnale tagasi. Kraadiklaasi ehk termomeetrit õppisime tundma juba IV klassis. Tõusev päike kuldab vabrikute korstnaid, puude latvu, majade katuseid ning heidab lõpuks pilgu ka tänavatele. Tule, tule, tuulekene! Saja, saja, vihmakene!

9

Viisakas õpilane ei tarvita rumalaid sõnu ega väljendeid. Hunt ehk susi on meie metsades elutsev kiskja, kes väga meenutab suurt koera. Meie kolhoosi aias koristatakse täna peete, porgandeid, kaalikaid ja teisi juurvilju. Meie alg- ja keskkoolides õpib palju õpilasi. Toite vürtsitatakse pipra, sinepi, nelgi ja äädikaga. Kalu me soolame, suitsutame, keedame või praeme. Ole terve, eidekene, minda nõnda kasvatamast, kasvatamast, kallistamast! Teele, teele, kurekesed! Sirise, sirise, sirbike! Puhu, puhu, tuuleke! Õhk on täis sambla, mändide ja vaigu meeldivat lõhna. Laudadel lebavad mitmesugused raamatud, siniste ja hallide kaantega vihikud ning suled ja sulepead. Ma ei tunne sind ega su sõpru. Esimesel matkapäeval külastasime Viljandit ja Karksit. Järgmise päeva õhtuks tahtsime jõuda Tõrva või koguni Valka. Lained kerkivad, lähenevad ning purunevad vastu kive. Mõned poisid ujuvad, teised peavad veesõda, kolmandad aga pikutavad rannaliival.

10

Isa ja poeg.

Elasid kord isa ja poeg. Alguses oli poeg väike ja magas sageli. Isa kündis, äestas, külvas, lõikas, käis veskil ja hoolitses kõigiti oma pojakese eest. Poeg aga mängis, laulis, nuttis mõnikord ja vaatas, kuidas isa töötas. Ta sirgus suuremaks, õppis ja siis töötasid nad koos kodus, põllul, metsas ja heinamaal.

Nüüd on isa vana, hall ja jõuetu ning magab sageli. Poeg aga töötab kolhoosis ja hoolitseb oma vana isa eest. Ta on sepp. Sahad, äkked, vankrid, reed ja teised riistad muutuvad ta töökate käte all nagu uuteks. Nii hommikul, päeval kui ka õhtul kõlab sepikojast lõõtsa pahin, vasarate kõlksumine ja noore sepa laul.

4. Liitlause.

11

Kolhoosnikud tõttasid põllule ning varsti kees kibe töö. Autojuht tõstis jala sidurilt ja auto hakkas liikuma. Mikk istus jõe kaldal ja silmitses õngekorki, aga kala ei näkanud. Vanaisa püüdis ise lugeda pojapoja kirja, aga silmad ei seletanud. Põllul hakkas muutuma jahedaks, sest päike oli juba loojunud. Koolimajas valitses selline vaikus, et võis kuulda kärbse lendamistki. Pioneerid ronisid kõrgendikule, et tutvuda ümbrusega. Õppida tuleb hoolega, nii et kõik saaks selgeks. Noored jätkasid tööd, ilma et oleksid puhanud. Leena ei vastanud, olgugi et ta kuulis venna küsimust. Kus sa siis elad? Kui viga näed laita, siis tule ja aita! Kui suureks sirgute, siis olge kasulikud oma kodumaale! Väsinud töömees magas kui kott. Kas sa tead, millist filmi täna näidatakse? Salgajuhil oli palju toimetusi, mis kõik nõudsid aega. Mida higisem nahk, seda magusam leib. Uus koolimaja, mida praegu ehitatakse, valmib sügiseks. Asusime elama majja, mis asub suure järve ääres, kus on hea paadiga sõita. Õpilane, kes oli saanud hea hinde, säras üle kogu näo, kui ta kohale läks.

12

Kähku ronib poiss üles veelauale, et vaadata, mis siis selles toas toimub. Seinad on neil pilte täis riputatud, aga nad teevad aina uusi juurde. Seal märkab keegi rahuliku käitumisega tütarlaps sedelit laual, loeb seda ja ütleb teistele mõned sõnad. Poisid otse kisuvad paberilehe tüdrukult, et seda ise silmitseda. Tiit kasutab aega, kuni vanaema seljaga tema poole on, et puhas särk ruttu üle pea sikutada. Tema ilmudes tõstavad kanad, kes jälle mööda aeda laiali on valgunud, korraks pead, kuid ligi joosta nad vajaliku ei leia olevat. Enne kui kukk jõuab õieti karjatada, on ta juba kinni nabitud ning sealsamas kõrval seisev madal tünn talle kummuli peale keeratud. (A. H. T.) November lõppes, aga lund ei tulnud ikkagi. Astu aga kiiremini! Head lapsed ei lõhu lindude pesi, vaid kaitsevad neid. Oli kuulda vaid sulgede krabinat. Parem pool muna kui tühi koor. Tähed hakkasid juba vilkuma, kui pioneerid järve äärest koju jõudsid.

13

Arno on haige.

Arno on haige. Saare talu tagakamber on pime. Perenaine on kurb, teiste näod on tõsised.

On öö. Tagatoas põleb väike lamp ja saadab oma nõrka valgust voodi poole, milles haige magab rahutut und. Sängi ees istub vana-

ema. Kui ema ise on juba puruväsinud ja ei jõua enam valvata, siis tuleb tema. Ta kohendab vaipa, mille haige laps on eneselt ära lükanud. Külma vee rätik, mis on haige pea ümber, tahab ka iga natukese aja tagant vahetamist.

Arno on väga haige. Juba sellesama päeva õhtul, kui ta jõkke kukkus, hakkasid tal palged õhetama, pea valutama ja öösel tuli palavik. Nüüd on juba kolmas päev, aga haigus ei tagane.

(O. L.)

14

Loomade talvine kasukas.

Meie talved, mis on sageli väga külmad, võivad metsloomadele ohtlikuks saada. Pakase eest võib loomi kaitsta ainult tihe karvastik, mis hoiab endas rohkesti õhku ja takistab külma keha ligi pääsemast. Sama vahendit kasutavad ka inimesed, kui nad endile karusnahksed kasukad või vattkuued selga tõmbavad.

Suvel on loomade karvastik lühike ja sile, sest see kergendab nende elu kuumal ajal. Talvine karv on aga tihe, pikk ja kare.

Kui suvine karv sügisel maha ei lange, kasvab sellele lisaks veel talvine karvastik. See muudab kehakatte kahekordseks ning väga tihedaks.

Paljud loomad ajavad aga suvise karvastiku sootuks maha. See asendub siis uue, kuid hoopis tihedamaga. Viimane on ka palju ilusam kui suvine kasukas.

5. Otsene ja kaudne kõne.

15

«Täna on kinos huvitav film,» ütles Leida. Õpetaja sõnas: «Homme tulete kooli pool tundi varem!» «Meie salk,» teatas Jüri, «saavutas kabes esikoha.» — «Mitte mina, vaid sina oled see, kes hästi joonistab,» lausus Ott naeratades. «Lapsed,» teatas õpetaja, «homme läheme kolhoosi kartuleid võtma.» Inge tormas tuppa ja hüüdis: «Ema, homme läheb meie klass kolhoosi!» «Tüdruk,» ütles ema, «seda oleksid sa saanud ka palju vaiksema häälega öelda.» Isa köhatas ja manitses: «Lapsed, söögiajal ei tohi naerda.» «Juhan, videvikus ei loeta!» hüüdis ema pojale. Arno tõotas: «Sel aastal õpin ainult viitele.» — «Aadu,» hüüdis ema, «too kuuristpuid!» Kui Indrek hakkas kooli minema, küsis ema, kas ta on kõik vajalikud asjad kaasa võtnud. Traktoristid andsid lubaduse, et nad lõpetavad sügisesed tööd enne tähtaega. Ekskursioonil seletati meile, kuidas töötab ekskavaator. Imestasime kõik, miks ta ei tulnud, sest ta oli ju kindlasti lubanud. Emagi ei teadnud, kus on Endel.

16

Jänes küsis rebaselt: «Mis sul viga on, seltsimees, et sa ikka tagasi vaatad, kui krabinat kuuled?» — «Mul pole hänna otsas silmi,» vastas rebane. «Aga mis viga on sinul,» küsis rebane jäneselt, «et sa alati üle mäe jooksed, kui mägi vastu tuleb?» Jänes vastas: «Kallis rebane, ma ei pääse ju mäe alt läbi.»

«Kus sa täna nii kaua olid, Ants?» küsis ema pojalt. «Täna,» vastas Ants, «tulid meile külla Aravete 7-kl. Kooli pioneerid.» Ta jätkas: «Talvisel koolivaheajal läheme aga meie neile külla.» «Väga hea,» ütles ema, «aga mis te neile külakostiks kavatsete viia?» «Seda küsimust,» sõnas poiss, «kavatseme arutada järgmisel koondusel.» «Nüüd aga ruttu sööma!» hüüdis vanaema teisest toast.

Õpetaja küsis Lindalt, miks ta kooli hilines. Isa arvas, et ema aitamiseks peaks neil kõigil aega jätkuma. Ma otsustasin, et homme tõusen varem ja kordan luuletust veel paar korda. Insener näitas ja seletas, kuidas valmistatakse kappe, toole ja kummuteid. Kui Leili mind nägi, ütles ta, et homme on koondus.

6. Kokkuvõte kirjavahemärkide tarvitamisest.

17

Kaval kass.

Kass mõtles ja arutas, kuidas saaks hästi kergesti hiiri püüda. Ta hiilis sahvrisse, kus hoiti toitu. Seal heitis ta kastile pikali ja tegi, nagu oleks ta surnud.

Saabus öö. Hiired, kes päeval urgudes magasid, ronisid sahvrisse. Kui nad kassi nägid, siis jooksid kõik ehmunult tagasi. Kass aga ei liigutanud koibagi.

Hiired vaatasid, vaatasid ja ilmusid uuesti. Lõpuks võtsid nad julguse kokku ja tulid kassile lähemale. Kass lamas vaikselt, silmad kinni, jalad püsti.

«Elagu,» hüüdsid hiired, «meie vaenlane on surnud!» Rõõmu pärast hakkasid nad kassi ümber kukerpallitama ja tantsu lööma. Seda aga kass oli oodanudki. Äkki kargas ta hiirte sekka ja tappis neid hulgana.

18

Kaerahelbed.

Olime matkal ja tallasime pedaale juba mitmendat tundi. Kes ise on sellise rännaku kaasa teinud, see teab, kui tühjaks läheb kõht.

Ronisime viimaks ratastelt maha, kogusime hagu ja süütasime lõkke. Aino valisime kokaks. Igori aga saatsime külast piima tooma.

Panime keema paki herkulot, kuigi Igor oli seletanud, et tema herkulot ei söö. Otsustasime, et me Igorile ei ütlegi, mis supp katlas keeb.

Varsti oli Igor piimaga tagasi. Ta nuusutas pajast tulevat auru ja päris ärevalt, et ega me viimati herkulot ei keeda. «Ära karda,» lohutas Aino, «need on hoopis kaerahelbed.»

Hakkasime sööma ja Igor aina kiitis meie suppi. Alles siis ütlesime talle, et herkulo teiseks nimeks on kaerahelbed.

19

Rukkipõllul.

Ühel päeval läks kolhoosi brigadir oma väikese pojaga põllule, et vaadata, kas rukis juba varsti küpseks saab.

«Isa, millest see tuleb,» küsis pojake, «et mõned kõrred on paindunud madalale, mõned aga oma pead hästi kõrgele üles tõstavad? Need sirged on vist väga tähtsad ja uhked, teised aga neist palju halvemad.»

Isa naeratas, noppis paar viljakõrt ja lausus: «Vaata, poeg, see kõrs, mis end nii tagasihoidlikult painutas, on täis ilusaid teri. See aga, mis end upsakalt üle teiste upitas, on kidur ja tühi.»

Isa vaikis natuke aega ja jätkas siis: «Nii on lood ka inimestega. Tõeliselt suured inimesed on vaiksed ja tagasihoidlikud. Need aga, kes ette tükivad ja suurt kära teevad, on tavaliselt tühised inimesed.»

III. HÄÄLIKUÕPETUS.

7. Võõr- ja laensõnad. Võõrpärisnimed.

20

Kandidaadiks õpilaskomiteesse seati viienda klassi poolt Leili Järv. Kolhoos ehitas suure garaaži, mis mahutab kolm autot. Juhan istub sadulas niisama mugavalt kui kodus diivanil ja laseb galoppi, nii et vaata ja imesta. Koolipeol laulsid Maret ja Valve duetti, kusjuures neid saatis keelpillide kvartett. Juhan, kes teenis kolm aastat armees, tuli tagasi leitnandina. Ülo oli aga saanud seersandiks. Baromeeter näitab, et lähematel päevadel on oodata vihma. Sovhoos varus kevadeks traktorite kütteks mitu tonni petrooleumi, bensiini ja naftat. Traktorist Lembit Õunapuu oli hooletu ja jäi kättpidi radiaatori ja seina vahele. Koolis õpitakse peale muude ainete ka zooloogiat, botaanikat, füüsikat,

keemiat ja algebrat. Nõukogude piirivalvurid on valvel, et välismaised spioonid ja diversandid ei pääseks üle piiri. Laual lebas kaks žurnaali ja beeži värvi kaantega brošüür. Tušš on veekindel tint, aga duši alla me läheme pärast kehalise kasvatuse tundi. Kes teab, mis on Kreutzwaldi tähtsam töö? Milline Lydia Koidula luuletus meeldib sulle kõige rohkem? Ostsin endale Friedebert Tuglase teose «Väike Illimar».

21

Osa maanteest on kaetud asfaldiga, osa on aga kivitee. Et segu paremini tahkuks, tuleb lisada veel mitu peotäit tsementi. Pagasi saatmine raudteel on lihtne ja odav. Meie korterisse paigutati pliit, mida köetakse gaasiga. Kooli kantselei põrand kaeti oranži värvi linoleumiga. Võimsad buldooserid ja ekskavaatorid töötavad kolhoosi uudismaal. Vello, kes magab veel sügiselgi palkonil, ei karda nohu ega grippi. Celsiuse järgi näitas termomeeter täna neli kraadi alla nulli. Šeff kinkis koolile televiisori, dünamo ja kaks tšellot orkestri jaoks. Kuulasime raadiost reportaaži Moskvas toimuvalt rahvaste spartakiaadilt. Esimesel mail toimus Tallinnas suur demonstratsioon. Demonstrandid kandsid plakateid, loosungeid ja transparente. Suurem osa autode kumme valmistatakse kunstlikust ehk sünteetilisest kautšukist. Prožektori heledad kiired valgustasid öist taevast. Brigadir seletas, et hiljemalt sügiseks on meie kolhoos elektrifitseeritud. Meie kodumaa randu uhuvad kolme ookeani veed. Grupp noori naturaliste, kes koostasid kollektsiooni kahjulikest putukatest, saadeti meie kooli delegaatidena noorte naturalistide konverentsile. Koridori seinal ripub Karl Marxi portree. Meie klassis on aga pilt kirjanik Kitzbergist. Mis on kirjanik Hans Leberechti tähtsaim teos?

22

Hommikul Tallinnast väljunud lennuk jõuab juba keskpäevaks Moskvasse. Leningradi jõuab lennuk aga veelgi varem. Möödunud suvel viibis Maša Arteki pioneerilaagris. Sinna sõitis ta Kiievi, Harkovi ja Jalta kaudu. Zoja ja Dunja said sõpradeks Moskvas. Zoja elab Verhojanskis, Maša aga Tuulas. Mulle meeldivad väga Maršaki luuletused ja näidendid. Meeleldi loen ka Arkadi Gaidari jutustusi. «Kas teate, missuguses Puškini raamatus on juttu Pugatšovist?» küsis õpetaja. Noorte kangelaste Zoja Kosmodemjanskaja, Oleg Koševoi, Aleksander Matrossovi ja paljude teiste nimed on tuntud ka väljaspool meie kodumaa piire. Nõukogude noortele on eeskujuks ka Pavel Kortšagini kangelaslik elu. Vladimir Iljitš Lenini nimi on kallis kogu maailma töötajaile. Meie partei ja valitsuse juhid seltsimehed Bulganin ja Hruštšov külastasid meile sõbralikku Indiat. Kuulsal nõukogude

kirjanikul Mihhail Šolohhovil on käsil uue romaani kirjutamine. Anton Pavlovitš Tšehhov on maailma suurimaid lühijuttude meistreid. Noored naturalistid sõitsid Mitšurinskisse. Seal elas ja töötas kunagi Mitšurin.

23

Meie majas elab lendur Vassiljev. Ta pojad Miša ja Griša on minu parimad sõbrad. Neil on huvitavaid pilte kuulsast nõukogude lendurist Tškalovist. Poiste onu Jevgeni on tankist. Turistid sõitsid aurikul mööda Volga jõge Astrahani ja sealt Kaspia merele. Siberi suurimad jõed on Ob, Jenissei, Leena ja Amuur. Kuulus vene teadlane Lomonossov on pärit Arhangelski lähedalt. Kolja ja Boriss teavad sellest linnast palju jutustada. Nad on sündinud Uraalis, kuid lapsepõlve veetsid Valge mere ääres. Vasjale meeldivad eriti Mihhalkovi ja Maršaki luuletused. «Lapsed, kus sündis Vladimir Iljitš Lenin?» küsis õpetaja. Suure huviga lugesid poisid läbi Ossejeva raamatu «Vasjok Trubatšov ja tema sõbrad». Suvel lugesin läbi Kosmodemjanskaja «Jutustuse Zojast ja Šurast», Krõlovi «Valitud valmid» ja Fadejevi «Noore Kaardiväe». Aleksander Sergejevitš Puškin, Mihhail Jurjevitš Lermontov ja Nikolai Aleksandrovitš Nekrassov on möödunud sajandi suuremad vene luuletajad.

8. Klusiil sõna algul.

24

Bensiini hoidmiseks ehitatakse betoonkaevud, mis asuvad võimalikult kaugel eluhooneist. Grupp õpilasi uuris gloobust. Normaalne toa temperatuur on 18—20 kraadi üle nulli. Aga ruumis, kus tehakse füüsilist tööd, piisab 11—12 kraadist. Sügisel pannakse ette topeltaknad. Põhja-Eesti aluspõhjaks on paas. Eesrindlik loomakasvatus toetub kindlale söödabaasile. Binokliga vaatleme maastikku, aga mikroskoobiga baktereid ehk pisikuid. Saali ehtisid tuntud kirjanike kipsbüstid. Duetti saatis kitarr. Palkonilt on hea paraadi jälgida. Basseini viis trepp, mille astmed olid graniidist. Treeningul olin uues dressis, mis koosnes valgest pluusist ja sinistest pükstest. Turistid sõitsid autobussiga Leningradi. Valve sai kingiks uue villase džempri. Üle Emajõe viib kaks raudbetoonist silda ja üks puusild. Esimese brigaadi käsutusse saadeti kaks kombaini. Brigadir saatis ühe kombaini koristama nisu, mis kasvas keskuse lähedal.

25

Võitjaile anti diplomid. Grupp poisse harjutas granaadiviset. Bensiinivaadid laaditi laeva kraana abil. Koolimaja oli dekoreeritud pärgadega ja loosungiga. Kapten seisis komandosillal ja vaat-

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

les binokliga merd. Turismibüroo korraldab ekskursioone. Võistlusel võitis meie brigaad. Töö kulges graafiku järgi. Ploki ja kangi abil tõstetakse raskusi. Märkisin blokki ta telefoninumbri ja aadressi. Autogaraaž ehitatakse kivist ja betoonist. Kreeka asetseb Balkani, Taani aga Jüüti poolsaarel. Raadio leiutaja on geniaalne vene teadlane Popov. Põlevkivist toodetakse gaasi, õlisid, bensiini, fenolaate jm. Fenolaadid on baktereid hävitava toimega ained, mida kasutatakse ka puidu immutamiseks. Seff kinkis koolile grammofoni ja magnetofoni. Näidendid ehk draamateosed on määratud ettekandmiseks laval. Buss tegi järsu pöörde ja jätkas sõitu mööda kitsast kurvilist teed. Georgi isa laulab kooris tenorit, ta onu on aga basside rühma kandvaks jõuks. Doktor uuris haiget põhjalikult ja käskis talle anda mingisuguseid tablette.

9. Klusiil helitu hääliku kõrval; liide *-ki, -gi.*

26

«Veetsime möödunud suve erakordselt huvitavalt,» jutustas Tiiu. Astusime välja umbsest toast ja sattusime avarasse aeda. Metsa ääres, kus traktoristid eile kündsid, seemendatakse täna põldu. Heitsime ketast, viskasime oda, jooksime sadat meetrit, hüppasime kaugust, treenisime tublisti ja võitsimegi esikoha. Ärge viitke aega! Seadke kohvrid ruttu valmis ja püüdke jõuda kella seitsmesele rongile! Artellis töötab kaks plekkseppa ja seitse kingseppa. Lapsed võtsid lüpsikud ja tõttasid lüpsjatele appi. Argsel sammul astus tüdrukuke kantseleisse. Uue moodsa maja juurde ehitati garaažgi. Sealt tulebki juba brigadir ja vist esimeeski. Poiss ei märganud, et teisedki on asjast teadlikud. Pioneerid ei lootnudki enam püüda ühtki kala, kui äkki näkkas. Kõrski kõikus tuule käes, latvgi paindus iilides. Vaskki hiilgab kui kuld, kui teda hoolikalt puhastada. Tüdrukuke oli nii õnnelik, et ei märganud suudki avada ega aitähki öelda. Kord väsib tugevamgi rändaja.

27

Muutke suunda ja sõitke teise kalda poole! Peatselt saabub uudseleib kauplustesse müügile. Noor hobune, kes esmakordselt autot nägi, kohkus ja hakkas lõhkuma. Kas Juss üldse tulebki meile? Kui saabus õhtu, suleti raudsed väravad. Hoidke siit hoolega kinni, et nöör umbsõlme ei läheks! Siga vitsutas vatsa toitu täis, röhkis rahuldunult ja puges põhku uinakut tegema. Liigsöömine on tervisele kahjulik. Asbest on paberi moodi materjal, kuid ta ei põle. Õlgkatuseid tänapäeval enam ei tehta, sest meil on katuste katmiseks paremaid materjale. Kumbki ei lausunud ühtki sõna. Kägugi kukkus kuuse otsas. Tõde ei põle tuleski. Aino läks

poodi, sest leibki oli otsa lõppenud. Ajahammas on teemandistki tugevam. Kasski tundis ahjupealse liialt kuuma olevat. Seejärel hakkasid mehed uuesti tööle ja varsti tundis vana kaskki saagi oma tüve purevat. Sinu küsimustele ei oska tarkki vastata. Šeffki võttis osa kooli pidulikust aktusest.

28

Meile sõitsid külla šefid ja kinkisid meile väärtusliku kollektsiooni. Kes püüab kõigest väest, saab üle igast mäest. Enne töö tehakse, pärast palk makstakse. Muldsest põrandast tõusis rõskust, mis kahjustas tervist. Nüüdsel ajal on iidsed puud looduskaitse all. Lapsuke poetas oma pisikese käe vargsi onu suurde pihku. Ärge viitke aega liigse jutuga! Röntgenikiiri kasutatakse kopsu ja teiste siseelundite ning luude läbivalgustamiseks. Head anekdooti on alati mõnus kuulata. Raudplekk tuleb üle värvida, et ta oleks kaitstud roostetamise eest. Saabus keskpäev, aga see oli niisama niiske kui hommikki. Linngi ei meelita enam, sest kolhoos on niisama hea ja võib-olla paremgi. Vana Mikkki vaatas noorte tantsu ja lõi viimaks isegi kaasa. Mitmedki noored on kolhoosi tagasi pöördunud. «Siin ei tohi minutitki viivitada, mitte hetkegi!» hüüdis arst. Mulgi pole selle kohta enam midagi öelda. Kellelgi polnud mahti märgata, et kellgi oli seisma jäänud. Tuntud zooloogki võttis osa noorte naturalistide koosolekust. Matkast ongi juba juttu olnud. Meie koolis töötab orkestergi.

29

Esimene mereretk.

Saatsin mööda terved päevad mererannal mängides. Tegin minagi männikorbast laevu nagu kapten Vergi välejalgsed poisid. Hiljem aerutasin ja seilasin päevad otsa vanaisa paadiga lahes ringi. Tegime siis kord omapead pikema reisigi Viirelaiule. Lahes oli priske tuul, aga kui jõudsime lahest välja, hakkas paat tantsima, sest tundus tormi. Lasksin rehvida purjed ja juhtisin paadi kindlal käel Viirelaiule. Tundsin siis esimest korda suurt tegevustungi ja meeldivat rahutust hinges. Viirelaiul olime kaks päeva tormipaos, toitsime endid kajakamunadega ja kannatasime janugi. Siis kahetsesid ja nutsid poisid ning süüdistasid mind. Maksis palju vaeva neid rahustada ja lohutada. Alles kolmanda päeva hommikul usaldasime alata tagasisõitu. Kodus oli mõndki pahandust, poisid palusid isadelt nuttes andeks.

(J. Parijõe järgi.)

30

Tädile külla.

Puhkepäeval otsustasid Aksel ja Helgi tädi külastada. Juba õhtul seadsid nad kõik valmis, et hommikul ei oleks viivitamist.

Rong pidi väljuma kell seitse, kuid lapsed olid juba aegsasti raudteejaamas. Reisiks soodsamat ilma ei võinud tahtagi. Peatselt kostis vile ning ähkides ja puhkides saabuski rong perroonile. Lapsed astusid vagunitesse ja mõne hetke pärast hakkaski rong vaikse nõksatusega liikuma.

Teel ületati sild, mille uhked raudsed kaared paistsid juba kaugelt. Jõe ääres õngitsesid mõned poisijõmpsikad, aga jõe keskel lootsikus viskas keegi spinningut. Kaugusest paistsid muistse kantsi varemed.

Läbiti mets, mis oli kuldses sügisehtes.

Varsti jõutigi sihtkohta. Sealt tuli minna umbkaudu kaks kilomeetrit jalgsi. Pärast lühikest matka jõudsid lapsed kolhoosi, kus elaski tädi.

10. *h* sõna algul.

31

Äkki tulidki soojad ilmad ja algas suur sula. Mahedad tuuleiilid hakkasid puhuma üle aasade ja lumi kadus kui vaht. Hõredad lepikud nagu ärkasid unest. Okstel puhkesid pungad ja maa hakkas haljendama. Hirmus talv oma haledalt ulguvate tuultega oli lõppenud. Õie hulkus haleda näoga ringi, hoidis kätt vastu põske ja oigas hädise häälega hambavalu pärast. Juba aovalgel haarasid mehed kirved ja saed, hüppasid jalgratastele ning sõitsid metsa. Hämaras metsas huikas öökull ja allika ääres kustutas janu arglik hirveke. Hommikune päike heitis helkivaid kiiri kastest õhkuvale heinamaale. Ainult edevad inimesed eputavad teiste ees oma rõivastega. Heino väikesel õel oli haruldaselt ilus hääl. Mootorid undasid, hoorattad ulgusid, hallikas tolm hõljus õhus. Arumaa serval lepikus hakati tegema alet. Ema ja Õie harutasid salli ja arutasid viimaseid uudiseid. Kui õues olid siured hanged, valmistasid kolhoosnikud vankritele aisu ja hangudele varsi. «Helge Hommiku» kolhoosi agronoom oli hämmastunud, kui ta nägi, et ädal ulatus üle põlve. Esimesed hallad, mis rohu heinamaal halli härmatisega ehtisid, näitasid, et sügis on saabunud. Erilise innu ja elevusega hakkasid pioneerid tegema ettevalmistusi oktoobripidustusteks.

32

Kalal.

Ere päike paistis heinaküüni ja äratas Juku, kes magas halli habemega vanaisa kõrval heintel. Eile õhtul olid nad unnad järve

asetanud. Äkki liigutas end ka vanaisa. Ta haigutas, ohkas ja hõõrus uniseid silmi. Juku oli ärevil, aga vanaisa otsustas enne järvele minekut veel einet võtta. Nad tõid hagu, süütasid lõkke ja einestasid. Lõpuks asuti teele.

Rohi oli kastest hall. Kuskil helisesid karjakellad. Suure haava kõrval õitses juba hiirehernes. Iidse tamme harude vahel oli hiiglasuur herilaste pesa.

Kui harv mets lõppes, paistiski järv. Erutusest hakkas Juku higistama. Esimese unna otsas oligi kala. See oli noor haug, suuruselt pisut pikem kui heeringas.

11. *i* ja *j*.

33

«Sõpruse» kolhoosi postiviija ei jõua üksi kogu tänast posti ära viia. Agronoomil tuli iga päev kolhoosi laiu välju vaatamas käia. Kus tegijaid, seal ka nägijaid. Nõukogudemaal pole ekspluateerijaid ega ka ekspluateeritavaid. Reisijad istusid mugavail istmeil ja vaatasid akendest välja. Jaapanis süüakse toitu pulkadega, mis asendavad meie lusikaid ja kahvleid. Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva puhul korraldame ekskursiooni muuseumi. Maanteel liikus täna palju jalakäijaid ja jalgrattasõitjaid. Rahvamaja lauljad, rahvatantsijad ja teised isetegevuslased esinesid valijate ees sisuka kontserdiga. Viljapuude küljest tuleb kuivanud oksad ära raiuda. Siin raiuja üksi ei tee midagi, on vaja ka saagijaid. Uurijad laskusid vulkaani kraatrisse köie abil, mis kinnitati kivvi löödud terasest vaia külge. Töölistele ehitati üle saja uue korteri. Kõige suuremasse majja asusid elama treialid ja freesijad. Meie koolimajas asuvast kioskist müüakse õpilastele iga päev üle saja saia.

34

Raja kandis festivalil ette kaks deklamatsiooni. India pioneeride delegatsioon saabus Moskvasse. Tehase «Koit» töölised ja teenistujad kogunesid kultuurimajja, et vastu võtta preemia plaani ületamise eest. «Küll sina, Maia, oled ikka maias,» lausus ema. Magaja uni ja tegija töö ei lõpe kunagi. Tolm on tiisikuse eelkäija. Poisid, tulge siia ja aidake mul see aparaat ära viia! Kui läksime üle oja, raksatas purre ja me pidime kukkuma ojja. Jahimehed võtsid sisse hea positsiooni ja hakkasid kiskjaid varitsema. Kolhoosnikud käiavad vikateid. Grupp eesrindlikke pioneere viibis ekskursioonil Bulgaarias ja Rumeenias. Kaspia meri on tegelikult maailma suurim järv. Sügiseti korraldatakse peaaegu igas rajoonis põllumajanduslik näitus. Istun saani ja leiutan tõe, et istuda

on palju mõnusam kui käia. (O. L.) «Aatomienergia rahu teenistusse!» hüüdsid miitingust osavõtjad. Presiidiumi valiti vaid eesrindlikud töötajad.

12. Välte märkimine kirjas.

a) Lihthäälikud sõna sees.

35

Kohtasin tuttavat kolhoosnikut. Šefid sõitsid kolhoosi. Kolhoosis algas rukkilõikus. Samuti nagu eile sammusime tänagi rongkäigus üle silla. Tehase väravani on veel sada sammu. Hulk ekskursante seisis silla kumerate kaarte all. Meie inimene ei kummardu kellegi ees. Nägime zoopargis kummalisi loomi. Inseneri kabinetis helises telefon. Kool ostis kaks mikroskoopi. Kolhoosnikud kavatsesid külastada oma šeffe. Läksime üle oja. Purre läks katki ja me kukkusime ojja. Ostsin poti sinist tušši. Sissekanded passidesse tehakse tušiga. Maapind oli kaetud saviga ja meie jalad tahtsid vägisi sitkesse savvi kinni jääda. Meie maal on kõigil võimalik õppida, seepärast õpivad nii noored kui ka vanad. Meie hindame ja austame tublisid noori. «Vanaisake, jutusta veel üks lugu!» palus Inge. Vaata ette, ära kuku! Auklikul teel võib kergesti kukkuda. Peeter astus veel kümme pikka sammu ja sattus siis pika vaia juurde. Kui Laine kuuleb muusikat, satub ta kohe lõbusasse tujju. Sadu lakkas ja tujugi paranes kohe. Äkilise liigutuse tõttu hakkas laud liikuma. Linad ligunevad basseinides. Tee lookles üle piklikkude küngaste. Kütid jätsid luugi ja seina vahele pika ava.

36

Ta kandis punasest sametist kleiti. Suvel kantakse lühikeste varrukatega pluuse. Kevadel korraldatakse ekskursioone meie kodumaa kaunimatesse kohtadesse. Meiegi korraldame ekskursiooni Pühajärve äärde. Oktoobrirevolutsiooni aastapäevaks dekoreeriti koolimaja portreede ja vanikutega. Käesoleval sajandil toimus Venemaal kolm revolutsiooni. Ülestõusnud töölised ehitasid barrikaade ja avasid tule politseile ja kasakatele. Laine jalutas mere ääres ja imetles vastu kallast peksvaid laineid. Kodu on meie kõige armsam koht. Vello tõi aidast koti ja pani juurvilja kotti. Töölised parandavad katust. Miljonid inimesed läksid sõtta, et kaitsta fašistide vastu oma Nõukogude kodumaad. Talle avaldati hea töö eest kiitust. Ennast ei kiideta. Onu läks kalale ja võttis kaasa mitu kidadega konksu. Ma ei märganud kivi ja lõin kirve kivvi. Meie koolil on kaks šeffi. Šefid kinkisid meile tööriistu. Pärast tööd oli lõbu laialt. Detsembri lõpul algab kooli-

vaheaeg. Enne õppeveerandi lõppu korraldame ka nääripeo. Komisjon kuulutas uue kanali avatuks. Kioskis müüdi apelsine, mandariine ja šokolaadi.

b) Lihthäälikud sõna lõpul ning pika ja kaksiktäishääliku järel.

37

Kus suitsu, seal sooja. Kel on kell kaasas? Tol ajal, kui Mikk ja Mall olid laagris, avanes mul võimalus sõita ekskursioonile. Epp jutustas, et tal on kodus väike valge tall. Mul pole praegu aega tegelda kõrvaliste asjadega, sest pean õppima. Värske õhk kosutab kõiki. Kavatseme pühapäeval linna teatrisse sõita. Õngitsejad ostsid sööta. Enn lõikas noaga näppu ja jooksis nuttes aita, kus isa mõõtis otra. Näita kaardil, kus leitakse meie maal sütt ja maaki. Kaupluses on müügil kausse ja potte. Partisani jutustus võitlusest vaenlase tagalas köitis poisse väga. Ehitajad taovad metallist vaiu maasse. Rähn õõnestas puusse auku. Kuulsime metsast pauku ja varsti nägime ka suitsu. Pioneerid süütasid lõkke ja varsti kerkis hele leek üles. Tugevad tõuked panid maa värisema ja tekitasid maja seina pikki pragusid. Kes teisele auku kaevab, see ise sinna sisse langeb. Kolhoos ehitas kaks uut lauta. «Ära tee sääsest härga!» pahandas isa. «Sinu väited, Juhan,» ütles Ilmar, «ei pea paika.»

38

Las ta tuleb pealegi, küll leiame tallegi tööd! Kas sa tead, kus on meie kirju kass? Mull oli kirev nagu vikerkaar. «Aitäh sulle, emake!» ütles väike Mann. Õpetaja küsis: «Kes teab, kui pikk on üks toll?» Kas sa siis tõesti ei saa mu seletusest aru? Jaa, sellega olen nõus. «Jukuke,» hüüdis ema, «kas su suu tõesti ei saa hetkegi kinni olla!» Väike Jaan tahtis ka matkama minna. Ei siin aita muu, kui et sa pead kõike uuesti kontrollima. Ega küsija suu peale lööda. «Me sõime kogu mee ära,» kogelesid lapsed. No ära sa siis nii ägedaks saa! Radist andis teate ruttu edasi. Kõike ei saa mõne sõnaga ära rääkida. Parki ehitati kaks kiike, et lapsed saaksid kiikuda. Hunt surus nina vastu luuki ja haistis saaki. Hooti paiskas tuuleiil vastu aknaruute vihmapiisku ja sekka rahetki. Kauss auravate kartulitega asetati keset lauda. Ema puhastas pliiti ja hakkas valmistama toitu. Võimas ekskavaator rajas soosse suurt kraavi.

39

Jaak.

Jaak on üsna väike poiss. Ta vahib kõike vilkalt oma silmadega, mis meenutavad liikuvaid nööpe. Jaagul on taat ja memm.

Nad kõik elavad Tartus. Taat on terved päevad tööl. Memm töötab samuti.

Pühapäeval sõitis taat maale ja võttis ka Jaagu kaasa. Nad istusid autosse ja sõitsid jaama.

Küll oli jaamas kõigil rutt! Jaak tahtis taadilt küsida, miks kõigil nii kiire on. Aga taat vaatas kellale ning hakkas ka kiirustama. Ta pani kompsud ooteruumi nurka vastu aknaluuki ja ütles Jaagule: «Toeta end seina vastu ja oota mind! Ära kuhugi mine! Ma lähen pileteid ostma.»

Jaak hakkas ringi vaatama. Perroonil oli ümmargune kell, mis näitas täpselt üheksa. Taati polnud veel kuskil näha.

(E. Tasa järgi.)

c) Konsonantühendid.

40

Kolhooside avaratel põldudel algas sügisene künd. Võtsime vastu otsuse korraldada aktus juba homme õhtul. Vaprus töös ja võitluses on nõukogude inimese tähtsamaid omadusi. Homseks hoia leiba, aga mitte tööd! Töölised seadsid kõik värtnad korda ja ületasid plaani kümne protsendi võrra. Noored naturalistid asetavad parkidesse ja aedadesse väikesi majakesi lindude jaoks. Linnukesed hüplevad rõõmsasti nende ümber ja nokivad teri. Ole aupaklik vanemate inimeste vastu! Kured lendasid üle kopli suure kuuse otsa, kus asetses nende pesa. Lillede seemned olid asetatud pappkarpidesse ja varustatud nimesiltidega. Anne enesetunne polnud kuigi hea, kui ta pidi koolis saadud märkusele isalt allkirja võtma.

Ehkki merel mäslesid tugevad lained ja õhkki oli täis soolaseid piisku, ei muutnud laev oma kurssi. Pulsski hakkas kiiremini lööma, kui orkester alustas hoogsat marssi. Ähkides ja puhkides jõudis raskekaaluline rong raudteejaama. Maale sõitis nii tallinlasi kui ka tartlasi. Katkised hambad tuleb kiiresti parandada, sest need avaldavad halba mõju kogu organismile. Esimeses brigaadis on praegu rohkem kui kümme varssa.

41

Hallpead austa, kulupead kummarda! Artell vajab lukkseppi ja rätsepaid. Siinne rahvas on väga leplik ja sõbralik. Ristteelt paistis tehase kolmekordne plekk-katusega korpus. Lillgi närbub, kui teda õigeaegselt ei kasteta. Hümni saatel lasti lendu valged tuvid, kes tõusid kohe kargesse sügisesse õhku. Pärast lüpsi kurnati piim suurtesse plekknõudesse, mis seejärel asetati jääpankade vahele. Salkkond noori valijaid läks agitpunkti, et vaadata filmi ja kuulata loengut. Purskkaevust purskusid üles kristallselged

veejoad. Pärast suplust pikutasid poisid mere kaldal, jälgisid kajakate lendu ja kuulasid lainete monotoonset loksumist. Kunstnikud korraldasid konverentsi, kus tutvuti uute teostega. Uue vabriku kõrged korstnad kerkisid uhkesti taeva poole. Poiss, pane pintsak selga, mine keldrisse ja too kurke! Meie kooli ümbruses kasvab palju mände, mistõttu õhkki on täis vaigu aroomi. Kolhoos viis laadale üle kahekümne põrsa ja noore härja. Kärssninad osteti kohe ära, aga härjavärss tuli koju tagasi viia. Kuulajate kõrvu kostsid kaunid valsihelid. Kuuride väravate ees ripuvad suured ripplukud.

42

Õhtu rahvamajas.

Suusatajad libisesid mööda piklikku mäekülge «Sõpruse» kolhoosi keskuse poole. Õhk oli väga külm ja kristallselge. Suits tõusis korstnaist otse üles. Katuseräästais ripnesid jääpurikad.

Täpselt määratud ajaks jõudsid suuskurid rahvamajja. Kõikjal valitses elevus ja peoeelne õhkkond. Tammlaane vana Mikkki oli peole tulnud. Esireas istus salkkond linlasi. Need olid tulnud, et abistada kolhoosnikuid šefluse korras palkide vedamisel.

Pärast esimehe sõnavõttu esitati rahvatantse ja deklamatsioone. Siis alustas orkester hoogsat marssi. Selle järel tuli valsse ja polkasidki. Tantsu keerutas vana seppki. Siinne rahvas on eesrindlik nii põldudel kui ka rahvamajas.

Pärast peo lõppu mindi juttu ajades jalgsi kodu poole. Öö oli selge ja vaikne. Lumi kriuksus jalge all. Ülal aga laius sametine taevas, kus helkis tuhandeid tähti.

13. Astmevaheldus.

43

Kolhoos sai sel aastal rohkesti rukist, nisu ja muudki vilja. Rukkis laulis rääk oma lõputut lugu. Mõnel mootorrattal on kaks, mõnel aga kolm ratast. Poisid hüppasid mättalt mättale. Nii hüpates jõudsid nad peagi mätaste vahel kasvavate jõhvikateni. Artell vajab kahte kingseppa, kes oskavad valmistada ka uusi kingi ja saapaid. Kolhoos lõikas tänavu hulga turvast, sest turba kasutamine laudas võimaldab kokku hoida põhku. «Sangari» kolhoosis kasvatatakse palju lambaid, sest lammastest saab head sissetulekut. Eesrindlikule traktoristile anti preemia ja aukiri. Veel kaks eesrindlikku töölist palusid oma nimed kirja panna, et maale traktoristideks minna. «Viisakas inimene ei näri küüsi,» noomis isa poega. Šefid aitasid kolhoosnikutel suurde küüni heinu vedada. Õpilased ootasid šeffe, kes lubasid koolile mitmesuguseid tööriistu kinkida. Nad lubasid ka elektrimootori tuua. Homseks on palju

õppida, aga mul on juba kõik õpitud. Taadid istusid trepil ja tõmbasid piipu. Kaks taati aitasid paadi kaldale tõmmata.

44

Kool ostis kolm uut ketast ja nüüd võime igal õhtul harjutada kettaheitmist. Ümberringi põlesid lõkked. Lõkete kuma paistab kaugele. Tõkkejooksja ei tohi tõketest üle hüpates ühtki neist ümber lükata. Juhan lükkas paadile hoo sisse ja hüppas ka ise paati. Jänes tegi mõned pikad hüpped ja oligi mätaste vahele kadunud. Välkkiirelt läbisid tüdruku pead mitmesugused mõtted. Merelt avaneb Tallinnale suurepärane vaade. Turistid ostsid komplekti Tallinna vaateid. Ei ole ilus pilgata seltsimehi. Pilkaja veendugu, kas tema juures ei esine samu puudusi. Vaatasime tuntud kunstniku meisterlikku akvarelli. Akvarellil kujutati osakest Taevaskoja kaunist maastikust. Õpetaja käskis need laused vene keelde tõlkida. Varsti olidki laused tõlgitud. Välgu kahjustuste vältimiseks kasutatakse piksevarrast. Piksevarda kasutamine väldib õnnetusi. Kalurid kasutavad kaproonist võrke, sest need on tugevad ega mädane vees nagu endised võrgud. Minu vend Vello kavatseb sügisel instituuti astuda, et edasi õppida. Aime saatis kirja vennale, kes õpib instituudis. Joonestajad vajavad palju tušši, sest kõik joonised tuleb teha tušiga. Kuhu tuul tuiskab, sinna hange ajab.

45

Pärast tunde.

Kui tunnid on lõppenud, koguneme spordiväljakule. Seal me mängime mitmesuguseid sportlikke mänge ja tegeleme kergejõustikuga. Me hüppame, jookseme ja treenime muidki alasid.

Ühed heidavad ketast, teised tõukavad kuuli või viskavad granaati, kolmandad harjutavad hüppeid. Andres on eriti hea kõrgushüppaja. Ta on hüpanud tublisti üle meetri.

Minule meeldib teivashüpe. Olen katsunud ka kuuli tõugata ja ketast heita, aga viimane kipub ikka äparduma. Erilisi tulemusi pole ma saavutanud ka granaadiviskes.

Nooremad klassid mängivad jooksumänge ja rahvastepalli. Mõned teevad rippumisharjutusi rõngastel ja proovivad, mitu korda keegi suudab teha kätekõverdusi. Lõbus on kiikuda ka pöördkiigel, mille kinkisid ja seadsid üles šefid.

Nii mängime umbes poolteist tundi. Siis läheme koju õppima ja puhkama.

46

Uued ülesanded.

Sügise saabudes läks Jako tehasesse tööle. Maidu pandi õpipoisiks tisleritöökotta. Tiit ja teised väiksemad võitlusvennad käi-

sid koolis. Peet müüs aga ajalehti. Hommikul vara ja õhtul hilja võis Peetu näha vabrikuväravas, lehepakk käes.

Kord andis katelsepp Kõivas Peedule paki lendlehti ja ütles: «Peida põue ja anna Salumäe Siimule! Sa tunned ju seda valajat?»

«Tunnen küll,» vastas Peet.

Katelsepp lisas nagu vannutades: «Pea meeles, Peet, et sa ei tohi neid lehti anda mitte kellelegi teisele. Sa ei tohi üteldagi, kust sa need said. Seda nõuavad töölisklassi huvid.»

Nii algaski Peedu revolutsiooniline tegevus. Jällegi puhkesid mitmes vabrikus streigid. Peet oli abiks lendlehtede levitamisel ja teda kasutati käskjalanagi streigi juhtimisega seoses olevate ülesannete täitmisel.

(T. B.)

47

Karu.

Kui kõik väiksemad loomad on juba talveunne suikunud ja linnudki lõunasse rännanud, ruttab karu alles suvistelt jahipaikadelt koju. Mõmisedes sammub ta läbi padriku, puhub ja kraabib aeg-ajalt külmunud sammalt. Juba on langenud pisut lundki, kuid karu otsib alles magamiskohta. Haigutusedki kipuvad peale, sest ümberringi on kõik vaikne ja igav.

«Nüüd ongi vist õige aeg,» mõtleb mesikäpp, kraabib kuusetüvelt vaiku ja sööb seda. Siis otsib ta üles tiheda padriku, tassib sinna oksi, lehti ja sammalt kokku ning süvendab aset samblasse. Ta asetab toodud prahi lohku, heidab pikali ja uinubki. Lumi sajab varsti ta koopale ja moodustab pikkamisi külmakindla katte. Nii puhkabki mesikäpakene kevadeni.

14. Sõnalühendid.

48

Võhma 7-kl. Kooli V, VI ja VII klassi õpilased võtsid osa OVSK kursusest ja sooritasid neljap., 21. veebr. 1957. a. edukalt vastavad katsed. Meie elame nüüd Leningradi mnt. lähedal ja meie uus aadress on Karl Marxi t. nr. 3 krt. 2. I. V. Mitšurini nimeline kolhoos sai sel aastal ha-lt 8 ts vilja rohkem kui möödunud aastal. «Pidage meeles,» ütles õpetaja, «et g ja t on kaaluühikud, sm ja km aga pikkuseühikud.» Meie õpetaja sm. Männik valiti ELKNÜ Keskkomitee liikmeks. Leheküljel 35 on märkus, et raamatute eest on tasutud 32 rbl. ja 41 kop. Teatame, lp. kodanik Mägi, et Teie poolt tellitud raamatud on 25 skp. välja saadetud. Eesti NSV kuulub võrdõigusliku liikmena NSV Liidu rahvaste vennalikku perre. «Mitm. nim. moodustatakse ains. om. järgi,» vas-

tas Aino kindlalt. Esimesed olümpiamängud korraldati Olümpose orus 776. a. e. m. a. Esimesed kaasaegsed olümpiamängud toimusid aga 1896. a. p. m. a. Kreeka pealinnas Ateenas.

49

Igale kirjale tuleb märkida ka stj. aadr. Kui tahate kõnelda dr. Paluga, tuleb teil helistada kell 3 p. l. tel. nr. 421. Möödunud aasta dets. algul sõitis grupp TRÜ üliõpilasi Kaukaasiasse praktikale. Kaupluses nr. 18 müüdi sukki, salle jms. kaupu. Siis loeti ette Jaan Mihaili p. Aru, Linda Augusti t. Lehe jt. noorte avaldused, kes tahtsid astuda ÜLKNÜ liikmeks. Metsapoole 7-kl. Kooli pioneeridel on sõprussidemed Läti NSV Ainaži 7-kl. Kooli pioneeridega. Kas olete juba lugenud NLKP läkitust kõigile NSV Liidu kodanikele? Õhtul toimub J. Tombi nim. Kultuurihoones sisukas loeng. Ettekandega esineb dr. Aluste. See kiri tuleb saata Vändra raj. Kaisma s.-jsk. töötaja sm. Kandimaa nimele. «Kes soovib astuda ALMAVÜ liikmeks?» küsis õpetaja. Vihikusse oleks tulnud kirjutada, et pikkuse mõõtühikud on mm, cm, dm, km jne. A. 1957 kasvatas «Jõe» kolhoos juurvilja 10 a suurusel pindalal. K. a. on aga aedniku käsutuses 15 ha maad.

IV. KÄÄNDSÕNA.

15. Suur ja väike algustäht.

50

Kas olete juba lugenud Anton Hansen Tammsaare teost «Meie rebane»? Praegu on mul käsil A. F. Gaidari raamatu «Kool» lugemine. Türi Keskkooli pioneerid sõitsid jalgratastel Türilt Paidesse. Sinna olid neile vastu tulnud Mäo 7-kl. Kooli poisid ja tüdrukud. Möödunud suvel korraldasime matka Lõuna-Eestisse. Sõitsime jalgratastel Suure-Jaani kaudu Viljandi ja sealt Karksi-Nuia. Käisime ka Veisjärve ääres, mis on Eestis üks suuremaid järvi. 1957. a. tähistas E. Vilde nimeline Tallinna Pedagoogiline Instituut oma kümnendat aastapäeva. Rapla Rajooni TSN Täitevkomitee Haridusosakonnas toimus hiljuti rajooni koolide direktorite ja juhatajate nõupidamine. Meie kuulsusrikka Nõukogude armee aastapäeval kohtusid pioneerid mehega, kes oli võidelnud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni päevil Petrogradis. Hiljem oli ta võidelnud Kodusõjas ja osa võtnud ka Suurest Isamaasõjast. «Rahvaste Sõpruse» kolhoosi šefiks on artell «Metall». Linlased sõitsid appi «Vapruse» kolhoosi kolhoosnikutele. Hiljem ilmus selle kohta kirjutus ajalehes «Rahva Hääl».

51

Kõige otsem tee kino «Sõprus» juurde viib Pärnu maantee kaudu Võidu väljakule ja sealt Harju tänava kaudu Müürivahe tänavasse. Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei on Nõukogude riigi juhtiv ja suunav jõud. Eesti NSV vanim kõrgem õppeasutus on Tartu Riiklik Ülikool, noorim aga Eesti NSV Põllumajanduse Akadeemia. Iga pioneeri palavaimaks sooviks on kord saada kuulsusrikka ÜLKNÜ liikmeks. Põhja-Ameerika on Lõuna-Ameerikaga ühendatud kitsa maariba kaudu, mida nimetatakse Kesk-Ameerikaks. Seda läbib Panama kanal, mis ühendab Vaikset ookeani Atlandi ookeaniga. Egiptusele kuuluv Suessi kanal ühendab aga Punast merd Vahemerega. Möödunud sajandi keskel toimus Mahtra mõisas ülestõus, mida tuntakse Mahtra sõja nime all. Sellest ajaloolisest sündmusest jutustab E. Vilde oma romaanis «Mahtra sõda». Tartu Seitsmes 7-kl. Kool ja Tartu Pedagoogilise Kooli Harjutuskool töötavad suures valges majas Lina tänavas. Viljandi Autobaasile saabus Ungari Rahvavabariigist kolm autobussi «Ikarus». Peaaegu kõik «Uue Elu» kolhoosi naised on tellinud endale ajakirja «Nõukogude Naine.»

52

Hiljuti toimusid Tartus Tamme staadionil sõprusvõistlused Tartu ja Kohtla-Järve meeskondade vahel. Laevad sõidavad Narva merelt Narva jõkke ning siis Peipsi järvele. Sealt jätkub teekond mööda Emajõge Võrtsjärvele. Tehas «Volta» tellis Saksa Demokraatlikust Vabariigist uusi tööpinke. Minu õpetajast vend tellis enesele ajakirja «Nõukogude Kool» ja ajalehe «Nõukogude Õpetaja». Sünnipäevaks kingiti mulle V. Katajevi raamat «Valendab üksik puri» ja E. Bornhöhe «Villu võitlused». Eesti NSV keskkoolides õpitakse peale eesti ja vene keele ka veel inglise või saksa keelt. Tuntumad soome-ugri rahvad on ungarlased, soomlased, eestlased ja karjalased. Väike Leili kinkis emale naistepäevaks angoora villast salli ja paki biskviite «Küpsis». Möödunud aasta jaanipäeval olid meil külas ukrainlased, oktoobripühadeks sõidame aga ise Ukrainasse. «Uue Võidu» kolhoosi brigadir sotsialistliku töö kangelane Ants Mets valiti külanõukogu saadikuks. Iga nõukogude inimene armastab palavalt oma Nõukogude kodumaad.

53

Tartu Riikliku Ülikooli üliõpilased viibisid hiljuti Taga-Kaukaasias. Nad sõitsid mööda Kaspia merd Astrahani ja sealt mootorlaeval «Trud» Volga jõe ning Moskva—Volga kanali kaudu Moskvasse. Isegi vennasvabariikides tuntakse tallinna kilusid, mulgi kapsast ja šokolaadi «Kalev». Noored mitšuurinlased jaroviseerisid kartuleid ja nisu. Kõik nõukogude inimesed töötavad

pingsalt, et kiiremini jõuda sotsialismilt kommunismile. Meie sotsialistlikus ühiskonnas hinnatakse iga inimest tema töö järgi, kapitalistlikus ühiskonnas aga raha järgi. 1957. a. märtsis suri Tartus eesti vanim luuletaja Anna Haava, kellele anti mõni aasta tagasi Eesti NSV rahvakirjaniku aunimetus. Möödunud reedel ostsin enesele raamatukauplusest Gaidari «Timur ja tema meeskond». Nägime kinos «Edasi» värvilist filmi «Tark harakas». Eesrindliku töö eest autasustati Karksi kolhoosi esimeest Tööpunalipu ordeniga, «Edu» kolhoosi agronoomi aga medaliga «Eeskujuliku töö eest». Nõukogude Liidu jalgpallurid sõitsid Lääne-Euroopasse, kus võisteldi sakslaste ja prantslastega. Uue aasta jaanuarist tellisin enesele ka ajalehe «Sirp ja Vasar».

54

Ekskursioon Moskvasse.

Grupp Kihnu eesrindlikke kolhoosnikuid sõitis ekskursioonile Moskvasse. Tallinna otsustati sõita laevaga.

Teekonnal hakkas läänest puhuma tugev tuul ja suured Läänemere lained, mis kandusid Soome lahelegi, panid laeva õõtsuma. Varsti aga hakkas paistma Naissaar ja peatselt jõutigi Tallinna.

Mõne tunni pärast istusid ekskursandid Balti jaamas Moskva kiirrongile. Rong läbis Tapa, sõitis üle Emajõe raudsilla, jättis selja taha Tartu ning ületas veel enne õhtut Eesti NSV piiri.

Järgmiseks hommikuks jõudsidki reisijad Nõukogudemaa pealinna Moskvasse, kus jalutati Punasel väljakul, imetleti Kremli iidseid müüre, sõideti metroos ja Moskva merel. Siis külastati muuseume ja Lenini mausoleumi.

Koju sõideti kangelaslinna Leningradi kaudu.

55

Reis ümber Euroopa.

Paljud Nõukogudemaa töötajad võtsid aurikul «Pobeda» osa reisist ümber Euroopa. Ekskursantide hulgas oli nii moskvalasi, tallinlasi kui ka teiste vennasvabariikide töötajaid.

Laev väljus Leningradist, ületas Soome lahe ja Läänemere ning tegi esimese peatuse Rootsis. Edasi sõideti lõuna poole. Külastati Taanit, Inglismaad, Prantsusmaad jt. Lääne-Euroopa maid.

Siis sõideti Gibraltari kaudu Vahemerre. Pikemat aega viibiti Itaalias, kus tunti erilist huvi rooma muistse kultuuri vastu. Ühtlasi tutvuti ka itaallaste tööga ning võitlusega rahu eest. Lõuna-Euroopa riikidest külastati veel Kreekat.

Varsti jõuti Nõukogude territooriumile. Selleks oli Must meri. Sadamalinnas Odessas astuti jällegi Nõukogudemaa pinnale.

Reis näitas kõigile, et nõukogude inimeste elu on võrratult helgem ja rikkam iga kapitalistliku maa inimese omast.

16. Liitnimisõnad.

56

Abja rajooni Karksi külanõukogu piirkonnas asub Rutu mägi, mis on Mulgimaa üks kõrgemaid tippe. Meie heeringalaevad, mis hommikul lahkusid Tallinna sadamast, jõudsid lõunaks Soome lahe kaudu Läänemerre. Läbi Taani väinade sõitsid nad Põhjamerre ja sealt Atlandi ookeani põhjaossa. Pirita—Kose—Kloostrimetsa ringrajal algasid rahvusvahelised võistlused maailma parimate mootorratturite osavõtul. Laulupeolised, kes kandsid eesti rahvariideid, siirdusid rongkäigus mööda Narva maanteed ja Pirita teed lauluväljakule. Tammepuust kirjutuslaual seisis väike portselanvaas, milles oli kimbuke jaanililli. Tallinnas Viru tänavas asuvates kauplustes müüakse hiina siidist aknaeesriideid ja pärsia vaipu. Jalatsite kaupluses oli müügil nahk-, kumm- ja tekstiiljalatseid. Majatarvete kaupluses aga müüdi malmpadasid, alumiiniumkastruleid, savikausse, hiirelõkse, laualampe, lambiklaase, seinakelli, tabalukke, klaaspurke, paberist laearmatuure, gaasipliite, pikki valgeid küünlaid, rohelist lauapaberit ja palju muud kaupa. Poeg hoolitses liigutavalt oma vana isa eest, kes eluaeg oli rasket tööd teinud. Lapsed armastasid väga oma vanaisa, kes oskas huvitavaid muinasjutte vesta. Elu väikelinnas on palju vaiksem kui suurlinnas, sest seal on tihe liiklemine.

57

Muistend räägib, et Suur Tõll olevat Saaremaalt läinud jalgsi Abruka saarele pähkleid korjama. Ilusa ilmaga võib Tallinnast näha Naissaart ja Aegna saart. Mõnikord pidavat Maarjamäelt paistma ka Soome rannik. Juulikuu algul korraldame jalgrattamatka Võrtsjärve äärde. Kõrgemäe sovhoosis rajati tänavu kümneid hektareid kultuurkopleid. Jäine Põhja-Jäämeri uhub Nõukogudemaa põhjakaldaid. «Väikemees, tule autosse!» kutsus autojuht. Kutsutav oli väike pioneerirätiga poiss, kes vapralt mööda maanteed sammus. Suvel on heinamaal mõnus juua hapupiima ja süüa kamakäkke. Loosungite ja punalippude lehvides suundus rongkäik kesklinna poole. Kevadise suurvee ajal tungib Volga jõgi paljudes kohtades üle kallaste. Tööstuskombinaat hakkas tootma silikaatkive, tsementtorusid ja muid ehitusmaterjale. Meie kooli direktor valiti «Juuni Võidu» kolhoosi juhatuse liikmeks. Kolhoosi linnufarmis on inkubaator, mis haub igas kuus välja kuni viis-

sada kanapoega. Need siin on musta kana pojad, need aga valge omad. Meie maa alg-, kesk- ja ülikoolides õpib miljoneid noori. Matemaatika tundides õpime arvutama ristküliku, kolmnurga ja kuusnurkse hulknurga pindala.

58

Männiseemneid kogumas.

Ühel detsembri õhtupoolikul külastas Peraküla 7-kl. Kooli Polli metsaülem, kes kõneles koolilastele metsade tähtsusest, rahvamajanduses. Samuti rääkis ta metsa järelkasvust ja hooldamistöödest. Meile tehti ettepanek alustada männikäbide korjamist. Otsustasime kohaliku metskonna töötajaid oma jõu kohaselt abistada.

Ühel jaanuarihommikul alustasimegi teekonda männimetsa, mis asetses Ruhijärve lähikonnas. Õhus hõljus siidpehmeid lumehelbeid. Noore metsa all oli täielik tuulevaikus. Panime käbikotid mättale ja varsti olimegi tööhoos. Keskpäevaks oli meil korjatud mitu kotitäit käbisid.

Õhtu eel leidsime ühe kuuse õõnest orava panipaiga hulga tammetõrudega. Teises puuõõnes avastasime pesakonna nahkhiiri. Nägime ka mitut halljänest ja reinuvaderitki.

Koduteel kohtasime poissi, kes vastas meie tervitusele läti keeles. Kuna Lätimaani on vaid mõni kilomeeter, siis kohtume lätlastega sageli.

59

Sõit Leningradi.

See oli just Nõukogude Eesti aastapäeval, kui onu sõitis meile Leningradist külla. Ta on pärit Põhja-Eestist Harju rajoonist ja külastas ka oma kodukohta «Tuleviku» kolhoosis.

Hiljem sõitsime kõik kangelaslinna. Kaasa tuli ka minu õde, kes õpib ülikoolis.

Esimese peatuse tegime põlevkivirajoonis. Kohtla-Järvel kuuleb nii eesti kui ka vene keelt, kuid Venemaal pidin ainult vene keelega toime tulema.

Sõites mööda Leningradi maanteed, saabusimegi linna, mis on Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni hälliks. Sadamas seisis palju auru- ja mootorlaevu. Kohtusime ka grupi eestlastega, kes kandsid muhu rahvarõivaid.

Tagasi tulime alles augustikuus. Õde tõi kaasa heliplaate, mina aga pildialbumeid vennasvabariikide kohta.

17. Käänamine.

a) *Puu-, pesa-* ja *tubli*-tüüpi sõnad.

60

Kolhoosnikud kuivendavad sood ja harivad üles järjest uut maad. Polaaruurijad on elanud juba kuid keset ööd ja jääd. Mutt kukkus meil käest maha ja kadus kiiresti maasse. Lapsed ootasid koju isa ja ema, kes olid läinud kinno. «Helge Tee» kolhoos on tänavu müünud juba kaks tuhat muna, sest kanalas on palju rohkem kanu kui mullu. Kohtasin täna oma tädi, kes kutsus mind külla. Juba enne oktoobripühi sai traktorijaam mitu saadetist tagavaraosi. Tragid poisid kangutavad põllul kivi. Tuukrid laskusid merre. Tulevalvur heitis uue sületäie oksi tulle. Kodanlikus riigis on palju parteisid, kes omavahel jagelevad. Sinul pole selles asjas mingit süüd. Ootasime žüriid, kes oli läinud tegema otsust. Paljud tahtsid korraldada ka loteriid. Heitsin õnge ojja, sest siin oli palju kalu. Nägime tänaval uut lillat autot. Kaks neiut tellisid päevapiltnikult mitu fotot. Meie koolis mängitakse malet palju rohkem kui kabet. Kauplusse toodi müügile pianiinod ja balalaikad.

61

Meie armastame oma kommunistlikku parteid. Muistsed eestlased ei kasutanud raudrüüd. Tänavu õpime tundma Aasiat. Geograafiat on meil kaks tundi nädalas. Aili jõi kuuma kakaod ja kuulas raadiot. Õpilased puhastasid kooliõue ja kaevasid aiamaad. Selle ülesande lahendamiseks on mitu teed. Head last kiidavad kõik. Loomad ei vaju enam sohu, sest sood on kuivendatud. Algul tellisime tassi kakaod ja siis hakkasime uurima menüüd. Juhan küsis advokaadilt nõu, kuidas saaks kaitsta sõbra au. Nad hakkasid juba malepartiid lõpetama. Autot ei saanud enam kasutada, sest mingi vedru oli purunenud. Kolhoos võib saada suurt kahju, kui vili veel mõneks päevaks põllule jääb. Peol nägin roosat kleiti kandvat neiut, kes tantsis väga hästi polkat. Ema ostis kauplusest mannat ja hapukapsaid. Hea töö eest kiideti ka Tiiut, Salmet, Marit ja Jürit. Kui Peeter koolimajja jõudis, polnud kuulda enam mingisugust kära ega müra. Mitu tragi poissi jooksis kohe arsti kutsuma.

b) *Aasta-, number* ja *õpik*-tüüpi sõnad.

62

Töölisasulasse ehitatakse veskit, sööklat ja jääkeldrit. Pikkadel sügisõhtutel korraldatakse talguid. Reedeti oli sööklas palju sööjaid, sest sel päeval kogunes rajoonikeskusse palju kolhoosnikuid. Harukauplusse saadeti neli mantlit, sada kilogrammi suhk-

rut, köömneid, mitu komplekti jalgrattalaagreid ja pulbrit viljakahjurite tõrjeks. Kool tellis töökojast neli tahvlit ja kaks tuletõrjeredelit. Auto on varustatud jalg- ja käsipiduritega. Uus seinakell oli peale tavalise kahe osuti varustatud ka veel sekundiosutiga. Sepikotta vajati uusi alaseid. Rühm kolhoosnikuid ja mehhanisaatoreid monteeris uut ekskavaatorit. Salgakoondusel tõstsid pioneerid üles mitu huvitavat ideed. Käisime läbi mitu fotoateljeed, kuid kõikjal oli palju tööd. Ekskursioonil olles külastasime Tallinn-Väike raudteejaama depood. Mihklil olid täna tähtsad asjad ajada. Artell vajas kahte kangrut, rätsepaid ja treialeid. Hulk kolhoosnikuid kogunes rahvamajja. Põllule toodi koormate kaupa kartuleid. Meie koolis kasutatakse vihikute katteks rohekat paberit. Kevaditi on meie metsades ööbikute, lepalindude ja teistegi laulikute laulu.

63

Ootasime Mihklit ja Kaarlit, kuid need ei tulnud. Mitšurinimelise kolhoosi sepikojas remonditi vankreid. Tartu televisioonimasti kõrgus on ligi kakssada meetrit. Jõe ääres istus kaks nukrat poissi. «Sa pead reeglit veel kordama!» ütles õpetaja. Kaupluses müüdi laagreid, klambreid ja naaskleid. Meil tuli istungitel arutada veel mitu valusat küsimust. Madalal heinamaal tuli niita vikatitega, sest maa ei kandnud masinaid. Kalurite mootorpaadid lahkusid sadamast. Õpikud ja vihikud ostsime juba kaks nädalat enne õppetöö algust. Mall pesi oma kraed. Opereerida saab silmalt vaid halli kaed. «Rahvaste Sõpruse» kolhoosi auto viis linna võid, tagasi tõi aga piisid ja mitu anoodpatareid. Meie kooli elavnurgas on püüsid ja kaks papagoidki. Suure Isamaasõja lahingutes purustati fašistlikud röövvallutajad. Meie kolhooside põldudel kasvatatakse kümnete hektarite kaupa kanepit, lina, kartuleid, porgandeid ja muid põllumajanduslikke produkte. Püüdke vältida asjatut tööd! Agitaatorid kuulasid raadiot ja vaatasid albumeid Nõukogude Armeeniast.

c) *Jalg-, maastik-* ja *keel*-tüüpi sõnad.

64

Tänavu pesitses vana torni tipul kaks kurge. Sageli imetlesid lapsed nende pikki jalgu ja nokki. Matkavatel pioneeridel olid seljas mahukad seljakotid ja käes kepid. Salkkond kütte läks noorte hurtadega metsa hundijahile. Külanõukogu ukse ees lehvib pika lati otsas punalipp. Jõest tõsteti vesi kappadega vaati, mis viidi kasvuhoonesse. Rebased ja mägrad varjavad end koos poegadega koobastes. Põllumajandusliku artelli esimeest iseloomustas edasipüüdlikkus nii isiklikus kui ka ühiskondlikus elus. Rühm eesti kirjanikke ja kunstnikke sõitis Moskvasse. Nõukogude kord

on kõige eesrindlikum ja demokraatlikum kogu maailmas. Lennukid tiirlesid hulk aega mäeahelikkude ja kuristikkude kohal. Võimlejate käsivarte ja säärelihased aina kerkisid ja langesid. Tuulte mõjul kandus suits igasse ilmakaarde. Üks lennuk suundus itta, teine aga läände. Rahvamajast kostis noorte rõõmsaid hääli. Vihmavesi voolas suurde tõrde. Seentest saab keeta maitsvat leent. Suurte sammudega kadus metsavaht suurde metsa. Poiste huulte ümber mängles rõõmus naeratus. Orkestrandid seadsid pillid häälde ja kontsert algas.

65

Kevadõhtuil andsid konnad lompides ja loikudes kontserti. Uudsevili pandi kottidesse, kaaluti ja viidi aitadesse. Maja ees pingil istusid mitu eite ja taati ning puhusid juttu. Aino sai emalt kaks kera musta lõnga ja hakkas kuduma pikki sukki. Paar päeva enne maipühi peeti Tallinnas laata, kust võis mõõdukate hindadega osta igasugust kaupa. Mehed istusid pikkadesse paatidesse, sõudsid järve keskele ja lasksid võrgud vette. Liivasel lagendikul kasvas ainult üksikuid jändrikke mände. Plekitööstus «Norma» astus sotsialistlikku võistlusse artelliga «Tegur». Kommunistid ja kommunistlikud noored on kommunismi eest võitlejate esiridades. Üldrahvaliku leina puhul lastakse lipud poolde vardasse. «Millal sa ajad oma asjad joonde?» küsis õde Peetrilt. Õpetaja õpetas: «Kirjuta joontele, mitte aga joonte vahele!» Bioloogid korraldasid õppekäigu suurde laande, sest suurtes laantes leidub inimkäest veel puutumata loodust. Kanad magavad õrtel, haned aga maas heintel või kõrtel. Mitu perekonda kolis hiljuti uude majja. «Lapsed,» õpetas ema, «kõrvaldage mustus küünte alt!» Eduard Vilde «Mahtra sõda» tõlgiti hiljuti vene ja läti keelde. Teatris «Ugala» lavastati A. Kitzbergi näidend «Tuulte pöörises».

d) *Õpik-* ja *maastik*-tüüpi sõnad.

66

Hea on viibida sõbralikkude (sõbralike) ja vastutulelikkude (vastutulelike) inimeste hulgas. Segamatult saab töötada ainult rahulikus õhkkonnas. Kasutasime eesrindlikkude (eesrindlike) kolhoosnikute kogemusi ka kooliaias. Ekspeditsioonist osavõtjad ületasid ohtlikke kuristikke, läbisid põliseid tammikuid ja kuusikuid ning avastasid mitmeid väärtuslikke loodusvarade leiukohti. Kunstnikud tegid kolhoosnikute tööst ja elust oma märkmikkudesse (märkmikesse) ja vihikutesse palju visandeid. Künklikule maastikule oli ehitatud hulk tuulikuid. Kooperatiivi saabus müügile suures valikus säärikuid. Kaks viiendikku ja kuus kümnendikku moodustavad ühe terve. Kui olime tunginud läbi tihniku ja madala võsastiku, märkasime helkivat merd ja kõrget pankranni-

kut. Kohalike (kohalikkude) elanike (elanikkude) jutu järgi on siit raske mere äärde pääseda. Jätkasime teekonda mööda auklikku teed, mis viis tuulikute juurde. Silmapiiril märkasime aurikute karavani, mis suundus Leningradi poole. Siin ja seal märkasime ka õitsvat kanarbikku.

67

Mingem edasi mööda leninlikku teed vastu õnnelikule tulevikule! Iga päev saabub kapitalistlikelt (kapitalistlikkudelt) maadelt tagasi Nõukogude kodanikke, kes Teise maailmasõja ajal küüditati ära fašistlike (fašistlikkude) vallutajate poolt. Klassijuhataja märkis õpilaste hinded ka nende isiklikkudesse (isiklikesse) toimikutesse. Laudadel vedeles vanu kaustikuid, vihikuid, lugemikke, sõnastikke, laulikuid, märkmikke ja ümbrikke. Kaupluses müüdi kolhoosnikutele kummsäärikuid ja muid vajalikke kaupu. Vabrikute lähedale piklikkudele (piklikele) küngastele ehitatakse töölistele uusi elumaju. Eesrindlikkudele (eesrindlikele) kolhoosnikutele anti luba osa võtta üleliidulisest põllumajandusnäitusest. Auto kapsaistikutega anti aednikkude (aednike) hoole alla. Rahvatantsijad olid rõivastatud rikkalikkude (rikkalike) kaunistustega pihikutesse ja triibulistesse seelikutesse. Geograafia tundides õpime tundma nii loomastikku kui ka taimestikku. Ei ole aus kasutada millegi saavutamiseks kõverikke teid. Lapsed ehitasid kuubikutest maju. Kalurid kannavad pikkade säärtega kummikuid. Ajalehtedes avaldati teadaanne eelmise aasta riiklikkude (riiklike) plaanide täitmisest. Koosolekul oli palju juttu majanduslikkudest (majanduslikest) küsimustest. Meie maal pole enam ei kehvikuid ega ka kulakuid.

e) *Mõte-, hammas-* ja *tütar*-tüüpi sõnad.

68

Esimesele maa-alusele tõukele järgnes varsti uus tõuge. Leidsime ajalehest «Säde» mitu peitepilti. Noored naturalistid läksid naaberkoolidelt õppima uusi töövõtteid. Autojuht tegi äkilise täispöörde ja vältis kokkupõrke. Ei ole ilus pilgata oma kaaslasi. Eesti Raadio annab iga päev saateid ka noortele. Tänagi kuulasime järjekordset saadet noortele tehnikutele. Ostsin komplekti piltpostkaarte «Tallinna vaated». Suure Munamäe tornist avanes ilus vaade ümbrusele. «Milliseid teateid tõid?» päriti käskjalalt. Mättad soos olid kaetud samblaga. Tatrad ja herned andsid tänavu head saaki. Läbi kitsaste akende paistis paljude küünalde valgus ja kostis kandlemängu. Sõstrapõõsaste vahel õitses karikakraid ja rukkililli. Ema võttis vembla ja ajas põrsad aeda tagasi. Kalda ääres sõid kolhoosi lambad. «Lapsed, puhastage iga päev oma hambaid!» sõnas arst. Kolhoosi põldude taga laius suur turbaraba, kus lõigati turvast. Kitsal lagendikul kasvas

kõrge rukis, milles laulis rukkirääk oma monotoonset laulu. Vaatlesime, kuidas jõekese vilkad lained kiirustasid mere poole.

69

Uurisime automootori läbilõiget. Juhan püüdis jalgratast parandada, veendus aga varsti, et sellest rattast enam asja ei saa. Lõkete ääres istusid pioneerid ja laulsid laule. Raamatukogus oli mitu nahkköites raamatut. Uute hoonete katused tehti tsinkplekist. Poisid likvideerisid tulekolde kiiresti. Jänes tegi ühe kõrge hüppe ja oligi aia taha kadunud. Ants tegi mitu heidet, enne kui oda ületas neljakümne meetri piiri. Jääge oma aadetele alati truuks! Loodetuul tõi kaasa lumehelbeid, mis varsti katsid maapinna ja hoonete katused. Matkajad istusid mätastele ja hakkasid sööma lõunat. Kanged happed ja vürtsid pole tervisele kasulikud. Künkas olevast koopast leiti laegas vanade rahadega. Suurtes kateldes sulatati hülgerasva, millest valmistatakse saapamääret. Tatarde peente valkjate õitega segunesid karikakarde suured õiekobarad. Veel paarkümmend aastat tagasi pidid kehvikute lapsed pasteldes koolis käima. Sulu kitsaste seinte vahel ruigas kari põrsaid. Reet ostis kinnaste kudumiseks komplekti vardaid.

f) *Number-* ja *tütar*-tüüpi sõnad.

70

Kooli töötuppa toodi mitu uut höövlit. Laevalael oli mitu pundart kõit ja kaks ankrut. Kooperatiivi toodi kolm kotti suhkrut, pipart, ligi sada meetrit riiet, uut mööblit, mitu alumiiniumkatelt ja palju muud kaupa. Vana Mihkel mängis kannelt ja ümises omaette mingit nukrat lauluviisi. Töölised parandasid vabriku kõrget korstnat. Kalurid ootasid soodsat läänetuult, et sõita merele. Käisime muuseumis imetlemas kuulsate vene meistrite maale. Kolhoos külvas mitu hektarit tatart. Akende all peenardel õitsesid esimesed kevadlilled. Esimese klassi õpilased õppisid numbrite kirjutamist. «Kahvlit hoitakse vasakus, nuga aga paremas käes,» ütles ema tütardele. Ostsime mitu poognat värvilist paberit klassi kaunistamiseks. Nõukogude teadlased õpivad tundma igijääga kaetud lõunamandrit. Kartulid laaditi vankritele ja autodele ning veeti keldritesse. Mustsõstraist saadav mahl on eriti rikas vitamiinide poolest. Keldrini on siit umbkaudu seitseteist meetrit. Kolhoos ehitas uut keldrit, sest keldritest tunti suurt puudust.

71

Õhtuti armastasid töölised istuda pinkidel paplite all ja vahetada mõtteid mitmesuguste tähtsate küsimuste üle. Tungalde valgel liikus rongkäik Suures Isamaasõjas langenute vennaskalmis-

tule. Traktorist vigastas traktorit käivitades põialt. Elektrikud parandasid kaablit. Kalapüük västardega on röövpüük ja seepärast rangelt keelatud. Piimakombinaadi õuel ehitatakse uut keldrit. Artell «Rõivas» vajab kangrut. Karjane vehkles vemblaga ja loomad jooksid rukkist välja, sest nad kartsid vemmalt. Plekitööstus «Norma» alustas uut sorti ämbrite tootmist. Linakupardest puhastatakse välja seemned, millest toodetakse kõrgeväärtuslikku õli. Akende taga möllas sügisene maru. Põhjapõdrad toituvad talvel mitmesugustest sammaldest ja samblikkudest. Peenardel ei tohi kasvada umbrohtu, sest see kahjustab kultuurtaimi. Palkide otsad ühendati tugevate klambritega. Nendele vanadele tahvlitele ei saa enam kirjutada. Hiljuti näidati meile filmi Lõuna-Ameerika džunglitest ja selle elanikest.

g) Ainsuse osastav.

72

Koolimaja ees kasvas mitu j ä m e d a t p u u d. Tore on matkata mööda l a i a s i r g e t m a a n t e e d! Pärast r a s k e t p ä e v a t ö ö d maitseb hästi söök ja uni. Kaks k õ v a k i v i ei jahvata kunagi h e a d j a h u. Ema silitas tütre h e l e d a j u u k s e l i s t p e a d. Vaatlesime m ä s l e v a t m e r d ja sellel liuglevat v a l g e t p u r j e. Öösel oli sadanud t i h e d a t l u n d. Doonorid annavad kaaskodanikele oma v e r d. Marjul olles nägime m õ n d a r g l i k k u j ä n e s t. Ema soovis pojale h e a d u n d ja lahkus. Mitu k o l h o o s n i k u t puhastas u u d i s m a a d. Kändude ja võsa põletamiseks tehti t u l d. Aino tellis klaasi t e e d, Virve aga eelistas k a k a o d. Ostsin turult kaks kilo v õ i d ja purgi m e t t. Korstnapühkija hakkas puhastama k o r s t n a t. Juba kaks k u u d enne k e v a d e t lõpetas kolhoos põllutööriistade remondi. Haige poiss pidi sisse võtma mitu l u s i k a t ä i t m õ r u r o h t u. «Ära pane teesse nii palju s u h k r u t!» ütles ema pojale. Kohtasin teel M a l l e ja A n u t, kes läksid külastama oma t ä d i ja o n u. Meie linnas on nüüd neli k i n o.

73

Metsas käbisid korjates nägime v i l g a s t o r a v a t, k a v a l a t r e i n u v a d e r i t, u h k e t p õ t r a ja m i t u t m u u d l o o m a. Leidsime tuhas mitu h õ õ g u v a t s ü t t ja hakkasime kohe süütama t u l d. Õpetaja andis meile h e a d n õ u, kuidas k l a s s i paremini kaunistada. Töölised tervitasid esimest m a i d uute töövõitudega. Lapsed ootasid koju i s a ja e m a. Täname p a r t e i d ja Nõukogude v a l i t s u s t õnneliku lapsepõlve eest. Mitu s ü d i t ü d r u k u t ja t r a g i p o i s s i avaldas kohe soovi kolhoosi minna. Sovhoos puuris u u t k a e v u, mille sügavus oli ligi viiskümmend m e e t r i t. Tundsime h e a m e e l t, et meile

tuleb küll kaks kirjanikku. Oskan juba nii palju vene keelt, et võin lugeda mõnd raamatut. Uus jäälõhkuja ei kartnud tormist Põhja-Jäämerd, pimedat polaaröö d, mitme meetri paksust jääd ega karedat pakast. Poisid külastasid oma haiget salgajuhti Matit. Mati ootas parajasti koju oma isa ja ema, kes olid läinud kinno.

74

Väike Andi.

Väike Andi nägi aasal haiget põldpüüd. «Püüd tahan saada,» mõtles ta ja jooksis mööda heinamaad vigast lindu püüdma. Samas silmas ta ilusat liblikat soo poole hõljuvat.

«Ei, liblikat tahan püüda,» mõtles ta ja ruttaski sellele mööda pehmet sood järele. Liblikas pöördus metsa poole ning poiss tõttas talle piki jalgteed järele.

Äkki märkas ta puul vilgast oravat. «Orava tahan tabada, ei midagi muud!» hüüdis Andi ja hakkas mööda jämedat puud ülespoole ronima.

Kuid parajasti silmas ta keset aasa ilusat õitsvat karikakart. Ta hüppas maha ja tahtis seda noppida. Ta ei märganud aga lillel mesilast ning see nõelas poisi kätt.

Andi hakkas nutma ja istus murule. Ta polnud saanud püüd, liblikat, oravat ega ka karikakart.

h) Mitmuse osastav.

75

Aida ees istus rühm vanu kolhoosnikuid, kes valmistasid luudi, vihtu või punusid korve. Pargis kasvab pärni, vahtraid, haabu, nulge, tammi, kaski, kuuski ja paljusid teisi puid. Kaupluses «Laste Maailm» oli müügil pruune ja musti kingi, sukki ning sokke. Kõik esimese salga tüdrukud kannavad pikki patse ja laiu patsipaelu. Ene ja Tarmo koristavad iga päev tube, pesevad taldrikuid, nuge ja kahvleid. Tallinna Ilmajaam ennustas lähemateks päevadeks külmi ilmu, suuna poolest muutlikke tuuli ja sademeid. Tammsaare-nimeline kolhoos saatis Tallinna turule õunu, pirne, ploome, kreeke ja mitmesuguseid marju. Miilitsatöötajad hävitavad hulkuvaid kasse ja koeri, sest need võivad levitada marutaudi. Tehases «Ilmarine» avati kiosk, millest müüakse töölistele saiu, võileibu, vorste, kompvekke, kooke, paberosse, sigarette ja muid kaupu. Karksi-Nuia ümbruses

on palju laiu piklikke orge, kauneid järvi, järske mäekünkaid ja madudena looklevaid teid. Tormise Läänemere rannikul kasvab vaid jändrikke mände. Lydia Koidula nimelises kolhoosis juuritakse kände, lõhutakse kive, põletatakse võsa ja kaevatakse kraave. Meie klassis on palju tarku poisse.

76

Nii pioneere kui ka kommunistlikke noori kogunes raudteejaama vastu võtma külalisi Hiina Rahvavabariigist. NSV Liit vajab tuhandeid noori arste, agronoome, autojuhte, traktoriste, zootehnikuid ja teisi spetsialiste. Kooli raamatukogus on rohkesti nii ilukirjanduslikke kui ka populaarteaduslikke raamatuid. Tore on lennukilt vaadata möödalipsavaid linnu, kolhoosikeskusi, laiu viljavälju, metsi, järvi, lagendikke, saari ja kauneid merelahti. Muistsetel aegadel on eesti rahval tulnud taluda palju veriseid sõdu, laastavaid taude ja ränki näljaaegu. Kaevamisel leiti sõlgi, nuge, savipotte ja palju mitmesuguste tarbeesemete kilde. Väike Asta ootas pikisilmi uusi kingi ja sukki, mis ema oli talle kinkida lubanud. Isa õpetas: «Hobusega sõites ära lase ohje käest!» Enne voodisse minekut peske nii nägu, käsi, kaela, kõrvu kui ka jalgu! Pere vajab talveks vilte, kalosse ja sooje rõivaid. Oktoobripühadeks kutsusid Indrek ja Inge enesele külla sõpru ja sõbratare. Noortele ilmub peale «Sädeme» ja «Pioneeri» veel teisigi ajalehti ja ajakirju.

77

Vapralt ületavad nõukogude inimesed igasuguseid raskusi ja takistusi, et kiiremini jõuda kommunismile. Aktusest Viljandi II Keskkoolis võttis osa õpilasi ka teistest koolidest ja töölisi šeffkäitisest. Tõusev päike kuldas teravatipulisi kuuski, haralisi mände ja majade katuseid. Üliõpilaste laulupeost Tartus võttis osa eestlasi, lätlasi, leedulasi, venelasi ja karjalasi. Telefonitraatidel istus hulk valgerinnalisi pääsukesi. Tee äärt palistas rida väikesi kahe meetri pikkusi kaski. Ajaleht «Eesti NSV Teataja» tutvustab kodanikele valitsuse ja partei otsuseid, määrusi ja seadusi. Hunti jälitades kohtasid jahimehed metsas ka jäneseid. «Ärge puutuge lahtisi haavu kätega!» ütles arst. Oma sõjakäikudel kasutasid tatarlased väikesi karvaseid, aga väledaid hobuseid. Eesti NSV Riiklik Aianduse ja Mesinduse Trust müüb kolhoosidele mesilasi. Ajalehes «Säde» ilmub huvitavaid jutustusi, mõistatusi, luuletusi ja mitmesuguseid kirju-

tusi lastelt endilt. Meie töös esineb veel olulisi puudusi, mis tuleb kiiresti kõrvaldada.

78

Kolhoosnikud ootasid pikisilmi sooje kevadisi ilmu, et kiiresti asuda äestama oraseid ja külvama mineraalväetisi. Kevadel korraldatakse rajoonides koolidevahelisi sportlikke võistlusi ja õpilaste tööde näitusi. Viljandi Tuletikuvabrik vajab töölisi, nii mehi kui ka naisi. Õnneks ei vigastanud poiss kukkumisel siseemisi elundeid. Tööõpetuse tundides omandame nii teadmisi kui ka praktilisi oskusi mitmesuguste esemete valmistamiseks. Muistseid kindlusi piirasid kõrged müürid ja sügavad kraavid. Kolhoos kuivendab tänavu kümneid hektareid soiseid heinamaid. Virmaliste jälgimiseks viisime läbi öiseid vaatlusi. Sõjaõhutajad ähvardavad sotsialistlikke maid, kuid me ei karda mingisuguseid ähvardusi. Öökull pilgutas oma ümarikke silmi, kui ta valguse kätte toodi. Lapsed ehitasid lindudele väikesi lahtisi majakesi ja panid neisse teri ja leivaraasukesi. Moskvas ekskursioonil viibides kohtasime ka välismaalasi. Seal oli inglasi, ameeriklasi, kreeklasi ja paljusid teisi rahvusi. Kuulasime jutustusi võõrastest maadest ja rahvastest.

79

Näitusel.

Igal sügisel korraldatakse rajoonides põllumajanduslikke näitusi. Näitusele pannakse välja koduloomi ja -linde ning mitmesuguseid aed-, puu- ja põldvilju.

Rohkesti on sigu, lehmi, lambaid, hobuseid ja ka kitsi. Teisal näeme hanesid, parte, kanu, kukki, kalkuneid ja küülikuid ehk kodujäneseid.

Aed- ja põldviljade osakonnas võib näha kartuleid, porgandeid, peete, ube, herneid, rukkeid, nisu, otri, kaeru, maapirne ja palju muid taimekasvatuse saadusi.

Puuviljanduse osakonnas on ploome, kirsse, kreeke, külmakindlaid õunu ja pirne ning isegi viinamarju. Siin leiame ka purke, pudeleid ja klaase, milledes säilitatakse keediseid ja marjamahlu. Seintel märkame suuri tabeleid, mis demonstreerivad kolhooside edusamme.

Näitusevälјakul on välja pandud ka mitmesuguseid põllutööriistu ja -masinaid. Seal on igasuguseid atru, äkkeid, randaale, traktoreid ja muud tehnikat.

Koostada jutuke alljärgnevaid sõnu kasutades.
Sõnad asetada mitmuse osastavasse.

80

Linnas.

Pikk, sirge, palju, maantee, raudtee, tänav, avar, lai, pikk, väljak, park, kuusk, mänd, kastan, vaher, pappel, tiik, sild, pink, uus, moodne, maja, mitmekorruseline, aken, kauplus, riie, saabas, king, kaloss, kompvek, sai, küpsis, muu, kaup, värviline tuli, punane, sinine, roheline, valgusreklaam, elektrilamp, autobuss, auto, tramm, jalakäija, trotuaar, hiiglaslik, vabrikuhoone, tööline, eesrindlik, väike, kiosk, ajaleht, ajakiri, raamat, postmark, ümbrik.

81

Maal.

Roheline, sinine, punane, kollane, valge, lill, mets, avar, väli, kuusk, kask, mänd, haab, lepp, kadakas, lai, tolmune, maantee, telefonipost, kolhoos, sovhoos, küla, elumaja, tootmishoone, viljarikas põld, traktor, kombain, koppel, aed, veis, hobune, lammas, siga, farm, part, hani, kukk, kana, eesrindlane, kolhoosnik, agronoom, brigadir, autahvel, aed, õun, pirn, ploom, kasvuhoone, kurk, tomat, kapsas, porgand, peet, kartul, suvi- ja talivili.

i) Mitmuse tunnused *-de* ja *-te*.

82

. Sügiseste päevade lähenemisel koonduvad linnud parvedesse ja alustavad lendu kaugetele maadele. Üle laiade lagendikkude, mustavate metsade, vahutavate jõgede, sügavate järvede ja sinavate merede viib rändlindude pikk ja ohtlik tee. Naftaliini kasutatakse villaste riiete ja karusnahkade kaitsmiseks koide jt. putukate vastu. Kolhooside ja sovhooside suured väljad näisid talvel lõputute valgete lagendikkudena. Säravate küünalde vahel oli hällilapsele mitu ilusat pakki. Teedel liikusid autode, traktorite, vankrite jt. sõidukite lõputud read. Ema kinkis oma tublidele tütardele nääripühadeks pannaldega kingad. «Kammimata juustega ei tohi sa sõprade hulka minna!» sõnas ema. Rahvamaja oli ümbritsetud kõrgete pärnade ja iidsete paplitega. Ootasime pikisilmi šeffide saabumist. Huviga kuulasime vanade meremeeste jutustusi kaugetest maadest. Ainult üksikutest akendest paistis veel mõnede küünalde ähmast kuma. Nendel fotodel näeme nõtkete kehade, aga tugevate lihastega võimlejaid.

83

Kured.

Kõige meelsamini elavad kured soode, vesiste heinamaade ja seisvate vete läheduses. Nõukogude Eestis pesitsevatest lindudest on nad suurimad.

Sulisrüü on toonekurgedel valget värvi. Ainult tiibadel on musti sulgi. Mustade sulgedega on ehitud ka nende saba. Oma pikkade nokkadega armastavad nad teha erilist klõbinat. Tõsiste nägudega ja uhkete aeglaste liigutustega jalutavad nad soodes, rabades, heinamaadel ja tiikide kallastel. Seal peavad nad jahti konnadele, kaladele ja teistele vee-elanikkudele. Nad toituvad ka madudest, hiirtest, muttidest ja sisalikkudest. Oma pesa ehitavad kured kuivadest okstest ja sammaldest kõrgetele põlistele puudele.

Sügisel alustavad kurgede parved teekonda lõuna poole. Nad lendavad üle paljude Euroopa riikide ja Vahemere Põhja-Aafrikasse, kus nad veedavad talve.

84

Taimede ja loomade loomine.

Looduses tekkisid taimede ja loomade mitmekesised liigid sadade miljonite aastate jooksul. Inimesed on aga seda protsessi kiirendanud. Mõne tuhande aastaga lõid nad kogu koduloomade ja kultuurtaimede mitmekesisuse. Piltlikult öeldes kujundasid inimesed igasugustest käppadest, peadest, keredest, vartest, lehtedest ja viljadest kõige erinevamaid kombinatsioone.

Sellest tulebki, et maakeral on nii palju erinevaid taimede sorte ja loomade tõuge. Üksnes koerte tõuge on mitusada. On kääbuskoeri, keda võib taskusse panna, on hiigelkoeri, kes on võrreldavad hobustega. Kõik nad on aretatud kunagi elanud metsikutest tõugudest. Sageli esinevate ebaõnnestumiste tõttu edenes aretajate töö aeglaselt. Töö kiirenes, kui aretajatele tuli appi teadus. Katsejaamades ja laboratooriumides töötasid sajad õpetlased pärivusseaduste uurimise kallal. Otsustava lahenduse andis neile küsimustele nõukogude teadlane Mitšurin.

j) *i*-mitmus.

Asendada võimaluse korral *i*-mitmus *de*-mitmusega ja vastupidi.

85

Kõikidest raamatutest meeldib mulle kõige rohkem Arkadi Gaidari «Timur ja tema meeskond». Sotsialismimaal pee-

takse lugu eesrindlikkudest töötajatest. Mesilastel on ilusatel suvepäevadel palju tegemist. Juba märtsikuus hakati maipühadeks ettekandeid õppima. Pikil talveõhtuil istuti koos ja aeti juttu kõigist võimalikest asjust. Hõreda õhu tõttu tundsid mäeronijad valu kõrvades, silmades ja peas. Kõrgetel mäeahelikkudel sädeles igilumi. Ema sai tütrelt nääripühiks ilusa kampsuni. Eesrindlikkudele kolhoosnikutele korraldati ekskursioon Nõukogude Ukrainasse. Meie kirjanikkudel, kunstnikkudel ja heliloojatel valmivad maipühadeks uued teosed. Peagi jõudsime õitsvaist sireleist ja toomingaist ümbritsetud rahvamajja. Kaks pehmeis tuhvleis jalga lähenes uksele. Sipelgad on meie metsade hoolsaiks puhastajaiks. Metsarikkais paigus võib kohata metssigu, põtru ja teisi haruldasi metsloomi. «Teie aastates olin ma terve kui purikas», ütles vanaisa tütretütardele. Tuhandeil kapitalistlike maade töölisil pole võimalik leida tööd.

86

Kolhoosnikutel tuli võtta rehad ja tõtata kohe heinamaale. Meil on sõpru nii sotsialistlikkudes kui ka kapitalistlikkudes maades. Me ei tunne enam puudust vihikutest, kaustikutest, sõnastikkudest, lugemikkudest ja laulikutest. Kartulid veeti koobastesse ja keldritesse. «Mis lõket saab teha nendest toorestest kaigastest?» pahandasid poisid. Emal oli nii palju tööd, et ta oli nagu seotud kätest ja jalgadest. Lermontovi luuletus «Borodino» jutustab vapratest ja julgetest vene soldatitest. Kateldes, ämbrites ja taldrikutes auras maitsev supp ja ootas noori talgulisi. Porganditest, kartulitest, kaalikatest ja kapsastest sai kolhoos head sissetulekut. Meie noored naturalistid on osa võtnud paljudest huvitavatest retkedest. Ettevõtteis ja asutustes arutletakse praegu partei üleskutset rahvale. Nendes lausetes tuleb alla kriipsutada alus ja õeldis. Isa oli vajunud nii sügavaisse mõtteisse, et ei pannud mind tähelegi. Ilmus raamat, milles antakse juhtnööre ohutuks liiklemiseks ENSV teil ja tänavail.

87

Järvel kalastamas.

Kaunitel suvepäevadel on tore sõita paadiga kaldaäärsetesse kõrkjatesse ja õngitseda kalu. Veel toredam on minna kalastama selgetel hommikutel, kui järv on pee-

gelsile ja peegeldab kõike loomulikkudes värvides. Tõusev tuulehoog toob aga heinamaadelt magusat lillelõhna.

Niisugustel hommikutel võid tegelda õngega tundide viisi ja nautida looduse haruldast võlu. Vaatled vees ujuvaid särgi, keda varitsevad rohutihnikutest ja kõrkjapuhmastest suured ahvenad. Aga üksikutel kollastel vesikuppudel istuvad läikivate tiibadega kiilid, lendlevad kõrkjate kohal ja kiiguvad mõnusasti nende latvadel. Ajuti löövad kalad kaldaäärsetes rohupuhmastes sulpsu.

Kõike seda võid nautida, kui tõused vara, mil tõusva päikese kiired mänglevad kastest säravatel puudel, põõsastel ja udust auravatel heinamaadel.

18. Omadus-, ase- ja arvsõnad.

a) Pikema ülivõrde vormi asendamine lühemaga ja vastupidi.

88

«Tõusva Tähe» kolhoosis töötab rajooni kõige silmapaistvam ja kuulsam karjatalitaja. Ainult kõige julgemad ja vapramad meremehed võisid ekspeditsioonist osa võtta. Õpilaste kõige tähtsamaks ülesandeks on hästi õppida. Tutvusime raamatukaupluses «Nõukogude Raamat» kõige uuema kirjandusega. Tõnis on meie klassi kõige pikem poiss, Anne aga kõige parem õppija. Huvitavaimad raamatud, kauneimad laulud, ilusaimad maalid on nende loojad pühendanud oma Nõukogude kodumaale. Ema on lastele armsaim inimene. Komandeerituile anti võõrastemajas korralikem ja valgeim tuba. Kõige õnnelikumad inimesed on nõukogude inimesed, sest nad ehitavad uut ühiskonda. Kõige väärtuslikum kingitus oli määratud kooli kõige tublimale poisile. Ka Tõrva Keskkooli väikseimad ja noorimad pioneerid tahtsid matkast osa võtta. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon on kõige tähtsam sündmus inimkonna ajaloos. Meie kooliaia kõige suurema puu otsas kasvavad kõige hapumad õunad.

89

Ka halvimas inimeses on midagi head. Juhan on remonttöökoja «Sirp ja Vasar» kõige parem ja eesrindlikum treial. Linda on oma salga tüdrukuist kõige julgem, osavam ja vastupidavam. Lehtele meeldivad alati kõige

lillamad toonid. Pioneerid tutvusid kooli raamatukogus kõige uuemate raamatutega. Nad küsisid pioneerijuhilt, missugune raamat on huvitavaim. «Kõige ilusamate kaantega raamat ei tarvitse sugugi olla parim sisu poolest», naeratas klassijuhataja. Vanimad raamatud on kõige kallimad ja väärtuslikumad, sest neid on väga vähe. Öeldakse, et sirgjoon on lühim tee kahe punkti vahel. Kõige korralikum poiss klassis on Mati Kase, kõige tublim tüdruk aga Helve Roots. Minu elu kõige pidulikum hetk oli see, kui mulle seoti kaela pioneeri punane kaelarätt, kõige meeldejäävam päev aga esimene koolipäev. Tuntuimatest metallidest on elastseim teras, rabedaim aga malm. Kõige tugevam inimene on see, kes suudab võita iseennast.

b) Liitomadussõnad.

90

Rühm tehase «Kommunaar» kommunistlikke noori otsustas üksmeelselt uudismaadele sõita. Rõõmsalt juteldes ja heatujulistena istusid nad ühel tuulevaiksel kevadõhtul veoautodele, et sõita raudteejaama. Juhan Liivi jutustuses «Igapäevane lugu» räägitakse vaprast eesti külanaisest Punasoo Marist. Komsomoli-nimelise kolhoosi noored lõpetasid heinatöö ennetähtaegselt. Nad töötasid jõeäärsel heinamaal. V. I. Lenini nimelise kolhoosi noor esimees on otsekohene ja kindlameelne mees. 1957. aasta suvel toimus Moskvas ülemaailmne noorsoofestival. Õisu 7-klassilise Kooli raamatukogus on rohkesti nii eesti- kui ka venekeelset kirjandust. Jaan õpib koolis saksa keelt ja loeb juba saksakeelseid lasteajakirju. Pärast kuuajalist puhkust sügavsinise Musta mere äärses kuurordis saabusid raudteelased tagasi tööle. Minu õde astus E. Vilde nimelisse Tallinna Pedagoogilisse Instituuti, et õppida eesti keele õpetajaks. «Osavate käte» ringis pakutakse meile rohkesti huvi- ja võimetekohast tegevust. Vanaisa istub saja-aastase pärna all ja voolib kõvera noa taolise riistaga puulusikaid.

91

Viljandis toimunud rajoonidevahelistel kergejõustikuvõistlustel tuli Viljandi I Keskkool ülekaalukalt esikohale. Ajaloolise filmi valmistamiseks vajati Esimese maailmasõja aegseid sõidu- ja veoautosid. Koolimaja ette ehitati meetrikõrgune aed ja rajati kaks kolme meetri pikkust lillepeenart. Tehase avaras kontoris seisab aknapoolse seina ääres terashall tulekindel kapp, milles hoitakse tähtsaid dokumente ja raha. Meie mitšuurinlased on viimastel aastatel aretanud rohkearvuliselt külmakindlaid õunapuu-

sorte. Naaberkooli tuliuue kolmekordse koolimaja juurde rajati nõuetekohane õppe- ja katseaed. Tapa rajooni Aravete 7-kl. Kooli aias kasvatatakse mitmesuguseid kõrs- ja juurvilju. Tartus viibides külastasime kirjandusnäitust, kus tutvusime Kreutzwaldi-aegsete eestikeelsete ajalehtede ja kalendritega. Andrese kirjand oli kolme lehekülje pikkune ja tihedasisuline. Laual asetses hallikasroheliste kaantega 300 lehekülje paksune raamat. Nende peade kohal lõid kokku tintmustad porised lained. Aastatepikkuse õppimise järel lõpetas August viimaks ülikooli ja sai sinisekaanelise arstidiplomi omanikuks. Taevassinine õitsev linapõld lainetas soojas suvetuules.

c) Arvsõnad.

Etteütluse esimeses pooles kirjutada numbrid sõnadega, teises pooles panna vajaduse korral arvu järele punkt.

92

Eesti NSV piiri pikkus on koos saartega umbes 4000 kilomeetrit. Sellest on merepiiri umbes 3400 km ehk 17/20. Meie vabariigi territooriumi suurus on ümmarguselt 45 000 ruutkilomeetrit.

Eesti NSV kõrgeim tipp Suur Munamägi ulatub 317 m üle merepinna. Emajõe üldpikkus on 183 km. Suurim järv on Peipsi. Selle suurimaks sügavuseks on $17^1/_2$ meetrit. Kõige sügavam aga on Rõuge Suurjärv. Seal on veekihi paksus ühes kohas koguni 41 meetrit.

15. juunil alustasime jalgrattamatka, mille pikkus oli umbkaudu 100 km. Tagasi kavatsesime jõuda 18. skp. õhtuks. Seega pidi matk kestma 4 päeva.

Aita on 10-aastane ja õpib Raja Algkooli IV klassis, tema õde Reet aga Mõisaküla Keskkooli IX klassis.

Oskar Luts sündis 7. jaanuaril 1887 Palamusel. Ta suri Tartus natuke rohkem kui 2 kuud pärast oma 66. sünnipäeva. Lutsu 1-vaatuselises näidendis «Kapsapea» on 8 tegelast. Nende hulgas on 3 meest, 3 naist ja 2 last.

93

Fašistlik Saksamaa ja ta vasallid tekitasid Teises maailmasõjas Nõukogude Liidule tohutut kahju. Röövvallutajad purustasid või põletasid 1710 linna ja üle 20 000 asula ning küla. Nad hävitasid üle 6,5 miljoni hoone, purustasid ligi 32 000 tööstusettevõtet ja 65 000 km raudteeliine. Fašistide poolt rööviti paljaks 98 000 kolhoosi, 1876 sovhoosi ja 2890 traktorijaama. Peale selle hävisid miljonid veised, hobused ja teised koduloomad. Nõukogude Liidule tekitatud kahju ulatus 679 miljardile rublale. Iga kapitalistlik maa oleks niisuguse hävitustöö tagajärjel oma arengus

kümneteks aastateks tagasi paisatud. NSV Liit aga saavutas juba esimese sõjajärgse viisaastaku tulemusena 1950. aastaks sõjaeelse taseme.

Eduard Vilde sündis 4. märtsil 1865. a. Pudivere mõisas. Ta suri aastal 1933 Tallinnas. 17-aastasena kirjutas ta oma esimese jutu «Kurjal teel». Vilde loominguga tutvutakse juba V klassis. Ta loomingu täpsem käsitlus toimub aga X klassis. 5. klassis on 32 õpilast. Neist on suurem osa ehk 23 õpilast 11 aastat vanad. Meie koolimaja 3. korrusel toas nr. 342 asub kooli raamatukogu.

d) Asesõnad.

Enese, oma, üksteise, teineteise, keegi, miski tarvitamine.

94

Juhan kinkis o m a (oma, enda) emale sünnipäevaks hiina portselanist tassi. Tellisin e n e s e l e (omale, enesele) ajalehe «Noorte Hääl». Arst sõnas lastele: «Ärge külmetage end, vaid hoidke o m a (enese, oma) tervist!» Indrek ostis e n e s e l e (enesele, omale) fotoaparaadi «Smena», kuid kinkis selle hiljem o m a (enese, oma) õele. Egoistid ehk enesearmastajad kõnelevad ikka ainult e n e s e s t (omast, enesest) ja kaitsevad ainult o m a (enese, oma) huve. Pea kalliks o m a (enda, oma) kooli ja klassi au nagu o m a (enese, oma) au! Mine o m a (enese, oma) laua juurde!

Kaks sõpra olid t e i n e t e i s e g a (teineteisega, üksteisega) pidevas kirjavahetuses. Roheline ja lilla värv sobivad t e i n e t e i s e (üksteise, teineteise) kõrvale. Einar ja Heiti on nii lahutamatud sõbrad, et ei saa päevagi t e i n e t e i s e t a (teineteiseta, üksteiseta) elada. Meie Nõukogude riigis abistavad kõik rahvad ü k s t e i s t (teineteist, üksteist). Pika reana asetsesid ü k s t e i s e (üksteise, teineteise) kõrval traktorid, kombainid, reaskülvajad ja teised põllutöömasinad. Sõdurid seisavad rivis ü k s t e i s e (teineteise, üksteise) kõrval. Vaatlesime vaateaknal ü k s t e i s e (teineteise, üksteise) kõrval asetsevaid mitmesuguseid esemeid.

Anton arvas, et ta ei vaja k e l l e l t k i mingit abi. K e l l e l e g i ei meeldi külmad ja tuulised kevadilmad. Olin nii väsinud, et ei saanud enam k e l l e s t k i ega m i l l e s t k i aru. «M i s k i peab teda ometi huvitama,» arvas salgajuht. «Kas ma saan sind m i l l e g a g i aidata?» päris sõber minult.

95

Ainult e n e s e (enese, oma) pärast ei hakka ma seda pikka teekonda küll ette võtma. Kõige mõnusam on puhata ikkagi o m a (enda, oma) kodus ja o m a s (omas, enda) voodis. Noored rajasid

o m a (enda, oma) kolhoosile spordiväljaku. NSV Liidu saatkonnad välismaal kaitsevad o m a (enese, oma) kodanike huve. Noored rajasid e n e s e l e (omale, enesele) võrkpalliväljaku. Ene ostis e n e s e l e (omale, enesele) oma raha eest kleidiriide. Raha teenis ta suvevaheajal o m a (enda, oma) kodukolhoosis töötades. Võta o m a (oma, enese) raamatud ja hakka koju minema! Sajandeid unistasid talupojad o m a (enda, oma) maast. Nõukogude Liit ja Soome on t e i n e t e i s e g a (teineteisega, üksteisega) sõbralikus vahekorras. Varanduse jahil on kapitalistid ü k s t e i s e (teineteise, üksteise) suhtes valmis igasugusteks alatusteks. Vagadki vennad lähevad seal ü k s t e i s e g a (üksteisega, teineteisega) varanduse pärast tülli. Rajooni täitevkomitee hoonel lehvisid t e i n e t e i s e (üksteise, teineteise) kõrval NSV Liidu ja Eesti NSV riigilipp. Vend ja õde õppisid vaikselt ega seganud t e i n e t e i s t (üksteist, teineteist). Poisid asetasid kõik raamatud lauale ü k s t e i s e (üksteise, teineteise) peale. Meie Polla ja Ints magavad sõbralikult t e i n e t e i s e (üksteise, teineteise) kõrval põrandal. Püüa elada nii, et sa poleks k e l l e l e g i m i l l e g a g i koormaks! «Ei ole õige, et sa ei saa m i l l e g a g i hakkama,» lohutasin sõpra. Ta küsis: «Kas keegi saab Ätsi m i l l e g a g i aidata?» K e e g i ei saanud tema kiirest ja katkendlikust jutust v ä h e m a t k i aru.

19. Nimi-, omadus-, ase- ja arvsõnad (kokkuvõte kokku- ja lahkukirjutamise kohta).

96

Muistsel ajal.

Sellest on möödunud juba kakskümmend kaks inimpõlve või enam kui seitsesada aastat, kui elas kuulus Sakala maavanem Lembitu. Siis oli meie maa hoopis teistsugune kui nüüd. Metsad olid siis tohutu suured mühavad tammikud, järved ja jõed aga hoopis sinisemad kui nüüd.

Külad asusid tumedate metsapadrikute ja sügavsiniste järvede vahel, aga teed, mis nende juurde viisid, olid alati vahimeeste valve all. Metsad olid siis täis karusid ja huntide kisa. Aga samuti hulkusid tammikuis metskultide karjad, kes toitsid end tammetõrudega. Ka pikasarveline tarvas ehk metssõnn jooksis seal möirates ringi.

Paljusid loomi püüdsid inimesed kinni, tõid koju ja õpetasid taltsaks. Seepärast polnud sugugi ime, et ühes või teises peres hoiti koerakuudis karu- või hundikutsikat.

(E. K.)

97

Turgenevi lapsepõlvest.

Teiseks kireks, mis valdas väikest Turgenevit, oli lugemiskirg ja armastus emakeele vastu.

Härrastemajas oli kombeks rääkida prantsuse keelt. Mõisateenijad aga kõnelesid vene keelt ja kirjaoskajad nende hulgast lugesid venekeelseid raamatuid. Seepärast õppiski tulevane kirjanik vene keele selgeks talupoegadelt. Ei keegi muu kui pärisorjast teener äratas temas huvi vene kirjanduse vastu. See mõisateenija oli hea kirjaoskaja ja armastas palju lugeda. Temaga just saigi Turgenev poisikesepõlves sõbraks.

Nad võtsid raamatukogust, kus oli üle kolme tuhande mitmesuguse köite, salamahti pakse vanaaegseid raamatuid ja kadusid hiilides aiasügavusse. Seal veetsid nad peaaegu iga päev palju tunde. Tulevasele kirjanikule tundus, et keegi maailmas ei suuda neid sealt üles otsida.

V. KORDAVAID DIKTAATE V KLASSI KURSUSEST.

20. Kirjavahemärgid.

98

Meri kutsub.

Kord ütlesin emale: «Ema, kas kuuled, kuidas meri kutsub?» Ema vaatas kohkunult mulle otsa ja ütles: «Seda ma kartsin. Ära kuulata, Joonas, seda kutset, ära kuulata!»

Ühel õhtul vaatles ta mind kaua ja tegi äkki leiduse: «Kui suureks ja tugevaks oled sa kasvanud. Su õlad on niisama laiad nagu su kadunud isalgi. Mis sinust küll saab?» — «Eks ikka meremees,» oli minu kindel vastus. «Ega ma sind kartuse pärast merele keela,» ütles ema, «aga kodu jääb tühjaks ja kõledaks. Oli nii hea õhtul kontorist tulla, kui sina mulle vastu jooksid.» — «Ema, aga mina kasvan ju varsti meheks,» vastasin mina. «Kaua ma sulle ikka vastu jooksen, ei jookse ju nüüdki enam.»

(J. Pj.)

99

Sõnakuulmatus.

Peeter ja Toomas tulid aeda, sest aednik lubas neil seal jalutada. Ta ütles aga: «Seda vaadake, poisid, et te mesipuid ei puutu!» Kui poisid aia läbi olid käinud, tulid nad tarude juurde.

«Mis sa arvad, Toomas, kui ma koputan vastu taru?» ütles Peeter. «Jäta, ära koputa!» hoiatas Toomas. «Ah, tühja,» lausus Peeter, «aednikku pole siin.»

Peeter põrutas kepiga vastu mesipuud ja jäi siis ootama, mis edasi sünnib. Mesilased väljusid tarust ja tormasid Peetrile vihaselt kallale. See jooksis, vehkles kätega, et mesilasi eemale peletada. Need nõelasid Peetri pead, käsivarsi ja nägu. Peetri nägu paistetas nii üles, et ta emagi teda ära ei tundnud. Niisugune oli sõnakuulmatuse tagajärg.

(J. Pm.)

21. Häälikuõpetus.

100

Iidsetel aegadel kattis kogu Eestit ürgmets, kus elas mitmesuguseid metsloomi ja -linde. Järved olid sügavsinised ja kalarikkad. Hundidki leidsid viimaks soodsa varjupaiga kopli taga võsastikus. Juuru aleviku keskel asetsevad ka mõned kahekordsed majad. Õhtul valitses selline vaikus, et võis kuulda kärbse lendugi. Nobejalgsed poisijõmpsikad jooksid jõe ääres ja peitsid end vanade lootsikute taha. Suure erutuse tõttu ei saanud tüdrukud öösel silmatäitki magada. Aleksander Puškini jutustuses «Kapteni tütar» kõneldakse Pugatšovi ülestõusust. Selle jutustuse peategelasteks on Pjotr Grinjov ja Maria Mironova. Karksi kolhoosis hakatakse varsti kartuleid panema. Appi tuleb ka hulk tartlasi ja tallinlasi. Orkester mängis hoogsat marssi ja uhkel marsisammul läks tribüünist mööda esimene rood. Salkkond pioneere aplodeeris möödujaile tormiliselt. Lõppsõnas oli antud kokkuvõte ettekande tähtsamatest mõtetest. Mootori silindrist kostis metalse kõlaga kloppimist. «Ants, aja kari aia taha!» käskis ema. Kas «Tasuja» kolhoosi postiviija jaksab neid kompse üksi ära viia? Teekäija kadus kottpimedasse õhe.

101

Umbkaudseid kulusid võis olla umbes kakssada rubla. Oli nii vara, et kukkki tukkus veel õrrel. Kirjandid pandigi suurde ümbrikku ja saadeti ajakirjale «Pioneer». Kuigi läksime jalgsi, jõudsime aegsasti rahvamajja. Ebasoodsad põhjatuuled takistasid edukat kalapüüki. Kes kukub vette, see haaraks kinni kas või õlekõrrestki, et kuidagi kaldale pääseda. Nii sammusimegi mööda piklikku mäge kodu poole. Korraldasime hiljuti sõprusvõistluse venelastega. Nende meeskonnast paistsid eriti silma Šura, Ossip, Serjoža ja Jevgeni. Vene poiste kapteniks oli Tihhon Orehhov. Koplis kasvas palju sirgeid kaski ja mitu noort leppagi. Välkkiirelt läbisid ta pea mitmesugused mõtted. Aias kasvab mitu kirsi-

puud, mis sügiseti on täis maitsvaid kirsse. Tänavu talvel radiofitseeriti meiegi koolimaja. Seadmed ja materjalid raadiosõlme ehitamiseks saime kingituseks šefilt. Meid pani hämmastama asjaolu, et isegi ulgumeri oli eile nagu hangunud klaas. Siin ja seal õõtsus üksikuid lootsikuid, mis olid kinnitatud puude külge.

22. Vormiõpetus.

102

Läinud reedel nägime kinos «Sõprus» populaarteaduslikku filmi «Kevad linnufarmis». Esimesena läbisid finišijoone läti mootorratturid. Nuia Keskkooli vanemate klasside õpilased esitavad koolipeol August Kitzbergi näidendi «Libahunt». Õpitut tuleb hästi korrata, et kõik jääks meelde. Veel voodiski kordas Aime luuletust, mis homseks oli õppida antud. Peeter läks isale appi puid saagima. Metsadeski ei saeta enam käsitsi, sest siingi aitab inimest elekter. Üks kuhi kerkis teise järele ja õhtuks oli orus rohkem kui kakskümmend kuhja. Valvur avas garaaži ukse ja auto sõitis garaaži. Suvel kavatseme korraldada kaks ekskursiooni. Möödunud suvel viibisime ekskursioonil kolm päeva. Nööril rippusid vanad kirjud mantlid. Kaks piigat pesid jõe ääres pesu. V. I. Lenini nimeline kolhoos saatis turule suures koguses mannat, jahu ja hapupiima. Arstim tuleb süstida veresoonde. Kiiresti sulas lumi soojade päikesekiirte paistel ja suurtes laantes muutusid noorte puude ladvad roheliseks. Juurtest punutakse korve ja koortest punutakse viiske. Orav kogus talveks puuõõnde käbisid ja tammetõrusid. Poisi süda vajus hirmu pärast saapasäärde.

103

Sain raamatukogust Boris Polevoi «Jutustuse tõelisest inimesest», milles jutustatakse vaprast nõukogude lendurist Aleksei Meresjevist. Viljandi Kaubastu kauplustesse saabus hiljuti müügile raadioaparaate «Estonia» ja jalgrattaid «Riga». Õhtuks pöördusid tuuled läände ja hommikul tuisanud hangede tipud hakkasid teises suunas liikuma. Kass pilgutas oma vanu silmi, tõmbus kerra ja hakkas nurru lööma. Kõik sattusid heasse tujju, kui näidend otsustati võtta kavva. Kapitalistlikes maades on kuld kõige kallim metall, meie aga peame terast kullast kallimaks. Nõukogude arstid võitlevad selle eest, et maailmast kaoksid haigused ja tõved. Meil ei tunta enam ammu sellist tõbe nagu katk, mis varem viis hauda tuhandeid inimesi. Seda väikest südi neiut hinnatakse vabrikus väga. Meil ei ole täna rublatki kaasas. Penitsilliini mõju on kõige tugevam siis, kui seda süstitakse otse verre.

23. Mitmesugused keelelised küsimused.

104

Saksa pioneeri kiri.

Elan Saksa Demokraatlikus Vabariigis. Olen pioneer ja õpin keskkoolis. Tahan teile, nõukogude noored, jutustada veidi oma elust.

Sündisin 27. novembril 1942. aastal Berliini vanglas. Fašistid olid vangistanud minu vanemad, kuna nad võitlesid sõja vastu. Minu isa mõisteti surma ja hukati koos kümne teise antifašistiga 22. detsembril 1942. aastal. Ema tohtis mind enda juures pidada veel kaheksa kuud, siis hukati ka tema. See juhtus kolm päeva pärast seda, kui mu vanaema oli minu enda juurde võtnud.

Praegu kasvatavad mind minu vanavanemad. Nad on Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei liikmed. Koos teiste ausate sakslastega võitlevad nad oma partei ridades rahu ja Saksamaa vabaduse eest, saksa noorte õnneliku tuleviku eest.

Hans Coppi.

105

Põllumajandusnäitusel.

Peeter ja Andres olid ammugi igatsenud näha Moskvat. 1957. aasta suvel täituski sõprade unistus. Nad külastasid koos grupi eesrindlike kolhoosnikutega üleliidulist põllumajandusnäitust.

Esimesest hetkest köitis kõiki Nõukogudemaa pealinna ilu ja moskvalaste sõbralikkus. Näitusevälјakule sõiduks kulus umbes kolmveerand tundi. Juba eemalt nähti kõrget naiskolhoosniku ja töölise kuju, kes hoidsid kuldset viljavihku.

Peagi jõudsid külalised keskväljakule. Siinne avarus juhtis pilgu paviljonidele, purskkaevudele, basseinidele ja rikkalikku saaki kandvaile viljapuudele.

Eesti NSV paviljonis oli rohkesti väljapanekuid «Uue Elu», «Edu» jt. kolhoosidelt.

Erakordselt suurt huvi pakkus sõpradele noorte naturalistide paviljon. Selles oli üle kümne saali, mis näitasid nõukogude noorte tublit tööd.

Malevakoondusel jutustasid nad: «Eriti ilus oli Moskva õhtul, kui süttisid tuhanded tuled ning kõik ehitused olid prožektoritest valgustatud.»

106

Stepi kuld.

Stepid Kasahstanis, Siberis ja Altais on ääretult avarad. Võib matkata päevade viisi ja näib, nagu ei tulekski lõppu. Siin on mil-

joneid hektareid viljakat maad, mida ader veel kordagi pole puudutanud.

Partei ja valitsus otsustasid muuta need alad viljarikkaiks põldudeks.

1953. aasta talvel sõitsid kohale esimesed kommunistlikud noored meie sotsialistliku kodumaa mitmesugustest osadest. Steppide teedeta lagendikkudel rühkisid autode kolonnid.

Tiina Kask kirjutas oma sõpradele Tallinnas: «Kui me jõudsime steppi, tervitasid meid leningradlased ja noored Kiievist. Hiljem aga võtsime meie saabujaid vastu nagu põlised elanikud.»

Asuti vastutusrikka ülesande täitmisele. Endised lukksepad, kangrud ja ametnikud õppisid juhtima traktoreid ja kombaine. Neist said põlluharijad.

Nii algaski võitlus vilja eest, stepi kulla eest. Nüüd voogavad viljad kümnetel tuhandetel hektaritel.

107

Leningrad.

Leningradi linn, mis kannab suure Lenini nime, on maailma suuremaid linnu.

Leningradist juhtis Lenin 1917. a. revolutsioonilist võitlust. Smolnõi hoones asus revolutsiooni staap. Smolnõi ette on püstitatud mälestussammas kogu maailma töötajate suurele juhile Vladimir Iljitš Leninile.

Ristleja «Aurora», mille kahurite kogupauk tähistas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni algust, on jäetud alatiseks seisma Neevale ja on üle antud Nahhimovi-nimelisele merekoolile.

Rong aeglustab käiku, läheneb perroonile ning peatub. Reisijad väljuvad rongist, suunduvad suurde jaamahoonesse ja siis avarale väljakule. Sealt sõidavad mitmesuguses suunas laiali autod, bussid ja trollibussid.

Eemalt paistab hoone, mis on sissekäiguks V. I. Lenini nimelisse metroosse.

Mööda laia sirget tänavat, mida nimetatakse Nevski prospektiks, kihutavad autod. Säravad kaupluste vaateaknad.

VI. DIAGNOOSDIKTAATE V KLASSI KURSUSE KOHTA (VI KL.).

108

Varasügise päevadel.

Viljapeksumasinad undasid, mõne kase latva oli peitunud kuldkollaseid lehtigi ja pääsukesed lendlesid suurtes parvedes. Nad istusid telefonitraatidel ning pidasid nõu pika reisi üle, mis neil peatselt ees seisab. Aga kuredki sõudsid juba taeva all. Mõni-

kord laskusid nad kuhugi lagedale heinamaale, kus leidsid endile toitu. Ent varsti tõusid nad jällegi õhku ja moodustasid kolmnurga, mis pikkamisi lõuna poole vajus, nagu tõmbaks sealt mingi salavägi.

Kurvavõitu olid kurgede häälitsused, kuid selles oli siiski suurt looduslikku ilu. Aastaaja vahetus seisis ees, viljad olid valmimas, rukist peksti juba. Oli vahest kurbki, et suvi oli möödumas. Aga ta oli andnud oma ilu, rikkuse ning jõu.

(R. Rohu järgi.)

109

Järvel.

Kevadise suurvee ajal tulid järve ahvenad ja haugid. Kogred aga elasid siin juba varem, samuti vähid.

Uued külalised ei meeldinud kokredele sugugi. Kogred tuhnivad tavaliselt põhjaporis ja kaevuvad sellesse nii, et sabagi ei paista. Siin ronivad vähidki, liigutavad pikki vurre ja haaravad oma piklikkude sõratangidega saaki.

Ahvenad ja haugid on aga ebameeldivad naabrid. Vaevalt silmavad nad kokri, kui kohe hakkavad neile jahti pidama. Paksudel kohmakatel kokredel on raske haugide eest pääseda. Ei möödunud päevagi, kui nii mõnigi koger poleks langenud lõunasöögiks haugidele või ahvenatele.

Varsti aga leidsid järve juurde tee kalamehedki. Nad lasksid noodad vette. Hulk hauge ja ahvenaid sattus kalameeste võrkudesse. Kogred jäid aga puutumata, sest nad pugesid põhjamutta ning noot libises neist rahulikult üle.

110

Matkapäevad.

Kõige toredamad olid poistele aga matkapäevad. Käidi Valumäel, Munamäel ja kaugemalgi. Valumäel imetleti mäe külgi, mis olid kohati peaaegu niisama järsud kui seinadki. Selgesti oli märgata, et see mägi oli kunagi osaliselt inimkätega kokku kantud.

«Sa kujutle seda tööd!» hüüdis Enn hämmastunult ja jätkas: «Kui palju vaeva, aga kui palju ka indu pidi selleks olema, et käsitsi või seljakandamitega see muld kokku kanda! Isegi kui selleks hobuseid kasutati, ka siis oli see ikkagi hiigeltöö.»

«Jah,» nõustus ka Arvo.

Tore oli vaadata Valumäelt. Eemal sinakashallis udus kerkis Munamägi. Metsad, külad, järved ja jõed olid nagu maalid laiali laotatud. Ja taevaski oli palju avaram kui alt vaadates. Poisid tundsid, et see, mis siit ülalt paistis, polnudki nagu see maa, mida tavaliselt enda ümber nähti.

(R. Rohu järgi.)

111

1914. a. suvel algas Esimene maailmasõda. Kapitalistid tahtsid vallutada võõraid maid, alistada ja orjastada võõraid rahvaid. Sõda laostas Venemaad tugevasti. Tehased ja vabrikud jäid seisma, küladki tühjenesid. Elanikud ja sõdurid nälgisid. Töölised läksid tänavaile ja nõudsid: «Maha sõda! Maha tsaarivõim!» Talupojad, samuti sõdurid toetasid töölisi. Tööliste, talupoegade ja sõdurite ühine võitlus laienes ja tugevnes päevast päeva. Seda võitlust juhtis bolševike partei eesotsas Leniniga.

Partei kutsus töölisi ja talupoegi relvastatud ülestõusule. «Peab kukutama tsaari ja kodanluse ning võtma võimu enda kätte,» õpetas Lenin, «sest ainult nii on võimalik röövellikku sõda lõpetada.»

Tsaarivalitsus andis sõjavägedele käsu tulistada ülestõusnuid, kuid sõjaväed keeldusid seda tegemast ja läksid üle ülestõusnute poole.

Rahvas kukutas tsaari.

VII. V KLASSI KURSUSE KORDAMINE.

24. Häälikuõpetus.

112

Matkavad pioneerid jõudsid metsast välja avarale aasale, kus kasvas üksikuid mände, leppi ja kaski. Kütid püüdsid leida soodsa positsiooni kiskjate varitsemiseks. Muuseumis köitsid külastajate tähelepanu muistsed ehted ja tarbeesemed. Kus tegijaid, seal nägijaidki. Madalrõhkkond liikus üle Skandinaavia ja Läänemere Baltimaadele. Arst luges haige pulsilööke. Vaasis oli kimp violetseid kanarbikuõisi. Jõime külma kristallselget allikavett. Grupp turiste Bulgaariast saabus Tallinna. Žürii otsustas saata noore deklamaatori Jevgeni Tuhhovi olümpiaadile. Koerad haukusid ja vingusid nii valjusti, et väike tüdrukuke hakkas hirmu pärast nutma. Nõrga tervisega lapsed on vastuvõtlikud nakkushaigustele. Trikotaažitsehhis töötab praegu üle kümne suure staažiga töölise. Mullusel tšempionil oli nüüdki šansse esimesena finišisse jõudmiseks. Eesti NSV eestikeelsed noorsooajalehed ja -ajakirjad on «Noorte Hääl», «Noorus», «Pioneer» ja «Säde». Turistid kõnelevad, et tallinna kilud on tuntud ja hinnatud isegi Rootsis. Möödunud suvel korraldasid Lihula Keskkooli õpilased ekskursiooni Muhu- ja Saaremaale.

113

Äkiline tuuleiil paiskas paar õunapuulehte vastu aknaruutu, kuhu need jäid piklikkude laikudena peatuma. Viissada penikoor-

mat ümberringi polnud ühtki teist puud, ainult liiv. (J. S.) Jutt oli lõbus, lõppki oli hea. Nii mõnedki juhtumid elus on niisama kentsakad kui anekdoodidki. Vana praam veeti puksiiriga dokki, et teha talle kapitaalremont. Linna heakorrastustööd otsustati läbi viia plaani järgi, mille autoriks oli insener Lepik. Tema plaan oli detailideni viimistletud. Laps oli erakordselt priske ja terve. Väsinud teekäija astus majja, et paluda öömaja. Miljonilistes tiraažides ilmub kõigis nõukogude rahvaste keeltes mitmesuguseid brošüüre, raamatuid ja žurnaale. Noortele mitšuurinlastele korraldati ekskursioon Mitšurinskisse, kus elas ja töötas Ivan Vladimirovitš Mitšurin. «Õppida, õppida, õppida!» ütles Lenin nõukogude noortele. Käesoleval õppeaastal õpime tundma ka Aleksander Puškini, Anton Tšehhovi, Nikolai Nekrassovi jt. suurte vene kirjanike teoseid. Luuletaja Gustav Suits näitab luuletuses «Käkimäe Kägu» Juhan Liivi traagilist saatust. Kuni jaagupipäevani salve, pärast jaagupipäeva salvest välja. Tallinna sadamasse saabus Atlandi põhjaosast mitu auru- ja mootorlaeva. Need tõid elanikkonnale mitusada tonni atlandi ja norra heeringaid.

114

Kolhoosi abistamas.

Ühel kaunil septembripäeval otsustasid Tuhalaane 7-kl. Kooli pioneerid «Sangari» kolhoosi kolhoosnikuid abistada.

Ilm oli päikesepaisteline, vihmgi oli lakanud, tuul ei lõõtsunud enam. Küll oli tore niisugusel päeval jalgsi matkata! Ei olnudki palju maad käia. Väikesed teekäijad jõudsid peatselt kohale.

Kolhoosis töötati juba hoogsalt. Masin undas, rukkivihud langesid masina trumlisse, õlekantsid kerkisid, kuldset vilja voolas kottidesse. Kõik töötasid hoolega. Linlasedki olid kolhoosnikutele appi tulnud. Šeffki ei olnud unustanud oma abi pakkuda.

Vaprust saab näidata tööski. Seda teadsid pioneerid. Noortebrigaad rakendati kohe tööle. Tugevamad kandsid aganaid hunnikusse. Salkkond nooremaid läks aga koplisse, et valmistada kaseokstest vihtu talviseks söödaks lammastele. Kõik näitasid ettevõtlikkust ja virkust.

Kui õhtul koju mindi, tunti rõõmu kasulikult veedetud päevast. «Järgmisel pühapäeval,» otsustasid pioneerid, «tuleme jällegi kolhoosi.»

25. Käänamine.

115

Lapsed läksid külastama oma vana haiget tädi, kes elas Lagedi raudteejaama lähedal. Nägime Tallinna zoopargis kahte vallatut karupoega. Keset piiritut merd ekslevad merehädalised

nägid äkki tundmata randa. Arst uuris Leidat ja ütles lõpuks, et tal pole enam mõtet rohte võtta. Varsti pandi riidesse ja mindi Mustamäe ujulasse treeningule. Moskvast suunduvad lennukid nii läände, itta, põhja kui ka lõunasse. Hallid pilved lendasid üle vabrikute korstnate ja majade katuste. Traktoristide ja kolhoosnikute vahel valitses tihe koostöö. Puudulikkude hinnete tõttu ei pääsenud Peeter kuuendasse klassi. Kaksikuid võis eraldada vaid silmade ja juuste värvuse järgi. Ta ei rääkinud oma kavatsustest kellelegi ega pidanud ka kellegagi nõu. Seepärast ei saanudki keegi teda millegagi abistada. Alati tuleb nõu pidada seltsimeestega ja arvestada neid. Eesti NSV territooriumil on palju jõgesid ja järvi, kus elab rohkesti kalu ja vähke. Tänavu hävitasid spordiseltsi «Kalev» jahimehed hulga ilveseid ja hunte. Rajoonis korraldati suvel mitmeid lahtisi sportlikke võistlusi, millest võttis osa hulk kolhoosnikuid.

116

Õites õunapuud lõhnavad hästi. Mahedad tuuled õõtsutavad pihlaka tihedat latva, kus kaks ägedat varblast parajasti tülitsevad. Maasikad peenardel punastuvad päikese pilgust. Tüsedad mardikad jalutavad rohukõrtel, siledad tiivad ripakil. Samas aga sibavad välejalgsed sipelgad, kandes rasket kõrt. Põlva rajooni põllumajandusliku näituse käsitööde osakonnas oli välja pandud rohkesti igasuguseid kootud esemeid. Seal oli suuri vaipu, rätikuid, linu, tekke, kindaid, sukki, sokke, kampsuneid, aknakardinaid, mööbliriiet ja palju muud. Nahatööde alalt silmasime mappe, kohvreid, käekotte, albumeid ja rahakotte. Aino loeb ilukirjanduslikke, Juhan aga rohkem populaarteaduslikke raamatuid. Tuleval nädalal läheme «Uue Elu» kolhoosi kartuleid võtma. Koolimaja juurde toodi hulk laudu ja poste, et ehitada uut aeda. Sööklas «Tervis» on alati suures valikus saada mitmesuguseid maitsvaid toite ja karastavaid jooke. Eemalt hakkasid paistma vabrikute korstnad ja kõrgemate majade katused. Väljas akende taga möllas sügisene torm, aga avarates ja mugavates klubiruumides kees vilgas tegevus. Rajooni eesrindlike (eesrindlikkude) traktoristide, kombainerite, kolhoosnikute ja sovhooside töötajate kokkutulek oli huvitav ja sisukas.

117

Tööstuskaupade näitusel oli rohkesti mitmesugust mööblit. Nägime moodsaid söögi-, diivani- ja raadiolaudu, diivaneid, kappe, pinke, peegleid, voodeid, taburette ja paljusid teisi mööbliesemeid. Huviga vaatlesime elektritarbeid: keeduplaate, triikraudu, külmutuskappe, pesupesemismasinaid ja palju muud. Väljas aga nägime kodumaisi autosid, mootorrattaid, motorollereid ja jalg-

rattaidki. Sammaldunud jämedad puutüved nagisevad sõbralikult ja kuulatavad, kuidas pikavarrelised moonid manguvad pilvedelt karastavat vihmavett, et pesta tolm oma õrnrohelistelt lehtedelt. Eestimaa lääneosa ja saared on rikkad tuulikute, kiviaedade ja kadakate poolest. Peosaal säras mitmevärviliste elektriküünalde ja lampide tuledest. Kultuurimajas toimus tuntud kirjanikkude (kirjanike) kohtumisõhtu eesrindlikkude (eesrindlike) kolhoosnikute ja teiste põllumajanduse alal töötajatega. Mitšurini väike aiake, kus toimus paljude puuviljasortide aretamine, on nõukogude korra ajal kasvanud tuhandete hektarite suuruseks puukooliks. Andres oli nii haige, et teda ei huvitanud keegi ega miski. Varsti ta aga paranes ja tahtis kellegagi oma koolivendadest kokku saada. «Kas ma saan teile millegagi kasulik olla?» küsisin nõutult seisvalt võõralt.

VIII. TEGUSÕNA.

26. *-vad* või *-vat.*

118

Kolhoosnikud t ö ö t a v a d põldudel. Nad k ü n n a v a d, k ü l v a v a d ja l õ i k a v a d vilja. Nägime kolhoosnikuid põldudel t ö ö t a v a t. Räägitakse, et Mihklit h u v i t a v a t masinad. Oma vaba aja v e e t v a t ta traktorijaamas, kus ta a b i s t a v a t mehhanisaatoreid. Reinuvader o l e v a t nii kaval, et ta p ü h k i v a t sabaga oma jäljed lumel tasaseks. Töölisnoored k o g u n e v a d õhtul klubisse. Sääl nad k u u l a v a d loenguid, l o e v a d raamatuid, l a u l a v a d, t a n t s i v a d ja m ä n g i v a d malet. Mõned o s k a v a t isegi prantsuse kirjandust algkeeles lugeda. Seejärel nähti üha kõrgemale t õ u s v a t ja üha s u u r e n e v a t tuleleeki. Tuletõrjujad r u t t a v a d tuld kustutama. Neid a b i s t a v a d kolhoosnikud ja töölised. Keegi ei o l e v a t saanud põletushaavu. Olevat nii vara, et kukkki t u k k u v a t veel õrrel. Merel m ä s s a v a d veel lained, kuid kalurid m i n e v a t juba kalale. Poisid r ä ä g i v a d, et Indrek h a r j u t a v a t pingsalt. Linda ja Olga o l e v a t suvel viibinud Artekis ja o s k a v a t nüüd vene keelt vabalt kõnelda. Andres o l e v a t muretsenud enesele kõik fototarbed. Ta u u r i v a t kirjandust ja t e g e v a t katseid. Kuuldavasti v a l m i s t a v a t ta isegi värvilisi pilte. Nägin Leidat aknast välja v a a t a v a t. Astusin lähemale ja küsisin: «Kas näed midagi h u v i t a v a t?» Leida ütles, et ta j ä l g i v a t, kuidas viimased kurgede kolmnurgad silmapiiri taha k a o v a d.

119

Tehnikaringi liikmed r a d i o f i t s e e r i v a d koolimaja. Nad j õ u d v a t selle tööga lõpule oktoobripühadeks. Kõik õpilased

jälgivad nende tööd suure huviga ja abistavad oma võimete kohaselt. Tore on vaadata tuules õõtsuvat lokkavat viljavälja! Kraavi kaevavat võimsat ekskavaatorit oli tulnud jälgima rühm kolhoosnikuid. Ekskursandid jälgisid huviga töötavat trükimasinat. Vana meremehe jutus oli palju huvitavat, meeldivat ja kaasakiskuvat. Jälgisime hulk aega kaugusesse kaduvat rongi ja hiljem õhku hajuvat suitsu. Liivakastis nägime mitut mängivat last ja nende juures kaht jutlevat ema. Värske õhk näis väsinut kohe kosutavat ja värskendavat. Vanad inimesed ennustavad, et tänavu sadavat palju lund, mistõttu heinte väljaveoga tekkivat tõsiseid raskusi. Rohke lume tõttu tõusvat kevadel vesi jõgedes nii kõrgele, nagu seda enam mitmel aastakümnel ei olevat juhtunud. Sageli luusivad metsavahi maja ümber metskitsed ja jänesed. Mõnikord tulevad ka põdrad ja nälgivad metssead. Kord olevat seal isegi karu nähtud. Uudishimulikult silmitsevad lapsed saaki luuravat kassi. Kass püsivat mõnikord tundide kaupa liikumatult hiireaugu ees ja ootavat kannatlikult saaki.

120

Karjas.

Pärast lõunat ajavad lapsed karja niidule. Päikese heledad kiired päris kõrvetavad, tuul aga näib kuskil tukkuvat. Sinitaevas hõljuvad lõokesed lõõritavad, pääsukesed vidistavad ja lendavad madalalt, eemal metsas kuuldakse aga rähni toksivat. Lehmad söövad rahulikult, kuna mullikad pusklevad ja löövad kepsu.

Lapsed kuulavad lindude laulu ja vidinat. Äkki märkavad nad üle maantee lippavat jänest ja temale järele jooksvat ja ägedasti haukuvat Pontut. «Võta kinni!» hüüavad lapsed ning jooksevad ka ise tee poole, et jälitada künka taha kaduvat haavikuemandat. Nad näevad aga ainult ta sabaotsa välkuvat ja põõsaste vahele kaduvat.

Siis märkavad lapsed tumedaid pilvi silmapiirile kerkivat. Ilm tumeneb. Varsti näevad nad heledat välku sähvivat ja vihmahoogu lähenevat. Ruttu jooksevad nad küüni varjule. Peatselt näevad nad aga jällegi taevast selgivat ja päikest säravat. Äike ongi möödunud.

27. Kesksõnad.

nu- ja *tu*-lõpuline nimisõna; *tu*-lõpuline omadussõna.

121

Hakkasime kordama sügisel õpitud laule. Kaup oli kottidesse valmis kaalutud ja muud ettevalmistused tehtud. Hommikul

saadud kaubad olid varsti ära müüdud. Õpilased arutlevad elavalt õppekäigul kuuldut ja nähtut. Pärast pikka sõitu mööda põhjatut teed jõudsime viimaks asfalteeritud maanteele. Riidekaupluses müüdi kortsumatut ülikonnariiet. Sinu meeletut ja mõtlematut tegu ei saa kuidagi andestada. Haavunut püüti kõigiti rahustada. Kadunut tunti kui tublit ja töökat inimest. Väsinud matkajad jõudsid lõpuks sihtkohta. Pioneerid olid talvel haigele vanakesele puid lõhkunud, ahju kütnud, vett toonud ja teda muul viisil aidanud. Valdur kontrollis kirjutatut veel kord ega leidnud enam ühtki viga. Veel mitu aastat pärast kooli lõpetamist külastasin oma armastatud õpetajat. 23. veebruaril tervitame oma võitmatut armeed. Juhan oli üles vaadanud ja märganud, kuidas kurgede kolmnurk oli lõunasse lennanud. Moskvas kohtasime jälle vanu tuttavaid, kellega koos olime Artekis mänginud, matkanud, vestelnud ja isegi tülitsenud. Olnut pole enam võimalik teha olematuks. Pärast laulupidu arutleti elavalt kõike kuuldut ja nähtut. «Tänan teid nähtud vaeva eest,» sõnasin tublile abistajale kätt ulatades.

122

Peagi olid puud kohale veetud, pooleks saetud, lõhutud ja riita laotud. Õhtul oli palju juteldud, nalja tehtud, naerdud ja mängitud. Küntud põllu ääres lamasid sügistormist murtud puud. Universaalkaupluses müüdi kootud ja õmmeldud rõivaid. Kolhoosi mesinik kuulas tarude lakkamatut ja muutumatut suminat. Osa õunu oli mädanenud, osa plekilised ja ussidest puretud, osa aga muul viisil riknenud. Kui ta oli oma sõpra viimaks jälle kohanud, ei osanud ta esialgu muud teha kui vaikides sõbra kätt suruda. Püüdsime ehmunut igal viisil rahustada. Saabus sügis ja saabunud on ka külmad ilmad. Saabunut tervitati ja talle sooviti õnne edukalt sooritatud eksami puhul. Lahkunut austati püstitõusmisega. Sügisel tegid kolhoosnikud kokkuvõtteid tehtud tööst. Juku oli hädas oma kärsitute seltsimeestega. Uurisime ostetud raamatut. Möllanud torm tekitas kolhoosnikutele tohutut kahju. Iga noore kohus on abistada elatanud inimest.

28. *Tooma-, käima-* ja *tulema*-tüüpi sõnad.

123

Kui püütakse kõigest väest, saadakse üle igast mäest. Töötoas treitakse lipuvarrastele nuppe. Lammastest saadakse Kuimetsa kolhoosis palju tulu. Saakide suurendamisega meie ühismajandi-

tes luuakse reaalne baas toiduainete külluse saavutamiseks. Lõõdagu segi imperialistide sõjaplaanid! Kui matkalt koju tuldi, oldi väga väsinud. Pärast õhtusööki mindi kohe puhkama. Töö pandi kõrvale ja tuldi õue palli mängima. Nägu pesti puhtaks ja uus särk pandi selga. Turuhoones ei müüda tarbeesemeid, seal müüakse ainult toiduaineid. Kõik materjalid toodagu kohale õigeaegselt ja tööd viidagu läbi kõrgekvaliteediliselt! Pärast töö lõpetamist võidakse koju minna. Kauplustes müüdavat krimmi õunu. Istusime akna juures ning jälgisime tulijaid ja minejaid. Isa ootas külla poega ja miniat. Kui kavatsed laagrisse minna, pead enne paljusid laagritarkusi õppima. Pärast hommikusööki pannakse mantel selga ja minnakse kooli. Pärast rännakut süüakse ja juuakse. Minu sõber on hea käija, seepärast ei tee talle raskusi tunnis kuni kaheksa kilomeetrit ära käia. Kauba viija kavatses veel enne lõunat kauba kauplustesse viia.

124

Rahvaste ühiste jõupingutustega lüüakse sõjaõhutajaid. Kui kõike tehtaks kindla plaani järgi, võidaks saavutada palju paremaid tulemusi. Pesemata puuvilja ei sööda ega keetmata vett ei jooda! Kui juuakse keetmata vett, võidakse kergesti nakatuda. Paljudes kodudeski ei pesta pesu enam käsitsi, vaid masinatega. Vaenlane kas purustatakse või siis surrakse jalatäitki maad loovutamata. Sellise ilmaga ei minda kalale! Sa võiksid juba kord tuppa tulla! Pärast tööd tullakse tuppa ja pestakse käed puhtaks. Alles siis minnakse sööma. Puhastamata jalgadega ei tulda klassiruumi. Olgu Leida tubli ja tulgu mulle appi! Poisid olid siin olnud ainult lühikest aega. Nad olid siin puhanud ja siis jälle edasi läinud. Müüjad palusid kauba toojat kauba kiiresti kohale tuua, et seda töötajaile müüa. Uue ekskavaatori loojad kavatsesid luua veelgi täiuslikuma masina. Keegi lastest ei tahtnud koju jääda; võeti liisku, et määrata kojujääja. Koolimajas käiakse tuhvlites. Kuuma ilmaga ei jooda jääkülma vett. Mida rohkem vett juuakse, seda suuremat janu tuntakse.

29. *Muutuma*-ja *õppima*-tüüp.

125

Mis puutub Juhanisse, siis on ta alati olnud tubli poiss. Ela ja tööta nii, et sinus ei pettutaks! Peeter otsis kaotatud nuga. Ta oli selle eile kolhoosipõllul kaotanud. Kolhoosides ja tehastes töötatakse virgalt. Tänaseni on ehitusel töötatud juba üle tuhande tunni. Enne pleegitamist leotatakse linu basseinides. Virgad lapsed õpivad sundimata, laisad ei sundideski. Vaadake, juba süttivad lõkked! Paku ometi sõbrale istet! Ära riku, poiss, teiste tuju!

Tukkudes võib kergesti kukkuda. Ära tuku! Asjatu riski tagajärjel või ettevaatlikkuse puudumise tõttu lahinguväljal hukkutakse kasutult. Edasi ei julgetud (juletud) enam minna, sest vesi muutus sügavaks. Nõukogudemaal pooldatakse sõbralikku läbisaamist kõigi rahvastega. Me ei lepi puudustega, vaid võitleme nende vastu. «Hüppaksin minagi, kui jalg oleks terve,» sõnas poiss. Polla, jälle sa tükid tuppa! Puude okstel ripuvad hõbedased kastetilgad. Olen töötanud juba terve päeva, aga töö ei taha ega taha veel lõppeda. Varsti olid ülesanded jaotatud ja töö suhtes kokku lepitud.

126

Viljapeksul on juba ammu loobutud käsitsitööst. Joosep taotles enese määramist «Hommiku» kolhoosi karjaseks. Loetud raamatute hulgas oli rohkesti teoseid lastele. Talvel kattub maa valge vaibaga. Auklikul teel sõites rappuvad marjad korvides kokku. Kass võib alla hüpata väga kõrgelt, kuid kukub alati käppadele. Kui mängud on lõppenud, läheme koju õppima. Sule uks ja vaata, kes seal puid saeb! Ära puutu elektrijuhtmeid! Töölt ei puuduta põhjuseta! Veera puudus koolist, puutus kokku haigetega ja haigestuski sarlakisse. Aus nimi ei põle tules ega upu vees. Kolhoosnikud sõitsid metsa puid raiuma. Oleks hea, kui hangiksite mõne koorma lupja koolimaja seinte krohvimiseks. Kui sild puruneks, kukuksime kõik vette. Lõuna-Eestis õitsevad juba sirelid. Rühm sõdureid, kellel olid punased viisnurgad mütside ees, marssis lauldes läbi linna. Puud on saetud ja riita laotud. Töötage kiiremini! Hunt oli auku kukkunud. Täna ei julgetud merele sõita, sest torm oli puhkemas. Laev võis kergesti madalikule sattuda ja hukkuda.

30. *Õppima-* ja *hakkama*-tüüp.

127

Meie maal õpivad nii noored kui ka vanad. Aeg on koju minema hakata, sest homseks on palju õppida. Praegu marsib tribüüni eest mööda meie kooli pioneeride kolonn. Õige hõlma ei hakka ükski. Hakakem aga tööga pihta! Vihm oli lakanud, pilved tuule eest kuhugi minema rutanud ja tähedki särama hakanud. Jaaniussid hiilgasid kasteses rohus nagu pisikesed elektrilambid. Poisid istuvad lõkke ees ja pilluvad oksi tulle. Kui mängud lõpevad, heidetakse puhkama. Enam ei kõlvanud taganeda, nüüd tuli aina edasi tõtata. Tuli õppida ja näidata, et suudame sõna pidada. Kuuenda klassi õpilane peab oskama sõnu õigesti käänata, pöörata ja lauseisse rakendada. Martin puistas ämbrisse

lupja, segas veega segi ja hakkas koolimaja seinu lupjama. Varsti olidki seinad lubjatud ja koridorides hakati tapeete kleepima. «Vaata,» ütles ema, «Ants ja Jaan on teineteisega juba ära leppinud.» Räägitakse, et tuleval aastal hakatakse uut koolimaja ehitama. Seal, kus lõpeb mets, õitseb ja lokkab kolhoosi rukkipõld. Pakkige kiiremini, kuid vaadake, et midagi maha ei jääks! Enn ja Hillar jälgivad, kuidas õed pilte albumisse kleebivad. Isa läks kartuleid muldama ja Juku puid saagima. Kui isal olid kartulid mullatud, olid Jukulgi puud saetud ja kuuri pillutud.

128

Peetri õnnetus.

On ilus suvehommik. Aknast hüppab tuppa päikesekiir ja satub Peetri laubale. Peeter tukub veel veidi, hüppab siis voodist ja tõttab välja.

Õues on pimestavalt valge. Vanaisa kitib söögitoa akent. Tiisu lakub piima. Pontu mõnuleb põõsa all ja kanad nokivad teri. Varblane hüppab nende juurde ja näppab mõne endale. Peeter pakub ka oma jänkudele söögipoolist.

Pärast lubab ema Peetri jõe äärde. Kuigi Peetri kannatus on lõppemas ja ta minema tikub, ei pääse ta enne sööki kuhugi. Viimaks võtab ta laeva kaasa ja hakkab minema. Ta ruttab, kukub ja lippab taas.

Jõe kaldal lokkab kõrge rohi. Peeter nopib kullerkuppe ning topib need oma laeva. Siis lükkab ta laeva jõele. Lained kannavad laeva kaugele ja laev hukkub. Peeter läheks laevale järele, kuid kardab uppuda. Nuttes tõttab ta koju.

31. *Õmblema-, kõnelema-* ja *kirjutama*-tüüp.

129

Koosolekul olevat kõneldud, et tehases tegeldavat vähe uute töövõtete õppimisega. Muheldes läksid mehed tagasi töö juurde. «Selliselt logeldes ja vedeldes te küll kaugele ei jõua,» sõnas esimees loodritele. Parkimine on nahkade töötlemine mitmesuguste kemikaalidega. Pärast tööd supeldakse järves ja rutatakse koju. Spordiklubis õppisid poisid ka maadlema ja vehklema. Siin pole põhjust kahelda, kõhelda ega oodata, sest kellelgi pole tänà aega teie asjaga tegelda. Vatla 7-kl. Koolis viljeldakse peale muusika ka veel maalikunsti. Tunnis ei kõnelda omavahel ega tegelda kõrvaliste asjadega. Vana Ints armastas toas logelda ja ahju ees mõnuleda. Kogeldes jutustas Märt lõpuks kogu loo. Kõnelge vähem ja tegelge rohkem õppetööga! Ärge laske koeri kakelda ega purelda! Vahekäikudes ja muudes kitsastes kohtades

ei maksa vehelda, rüselda ega muul viisil liiklemist häirida. Poisid tõttasid saunalavale, et kuumas leilis mõnuleda ja tublisti vihelda. Ehkki poiss sai emalt tõrelda, ei osanud ta siiski paremini joonistada. Rabeldes ja pureldes tormasid hundid saagi kallale. Tehastes korraldatakse tootmisnõupidamisi, arvustatakse mahajääjaid, õpitakse uusi töövõtteid ja saavutatakse järjest paremaid tulemusi.

130

Sulastel ja kehvikutel tuli kodanlikul ajal kogu elu virelda ja puudust kannatada. Teoses kõneldakse kehvikute elust. Seda võrreldakse eluga kolhoosides, kus pole jälgegi endisest viletsusest. Ärge sõnelge, jagelge ega nägelge, vaid asuge ükskord juba töö juurde! Ära nihele ega kihele, vaid istu rahulikult! Meie teedel liigeldakse paremat kätt, Inglismaal on kehtestatud aga vasakusuunaline liiklus. Loen praegu Oskar Lutsu teost «Vaadeldes rändavaid pilvi». Kui poisid olid maa-alustes käikudes ligi pool päeva seigelnud ja ekselnud ning igasuguse pääsemislootuse kaotanud, hakkas eemalt valgust paistma. Paat hüples tormisel merel nagu pähklikooreke. Juurelge ja mõelge (mõtelge) põhjalikult, enne kui teete otsuse! Vaieldi kaua, kuid õmmeldi viimaks siiski Linda nõuande järgi. Aino õmbleb õele kleiti ega saa praegu millegi muuga tegelda. Meie tehastes ei rahulduta keskpäraste töötulemustega. Koosolekul tegeldi tootmisküsimustega ja arutleti möödunud aasta tulemusi. Kui toetutakse eesrindlaste kogemustele, tõstetakse töödistsipliini ja kasutatakse nõukogude agrotehnika saavutusi, siis lõpetatakse kõik tööd õigeaegselt. Järeldage nüüd ise, kuidas neid sõnu õigesti hääldada! Kui matka ei korraldata, tuleb korraldada ühepäevane laager. Pärast õppetööd kelgutatakse, suusatatakse, uisutatakse või harjutatakse jäähokit.

32. *da*-tegevusnime, *tud*-kesksõna ja käskiva kõneviisi tunnused.

131

«Homseks on teil kaks harjutust k i r j u t a d a,» sõnas õpetaja. Tahtsin sulle ü t e l d a (ö e l d a), et selles asjas ma sind küll a i d a t a ei saa. Enne tuleb m õ t e l d a (m õ e l d a) ja alles siis ü t e l d a (ö e l d a). Küttepuude eest tuleb Härgla koolil «Koidu» kolhoosile m a k s t a 2500 rubla. Ruumis oli nii kitsas, et ei saanud korralikult s e i s t a g i. Homme tuleb meil v õ i s t e l d a Komsomoli-nimelisel staadionil. Söögilauas ei ole viisakas valjusti k õ n e l d a ega n a e r d a. Tallinna Ilmajaam teatas, et varsti võivad ilmad m u u t u d a vihmaseks. Pärast sõja lõppu hakka-

sid nõukogude inimesed taastama purustatud linnu ja külasid. Aias valendasid lubjatud tüvedega ja lõigatud võradega noorte õunapuude read. Küllalt on juba vedeldud ja laiseldud, nüüd tuleb tegutsema hakata. Peagi olid kaubad müüdud ja kaalud ära viidud. Poisid hakkasidki tuldud teed tagasi minema. Võitke kõik raskused ja jõudke õnnelikult eesmärgile! Ööseks katke lavad mattidega! Kutsuge lasteaia mudilased ka koolipeole! Hakaku Juhangi korralikult õppima! Lippa nüüd ruttu ja kutsu ka ema siia! Hakake aga, poisid, kohe pihta! Ärgu keegi hõisaku enne õhtut! Võetagu raamat ja hakatagu kohe lugema!

132

Leili armastab õmmelda, nõeluda ja diivanipatju tikkida. Kevadel tuleb hakata töötama kooliaias. Seal tuleb kaevata, rehitseda, peenraid teha ja seemned mulda külvata. Taimi tuleb kasta õhtul või hommikul vara. Et elada ja maitsta õnne, selleks tuleb võidelda. Talvel saame tegelda suusaspordiga, suvel aga joosta, hüpata ja ketast heita ning kuuli tõugata. Tervisele on kasulik võimelda vabas õhus. Vaevalt sai isa end pesta, saapad jalast võtta ja sööma hakata, kui keegi tahtis temaga kokku saada. Hetke pärast oli püss uuesti laetud ja palgesse tõstetud. Viljaga laaditud autod jõudsid elevaatori juurde. Tuleb teha nii, nagu kästud ja õpetatud. Võidetud vaenlane põgenes varustust maha jättes. Varsti olid vaiad maasse löödud ja nöörid kohale toodud. Vastuseid on juba võrreldud. Kui oli juba küllalt juteldud ja naerdud, heideti puhkama. Võtke istet ja lehitsege ajaviiteks viimaseid žurnaale! Ärge kartke raskusi, vaid ületage need! Ärge astuge peenardele, vaid püüdke käia peenravahedes! Leili oodaku ja kannatagu, sest iga asi võtab aega! Eks ta lugegu ja õppigu rohkem! Käigu ta kodus ära ja toogu unustatud vihik kooli! Oodaku sõbrad ka mind! Ärgu rikutagu puid, nopitagu lilli ega tallatagu muru!

33. a) Muuta käskiva kõneviisi ainsuslikud vormid mitmuslikeks.
b) Asetada tingivasse kõneviisi.
c) Panna sõrendatud sõnad kaudsesse kõneviisi.

133

a. Istu kohe paati ja sõua teisele kaldale! Tea, et siin ei naljatata! Too puid! Ärka üles! Ta rutaku kooli! Ta aidaku seltsimehi! Tõmba julgemini ja hoia kõvasti kinni!

Ära kõhkle, vaid püüa raskustest võitu saada! Kõnele valjemini! Süüta tuled ja kata aknad! Ära puutu paljast elektrijuhet! Tee oma töö rutem valmis!

b. Kui mul juhtub olema aega, lähen metsa. Seal kogun mitmesuguseid taimi ja jälgin lindude ning loomade elu. Kogutud taimed toon koju, et valmistada neist herbaarium. Selle töö juures abistab mind Peeter.

c. Räägitakse, et suvel läheb Venda kolhoosi tööle ja ostab teenitud raha eest enesele jalgratta. Laps ütles, et Asta riisub aia taga heina ja laulab. Öeldi, et esimees astub autost välja ja sammub mööda treppi üles. Kõneldakse, et rahvamajas tehakse ettevalmistusi järgmiseks üldlaulupeoks. Lugesime, et Maa kunstlikku kaaslast saab isegi palja silmaga näha.

134

a. Sea pakid valmis ja kanna need autosse! Ära sõida nii kiiresti! Täida antud ülesanded korralikult! «Kata laud ja kutsu šefid sööma!» käskis esimees. Hüüa mind, kui sa abi vajad! Kõnele ja loe valjemini! Tegele rohkem ja hoolsamini õppetööga! Nõelu oma sukad ise ja õmble ka kuuele nöobid ise ette!

b. Me kuivatame korjatud taimed, kleebime paberile ja varustame nimesiltidega. Oma herbaariumi näitame ka teistele oma salga pioneeridele. Nii hakkavad ka nemad looduse vastu huvi tundma. Kui sina mulle külla tuled, näitan sullegi oma kollektsiooni.

c. Tiiu ütles, et ema vara üles tõuseb, riietub ja siis köögis askeldama hakkab. Jaan lisas, et ta seejärel lüpsiku võtab, ukse avab ja lauta lehma lüpsma läheb. Räägitakse, et käesoleval hooajal lavastab teater «Ugala» rohkem lastenäidendeid kui mullu. Keegi ei ole kuulnud, millal ta majast lahkus. Ta oli raamatukogusse läinud ja seal lugema hakanud.

34. Mitmesugused tegusõna vormid.

135

Kolhoosides tugevdatakse söödabaasi ja ehitatakse uusi tootmishooneid. Eeskujuliku töö eest avaldatakse kiitust ja autasustatakse ordeni või medaliga. Pärast vastamist kummardutakse ja minnakse kohale. Kolhoosides edendatakse loomakasvatust, mis etendab tähtsat osa toiduainete külluse loomisel. Nähke ja leidke vigu ainult seal, kus neid tõepoolest leidub! Kõik pealtkuulajad hakkasid rõkkavalt naerma. Külm on täna nii kange, et hakkab habemesse. Uusi tutvusi sõlmides, mängides, joostes ja lauldes

veetsime päeva kiiresti. Tundides ei tohi tegelda kõrvaliste asjadega ega segada kaasõpilasi. Merehädalised olid olnud mitu päeva söömata, joomata ja magamata. Tehke tublisti tööd, kuid puhake ja sööge korralikult! Minge ja abistage kolhoosnikuid kartulivõtmisel! Pange toit lauale ja kutsuge šefid sööma! Töövaheajal laulge ja mängige! Täna põllule ei minda, sest ilm on vihmane. Tänavu kartuleid enam vagudesse ei panda, sest ruutpesiti pandud kartulite saak on suurem. Koolipeol deklameeriti, tantsiti, lauldi ja lõpuks esitati Oskar Lutsu näidend «Kapsapea». Viimaks mindi mööda tuldud teed tagasi. Kukelaulu ajal rakendati hobused regede ette ja sõideti metsa.

136

Klassis harjutatakse nääripühadeks näidendit, võimlas aga viimistletakse tantsuettekandeid. Häbistav ja alandav on põgeneda lahinguväljalt. Raskused ületatakse, nende eest ei põgeneta ega taanduta. Tõsiste asjadega ei ole sobiv naljatada. Taevas oli läinud tinaraskeks ja idast oli hakanud puhuma vinge tuul. Juba oli hakanud sadama vihmagi. Poisid ruttasid kooli. Kareldes ja kepsu lüües jooksid kitsed karjamaale. Lõõtsutades ja hingeldades jõudsid jooksjad finiši. Lepingule pidi homme alla kirjutatama. Ärge külmetage väljas, vaid tulge kohe tuppa! Ärgu keegi lugegu, kirjutagu ega õppigu videvikus! Rasketel aegadel ärge kurtke ega hädaldage, vaid võitke mehiselt raskusi! Kui lõngad olid kedratud ja kampsun valmis kootud, algas kleitide õmblemine. Varsti oli töö tehtud ja puhkus võis alata. Ei ole viisakas kuulata suletud uste taga. Videvikus ei loeta, kirjutata ega õpita. Vapraid võitlejaid ja sangareid ei unustata. «Lapsed,» hüüdis ema, «rukkis ei püherdata!» Seal laoti puud regedele ja juba lõunaks jõuti tagasi kolhoosikeskuse juurde. Koosolekul kõneldi, vaieldi ja otsiti uusi võimalusi töö parandamiseks.

137

Tundke paremini oma kodumaad! «Lapsed, peske nõud puhtaks ja seadke tuba korda!» käskis ema. Kui oli juba küllalt mängitud, joostud, lauldud ja juteldud, mindi koju. Põldudel lõigatakse rukist, niidetakse suvivilja. Teede äärde istutatakse ilupuid. Enam ei tohi minutitki viivitada! Nii varasel tunnil ei minda külla. Seda küsimust ei otsustata nii ruttu. Pimedas ei kirjutata ega loeta. Nii lihtsa küsimusega ei maksa õpetajat tülitada. Tänaseks on meil pikk harjutus kirjutada, lugeda on aga vähe. Kui tahate midagi saavutada, tuleb hoolikalt töötada ja õppida. Praegu ei töötata ega õpita, sest on juba hilja. Tehase «Volta» töölised otsustasid korraldada ekskursiooni Riiga. Täna ei korraldata mingit nõupidamist. Kui ülesandeid ei lahendata iseseisvalt, siis pole edu loota. Teiste õnnetuste kaudu ei jõuta õnne juurde. Õhtuks

tuleb tööga valmis jõuda. Sellesse haigusse ei surda. Vihma ajal tekkinud loigud imbuvad varsti maasse. Lauluga tervitasid linnud algavat päeva. Õpitut tuleb tihti korrata, et see ei ununeks. Jääb soovida, et ka meie kooliaeda suurendataks ja laiendataks.

138

Hunt.

Metsavahi juures istuvad inimesed laua ümber ja jutlevad. Äkki hakkab väljast kostma koerte haukumist, vingumist ja viimaks purelemistki.

Mehed hüppavad püsti ja tormavad õue. Silmad on pimedusega harjumata ega näe algul midagi. Viimaks märgatakse lauda juures nagu süsi hõõguvat. Need on hundi kiirgavad silmad. «Hunt, hunt!» hüütakse läbisegi.

Siis joostakse tuppa, haaratakse püssid ja minnakse jälle välja. Vihaselt ulgudes ja haukudes tormavad koerad hundi kallale. Lapsed toas kohkuvad ja hakkavad nutma. Lambad määgivad, otsekui aimaksid nemadki lähenevat ohtu.

Hunt teeb katset põgeneda. Koertega pureldes kaotab ta aga aega ja satub püssiraudade ette. Pauguvad püssid ja sähvatavad tulejoad. Haavatud kiskja püüab üle aia hüpata. Seda ei lase aga koerad sündida. Hunti rünnatakse igast küljest ega võimaldata tal kuhugi põgeneda. Taas lajatavad paugud ja nii kustutataksegi kiskja eluküünal.

139

Vihmasadu.

See juhtus möödunud suvel. Pärast pikka aega kestnud põuda tõmbus taevas pilve ja hakkas vihma sadama. Kõik rõõmustasid väga, sest vihma oli juba ammugi oodatud.

Minu kodu lähedal lookleb väike jõgi, mille kaldail kasvavad iidsed pajud ja kummarduvad oma rippuvate okstega üle vee. Vihmasajuga armastan vaadelda jõge, sest vihmapiisad hüppavad nii kenasti veepinnal. Vihma sahina saatel tukuvad vanad pajud ja jätavad mulje, nagu oleksid nad suikunud sügavasse unne. Mööda rippuvaid oksi nõrguvad veepiisad ja langevad lauldes vette. Tundub, nagu nutaksid pilved ja pajudki.

Võtsin lootsiku ja seadsin sellele presendist katte. Istusin lootsikusse ja sõudsin pajude alla. Kukkuvad piisad krabistasid mõnusasti presendil, veel enam hüples piisku veepinnal. Tundus, et janune maapind joob ahnelt, paistis, et põllud, heinamaad, metsad ja aiad muutuvad tumeroheliseks kangaks ning on nagu raskest unest ärganud.

35. Liit- ja ühendtegusõnad.

140

Raevukas sügistorm oli maha murdnud mitu pargis kasvavat puuhiiglast. Kinnipüütud pall tuleb kohe edasi visata, aga mitte enda kätte jätta. Äknast välja vaadates märkasime, et Jaan polnudki meie kutset tähele pannud. Maretit on iseloomustatud kui tähelepanelikku ja kohusetruud õpilast ning eeskujulikku seltsimeest. Halb on, kui oma võimeid alahinnatakse, veel halvem on aga see, kui end ülehinnatakse. Paljusid meie paljulapselisi emasid on autasustatud ordenite ja medalitega. Kui olime veel kaks kilomeetrit edasi liikunud, küsisime vastutulevatelt inimestelt kella-aega ja tegime puhkepeatuse. Veel käesoleva nädala jooksul tuleb kirjand valmis kirjutada, hoolikalt läbi vaadata ja ära anda. Kui külalised saali astusid, alustas orkester tervitusmarssi. Õhtul kinost koju tulles jäime mäekünkale seisma ja imetlesime põhjavalguse sähvatusi. Meie koolis hakatakse juba aegsasti maipühadeks ette valmistuma. Pärast kevadist koolivaheaega algab läbivõetud õppematerjali kordamine. Kevadisest suurveest üleujutatud luhal jalutasid äsja lõunast saabunud kured ja otsisid toitu. Internaadi sisustamiseks osteti viiskümmend kokkupandavat voodit ja öökappi. Meie klass ei salli etteütlejaid ja mahakirjutajaid. Kõik dokumendid olid alla kirjutatud ja postiga ära saadetud.

141

Kõik olid kohale jõudnud, välja arvatud Ants, kellel oli kombeks alati hiljaks jääda. Laual vedeles ümberkirjutamata kirjand, kuid poiss ise oli kuhugi läinud. Eile toodud raamat oli mul veel läbi lugemata ja isegi portfellist välja võtmata. «Sul tuleb end kokku võtta, kui tahad teistele järele jõuda,» sõnas õpetaja Valvele. Iga päev sõidavad koolimajast mööda liiva vedavad autod, sest alevi taga voolavale jõele ehitatakse uut silda. Külalistega koeratalli tagasi jõudnud, asus Kirilla Petrovitš õhtust sööma. (A. P.) Ta seisis tükk aega paigal ja vaatas mõttes äraminejale järele. (O. L.) Teised kõik vaatasid Tootsi toimingut hinge kinni pidades pealt. (O. L.) Sõber oli trepist üles minemas, kui ma teda hüüdsin. Suur kivi jäigi seekord välja kangutamata. Enne koolisõitu tuleb järele vaadata, kas kõik tundideks vajalikud asjad on koolikotti pandud. Poisid korjasid puude alt mahakukkunud õunu ja pirne. Need oli tuul öösel puudelt maha raputanud. Garaaži ees seisis värske värvi järele lõhnav äsja remondist tulnud auto. Kuigi esimesed hüpped ebaõnnestusid, ei kaotanud sportlane pead, vaid jätkas võistlemist.

142

Õpilaskomitee ja pioneeriorganisatsioon kooskõlastasid oma tööplaanid. Töö, mis oli pooleli jäänud, tuli kiiresti lõpetada. Kui

esimees oli uksest välja astunud ja trepist alla tulnud, märkas ta trepi kõrval seisvaid noori abilisi. Kui kokkukutsutud olid pärale jõudnud, võis koosolek alata. Unustasin raamatu tagasi toomata. Laagris veedetud päevad jäävad kõigile kauaks meelde. Etteloetud muinasjutt meeldis kõigile. Mahakukkunud raamatud tuleb üles tõsta ja riiulile asetada. Üles vaadates märkasin kõiki poisse minu poole vaatavat. Väljatöötatud normipäevade eest sai Peeter üle kahesaja rubla raha. Üleujutatud luhal oli rohkesti parte, hanesid ja teisigi veelinde. Hästikasvatatud lapsed on viisakad nii noorte kui ka vanade vastu. Mänguasjade kaupluses müüdi üleskeeratavaid ja kokkupandavaid mänguasju. Virve vastas ajalugu nagu päheõpitud luuletust. Kui aga õpetaja küsis talt seletust eelmises tunnis käsitletud küsimuse kohta, ei osanud ta sõnagi vastata.

143

Julm mõisnik.

Kord lasknud Hiiumaa mõisnik vabadikud kokku kutsuda ja ütelnud neile: «Teie peate oma majadest kohe välja kolima ja majad maha kiskuma ning siis laiali ajama. Käsk tuleb vastuvaidlemata täita. Mingisugust vastuhakkamist või viivitamist ei taha ma näha.»

Kokkukutsutud vabadikud sattusid suurde ärevusse, sest keegi ei tahtnud oma vaeva ja higiga saadud majakest maha lõhkuda ja peavarjust ilma jääda. Mõisnikku paluda polnud mingit mõtet, sest mingisugust palumist või vastuhakkamist ta ei sallinud. Pärast pikka arupidamist otsustasid mehed siiski käsutäitmisega viivitada ja ära oodata. Nad tahtsid näha, mis mõisnik kavatseb ette võtta, kui ta käsk täitmata jäetakse.

Mõisnik oli juba kohe aimanud, et ega vabadikud heaga taha oma maju maha lõhkuda. Ta kutsus appi roodu sõdureid. Appitulnud sõduritega läks ta külasse ja laskis neil kõik vabadikkude hurtsikud armutult laiali ajada.

IX. MÄÄR- JA KAASSÕNAD.

144

Kuna kevadel on kolhoosnikutel v ä h e (vähe, pisut, natuke) aega, siis remonditakse põllutööriistad juba talvel. K u n a s (kunas, kuna) saavutasid eestlased lõpliku võidu saksa orjastajate üle? V a h e l (vahel, vahest) istub kogu pere koos ja kuulab raadiot. Tuisud on lakanud, v a h e s t (vahel, vahest) hakkavad ilmad soojemaks muutuma. V a h e l (vahel, vahest) on vanal Jaanil p i s u t (vähe, pisut) rohkem aega ja siis kuuleme jutustusi

1905. aasta revolutsioonist. «M i l l a l (mil, millal) algab kevadine koolivaheaeg?» tahtsid poisid teada. Mõtle p i s u t (vähe, pisut), v a h e s t (vahel, vahest) tuleb meelde! Jookseme n a t u k e (vähe, natuke) kiiremini, muidu hilineme. Autojuhil oli v ä h e (natuke, vähe) bensiini ja sõit tuli edasi lükata. Veel polnud selgust, k u n a s (kunas, kuna) korraldatakse suusamatk. Nõukogude inimesed kaitsevad rahu, k u n a (kunas, kuna) imperialistid õhutavad sõda. Õngitsedes libisesin p i s u t (vähe, pisut) ja pidin p e a a e g u (pea, peaaegu) vette kukkuma. Sinu ülikond tuleb ü m b e r (ringi, ümber) teha. Remondist tulnud traktorid sõitsid õues r i n g i (ümber, ringi). K u n a s (kunas, kuna) kavatsed sa oma töö ü m b e r (ringi, ümber) kirjutada? Jaanuari j ä r e l (järgi, järel) tuleb veebruar. Maja on ehitatud plaani j ä r g i (järele, järgi). Püüan k i n d l a s t i (kindlalt, kindlasti) tulla. K i n d l a s t i (kindlasti, kindlalt) hilineb ta jälle. Sammas seisab k i n d l a l t (kindlasti, kindlalt).

145

Vaata veel p i s u t (vähe, pisut) r i n g i (ümber, ringi), vahest näed kedagi! Auto jätkas sõitu m ö ö d a (piki, mööda) kurvilist teed p i k i (piki, mööda) sügavat kuristikku. M ö ö d a (piki, mööda) raudteed käimine on kategooriliselt keelatud. Liuglesime uiskudel p i k i (piki, mööda) kallast m ö ö d a (piki, mööda) siledat jõejääd. Seaduse j ä r g i (järel, järgi) peab mu vend sügisel kooli minema, aga ta tervis on p i s u t (pisut, vähe) nõrk. P ä r a s t (pärast, peale) õhtusööki loetakse n a t u k e (vähe, natuke) ja heidetakse siis puhkama. Käi k i n d l a l t (kindlalt, kindlasti), nõua õigust! (L. K.) Ülesanded olid õ i g e s t i (õieti, õigesti) lahendatud. Õ i e t i (õieti, õigesti) polnud see töö kuigi raske. K i n d l a s t i (kindlalt, kindlasti) valitakse sind tänavugi õpilaskomitee esimeheks. Täna on meil p i s u t (vähe, pisut) aega ja seepärast võime n a t u k e (vähe, natuke) mängida. Eile oli meil v ä h e (pisut, vähe, natuke) aega, seepärast tuli rutata. Polla käis kogu aeg Juku j ä r e l (järgi, järel) ega jäänud temast sammugi maha. «Õhtul tulen ma sulle hobusega j ä r e l e (järgi, järele)», ütles isa Eedile. Helle luuletus on kirjutatud Puškini luuletuse «Sügis» j ä r g i (järgi, järele). Tõnis hakkas oma ülesannet ü m b e r (ringi, ümber) kirjutama. Päev oli vihmane, kuid v a h e l (vahest, vahel) oli näha päikestki. Ruttame, v a h e s t (vahel, vahest) jõuame kohale õigeks ajaks. K u n a s (kuna, kunas) sa hommikul tulema hakkad? K u n a (kunas, kuna) päike paistma hakkas, laskis Elve kanapojad jällegi õue.

146

Pikkamööda avanes uks ja tuppa astus väikesevõitu vanaeideke. «Poiss on igapidi ettevõtlik ja agar, kuigi pisut noorevõitu,» kiitis esimees Jaani. Ärge käige kõnniteel mitmekaupa reas! Päevade kaupa kostis soost ekskavaatori mürinat. Rahva-

saadik tervitas kõiki kättpidi ja suundus siis otsejoones presiidiumilaua poole. Autojuht käivitas kõigepealt mootori ja vaatas alles siis tahapoole. Selle punasekaanelise raamatu võtsin alumiselt riiulilt, roheliseka anelise aga kõige pealt. Keegi meist ei saa elada väljaspool ühiskonda. Kõigi takistuste kiuste jõudsime metsa kaudu õigeaegselt pärale. Tundide viisi istus Reet aiapingil ja jälgis üksisilmi lõuna poole suunduvaid linnuparvi. Sedaviisi omaette ümisedes sa seda viisi küll ära ei õpi. Ettevaatlikult aitasid kalurid kõik lapsed ükshaaval ja kättpidi paati. Sedakorda täitsid poisid oma ülesande nii hästi, et vanempioneerijuht seadis nad kõigile eeskujuks. Kuulataja ukse taga jõudis hädavaevu kõrvale hüpata, kui uks lahti läks ja rüütel Kuuno välja astus. (E. B.) Et asi kindlam oleks, külvas ta nii palju, et seeme oli seemnes kinni. (Fr. T.) Kiri oli seekord ühte nurka pidi ukse külge kinnitatud. Tuul puhub täna mere poolt maa poole.

147

Kui nad sedapuhku ülespoole vaatasid, märkasid nad kohkudes, et kurjakuulutav pilv läheneb otse silmanähtavalt. Õpilased jalutasid koolimaja ees edasi-tagasi. Telefoni teel teatati, et metsa poolt läheneb meie positsioonidele mingi auto moodi sõiduk. Kella nelja paiku lõpetasime töö ja asusime salkade viisi teele kolhoosikeskuse poole. Krohv hakkas tükiviisi seintelt maha pudenema. Lõunapaiku saabus kohale ka seitsmes klass. Siinpool kandis kasvab kõikjal teede ja põldude servadel palju põldmarju. Laiskelajad armastavad sabapidi puuoksa küljes rippuda. Ekskursandid jätsid selja taha Kingissepa ja suundusid Sõrve poole. Eestpoolt hakkas jällegi paistma meri, seekord aga juba Läänemeri. Jätkasime teekonda piki mereranda kulgevat maanteed. Tee ääres märkasime rühma inimesi, kes pikisilmi ootasid Sõrve poolt tulevat bussi. Paremal pool meist loksusid Läänemere lained, kuna vasakul pool ja ka eespool oli Liivi laht. Tagasisõitu jätkasime seejärel piki Liivi lahe poolset kallast. Veel nüüdki võis siin-seal märgata kunagise raske võitluse jälgi. Kõikjal tee ääres oli võitluses langenud võitlejate vennaskalme. Igavene au kangelastele, kes langesid meie kodumaa vabaduse ja sõltumatuse eest!

X. KIRJAVAHEMÄRGID SIDE- JA HÜÜDSÕNADE PUHUL.

148

Sügisesed ööd on nii pimedad, et ei näe sõrmegi suhu pista. Püüdke elada nii, et hiljem poleks kahju kasutult möödunud aastate pärast! Meie tahame töötada nii, et keegi ei saaks meile etteheiteid teha. Traktoristid jätkasid kündi, sellele vaatamata et

vihma sadama hakkas. Mati istus kaua jõe ääres ja jälgis korki, aga kala ei hakanud õnge. Brigadir on väheldast kasvu mees, aga energiline ja täis töötahet. Õige sõber on enam väärt kui kotitäis kulda. Varguse varjamine on niisama hea kui vargus. Järv oli sile ja läikiv nagu peegel, kui paati istusime. Vana töömees oli veel niisama käbe ja eluröömus nagu nooruk. Kui lehed ei taha puust pudeneda, tuleb pikk ja karm talv. Kui jaanuaris on palju udu, siis on kevad vesine. Kui märtsikuu tuuled hakkavad puhuma, siis on talvel lõpp ja kevad alustab oma võidukäiku. Mehed seisatasid, pidasid tüki aega nõu ning pöördusid viimaks raudteejaama poole. Hurraa, homme läheme ekskursioonile! Oi, kui valus mul on! Uih, kuidas ma ehmusin! Nonoh, ega sa üksi toas ole! Ahoi! Kus sa oled? Hallo! Kes kuuleb? Uhuu! kõlas öökulli hõige. Sulpsti! kukkus kivike vette.

149

Matkajad ronisid Munamäe torni tippu, et imetleda kaunist maastikku. Päev möödus, ilma et oleks midagi erakordset juhtunud. Öösel hakkas lund sadama, sellest hoolimata et Tallinna Ilmajaam oli ennustanud pilvitut ilma. Noor hobune tormas mäest alla, nii et tükid taga. Lumi sulas kiiresti, olgugi et päikest oli vähe näha. Imperialistid arvavad, et nad on tugevad, aga rahujõud on neist võimsamad. Nüüd aga on vaja tõesti rutata. Tõsi on aga see, et mida külvad, seda ka lõikad. Suusatajad aga jätkasid teekonda sinavate mägede poole. Nõukogude noored ei rüüsta loodust, vaid kaitsevad seda. Põldudelt oli kuulda vaid traktorite mürinat. Oleme vaid siis head seltsimehed, kui oskame hinnata ka teiste tööd. Oli juba pime, kui lõpetati töö ja mindi sööma. Ega koera siis enam söödeta, kui hunt juba karjas on. Laul läks kohe lahti, kui auto oli liikuma hakanud. Töö jätkus, nagu polekski vahepeal midagi juhtunud. Parem pool muna kui tühi koor. Kukeleegu! kajab kolhoosi kanafarmist. Sirr-sorr! voolas piim lüpsikusse. Kõtt! Kas sa kaod! Krapsti! ja hiir oligi käes. Kruu, kruu, kostab kurgede kaeblik hääl.

150

Kui ajad taga kaht jänest korraga, siis ei saa kumbagi kätte. Kombain tegi veel mõne ringi ja jäi siis kivi juurde seisma. Küll siis memme vaeva maksan, kui suureks saan! «Mis sinul siis viga on, et sa ei tööta?» küsis õpetaja. Ainult sellest noorest kasvab tubli inimene, kes ei põlga tööd. Tulime vaatama, mida sa siin teed. Eemalt hakkas paistma mäekink, mis oligi suusatajate eesmärgiks. Päevad olid küll soojad, kuid öösel külmetas kõvasti. Täna pidid algama võistlused, kuid ilm läks tuisule. Juhan tahab saada arstiks, kuigi ta teab, et õppida tuleb palju. Kuulake ometi,

kuidas ööbik lepikus laksutab! Anne pöördus võõra poole: «Palun juhatage, kus asub Võidu väljak!» Herkulost ehk kaerahelbeist valmistatakse maitsvat putru. Tahtsime sõita Kadriorgu, ent tramm oli rahvast tulvil ja me jäime maha. Läksime jalgsi, kuigi minna oli mitu kilomeetrit. Kes tööd taga ei aja, seda ajab töö taga. Kes tuult külvab, see tormi lõikab. Mida higisem nahk, seda magusam leib. Õhtul mängime malet või kabet. Nii noored kui ka vanad olid kogunenud suusamäele. Töö oli nii huvitav, et poistel polnud aega süüa ega ka puhata. Ennäe mul asja! Oi, tore! Appi! appi! kõlas jõe poolt. Vupsti! ja poiss oligi üle aia.

151

Emajõe sünd.

Vanataat oli maailma loonud. Maa peal kasvasid taimed ja elajad ning tundsid rõõmu oma elust. Aga elajad ei kuulanud Vanaisa käsku, vaid hakkasid üksteist taga kiusama.

Kord kogus ta nad kõik kokku ning ütles neile nõnda: «Teie olete loodud, et igaüks oma elust rõõmu tunneks. Teie aga hakkate üksteist vihkama ja murdma. Ma näen, et tarvis on muretseda teile kuningas, kes teie üle valitseks. Tema vastuvõtmiseks peate talle jõe kaevama, et ta selle kallastel rõõmu tunneks. Jõgi kaevake aga ilusasti sügav ja lai, nii et väikesed loomad kõik ta sees aset leiaksid. Emajõgi olgu ta nimi. Aga ärge visake mulda laiali, vaid kandke hunnikusse kokku. Ma lasen ta peale ilusa metsa kasvada, kus teie kuningas saab elama. Ka aasu ja orge jätke selle vahele, et tal seal varju oleks nii tuule, halva ilma kui ka päikese vastu.» (Fr. R. F.)

152

Kaitske linde!

See polnud kellelegi saladuseks, et Rein teadis, kus asetsevad paljude lindude pesad. Ta näitas neid lastelegi, kuid ei lasknud kedagi päris ligidale. Ta seletas, et pesi võib ainult silmaga vaadata, ent mitte käega puudutada. Nii munad kui ka pojad on väga õrnad ja ettevaatamatu puudutus võib neid vigastada. Linnuemal on oma pojast niisama kahju kui inimeselgi.

Te kõik teate, kuidas vanemad teie pärast mures on, kui te haiged olete! Ema valvab teie haigevoodi juures, ilma et oleks aega süüa või magada. Kui linnupesa purustatakse ja pojad hukkuvad, siis lendlevad linnud kaua ümber pesaaseme ning häälitsevad kaeblikult.

Reinu seletused mõjusid nii, et Kärevere ümbruses polnud ühtki last, kes oleks linnupesi rüüstanud. Küll aga oli neid, kes kõigiti püüdsid hoolitseda lindude eest nii suvel kui ka talvel.

XI. LIHTLAUSE.

36. Mitmesõnalised lauseliikmed.

153

Taliviljast sai suvivili.

Kuulsa teadlase Trofim Lõssenko isa oli teinud 1929. a. oma poja nõuandel järgmise katse. Ta oli talve algul mõned kotid talinisuga lumme kaevanud. Kogu küla naeris seninägematu tembu üle. Kevadel aga kaevas ta nisu välja ja külvas maha. Nisuoras tõusis varsti, kõrred kasvatasid üksteise võidu päid. Aga kui Lõssenko isa sügisel lõikusele asus, imestas terve küla, sest nisu saadi 24 tsentnerit hektarilt.

Taliviljast oli saanud suvivili. Seda ei olnud seni keegi kuulnud ega näinud.

Sellest väikesest katsest areneski üldiselt tuntud taliviljade jaroviseerimine ehk suvistamine.

Sellised seemned kasvavad paremini, annavad suuremat saaki ning valmivad kiiremini.

NSV Liidu valitsus on agronoom Lõssenko tööd kõrgelt hinnanud. Väljapaistvate teenete eest teadusliku töö alal anti talle sotsialistliku töö kangelase nimetus. Viiekümne-aastaseks saamise puhul autasustati teda aga Lenini ordeniga.

154

Meil on uusaasta.

On saabunud 31. detsembri hilisõhtu. Sa seisad raadio ees ja kuulatad ärevalt oodates. Äkki kostavad raadiost Kremli kellade kaksteist lööki ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu hümni «On vabade riikide murdmatu Liidu» pidulikud helid. Sa soovid kõigile oma kodustele ja tuttavatele head uut aastat, sest Kremli kellade kõminaga saabus kogu Nõukogudemaale uusaasta.

Aga kuidas on olukord sel silmapilgul mujal maailmas? Kas kogu maakeral saabus uus aasta ühel ja samal ajal? Ei, see pole kaugeltki nii.

Iraanis on praegu juba 1. jaanuari öö, Jaapanis, Austraalias aga uusaasta hommik. Samal ajal on aga Lõuna-Aafrikas vanaaasta õhtu, Ameerikas 31. detsembri pealelõuna ja Alaskas koguni sama päeva keskpäev.

Nii on lood uusaastaga Nõukogude Eestis ja maailma teistes osades, tuhandete kilomeetrite kaugusel meist.

37. Lisand.

155

Noor agronoom Juhan Mägi valiti «Edasi» kolhoosi esimeheks. Ants Lepale, kuuenda klassi parimale õpilasele, anti autasuks meie rahvuslik suurteos «Kalevipoeg». Tööstuskombinaadi eesrindlik tööline Peeter Jõgi täitis aastaplaani kaks kuud enne tähtaega. Tehases «Sirp ja Vasar» toimus eile tootmisnõupidamine. Kristjan Jaak Peterson, eesti kunstiväärtusliku kirjanduse rajaja, ei varjanud kunagi enese kuulumist eesti rahva hulka. Ta kandis uhkusega musta mulgi kuube, oma vanemate kodukoha rahvuslikku rõivast. Joosep Laari, Nõukogude Liidu kangelase nimi on kirjutatud kustumatu kirjaga meie rahva ajalukku. Kommunistliku noore Zoja Kosmodemjanskaja, noore nõukogude patrioodi kangelaslikud teod jäävad meile alati üllaks eeskujuks. Nõukogude Liit, meie sotsialistlik kodumaa, muutub iga päevaga võimsamaks, jõukamaks ja kaunimaks. Mihklil kui kooli parimal matemaatikul tuli kaitsta kooli au matemaatika olümpiaadil. Leilil salgajuhina oli alati väga palju tegemist. Kõik kolmanda salga liikmed tellisid endale «Sädeme», pioneeride ajalehe. Ernst Särgavale kui meie kirjanduse väljapaistvale arendajale anti rahvakirjaniku aunimetus. Õpilast Vello Noppelit võib kõige sagedamini leida kooli fotolaboratooriumist. Tublile pioneerile Liisi Kuusele määrati tuusik sõiduks Moskvasse. Vedurijuht Kivist kõneldakse kui depoo parimast töötajast.

156

Nõukogude Lätis, meie lõunapoolses vennasvabariigis, lavastatakse suure menuga ka eesti paremaid lavateoseid. NSV Liidu 1936. aasta konstitutsioon, meie põhiseadus, kindlustab kõigile Nõukogude Liidu kodanikele õiguse tööle ja puhkusele. Populaarne eesti luuletaja Mihkel Veske oli ka tuntud keeleteadlane. Tartu ülikoolilinnana omab üleliidulise kuulsuse. Helsingi kui meile sõbraliku Soome riigi pealinn leiab meie turistide poolt sagedast külastamist. August Jakobsoni, meie tuntud näitekirjaniku teoseid mängitakse kogu NSV Liidus. Heade saavutuste eest kartulikasvatuse alal premeeriti Kõrgemäe sovhoosi agronoomi Aavo Rahulat käekellaga «Pobeda». Pioneerid tervitasid palavalt vana revolutsionääri Olga Lauristini ja andsid talle lilli. Kohtla-Järve, «Eesti donbassi» gaasitööstus on tuntud ka väljaspool NSV Liidu piire. Pioneer Andres Seppa võib peaaegu iga päev näha kooli töökojas midagi meisterdamas. Ta valmistab oma väikesele õele Liisile nukumööblit. Ants Käppa nimetati kooli tehnikaringi hingeks, kui ta veel koolis käis. Peaaegu kõik «Tasuja» kolhoosi noored on spordiühingu «Jõud» liikmed. Saatsime oma kirjandid «Pioneerile», pioneeride ajakirjale.

38. Üte.

157

Mis seal väljas õieti on, et sa sinna nii hoolega vahid, Toots? (O. L.) Lapsed, võtame õige kolhoosi aia oma šefluse alla! Lõpetage, lapsed, palav hakkab. «Vanaisa, kas mina ka tulen?» küsis Eha. Jää rahule, Arnoke, varsti tuleb hommik, siis on parem. (O. L.) Oh kanarbik, oh lilleke, nii kõle, kõle sügise. (J. L.) Kuidas tervis on, Mihkel, kas oled väsinud? (H. L.) Mõistke, õed, ja mõistke, vennad, mõistke minu mõistatusi! Au sulle, isamaa, vaba ja võitmatu, rahvaste õnne ja õitsengu maa! Nüüd jälle tervitan sind, üksildane paik, sind, tööle virgutav ja puhkust pakkuv maja. (A. P.) Tere, tundmatu ja tärkav sugupõlv! (A. P.) Kas tuled, mu sõber, või kartma sa lööd? Jõudu tööle, seltsimehed! Sinule, Nõukogude kodumaa, annan ma oma oskused ja jõu! Õnnelikul ajal elate teie, poisid ja tüdrukud! Seltsimees õpetaja, kuues klass kehalise kasvatuse tunniks üles rivistatud!

158

Teie, sõgedad hinged, mis see kole jutt peab tähendama? Mis sõjast teie räägite? Kallid sõbrad, ma tuletan teile veel midagi meelde. Teie, peremehed siit ja mujalt, teie olete kõik naisemehed ja teil on lapsed kodus. Mehed, halastage oma naiste ja laste peale! Vaadake, peremehed, siin seisavad teie naised ja lapsed! Kui teil inimesesüda põues on, mehed, siis ei või teie nende peale vaadates kõvaks ja külmaks jääda, siis ei või teie neile leiva asemel kivi pakkuda.

Ega meie mehed, kullake, naljapärast sõtta taha minna, nad lähevad häda pärast. Jutlust pidada, kirikisand, on kerge, aga tööd teha raske. Mehed, pärige mõisa käest õigus välja ja ärge laske endid petta! (E. V.)

Laulu hõiskamine.

Helise, helise, ilma,
kõmise, kõmise, kõrbi!
Hüüa vastu, hiisi suuri,
laula vastu, laasi laia!
Kuku vastu, kuusemetsa,
paugu vastu, palgimetsa, —
minu hea hääle vastu,
lahedama laulu vastu,
viledama viisi vastu,
kumedama kurgu vastu!

(Rahvalaul.)

39. Koondlause.

159

Nõukogude inimese parimaks sõbraks, lahutamatuks seltsiliseks ja asendamatuks abimeheks on raamat. Nõukogudemaal ilmub rohkesti poliitilisi, ilukirjanduslikke, populaarteaduslikke ja muid raamatuid. Friedrich Reinhold Kreutzwald, «Kalevipoja» looja, võitles oma rahva hariduse eest ja õpetas teda hulga rahvaraamatute kaudu võitlema pastorite, pappide, mõisnike ja igasuguste muude orjastajate ning pimedusjüngrite vastu. Mehed, kes eile olid rajoonikeskusest saabunud, hakkasid siin mõõtma, sihti ajama ja vaiu lööma. Meie suur luuletaja Lydia Koidula sündis Pärnumaal Vändra kihelkonnas 24. detsembril 1843. a. Meie jõudsime Pärnusse kolmapäeval, 1. mail 1957. aastal kell 8 hommikul. Puhus kõle sügisene tuul ja ähvardas tulla kas vihma või lumelörtsi. Läänemere rannikul asub kolm liiduvabariiki: Eesti, Läti ja Leedu. Maa, metsad, veed, vabrikud, kaevandused ja teed — kõik see kuulub NSV Liidus kogu rahvale. Kõik on siin endist viisi: toolid, lauad, kollane kummut ja vanad pildid. Tuhkjashalle oravanahku, siidseid sooblinahku ning ilusaid puna- ja hõberebaste nahku — kõike seda annab meile Siberi taiga.

160

Autojuhtide ja mootorratturite kursusest võttis osa nii noori kui vanu, nii mehi kui naisi. Piletikassa oli avatud teisipäeviti, neljapäeviti ja laupäeviti. See väike elav pruunisilmaline pioneer ongi Ala 7-kl. Kooli õpilaskomitee esimees. Rajatavasse aeda istutati sadu noori õuna-, pirni- ja ploomipuid ning sõstra-, vaarika- ja karusmarjapõõsaid. Alkohol teeb inimese tooreks, valelikuks ja tahtenõrgaks. Nõrk punakas pirruhelk valgustab peremehe hõlma, kõva konarlikku nägu, loitleb perenaise kortsunud põskedel ja värvib tüdrukute noori punavaid põski kuiva unise kumaga. Täna, neljapäeval, 5. märtsil tähistab meie pioneerimalev oma viieteistkümnendat aastapäeva. Meie kodumaa piirideks on põhjas Põhja-Jäämeri ehk Arktiline ookean, idas Vaikne ookean, lõunas ja edelas paljude riikide maismaapiirid ning läänes Balti meri. Puhas keha, puhas pesu, puhtus toas ja õues — see olgu iga korraliku inimese hool ja mure. Elanikke on meie metsades palju: jäneseid, oravaid, kitsi, hunte ja isegi karusid; tetri, hakke, vareseid ning harakaid. Muistsed eestlased tarvitasid primitiivseid relvi: oda, mõõka, nuia, kärpi, kilpi.

161

Vanemad inimesed hakkasid juttu ajama, noored tantsima, lapsed aga mängima. Endlit ei ole täna koolis ega ka kodus.

Termomeetriga mõõdetakse temperatuuri ehk keha soojuse astet. Energia ei teki, ei kao, vaid muundub. «Arvo, palun too mulle mõni õun või pirn!» palus haige õde. Hõõrdumise vähendamiseks kasutatakse masinate juures rull- ja kuullaagreid ning mitmesuguseid määrdeid: vedelaid ja pakse õlisid, tavotti, kondiõli jms. Elu käis talus endist rada: lüpsti lehmi, pandi karjapoisile võid kannikasse ja piima pudelisse, luisati vikateid, võeti loogu ning Indrek lõikas soos kraavi. (A. H. T.) Mul jäi ehmatusest kõik kinni: süda, hääl ja suu. Pimedas ei olnud midagi näha: ei puid ega põõsaid, ei maja ega aeda. Algavaks aastaks tellin enesele järgmised ajalehed ja ajakirjad: «Noorte Hääle», «Nooruse» ning «Sirbi ja Vasara». Inimesed, metsloomad, linnud ja kalad — kõik tulid kuulama Vanemuise laulu. NSV Liit on maailmas esikohal nafta-, rauamaagi-, kroomi-, apatiidi- ja turbatagavarade poolest. Külma põhjataeva all kasvavad puud aeglaselt, kuid seda sitkemaks ja tugevamaks. «Väikese Illimari» autor Friedebert Tuglas sündis Tartumaal Võnnu kihelkonnas Ahja mõisas 1886. aastal.

162

Tihased.

Oli suve lõpp ja kõik kohad putukaid, mardikaid, tõuke, röövikuid ja liblikaid täis. Iga põõsa ja rohututi alt oskas tihaseema poegadele midagi toiduks otsida. Soost saadi väikesi rasvaseid tigusid, ussikesi ja mardikaid, kes roomasid seal ringi, et marjadest matti võtta. Inimasulate ümber oli palju viljapuid ja -põõsaid, aed- ja juurvilja, igasuguseid ehitusi ja hooneid, kus putukail ja tõukudel oli hea pesitseda. Tuli ainult ettevaatlik olla. Inimasulate ümbruses elasid kassid, koerad ja ka inimesed, kahejalgsed suured olendid, keda tihasepojad nägid esmakordselt.

Saabus sügis. Palju linde lendas ära soojale maale. Kärbsed, sääsed, liblikad, mardikad ja teised putukad olid surnud või peitu pugenud. Inimelamute ümbruses aga leidus ikka midagi nokkida. Tihased lendlesid hommikust õhtuni puude, põõsaste, tarade ja hoonete ümbruses, et leida putukate, nende tõukude ja munade peidukohti. Tööd oli tihastel väga palju.

(R. Rohu järgi.)

163

Teed viivad Moskvasse.

Kõik meie kodumaa teed viivad Moskvasse, võimsa sotsialismimaa pealinna. Hommikul ja õhtul, öösel ja päeval — kogu aeg suunduvad Nõukogudemaa südame poole rongid, autod, lennukid, laevad. Raudteejaamu pole Moskvas mitte üks ega kaks, vaid tervelt üheksa. Viimaseil aastakümneil on neile lisandunud veel

kaks jaama: õhu- ja jõejaam. Nüüd võite sotsialismimaa pealinna sõita mööda maa-, vee- või õhuteed.

Lennuk kui kõige kiirem transpordivahend leiab laialdast kasutamist. Praegu maandus lennuväljal ülikiire reaktiivmootoritega reisilennuk, kodumaise teaduse ja tehnika viimane saavutus. See lennuk tõi Krimmist, meie kodumaa lõunarajalt, grupi päevitunud inimesi. Alles täna hommikul olid nad supelnud Mustas meres.

Teine lennuk on valmis teele asuma. Mööda treppi suundub lennukisse palju reisijaid: sõdureid ja ohvitsere, kolhoosnikuid ja töölisi, õpetajaid ja arste. Juba täna õhtul on nad karmis põhjamaises linnas Arhangelskis.

XII. KORDAVAID DIKTAATE VI KLASSI KURSUSEST.

40. Hääliku- ja vormiõpetus.

164

Meie maal ei lubata kellelgi elada teiste arvel, sest meil ei ekspluateerita inimesi. Muidugi ei muretseta ainult sinu pärast. Sel nädalal matka ei korraldata, sest ilmad on liiga külmad. Miks meie kooliaeda ei ehitata kasvuhoonet? Eluruumides ei puhastata rõivaid ega tolmutata. Lõke oli süüdatud ja ettekanded võisid alata. Nüüd tuleb sul näidata, kas sa üldse oskadki midagi. Tuli tõtata, et õigeaegselt rongile jõuda. Kes on kord valetanud, seda ei usaldata. Videvikus ei tohi kirjutada ega lugemist harjutada. Poisid, seintele ei kirjutata! «Miks hobust vankri ette ei rakendata?» küsis brigadir. Olge ettevaatlikud! Bensiin võib kergesti süttida ja tekitada tulekahju! Meil on vaja veel pool tundi aias töötada, siis tööriistad puhastada ja ära panna ning seejärel end pesta, õhtust süüa ja magama heita. Pühapäeva hommikul tuldi jälle koolimajja, lõpetati alustatud töö ja mindi siis suusatama. Hüütakse, kutsutakse, huigatakse, aga keegi ei vasta. Varsti olidki kivid kohale veetud ja seinad üles laotud. Kui raamat oli läbi loetud ja loetu läbi arutletud, asuti koostama kirjandit.

165

Paremad lõpetajad suunatakse tööle linnalähedastesse kolhoosidesse. Küll roniti, poeti, roomati ja rabeldi, enne kui võsast välja saadi. Näitusel vaadeldi ja imetleti «Koidu» kolhoosi hiiglaslikke kaalikaid ja loomapeete. Enne äraandmist viimistleti töid hoolikalt. Olukorda kaalutleti igakülgselt ja alles siis võeti vastu otsus. Lenini-nimelise kolhoosi avaratel põldudel küntakse ja külvatakse juba mitmendat päeva. Ärge rabelge ega tõrelge, vaid

püüdke käituda rahulikult! Ärgu jageldagu ega sõneldagu, vaid katsutagu leplikumalt läbi ajada! Ärgu käidagu ega joostagu asjata, vaid aidatagu peokorraldajaid! Põldudel kündes, külvates, vagusid ajades, kartuleid maha pannes ja aias töötades saatsime kevade mööda. Kiiresti käies jõudsid lapsed varsti koolimaja juurde. Suvel käiakse matkamas, supeldakse ja mängitakse maastikumänge. Varsti joostakse koju, tuuakse õnged ja rutatakse kalale. Haige palus, et ta kaetaks soojalt ja jäetaks üksi. Hoolitsege, et haigetoa lähedal ei joostaks, käidaks ega valjusti kõneldaks! Nakkuse vältimiseks ei sööda pesemata puuvilja ega jooda keetmata vett. «Edu» kolhoos lõpetab künni ja külvi juba enne 1. maid. Maikuu keskel hakkavad kolhoosnikud kartuleid panema.

166

Hundipesa.

Kord sattunud keegi kütt õige sügavale metsa ja eksinud ära. Mets olnud nii tihe, et mees pidanud suure vaevaga enesele teed murdma.

Korraga märganud mees paksu tihniku keskel poollagunenud hurtsikut. Ta leidnud kambri ukse lahti olevat ja astunud siis ka majja, et vaadata, mis seal leida on. Kamber ja tare olnud tühjad ning mees tahtnud juba välja tagasi tulla. Äkki kuulnud ta imelikku kriuksumist ja vingumist. Nüüd hakanud kütt hurtsikut läbi otsima ja leidnud viimaks tare ahju vaadates, et seal on hundipesa. Pesas mänginud ja häälitsenud mitu hundikutsikat nagu pisikesed koerad.

Nüüd tekkinud mehel suur lust ka vana hunti ennast kätte saada. Ta vaadanud toas ringi, et sobivat peidukohta leida. Lõpuks otsustanud ta ahju otsa ronida. Kütt võtnud hästi mugava asendi, vinnastanud püssi ja jäänudki emahunti ootama.

167

Jaapanlase teivashüpe.

1904. aasta olümpiamängud viidi läbi Ameerikas. Võistlustest osavõtjate hulgas oli esmakordselt ka Jaapan, ehkki ainult ühe võistlejaga.

Jaapanlane võistles teivashüppes. Lõppvõistlustel hakkas ta kaasa võistlema alles siis, kui tellingule oli asetatud arvestuskõrgus. Ta valis enesele tugeva bambuskepi ja seadis selle hüppeauku. Kui kõik ootasid, et jaapanlane määrab nüüd kindlaks kõrguse, kust teibast kinni võtta, ronis ta äkki nagu orav mööda teivast ülespoole. Jõudnud hüppelatist kõrgemale, heitis ta end teisele poole alla ja maandus võidukal näol liivakastis.

Kui kohtunikud olid üllatusest toibunud, said nad jaapanlasele

suuri vaevu selgeks teha, et selline hüpe pole määrustepärane. Talle öeldi, et hüpe sooritatakse hooga.

Nüüd hakkas jaapanlane juba kaugelt jooksma, torkas aga parajal momendil teiba hüppeauku püsti ja kordas endist võtet. Loomulikult tühistati hüpe ka seekord. Hiljem võeti võistlusmäärustesse punkt, et teivashüppe kestel on keelatud tõsta teibal üht kätt üle teise.

168

Väino õppis malet mängima.

Ajalehes «Säde» kirjutab Vändra Keskkooli õpilane Väino Toomingas, kuidas ta õppis malet mängima.

Väino oli alles seitse aastat vana, kui ta nägi, et isa ja vend mängivad talle tundmata mängu. Kabet Väino juba oskas, kuid selles mängus räägiti lipust, kuningast, ratsust, vankritest ja etturitest.

Väino jälgis pingsalt isa ja venna mängu ning see hakkas teda huvitama.

Poiss läks raamatukogusse, kust talle anti malemängu õpik, mille järgi ta õppis käigud selgeks. Kui ta venda palus, et see temaga mängiks, oli vend kohe nõus.

Algul õpetas vend, millise viguriga käia. Hiljem näitas ta alati, kui mingit malendit ähvardas hädaoht. Ta ootas kannatlikult, kuni Väino tegi õige käigu. Pikapeale hakkas Väino juba ise taipama, millise nupuga tuleb käia. Lisaks uuris ta veel maleõpikut ja õppiski viimaks malemängu selgeks.

169

Kalevipoeg ema otsimas.

Kurvalt lahkus Kalevipoeg isa haualt. Ta tõttas mere äärde ja vaatas kõrgelt kaljult alla merele. Õrn tuuleke jahutas ta palavaid põski ja kosutas kurba südant. Särav täht kõrgel taevatelgil saatis talle uusi lootusi. Kalda ääres oli ta eile õhtul võõraid jälgi märganud. Siin oli ka Soome Tuuslari paat olnud kalju külge aheldatud.

Kangelane hüppas kõrgelt kaljult alla voogudesse ja hakkas tugevate tõmmetega Soome ranniku poole ujuma. Taevatähed olid talle teejuhtideks.

Hommikuse koidu ajal istus Kalevipoeg Soome kaljusele kaldale. Esimesed päikesekiired olid äsja särama löönud. Rannal märkas ta Tuuslari paati. Röövlit ennast polnud aga kuskil näha.

Väsinud kangelane heitis kaljudele veidikeseks puhkama. Alles teisel päeval pärast virgumist tõttas Kalevipoeg sisemaale, et Tuuslari talu üles otsida ja röövlile kätte maksta.

Rebasekasvanduses.

Nõukogude Liit on üks kõige suurema karusnahatoodanguga maid maailmas. Meie kodumaal on palju tohutu suuri metsi, kus elutseb igasuguseid karusloomi. On asutatud jahinduskolhoosid, ehitatud moodsate sisseseadetega nahavabrikud karusnahkade tootmiseks. Ent teisel pool polaarjoont ja Siberis on ka maa-alasid, mis on ligipääsmatud, kus leidub inimkätest veel puutumata loodust, kus aga elutseb siiski palju väärtuslikke karusloomi. Et küttiminegi niisugustel ligipääsmatutel aladel on võimatu, siis on meil asutatud mitmesuguste karusloomade farmid, kus neid loomi kasvatatakse.

Levinuks tuleb pidada hõbe-, sini- ja plaatinarebaste kasvatamist farmides. Metsa poolest rikkale maastikule on ehitatud nöörsirgetes ridades nummerdatud puurid, kus elanikeks ongi kalleid nahku omavad rebased. Rebaseid hooldavate inimeste igapäevaseks tööks on rebaste söötmine, jootmine ja puuride korrastamine.

Kui loomad on hästi toidetud ja hoolitsetud, kui nad saavad parajal määral liikuda, on nende surevus väike ja nende pidamine hästi tasuv.

41. Lauseõpetus.

171

Koidula lapsepõlvest.

Kunagi oli Vändras köstritalu, ühekorruseline puuehitus. Maja otsas oli aed õunapuude, marjapõõsaste ja lillepeenardega. Allpool oli vasikakoppel tiigiga ja karjamaa, kaugemal aga tõusis metsamüür. Siin sündiski 24. detsembril 1843. aastal suur eesti luuletaja Lydia Koidula.

Armastuse looduse ja kodumaa vastu, kõige ilusa vastu päris luuletaja juba siit. Sageli viibis ta aias, vaatles õitsvaid lilli, imetles looduse ilu.

Lydia isa töötas köstrina, kuid kirjutas ka jutte ja luuletusi.

Ükskord astus pisike Lydia isa töötuppa, vaatas talle oma suurte hallide silmadega tõsiselt otsa ja küsis:

«Isa, pai isa, kellele sa kirjutad?»

«Kirjutan eesti rahvale, mu laps,» vastas isa.

Tüdrukuke mõtles natuke ja küsis siis:

«Isa, kui sina pisikeseks jääd ja mina suureks saan, kas lubad siis ka minul neile kirjutada?»

«Aga muidugi, laps, kes sulle seda keelab!» vastas isa.

172

Öösel aias.

Öö tulekuga algab uus elu aias, põllul ja aasal. Ka laisad teod hakkavad end liigutama. Karjade kaupa roomavad nad köögiviljapeenardele: kapsastele, salati- ja spinatilehtedele ning teistele taimedele. Päeval kaitsevad juurviljaaedu varblased ja teised linnud. Nad püüavad endile ja veelgi enam oma lastele, pisikestele linnupojukestele, putukaid, röövikuid, samuti ka tigusid. Öösel aga linnud, meie aedade kaitsjad, magavad. Kui poleks kärnkonni, võiksid ahned röövikud ja teod taimi nii palju laastata, kui aga süda soovib. Kärnkonnad on aga aedades nagu öövahtideks. Nad on tigudele väga maiad ja kõigest oma kohmakusest hoolimata väga osavad neid püüdma.

Roomates jätavad teod maapinnale õhukese limakorra, mida mööda kärnkonnad neile järele ronivad. Vaevalt pääseb mõni tigu või röövik eluga.

Seepärast, lapsed, kaitske linde ja kärnkonni kui meie aedade tublisid valvureid!

XIII. DIAGNOOSDIKTAATE VI KLASSI KURSUSE KOHTA (VII KL.).

173

Meie vabariigis kasvatatavatest söögiteraviljadest on tähtsaim rukis, eriti talirukis. See külvatakse hästi ettevalmistatud põllule augustikuu lõpul või septembri esimestel päevadel.

Umbes seitse või kaheksa päeva pärast külvi ajab oras välja oma esimese, punakat värvi lehekese. Rõõmuga vaatavad kolhoosnikud tärganud ja valguse toimel ikka rohelisemaks muutuvat rukkiorast. Varsti on rukkitaimeke välja ajanud ka teise lehekese, siis kolmanda ja neljandagi. Oras on nüüd nii tihedaks muutunud, et musta mulda pole enam nähagi.

Hilissügisel on kõik põllud paljad, hallid, igavad. Metski on kaotanud oma lehestiku ja seisab nukralt raagus. Siis pakub sügavroheline rukkipõld kaunist ja meeldejäävat pilti halli taeva all keset sügisest pori, mahalangenud lehtedega puid, keset üldist kolletust ja nukrust.

Hallad ja öökülmad ei tee orasele vähematki viga. Rohelisena läheb ta mahalangeva lumikatte alla, mis kaitseb teda talvepakaste eest.

174

Kaitskem linde.

Inimene oma majandusliku tegevusega vähendab tahtmatult lindude pesitsemisvõimalusi. Juba mitme tuhande aasta vältel raiub inimene maha metsi, künnab põllumaad, niidab heina, karjatab koduloomi, kuivendab soid. Üha rohkem tekib linnu ja asulaid, kus suurem osa maapinnast kaetakse kivikattega. Rohkesti on linde hävinenud jahipidamise ja röövmajanduse tõttu.

Me kaitseme linde kõigepealt nende suure majandusliku tähtsuse pärast, sest nad on parim ja odavaim tõrjevahend kahjulike putukate vastu. Rasvatihane toob poegadele toitu 350—390 korda päevas. Kuldnoka pere sööb päevas rohkem kui 360 rammusat tigu. Künnivaresed on väga maiad traatussidele. Kullilised ja kakulised hävitavad kahjulikke põldhiiri, suslikuid ja teisi närilisi. Iga suslik sööb suve jooksul vähemalt 16 kg teri, kusjuures 20—30 suslikut on võimelised hävitama ühe hektari põldu. Meie noorsoo õilsaks kohuseks on kaitsta linde. Tuleb kõigiti takistada sääraseid barbaarseid nähtusi, nagu mõttetu linnumunade kogumine, pesade lõhkumine ja jahipidamine laululindudele. Selle asemel ehitame kasulikele lindudele pesakaste, seame üles toidumajakesi talilindudele ja teostame ranget lindude kaitset.

175

Metsapõlemine.

Oli imeilus kevadine ilm. Soe tuul lennutas juba mitmendat päeva lumivalgeid pilvi mööda helesinist taevast. Maad ja metsad olid kuivad nagu suvise põua ajal. Metsavaht Kirep käis kodus olles mitu korda päeva jooksul lähedalt mäenukilt vaatamas, kas ehk kuskil ei paista metsapõlemise suitsu. Paaril korral ronis ta isegi vana jändriku kuuse otsa, et veel kaugemale näha. Aga tänini polnud talle midagi kahtlast silma hakanud.

Parajasti sel ajal, kui Kirep ise lõunauinakule heitis, arvas tema kuue-seitsmeaastane poeg Ats olevat kohase aja omakorda mäenukile minna. Aga oli ta kord seal, siis ei võinud ta kuidagi muidu, kui pidi ka kuuse otsa ronima. Juba pooles kuuses torkas talle silma suur suitsusammas. Atsi arvates ei põlenud midagi muud kui nende Soonesalu, kus kasvab noor tihe männik.

Nähes suitsu nii lähedal, tuli Ats kribinal puu otsast maha ja jooksis nii kui jalad võtsid kodu poole. Ülepeakaela tormas ta mööda redelit laka äärele ja karjus kõigest kõrist:

«Isa, tõuse ruttu üles, mets põleb!»

«Mis sa ütlesid?» küsis isa.

«Mets põleb, tõuse üles!» vastas poiss.

Nüüd isa taipas, kargas jalule, võttis ratta ja kihutas sellel tulekustutajaid kokku ajama.

(A. H. T.)

176

Õpetaja jutustus.

Möödunud õppeaastal oli mul klassis poiss, kes sugugi ei tahtnud õppida. Kevadel jäi ta teist aastat klassi, tunnistusel kuus puudulikku. Proovisime Marti — nii oli poisi nimi — tööle panna küll veenmise ja manitsemisega, aga miski ei aidanud. Mart kuulas kõik jutud vaikides ära, aga õppima ei hakanud.

Ühel novembripäeval hakati koolimajatagust sööditükki üles kündma. Põllule sõitis punane ratastraktor, kaks sahka sabas. Traktoristiks oli heleda juuksetukaga noormees. Meie poisid kõndisid vahetunnil müriseva traktori kannul, uurisid radiaatorit ja hooratast ega jõudnud küllalt kadestada noorukit, kes kõike seda juhtis.

Tundide lõpuks aga jäi traktor rikke tõttu seisma. Enesekindel roolihoidja kaotas oma uljuse, keeras kohmetult paar mutrit lahti ja jälle kinni. Varsti tuli ta õpetajate tuppa abimehi kohale helistama. Pool tundi hiljem sõitis maastikuautol kohale traktorijaama peainsener. Kulus vaevalt paar minutit, kuni rikkiläinud masin jälle hääled sisse sai.

«Mis tal oli?» pärisid meie poisid.

«Juht on rumal,» muigas nahkkuues insener. «Kui ta oleks elektrit õppinud, oleks ta teadnud, et süütejuhtme klemmid võivad vahel oksüüdiga kattuda. Kuid tema jättis koolis kuuenda klassi pooleli.»

Sellest päevast peale hakkas Mart õppima. Ta oli kogu aeg mõelnud, et läheb koolist ära ja hakkab traktoristiks või autojuhiks. Nüüd aga selgus, et ka niisuguse elukutse omanik võib ilma teadmisteta pigisse jääda.

177

Suplemisest.

Mis on mõnusam kui kuumal suvepäeval end vees karastada! Täielikku lõbu tunneb igaüks suplemisest alles siis, kui ta oskab ujuda. Ujumisvõistlused, vettehüpped ja pallimängud vees nõuavad eeskujulikku ujumisoskust, jõudu ja vastupidavust. Seepärast omandagu igaüks ujumisoskus!

Pioneerilaagris on ujumine lubatav ainult selleks kindlaksmääratud kellaaegadel ja kohas. Ujumiskohaks tuleb valida liivase põhjaga kallas, kus veevool ei ole ülearu kiire ning kus ei esine põhjaaluikaid. Tähtis on ka vee mõõtmine ja sügavate kohtade äramärkimine. Põhi tuleb puhastada kividest, vaiadest ja klaasikildudest.

Suurtel jõgedel ja järvedel tuleb suplemiseks valitud koht piirata tõkkega. Teatavale kaugusele kaldast paigutatakse puu-

pakud, mis on põhja ankurdatud. Pakkude vahele tõmmatakse nöör, mis on piiriks, kust ei tohi üle minna.

Kui vetteminek on raskendatud, siis tuleb ehitada sild. Kaks tugevat posti rammitakse põhja. Ristpalk lattidest kattega toetub postide otstele. Kaldale on soovitav ehitada ka mõned pingid lahtiriietumiseks.

178

Metsavanad.

Sügavas metsas sattus mees imeliku maja ette. Äkki astus uksest välja vanataat ja ütles: «Ära karda, pojuke! Sa oled eksinud ja võid täna meie külaline olla.»

Mees astus kartlikult imelikku hoonesse. Lõuka ääres nägi ta vanaeite ketravat. Aga ta ei kedranud villu ega linu, vaid tohutakku. Telgedel seisis kangas, aga see ei olnud riidest, vaid õhukesest kasetohust.

Mees oli nii imestunud ja kohkunud, et ei märganud istudagi. Viimaks ütles vanamees: «Istu nüüd pakule ja puhka jalgu! Sa oled täna juba küllalt mööda metsa ekselnud. Tänase öö võid sa rahulikult puhata. Sa oled mu tedrepoegadele ja vigasele mõtusele armu andnud, seepärast ei taha ma sinu vastu tänamatu olla. Reinuvaderi eluküünla oled sa küll kustutanud, aga sellest pole midagi. Reinuvader on alati linde ja väiksemaid loomi hävitanud, seepärast on ta säärase nuhtluse kümne võrra ära teeninud.»

(M. J. E.)

XIV. LIHTLAUSE KORDAMINE.

179

Mikk Simm oli suurde rauavabrikusse tööle läinud, 25 marka päevas teeninud, rauda viilinud, teevett keetnud ja rohelise seebiga käsi pesnud, isalt rihma saanud, kinoraha «lappinud» või laenanud ja elanud nagu tuli toores puus. Nüüd oli ta juba sageli käinud kleepimas selle mõjuva töörahvapartei üleskutseid majanurkadele, aknaluukidele, sakste akendele ja trotuaarikividele. Mikk Simm tuli tühja kõhuga koju, näsis hapuleivakoorukest ja läks töölismajja. Siin saalisid töölised edasi-tagasi, suitsetasid, ajasid juttu. (J. M.)

Teile, noored, on meie maal avatud kõikide koolide uksed. Hakkame, mehed, minema, tare poole tõttama! Virgu uueks tõusuks, rahva süda, tõuse, visaduses hingestu! (J. S.) Hiie kui kooli õpilaskomitee esimees on alati kursis kogu kooli eluga. Agronoom Lehistel «Tähe» kolhoosi esimehena tuli esineda ettekandega kõigi

rajooni kolhooside esimeeste nõupidamisel. Andres, Leida, Kustas, Ellen ja Tiit — kõik need 7. kl. õpilased saavad täna, 17. septembril kolmteist aastat vanaks. Mälestussammas oli ehitatud üksikutest neljakandilistest punakatest raudkividest. Ema käskis poissi kööki puid tuua.

180

Friedrich Robert Faehlmann sündis 31. detsembril 1798. aastal Hao mõisas Järvamaal. Õpilased seisid keset maitsekalt kaunistatud avarat klassituba. Poiss jooksis küll kiiresti, aga komistas, kukkus ning jäigi teistest maha. Veiste ammumist, karjakellade helinat, tuulte kohinat — kõike seda kuulas ta meelsasti. Karude ja metssigade, meie metsade haruldaste loomade küttimine on lubatud ainult preemiana erilubadega. Nõukogude inimesed hindavad Eduard Vildet kui väljapaistvat sõnameistrit ja eesrindlikku inimest. Tagasiteel peatusime Kingissepas, Orissaares, Kuivastus, Virtsus ja Lihulas. Aga ütle, inimeselaps, kust sa võtsid julguse omapead hulkuda linnas? Vaata ette, Valter, et sa öösel ei astu nendele teravatele tükkidele! Jah, mu sõber, ma mäletan kõik. (O. L.)

Liisi, mu väike õeke, ei suuda kuidagi sellega leppida, et ta peab üksi koju jääma. Ajakirjas «Noorus» avaldati Leena Rulli, meie klassiõe kirjutus klassi komsomoliorupi tööst. Pöördun sinu kui oma parima sõbra poole ja loodan, et sa mind hätta ei jäta. Tume, pime, vahufav laine kihutas laevale vastu. (J. S.) Andres tellis artellist enesele uue sinise täisvillase ülikonna.

XV. LIITLAUSE.

42. Rindlause.

181

Pojad sirgusid üles kuusena, ema jäi allapoole kõveraks. (J. L.) Jalamaid vaikib kisa, kisklejad lasevad üksteisest lahti ja suplejad saavad korraga kaldale. Mõne silmapilgu järel jooksevad kihelkonna poisid mäerinnakult üles, kuna kirikumõisa omad sauna kaudu koju tõttavad. (O. L.) Ahju kõrval tooli peal istub vana valge habemega mees, akna alt laua juurest aga tõuseb sihvakas neiu üles ja astub külalisele vastu. (A. Kg.) Ülal süttib järjest uusi tähti, varjud heidavad maha üha tumedamatena. (E. K.) Kesamaal on muhk peas, kuid see läheb varsti mööda, vaja ainult tükk külma rauda natuke aega peal hoida. Vähemaid vigastusi on küllalt, kuid nendest ei tehta pikemat juttu; katkenud nööpidest ei kõneldagi. (O. L.) Valguse kiirgavas paistes säten-

das meri ja ägedalt pekslesid lained vastu kallast. Nende lõvimöirges mürises laul uhkest linnust, kaljud värisesid nende löökide all ja taevas värises nende võimsast laulust. (M. G.) Ainult reed karjuvad pakasel lumel ja hobuste ninasõõrmed purskavad nagu valget suitsu. (A. H. T.) Puude varjud sirutavad üle põldude, mõni üksik öölind lendab vudinal metsa poole. (R. R.) Aga taevas lõi pikkamisi tumedaks ja läbi paljaste raagude paistsid hallid ruttavad pilved ning üle metsa latvade tõmbus külm ning kale sügistuul. (Fr. T.) Eks tubli nali ole terviseks, ja õige eestlane peab naljast lugu. (J. K.) Rukkis laulis rääk, kaasikus huikas öökull ja all tiigis andsid konnad hilist kontserti.

182

Ühe jäätüki pealt teise peale hüppavad mehed, enam kui üks kord on teine teist veest välja tõmmanud, veel on elu ja surm teineteisega võitlemas. (J. L.) Arno seisab silmapilgu nagu kivist sammas, siis aga jookseb ta otsekohe Teele poole. (O. L.) Vilunud kaadritööliși on vähe, aga maa vajab ehitusmaterjali rohkem kui kunagi varem. (O. T.) Ühtki hingelist polnud näha, ainult teisel pool maja otsas käidi ustest ja kostsid vaevalt kuuldavad hääled. (O. L.) Hakka kohe õppima, või sa saad homme jälle puuduliku hinde! Ants kas mängib sõpradega malet või loeb kuskil raamatut. Tõde ei muuda ennast meie järele, vaid meie peame end muutma tõe järele. Siit viib üle jõe purre, aga kindlam on siiski üle silla minna. Juunis paistis päike ja kõikides kolhoosides käis heinatöö, kuid siis tulid vihmased ilmad. Lõõts ähkis, ääs surises, õhk täitus vaheda lõhnaga ja Sõra Jaak, Juhani pealelööja, ei väsinud vahtijale oma vennapoega kiitmast. (E. V.) Taevas oli hallikassinine ja sügav, silmapiiril polnud ainsatki pilvekübet, kõik asjad paistsid nagu läbi virvendava klaasi. (A. J.) Enamiku osakondade käikulaskmine olevat nüüd päevade küsimus, aga masinad vajavat enne veel remonti ja need tulevat selleks saata vastavaisse töökodadesse. (A. J.) Arno ronis kohe üles ahjule, ja mingi veoauto sõitis valju mürinaga majast mööda. Lähemale jõudis hunt, aga lähemale ka Saariku talu. (Fr. T.)

183

Meil kõigil oli üks ja sama mõte: kuidas aga kolhoos kiiremini jalule aidata. Tähe- ega tulesilma ei vilgu, tumma lund saputab sadada, hääl poeb kui kotti. Kuid uni tõrgub siiski, suu ja pea kuumavad valust, seljas ratsutab külm. Kremer istub poolseljakil sao sisse muljutud urus, müts on tal põlve otsas; tuul tõstab taoti ta vägevaid kihvu. Kõigil on hamed märjad, jalad porised, sääri mööda nõrgub veeojakesi alla. (E. V.) 1862. aasta oli küllaltki määrava tähtsusega eesti rahva elus: sel aastal ilmus Soomes

eesti rahvusliku suurteose «Kalevipoeg» rahvaväljaanne. Sest kõigi meelest on kindel: vannuvad Mahtra mehed täna alla, siis pannakse homme meidki alla vanduma; võidavad Mahtra mehed, siis võidame meie nendega ühes. (E. V.) Ta oli tööga valmis ja pidi kärmesti Antsu juurde tõttama: seal tõusti vara. Kaugemalt metsast kuuldub segaseid hääli, koerad hauguvad kuskil, vile ja huikamine kostavad järve kaldale. (O. L.) Iga uue hommikuga jõuavad uued lauljad pärale; näib, nagu valmistutaks suurele peole. (O. L.) Noorel Tüüril oli tuhat häda: töölisi ei jätku, seemet pole, mättakirved murduvad. (O. T.) Veel ühe hädatarviliku töö tegi peremees tänavu kevadel: kaevas põllunõkku tüki kraavi. (A. H. T.) Päike hakkab kõrvetavalt paistma, ta kiired torkavad ihusse kui nõelad. (A. Ks.)

184

Kuskil tõstab häält praegu juba haruldaseks jäänud linnuliigi esindaja: koovitaja on ta nimi. Uni ei anna uuta kuube, magamine maani särki; uni saadab hulkumaie, magamine marssimaie. Viieteistkümnendal sajandil juhtus inimkonna ajaloos tähtis sündmus: Kolumbus avastas Ameerika. Ema sai teada: Artjom istub sandarmijaoskonnas. Ta jättis kraani lahti, heitis puudele pikali ning uinus: väsimus oli võtnud võimust. (M. G.)

Ühest sai Andres selgesti aru: tema oli leidlikum kui üleaedne. (A. H. T.) Puude pungad olid paisunud mahladest, mullast tärkas noort rohtu, kõikjal tundus salapärast käärimist ning kihinat. Sulasel oli ainuke mõte: saaks küüni värskete, krõbisevalt kuivade heinte sisse. (A. H. T.) Rahvas pidas hinge kinni, hetkeks kuuldus üksnes tuule tasast undamist. (A. H.) Külvamise jaoks võetakse ärksamad poisid: töö on vastutusrikas. (O. L.) Marta oli vait ega osanud äkki midagi öelda, seda kramplikumalt aga hoidis ta oma lillekimpu. (E. R.) Tantsijad pahandasid, mõisamehed mürasid, karsklased seisid vagusi. (E. S.) Nõnda nende elu algaski nüüd: Jürka oli aina Antsu juures tööl ja eit kopitses üksinda kodus. (A. H. T.) Ta seisis külmalt ja kangelt nagu kivist kuju: käsivarred rippusid tal lõdvalt allapoole, värin raputas ta vägevat keha, külm higi kattis otsaesist. (E. B.) Üle ranna käivad tugevad puhangud ning meri näib tumedana ja vihasena.

185

Kallaletung külale.

Külatänava suus oli vaenlastele äpardus juhtunud. Seal ulatus mets kahelt poolt teeni. See oli sügavate hangedega kaetud, ainult ahtake rada tõi läbi. Sinna kohta rajale ajaski üks vaenlase ratsanik hobuse pikali ja tulise hooga kihutasid teised talle otsa.

Möödapääs oli raske, peaaegu võimatu: lumi küündis hobustele rinnuni.

Tekkis segadus, kulus aega, enne kui teerada vabastati ja külasse võidi kihutada. Seni oli seal poolalasti noormees inimesed äratanud. Ratsakäskjalad läkitati teistesse küladesse, Asso aga kogus kärmesti mõnikümmend meest ja peitis majade varju, odad ja taprid kõigil varuks.

Vaenlase esimesed ratsanikud langesid hobustelt, teised pöördusid tagasi. Tuldi varsti suurema hulgaga, tungiti õuedesse ja majadesse. Asso taganes oma meestega metsa varju, kuhu naised lastega olid läinud. Varsti nägid nad külas punaseid leeke.

Vanem sai mahti suuremat meestesalka koguda ja külavahetee ääres tekkis heitlus. Suurem jagu vaenlastest langes, teised põgenesid tagasi.

(M. M.)

43. Kiillause.

186

Vere liikumine, nagu teada, toimub südame töö tagajärjel. Proovisime Marti — nii oli poisi nimi — tööle panna küll veenmise ja manitsemisega, aga miski ei aidanud. Ühel hommikul — see oli juuni keskpaiku — oli kuulda kauget kõminat. Ma tahtsin kraavist juua — täiesti puhas vesi oli —, aga isa ei lasknud. Taignale lisasime juurde köömneid (neid oli veskiõues) ja pähklituumi. Seltsimees Oskar Kaljurand — tema töökust tuntakse terves vabrikus — töötab juba järgmise aasta arvel. See poiss, oleme veendunud, võib ja suudab õppida ka ainult väga headele hinnetele. Eduard Vilde (1865—1933) ja Anton Hansen Tammsaare (1878—1940) oskasid õigesti näha ja kujutada elu ning inimesi. Aga kus siis, tahaksin teada, oli mu väike sõber? Tervist, kordan veel, tuleb hoolega hoida! Kes elus edasi ei rühi — paigalseismist ei ole —, see läheb tagasi. Kuldnokk (rahvakeeles musträstas) on meie esimesi kevadekuulutajaid. Tule palun natukeseks siia! Oma elu — seda elame ainult üks kord — peame elama sisukalt ja kasulikult. Nõukogude lendur Tškalov (hukkunud 1938. aastal) oli meie ajastu suuremaid lendureid. Maja ümbruses ja mõisaõue ulatuses — vähemalt väidavad seda mõned terasemad tähelepanijad — ei vaata ta naljalt kunagi peremehelikult silmitsedes ringi.

187

Värskete puuviljade tarvitamine, tänu nende vitamiinidesisaldusele, tugevdab organismi. See vanamees — ta puhkab nüüd

juba maamullas — meenus mulle jutustust lugedes. Mahakukkunud õunad — neid on sügisel palju — tuleb kokku korjata kuivatamiseks. Esmaspäeva hommikul (olin just kaks nädalat ära olnud) sain imeliku kirja. Mõni päev hiljem — metsaraudtee sihiajamine oli veel lõpetamata — helises varahommikul metsaülema laual telefon. (O. T.) Järgmisel hommikul — Nugis oli ööd metsaülema juures — katsus Nugis meelde tuletada, kuidas kõik edasi läks. (O. T.) Pearu tahtis, maksku mis maksab, naabrist ees olla. (A. H. T.) Kodu poole, kuigi hoopis teisest kandist, kõmpis ka Peter. (R. S.) Väravat kinni pannes vaatas kumbki — see sündis üsna ühteaegu — sepikoja poole tagasi. (E. V.) Kolhoosnikud elavad, näete isegi, jõukalt. Selle tööga, mõtlen, saan täna kindlasti valmis. Möödunud aastal õppisime botaanikat (taimeteadust), tänavu aga zooloogiat (loomateadust). Alles siis, kui Küüvits jõe äärde jõudis — linnuse juures olnud tal väike võitlus vaenlase salgaga — ja üle tuli, lõhuti sild. (M. M.) «Lähme,» haaras Tonja tal käest, neil on kasulik sinuga tutvuda!» — «Tead, pojuke,» ütles ta viimaks, «kui üldse rääkida, siis ehitada on võimatu, aga ehitamata jätta on samuti võimatu.» (N. O.)

188

Esimesed teosed.

Kool, teadmised, raamatud — need said noorele Tammsaarele eluvajaduseks. Rasketest majanduslikest tingimustest hoolimata otsustas Tammsaare edasi õppida: 1898. aastal astus ta gümnaasiumi. Esimesed jutud kirjutabki Tammsaare — ta on siis 22-aastane — gümnaasiumi päevil.

Pärast gümnaasiumi lõpetamist 1903. aastal töötab ta ajakirjanikuna mitmete ajalehtede juures. Ta hangib ja redigeerib kohalikke sõnumeid, kirjutab teatriarvustusi ja jätkab ilukirjanduslike teoste loomist.

Tammsaare lühipalad — neis jutustatakse 1905. a. revolutsiooniga seotud sündmustest — ilmusid tolleaegsetes töölisalbumites. Pikematest teostest ilmusid sel ajal novell «Tähtis päev», jutustus «Rahaauk» jt.

«Tähtis päev» (ilmunud 1903. a.) on rahvapärane südamlik meeleolupilt karjapoiss Juhkust, jutustus ta meeleoludest ja igatsustest. Oma ainsal vabal päeval tahab Juhku läbi elada midagi eriti kaunist. Kuid kirikus käimisega, nagu ta isegi taipab, on ta oma tähtsa päeva lihtsalt ära raisanud ja teda valdab ääretu kurbus.

Teoses «Rahaauk» (1907) avaldab kirjanik kirglikku protesti vägivalla vastu 1905. aasta revolutsioonist osavõtnute, ülekohtu vastu võidelnud töötavate inimeste kallal.

44. Põimlause.

189

Ühel hommikul ärkas Marta nii ägeda peavaluga, et ei jõudnud peadki tõsta. (E. Rl.) Vana sõprus on vara, mida koi ega rooste ei riku. Köstri regi, mis seisis aia ääres, toodi platsi. (O. L.) Alt kopli poolt kerkis sinkjasmust pilv, mis rühkis kiiresti päikese suunas. (E. Kn.) Kus kass kõnnib, sinna varblased ei lenda. Toots, kes esimesena õnnetuspaigale ilmus, andis nõu saapad nööriga kinni köita ja kuidagi läbi ajada. (O. L.) Loodan, et homseni vihmasadu lakkab ja tee taheneb. Kui ma jälle ärkasin, oli tuli juba kustutatud. Ta on inimene, kes kunagi tasakaalu ei kaota. Rahvast oli paari tunniga õige rohkesti tulnud, nii et Kaarli kõikide hääli enam ei tundnudki. (A. Ht.) Mäeharjale, kus Jüri seisis, kostis ainult üksikuid sõnu. (E. Kn.) Kõneldi, et sakslased on juba Haapsalus ja tungivad sealt edasi. Ühel hilissügise hommikul, kui Marta silmad avas, nägi ta, et voodi äärel istub onu Mihkel Paidest. (E. Rl.) Rukkirääk, kes kogu öö oli pargitaguses ristikheinas häälitsenud, jäi äkki vait. (E. Kn.) Ta lahkus ettevaatlikult asemelt, et kaaslase und mitte segada, ja viskas puid tulle. (E. M.) Kaevudes, kus ämber suvel kolises paesel põhjal, oli vett raketeni. (J. Sl.)

190

Ajalehtedes avaldatakse pidevalt kirjutusi, mis käsitlevad eelseisvaid valimisi. Pärast ettekannet, milles anti ülevaade saadikukandidaadi elust ja tegevusest, esinesid kommunistlikud noored kunstiliste ettekannetega. Nõukogude Liit, kes on teostanud kommunismi esimese faasi, on teednäitavaks tähiseks kogu maailma proletariaadile. Nõukogude kord, mis on kõige demokraatlikum kogu maailmas, likvideeris ebaõigluse, mis valitses meie maal enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni. Rutati õue, kus tervitati saabunud külalisi. Tule ääres, mille helk valgustab tumedat augustikuu suveööd, on hulk mehi. (J. L.) Kui õhtu kätte jõudis, saabusid kolhoosnikud metsast tagasi. Tundsime kõik piinlikkust, sest olime unustanud onu sünnipäeva. Öeldakse, et ega amet leiba küsi. Kus põldu hooletult haritakse, seal pole saaki loota. Näitusel imetlesid tüdrukud kauneid tikandeid, kuna poisid tundsid huvi mudellennukite vastu. Kui kassid kaklevad, siis hiired hüppavad. Lapsed jooksid müdinal sisse, nii et lõukast valgustatud jalad välkusid. (Fr. T.) Kus varblasi, sinna lendab neid veel juurde. (A. H. T.)

Vaata, kui madalalt pääsukesed lendavad! Paul ei pannud tähelegi, mis looduses sel ajal sündis. Ainult mõni harv pilvemürakas ronis aeglaselt mööda taevast, nagu oleks neilgi palav. (E. S.)

Niisugune on see tähtis paik, kuhu lapsehoidja nii tuliselt lippab. (A. H. T.) Varemalt oli Maia näinud oravat ainult pildil, kuid nüüd nägi ta teda päris elusana. Kui tüdruk viimaks koju jõudis, olid seal kõik juba ärevuses. Ta jutustas, mis temaga oli juhtunud.

191

Vene seltsimees Mihhail Kalinin, kes läinud aastal Tallinnas uuesti vangistati, oli alati rääkinud, et töölise esimene liitlane on talupoeg. Kalinin, kes ise oli maalt pärit, kinnitas, et talupoega kurnatakse tihti rohkemgi kui töölist. (A. Ht.) Kui nad viimaks ühe kõrge mäe juurde jõudsid, mis keset laant oli, pidas kutsar hobused kinni ja palus kuningatütre tõllast välja tulla. (Fr. R. Kr.) Kes teab, mis sellesse Talisse on tükkinud, et ta korraga nii tigedaks läks. (O. L.) Isa, kes praegu mõisast tuli, kus ta toa ahjule kive käis küsimas, kiskus hobust lahti. (J. L.) Pühad möödusid, ilma et midagi harukordset oleks sündinud. Õnneks oli õhtu kuupaistene, nii et ta nägi teed ja küla selgesti enda ees. (E. V.) Viia korraldas asja nii, et tüdruk jäi talveks tema juurde elama. (J. Kr.) Ma astusin küla poole, ilma et õieti oleksin mõelnud, kuhu minna. (J. Kr.) Nad andsid talle hundipassi, niipea kui selgus tema osavõtt pettusest. Mäletad, kuidas puulaeva kapten viskas sind kasehaluga, nõnda et vedasid nädalapäevad jalga taga nagu luuavart saanud koer? (E. M.)

192

Ühel päeval, kui meie nõder tütarlaps jälle rasket käsikivi ümber ajas ja väga nukker oli, et perenaine teda hommikul oli söömata jätnud, tuli üks närus riides ühe silmaga lonkur sant sinna. (Fr. R. Kr.) Matis, kelle käes täna valvekord oli, toksis parajasti põõsast kadakaid, et neid tulele söödaks viia, kui ta kahe kirvelöögi vahel samme kuulis. (A. Ht.). Imelik ja Vipper, kes on vabaks saanud, näevad, et võitlus mäerinnakul veel sugugi otsustatud ei ole, ja jooksevad vaenlastele selja tagant kallale. (O. L.) Mu vaev ei olnud asjata, sest venelaste ja leedulaste vürstid on kindla sõnaga tõotanud, et nad meile appi tulevad, kui näevad, et me tõesti sõjaks valmis oleme. (E. B.) Tamm hüppas toolilt, nii et see lendas kolinal nurka. (O. T.) Kaua pusisid ja koperdasid Oru mehed, enne kui hobuse august välja said ja uuesti vankri ette rakendasid. (A. H. T.) Kui tahtsin olla päris üksi, nõnda et keegi mind ei häiriks, siirdusin Kuradisaarele. (O. T.) «Linnupoeg vahetab veel mitu värvi, enne kui need õiged suled saab,» tähendas isa. (Fr. T.) Õhk oli puhas ja läbipaistev, nii et hääled kostsid kaugele. (O. T.) Küür tuleb selga tõmmata enne, kui hoobid langema hakkavad. (R. S.) Mehed, selle asemel et sadamasse tööle minna, pöördusid nüüd turuplatsile. (A. J.)

45. Rind- ja põimlaused.

193

Kajasid kirvehoobid, langesid kuused, sahises rohus mööduvrihma haljas lint. (O. T.) Laev, mida nad täna vette lasevad, tähendas omamoodi uut järku siitkandi rahva elus. (A. Ht.) Sagell seisid meie õues ja aidas randlased, kes tulid mitmekümne versta kauguselt. (J. M.) Päikese kuumus hõõgus vastu asfaldist ja krobelistest paekivimüüridest, õhk oli liikumatu ning raske, pügatud pärnade lehed rippusid jõuetult alla. (O. T.) Liivasel õuel, kus kasvas ainult üksikuid kummeleid, mängisid lapsed. (J. M.) Tule ümber istus juba hea koguke külainimesi, siledal muruplatsil tantsiti. (A. J.) Metsavahimaja uksel oli lukk, kuid võtmeid oli ainult üks ja see pisteti lõhenenud seinapalgi prakku, et juhuslikult ei tuleks isal või tütrel ukse taga oodata. (O. T.) Indrek hakkas plaani hauduma, kuidas tõe jälile saada, nii et Riia ei võiks enam vastu vaielda. (A. H. T.) Tööd oli, aga puudus koht, kus seda teha. (R. S.) Natukese aja pärast avas perenaine ukse, et vaadata, mis peremees teeb. (A. H. T.) Traat arvas, et hunti, kel hammas kord verel, peletab ainult pauk. (R. S.) Sauna Küüt on kange üle kraavide hüppama, nagu poleks teine õige kariloom, vaid elus kits. (A. H. T.) Seal on lastel ühine majapidamine, millest võtab osa ka karja-Atu. (A. H. T.)

194

Tilgad langevad niisuguse hooga, et nad maast üles kargavad. Paistab, nagu oleks maa kristallnaelu täis löödud. Katuselt voolavad pikad vihmakeeled alla, räästailt valgub vett ojadena. Juba vajub vesi mööda maad madalamaisse kohtadesse, mururohi on halli vett täis, mööda õue voolab vesi ja viib enesega ühes heinapuru, lehti ja õlekõrsi. Juba avanevad siin ja seal uksed ning inimesed tulevad välja. (E. S.) Kui karupojad jälle kuivale maale pääsesid, selgus, et suplus oli neile väga meeldinud. Pärast suplust kadusid karud jälle metsa, aga jahimees ronis puu otsast alla ja läks koju. Alati, kui laps kisendama hakkab, ilmub ema, võtab ta natukeseks ajaks sülle ja vabastab hoidja. See pistab minema, nagu oleks tal kuri kannul. (A. H. T.) Nad igatsevad päikest, nad lendavad läbi pilvede, läbi tuule ja vihma. See oli varasel sügishommikul, kui vee kohal alles tihe udu seisis. Kõikjal oli äralennuga nii palju tegemist, et keegi teda tähelegi ei pannud. Jõgi, kuhu part jäi, keerles lõbusasti mägede vahel, mille veerud olid kaetud tiheda metsaga.

46. Kirjavahemärgid rind- ja põimlauses.

195

Vangistatud puud.

Taevas säras kevadiselt, kuid mets oli veel talviselt lumine. Kas olete olnud metsas lumerikkal talvel, kui kõikjal on tohutud hanged? Muidugi ei ole, sest siis on metsa raske pääseda.

Seal, kus te suvel käisite mööda laia teerada, on nüüd üle teeraja puud paindunud nii madalale, et ainult jänes pääseb nende alt läbi.

Vaadake, mis juhtus puudega! Kaseke oma ladvaga kogus langevat lund ja sellest kasvas säärane lumekahmakas, et latv hakkas koolduma. Sula ilmaga sadas uuesti lund ja see kleepus lumekamaka külge. Latv paindus tohutu koorma all veelgi enam ja vajus lõpuks hoopis lumme ning külmus nõnda kinni. Talvel käisid mööda neid võlvialuseid loomad ja harva ka inimesed suuskadel.

Kuid mina tean võluvahendit, kuidas minna mööda sellist teerada selga painutamata. Mul tarvitseb vaid kepiga tublisti koputada vastu kooldunud puud, kuni lumi variseb, puu üles vetrub ja mulle teed annab. Nõnda astun ma pikkamööda ja vabastan võlukepiga puid, mis on lumevangistuses.

(M. P.)

196

Stepp.

Kui sõidate mööda steppi, võib ta teile näida inimtühjana. Vaguniaknast vaadates ei leia te kohe inimest sel tasandikul, mille silmapiir on nagu sirkliga tõmmatud. Ometi on siin näha inimest kõiges.

Näe, kuidas musta, kauguses kokkujooksva kolmnurgana lebab keset kollast steppi äsja küntud maa! Justkui joonlauda mööda on vedanud vaod ader, millel on tervelt viis korpust. Ainult raudteetamm on sundinud adra tagasi pöörduma, muidu oleks ta nähtavasti üles kündnud kogu maa silmapiirist silmapiirini.

Võimas vedur, mis on teie rongi ees, müriseb ja pahvib auru. Tema ülesandeks on ületada see ääretu avarus, et viia teid sihtkohta. Aga traktor, millega teel kohtusite, võidab mitte üksnes avarust, vaid ka visa vastupanu, mida avaldab adrale see must raske maa.

Traktor näib keset ääretut steppi väiksena ja inimene, kes teda juhib, on vaevalt märgatav. Kuid kogu stepp, mida äsja nägite, oleks hoopis teistsugune, kui siin ei töötaks inimene. (M. I.)

47. Koma *kui, nagu* ja *kuni* ees.

197

Matkasime ja puhkasime, kuni saabus õhtu. Teisel päeval ootasime autot kuni keskhommikuni. Mees ja naine istusid nagu kaks kuivanud kändu ahjupingil. (Fr. R. Kr.) Männid ägasid ja kooldusid, nagu püüaks torm neid sundida maad puudutama. (O. T.) Ohk on raske kui saunaleil, maa kõva kui paepank. (J. L.) Ma tundsin Marti kui heatujulist inimest. On möödunud mitu aastat, kui ma teda viimati nägin. Nooruke traktorist on sünge nagu sügisene öö. Oli juulikuu kõrvetav pärastlõuna, kui Jüri tuli Aadumäele vanemaid vaatama. Ema muutus poja tulekust kohe rõõmsaks, nagu poleks ta teda mitmel aastal enam näinud. (E. Kn.) Sukk venib ja venib niisama igavalt kui sügiseõhtud. (J. L.) Süda töötab nagu pump ja paneb vere soontes liikuma. Uks avati otsekohe, nagu oleks helistamist oodatud. (O. T.) Tekib tunne, nagu istuksime rongis. Mäeladvad näivad nagu pilvede alla tõusnud lumised heinakuhjad. (A. Kl.) Juhanile tundus, nagu oleks ta und näinud. Raske on rahulikuks jääda, kui mingisugune jõgi mängib sinuga nagu kass hiirega. (O. T.) Hallaöödei lase enam kaua oodata, kui sellised udud kauem püsivad. Kaarlil hakkasid seda kuuldes nagu sipelgad mööda selga jooksma. (A. Ht.)

198

Igakord, kui ma sellele mõtlen, hakkavad mul silmad vett jooksma. (A. H. T.) Poisid olid sasitud peadega ja tahmaste nägudega justkui rehepapid. Villu kündis rahulikult edasi, nagu ei oleks midagi sündinud, aga ta seespool kääris ja kees. (J. L.) Metsavaht näitas, kui pika haugi ta oli välja tõmmanud sellest hauast. Ühekordse maja hoovi parempoolsel serval oli pime ja vaikne, nagu ei elaks siin üldse kedagi. (A. J.) «Mina austan Jakobsoni kui vaimset Eesti kangelast,» ütles kirjanik Juhan Liiv. Küllap mõnigi nõudma oleks tulnud, kui aga Arno ja Tõnisson neile selleks aega oleksid andnud. (O. L.) Ühel päeval, kui nad Teelega kodu poole läksid, väsis Arno juba poolel teel. (O. L.) Mehed töötasid vihma käes, kuni hakkas jahe ja ilm pimenes. Ta olekski läinud, kui teised teda tagasi ei oleks hoidnud. Juba kostis hoonete vahelt ja nurkade tagant tuule vingumist, nagu oleks vanakuri ise oma viiulit proovinud. (E. Kn.) Nad ei saanud linna kätte, kuni nad ta tuliste nooltega põlema pistsid. (E. B.)

48. Koma *kui, nagu, aga* jm. sidesõnade ees.

199

Kommunistiks saada võib ainult siis, kui rikastada oma mälu kõigi nende teadmistega, mis inimkond on välja töötanud. Pioneeri kaelarätt on punane kui lipp, mis lehvib meie peade kohal.

Nõukogude õpilased teavad, et nad peavad õppima nii, nagu õppis Lenin. Pisike Mai õhetas nagu eha, kui ta näärivanale luuletust luges. Ülesool on tõesti kõik korras, nagu Teele oma mehele tähendas. Seal on saledaid mehi nagu pihlakakeppe, on aga ka niisuguseid, kes tuletavad meelde pudrunuia. Kuid ühesuguse usinusega töötavad niihästi need kui ka teised. Uus pulmaline viiakse kohe rehetuppa ja seatakse istuma peigmehe kõrvale, nagu väljas oli lubatud. Aga ei parane ükski pidu, kui võõraid ei vähene. (O. L.) Aga miks siis sina ei tulnud sellele mõttele, vaid lasksid teised enesest ette jõuda? Enne mune, siis kaaguta! Kui üle mäe ei pääse, siis pääseb ümber mäe. Kas ma lähen siis kesa kordama või? Aga kui vana sa siis õieti oled? Mägi ja org ei tule teineteise juurde, aga inimesed küll. Heintele heites püüdis ta magama jääda, aga uni ei tulnud. (A. H. T.) Sääsed aga kihisesid niitjate nina ees. (Fr. T.)

200

Sõnad voolasid ta keelelt nagu kevadised ojakesed. Töö pole kunagi must, kui selle kallale asuda puhaste kätega. Kui kolhoosinoored murul tantsisid, oli vana pillimeeski rõõmus nagu laps ning lõi laulu kui muretu lind. Elu tühjadel varemetel pistis nagu noor puu mullapõuest välja oma esimese tipukese. (E. M.) Kuid kõikide silmades nagu põles ja sädeles midagi uut. (E. M.) Kristjan oleks võtnud talt kaabitsa ja asunud lehma külgi kraapima, nagu mitmed perenaised siin enne teda olid teinud, enne kui andsid oma punikud Roosi hoole alla. (H. L.) Ta teadis seda niisama hästi nagu meiegi, et need kaks rindeteede seltsimeest olid sidunud lahingute jaoks murdumatu sõpruse. Ta toetas pea vastu aknaruutu, mis oli külm kui jää, ja vaatas pimedusse, ilma et ta silmad oleksid midagi näinud. Kui Maret pidi inimese üle parvetama, siis kiirustas ta niipalju, kui jõud kandis, et aga rutemini tagasi saada. (Fr. T.) Ma ei taha sulle muud öelda, kui et su käsi käib pahasti, kui sa minu mõistlikku nõu kuulda ei võta. (A. H. T.) Sõpru ei valita silmadega, vaid kõrvadega! Reisijate rahu häiris vaid masinate monotoonne müra. Mehed löövad veidi kohkuma, aga astuvad siis vaprasti edasi. Ümberringi oli aga pilkane öö.

201

Aastatuhanded ja viisaastakud.

Aastatuhandeid kestis Kesk-Aasias sõda kõrbega. Nüüd aga peetakse seda uut moodi. Plaan ja teadus juhivad tööd seal, kus vanasti töötati pimesi, kus täna lõhuti seda, mis eile loodi.

Mõnede viisaastakute jooksul on kõrbelt ära võetud kaks ja pool korda rohkem maad kui minevikus tuhandete aastatega. Näljastepis, kus niisutamine mitte ei elustanud, vaid hukutas

maa, hakkas kõik muutuma sellest päevast, kui Lenin kirjutas alla dekreedile niisutustööde organiseerimisest Turkestanis.

Algas soode plaanikindel kuivendamine ning võitlus pinnase sooldumisega. Põllupinna kümned tuhanded hektarid, mis olid rikutud endiste peremeeste poolt, tõusid jälle uuele elule. Selle asemel et põlde üle ujutada, hakati neid niisutama uut moodi: vesi juhiti rennidesse.

Maailma viljakaim lössipinnas ootas aastasadu neid, kes tuleksid ja elustaksid teda. Nüüd aga ongi see aeg saabunud. Kõrbes on nüüd mitmeid tuhandeid hektareid maad, kus võib näha hästikorrastatud, puudega ääristatud kanaleid, puuvillapõlde, teid, õitsvaid aedu ja kauneid asulaid.

(M. I.)

49. Kokkuvõte liitlause kirjavahemärkidest.

202

Paaril väsinud vaenlasel tõusevad jalad korraga õhku, kuna latid kaugemale lendavad. Järveots teeb, abimehi silmates, oma roikaga imet ja Toomingas, kes valust juba toibunud, ilmub uuesti võitlejate hulka; seda obadust, mis ta ennist sai, ei andesta ta surmatunnilgi. Ta peab kätte tasuma, kas jäägu ta või sinnapaika. Isegi pisike Lesta sasib vaenlase jalast kinni, sikutab ja sikutab, kuni teine tasakaalu kaotab ja pikali kukub. Tõnisson on vastase peamehega sülitsi koos; mõlemad on näost tulipunased ja võitlevad, viimast jõudu kokku võttes. Alguses näis, nagu oleks kirikumõisa poiss kõvem ja nagu ei aitaks kõik Tõnissoni konksud midagi, kuid aegamööda väsib hellitatud poiss tööga kangeks kasvanud talumehe käes; mõne minuti kaitseb ta end veel meeleheitlikult, siis langeb ta maha ega püüagi enam vastu hakata. (O. L.) Oli tore tunne jälle tööl olla, ja kogu nädala rabelesin raugemata energiaga. (M. M.) Milde võttis ämbri, millega ta noortele puudele vett kandis, ja hakkas koos teistega küla poole sammuma. (O. T.) Jaan vaatas üles: ikka enam ja enam süttis seal tähti. (Fr. T.) Isa — ta oli siis juba vana mees — haigestus. (O. T.) Tuisk oli teele hanged ajanud, nii et Rein pimeda kätte jäi. (E. V.)

203

Toots imestas väga, et inimene, kellele ta kunagi paha ei olnud teinud, teda maha tahtis lüüa. (O. L.) Sepp polnud kuri ei iseloomu ega tegumoe poolest, aga pisut karm oli ta küll. (R. S.) Järgmisel suvel panid poisid imelikku asja tähele: kõigist neist sipelgapesadest, kuhu nad mineval suvel ussi pannud, olid sipelgad kadunud. Poisid torkisid kepiga pesad põhjani läbi — tühjad

mis tühjad. (A. H. T.) Kuulujutt käis ringi, et Toots raudu, mis uiskudel all olid, vikatitest tegevat; kuid uutest ja mitte vanadest, kulunud vikatitest. (O. L.) Kaua seisis metsaülem, kuni hakkas jahe ja ta pöördus tagasi tuppa. (O. T.) Vanaisa (ta suri 92-aastaselt) töötas kogu eluea kalurina. Mu ilus uus taskukell oli tiksunud kaheksateist kuud, ilma et ta oleks maha jäänud või ette käinud. Olev unustas, et õpetaja saatis teda kriiditükki tooma, ja jäi hinge kinni pidades kuulatama. (H. P.) On kaks võimalust: veski kas suletakse või ehitatakse ümber elektrivoolule. (O. T.) Kuni kottpimedani jäi Matu vajaka, ja kui ta ükskord tuli, siis suure jooksu ja naeruga. (A. H. T.) Tagakambri uks tõmmati kinni, et magajaid mitte eksitada, ja siis algas õieti see järelevaatamine, häälte proovimine ja mängukatse. (O. L.) Ta nägu kippus ikka enam imestust äratama, ja et ta seda vist ei tahtnud näidata, siis toetas ta põse käe najale. (E. V.)

204

Sellest ajast saadik, kui Andres tööle pandi, hakkas Indrekul karjas hea põli: kadus nääklemine, kiuslemine ja riid. Kevadel vee ja mudaga, kui loomadel polnud soos muud söögiks võtta kui aga mustpead mätastel, oli Indrek metsas ihuüksi, sest Ants hoidis põllul sigu ja lambaid. Alles hiljem tuli ta ühes vasikate ja lammastega veiste juurde sohu.

Nüüd algas poistel lausa pidu. Põõsad olid juba tihedaks ja läbipaistmatuks muutunud. Loomi ulatus nende vahel nägema ainult mõnekümne sammu taha, ehk olgu siis, et kuhugi männi otsa ronida, kust pisut kaugemale paistis. Kui poleks veistel kelli ja krappe ning lammastel kuljuseid kaelas olnud, siis oleks võinud peaaegu arvata, et soos ei ole kedagi muud kui aga poisid, kes kiiguvad laialadvalistel mändidel või mõne tuiakama kase harude vahel, puhuvad pasunat, mängivad sõrmilist, huilgavad ja hõiskavad, nii et õhtu eeli vastu kajavad kauged saared keset mõõtmatut sood.

(A. H. T.)

205

Metsaülema silme ette kerkis päikesepaisteline raiestik ja pikakasvuline metsavaht, kes mättalabidaga sopsib pehmesse pinda külvilappe, kuna tema kannul ruttab, kuuseseemnetega kotike käes, linalakne tüdruk.

Teda äratas ukse paukumine. Vastu kumavat taevast joonestus vana õunapuu okste võrk. Kindlasti on selle tüvi ja oksadki sammaldunud. Just selline sammaldunud tüvega õunapuu kasvas tema isakodu akna all. See kandis kivikõvasid, hapusid õunapabulaid, mille ragistamisest hambad jäid hellaks, nii et ära mitte lase kokkugi. Ka seal oli ümberringi tihe mets, ainult lagendik oli laiem, et sinna mahuks kaks maja: suurem metsavahile, väiksem

raietööliste perekonnale. Ei linnatänavate kära, ei sõjamürin ega õpingud koolipingis suutnud kustutada mälestust vaiksest majast ääretu metsa keskel.

Kaua seisis metsaülem, kuni hakkas jahe ja ta pöördus tagasi tuppa...

Nagu kõditav päikesekiir äratas hommikul Remmelga.

Köögis oli taburetile valmis pandud suur emailkauss jaheda veega, kuusevaigust lõhnav seep ja pikk linane käterätik. Remmelgas pesi mõnuga, riietus, kuid majas jäi kõik vaikseks; nii metsavaht kui tütar olid ei tea kuhu kadunud.

(O. T.)

XVI. LAUSELÜHENDID.

50. Kõrvallausete asendamine lauselühenditega ja vastupidi.

206

Kui ma jaama jõudsin, läksin kohe piletit ostma. Rong, mis oli reisijaist tulvil, jõudis Tallinna. Vaenlane põgenes, ilma et ta oleks meie vägedele vastupanu avaldanud. Kui Juhan koolist tuli, kohtas ta kolhoosnikuid, kes ruttasid keskuse poole. Töötoas ootas meid õpetaja, kusjuures tal oli hall kittel seljas ja höövel käes. Kui rahvakohus oli kõik poolt- ja vastuväited ära kuulanud, läks ta otsust tegema. Õpilane, kes lõpetab 7-klassilise kooli kiitusega, pääseb tehnikumi ilma sisseastumiseksamiteta. Kui ma kooli ruttasin, hakkas vihma sadama. Kui me suvel kolhoosis töötasime, käisime sageli suplemas. Kui töö oli lõppenud, läksin kalale. Ta rähkles ja rabeles, ilma et oleks kelleltki abi palunud. Pioneerid läksid matkama, kusjuures neil olid kepid käes ja pambud seljas. Maapind, mis alles hiljuti oli kattunud sügava lumega, meelitas kõiki suuskadele. Kui puud olid saetud, hakati neid hunnikusse laduma. Päikese tõustes olid kolhoosnikud juba heinamaal. Poiss lahkus linnast sõpra kohtamata. Kolhoosinoored korraldasid nende poolt rajatud spordiväljakul spordivõistlused. Turbamullaga täidetud autod jõudsid kolhoosi kesapõllule. Niitmine lõppenud, heitsime värskeile heintele puhkama. Hingates läbi nina kaitseme kopse tolmu eest. Väino tuli keldrist, kartulikorv õlal.

207

Kui läksin üle raba, nägin mätaste vahel punaseid jõhvikaid. Pidime lahkuma Tallinnast, ilma et oleksime näinud merd. Kui puud olid saetud, hakkasime neid hunnikusse laduma. Sarapuupõõsast hüppas kase otsa orav, kusjuures tal oli pähkel hammaste vahel. Kui hakkasin parvele lähenema, muutusin ettevaatlikuks.

Kombain, mis töötab kolhoosipõllul, vajab korrastamist. Metsavaht lahkus toast püssi kaasa võtmata. Kui olin koolist koju tulemas, märkasin toominga otsas esimest kuldnokka. Põllule sõitis ratastraktor, kusjuures tal oli kaks sahka järel. Kased, mis kasvasid koplis, lõhnasid värskelt. Kui lähenes kesköö, hakkas palavik uuesti tõusma. Kaevikute tagant tõusis rakett, kusjuures ta valgustas kogu ümbrust. Kui lähenesime sadamale, nägime, et reidil seisis suur aurik. Õpilased, kes töötasid aias, ei märganudki lähenevat vihmapilve. Kui kõik laulud olid lauldud, hakkasime mängima ringmänge. Kui lähenesime koolimajale, mis oli alles hiljuti ehitatud, kuulsime, kuidas kell parajasti tundi helises.

Haiglale lähenedes nägime, et hall auto sõitis väravast välja. Klassi astus eesti keele õpetaja, vihikupakk kaenla all. Värske kalaga lastitud paadid jõudsid kalasadamasse. Kui õhtu oli saabunud, sõitsid autod garaažidesse.

51. Kirjavahemärgid lauselühendi puhul.

208

Tõusnud mööda kitsast treppi üles, koputas Paul uksele ja astus tuppa. Võtnud istet, jutustas ta lühidalt endast ja oma kavatsusest valda elama asuda. Vaikinud hetke, hakkas parteiorganisaator sõrmedega vastu lauda trummeldama ja lausus mõtlikult: «Koordis on aktiivseid inimesi vaja.» Esimesena astus kaevu juurde Aino, lükates kellegi küünarnukiga eemale. (H. L.)

Raputanud käisest ja krae vahelt sinna tunginud lume, ronis ta raudteetammile. Ta näris kuiva leivakoorukest, pillates leivaraasukesi värskele lumele. Püsti seistes sõudis ta lühikese aeruga. Töötanud õhtul kella kuuest ligemale keskpäevani, magasin päeval ja sain lugemiseks mahti vaid tööde vaheajal. Mehed, märkamata meie päralejõudmist, jätkasid niitmist. Mehed tõttasid metsa, kirved ja saed õlal. Mõtteid mõlgutades jalutan õhtuses linnas. Päästjad, ujudes läbi tihedate vetikate ja vesikasvude, olid pannud oma elu tõsiselt kaalule. Siis võõras mees, ilma minu keeldu tähele panemata, tormas otse kuristiku poole. Tegin seda ilma põhjalikult kaalumata. Suurlinna tänav, liikuvast rahvahulgast kihav, avanes ta pilgule. Mägijärv, sügav ja sinine, peegeldas endas ümbritsevate mägede tippe. Tähele panemata meie mitmekordseid hoiatusi, läks Vahur siiski üksinda suplema. Öö, pime ja vihmane, laotas oma tiivad üle sügisese looduse. Õppimine lõpetatud, mindi suusatama.

209

Maja juurde jõudes kuulis Andu juba eemalt meeste hääli. Metsavaht Nugis lõi kiini saepakku ja istus raiepakule, kobades

taskust piipu. (O. T.) Pääsukesed, välgatades oma sinivalgeid kehi, noolisid sisse ja välja. (Fr. T.) Avanud käsikohvri, võttis arst sealt vajalikke abiriistu ning asetas need puhtale riidetükile. (A. J.) Noored õunapuud, umbes kümne aasta eest istutatud, on täies õieehtes. (E. Kn.) Nad istusid tühjal mesipuul, nõjatades seljaga vastu aeda. (Fr. T.) Eeskoda oli, hoolimata kevadisest valgest päevast, poolpime. (J. Kr.) Hommikune kohv joodud, asusin värskeid ajalehti sirvima. Tule juures tukkus mees, kirves põlvede vahel ja kummalgi pool koer. (J. Ln.) Kristjan Sarv istus väikeses külmas toas, palitu seljas, läkiläki kuklasse lükatud, ja uuris mõtliku ilmega õhukest sinisekaanelist kaustikut. (A. J.) Maast üles tõustes leidis ta enese ligidalt ühe vana tuleaseme, mis päikese paistel imelikult hiilgas. (Fr. R. Kr.) Kordagi tagasi vaatamata astus ta teistele järele. Kivimüüril hüplev harakas kädistas vanaeide kombel. (R. R.) Härjatallis töötades ei tundnud ta vahet argi- ega pühapäeva vahel. (E. K.) «Kalevipoja» koostamise viis lõpule Kreutzwald, töötades selleks väsimatult palju aastaid. Midagi praksatab ning klassitoa pimedamast nurgast ilmub köster Lender nagu kodukäija, põlev lamp käes, raamatud kaenlas, tüdrukutekari järel. (O. L.) Sõrm suus, seisis kuskil väravas räbalais poisike ja vahtis üksisilmi taeva poole. (J. Kr.) Maret, helevalge pluus selias, askeldas köögis, ümisedes lauluviisi. (R. S.) Olev, ümbrik näpus, hakkas otsima varjulist kohta, kus kirja lugeda. (H. P.)

210

Koju jõudnud, pani ta paja tulele, et söök õigel ajal õhtulauale saaks. (Fr. R. Kr.) Merelt tulev vinge tuul, hüpanud üle madala rannamänniku, surus vastu kitist lahtiläinud aknaruutu ja pani selle lõgisema. (A. Ht.) Möödasõitja kihutas edasi, kordagi tagasi vaatamata. Kahel pool saart, kellelegi tulu toomata, vahutas metsik juga. Pimeduse saabudes ronisid oma urgudest välja siilid ning kärbid, kahistades tasakesi pikas orasheinas ja nõgesepõõsas. (R. S.) Miina koju tulles oli Jüri veel ärkvel. (E. Kn.) Teeraja otsas on ümmargune sirelipõõsastik, pingid sees ja laud keskel. Koer ujus, roigas hammaste vahel, võidukal ilmel kalda poole. (E. Rl.) Katku Liisu seisis lautrikivil, komps käes, ja vaatas puriekale järele. (A. Ht.) Üksik vimmas kogu, labidad õlal, läks küla poole. (O. T.) Keset teed seisis heinakoorem, telieni mudasse vajunud. (Fr. T.) Hein kuhja pandud, asusime kohe rukkilõikuse juurde. Rukis lõigatud, võeti tõuvili käsile. Koolikotti paremas käes hoides astus Olev tuttavasse koolimaija. Luhal hakkas hüüdma rääk, korrates väsimatult oma ühetoonilist, saagivat kutset. Sellal tuleb kõrtsist punetava näoga ja pungis silmadega veskiomanik Grossberg, kepp käes ja number 6-ga sarnanev piip suus. (O. L.) Mesipuude juures kõpitses hall vanamees katkenud pükstes ja laiaäärelisis, lotendavais vesikuis.

(O. L.) Pererahvas, väsinud öisest sekeldusest, puhkab sel hommikul kauemini kui harilikult. (O. L.) Jaan läks ruttamata, aeg-ajalt seisatades ja metsa ilu vaadates. (E. Kn.) Ühel õhtul teatrist koju tulles kohtasin tänaval oma head sõpra.

XVII. OTSENE JA KAUDNE KÕNE.

52. Kirjavahemärgid otsese kõne puhul.

211

Jaanus ja lossilapsed.

«Kuule, mis su nimi on?» küsis Oodo nüüd, kui nad üle hoovi lossitrepi poole sammusid.

«Minu nimi on Jaanus,» vastas see.

«Oled sina ka rüütli poeg?» küsis Oodo edasi.

«Ma olen vaba mehe poeg,» vastas Jaanus uhkusega.

«Kas sa elad ka niisuguses lossis kui meie,» päris Emmi, «ja kas teil on ka aed ja hoov?»

«Meie ei ela niisuguses lossis kui teie, aga meil on oma maja.» — «Ja aed kah?» — «Aed on kah.» — «Kas teil hobuseid ja sulaseid ka on?» päris Oodo.

«Jah on. Head hobused ja tublid sulased. Aga kubjast ei ole.»

Parajasti astusid rüütel Raupen ja Tambet lossiuksest välja trepile. Lapsi silmates hüüdis rüütel: «Ae, kust te selle seltsimehe võtsite? Kes see on?»

«See on meie sõber Jaanus,» vastasid Oodo ja Emmi ühest suust.

«Temal on ka loss ja hobused ja sulased.» seletas Oodo.

«Ja aed ja hoov on tal ka,» lisas Emiilia.

(E. B.)

212

Sokk ja oinas.

Elasid kord taat ja eit. Nad pidasid sokku ja oinast. Sokk ja oinas elasid suures sõpruses. Mõlemad käisid juurviljaaias kapsaid nosimas.

«Kuule eit,» ütles taat, «kihutame õige soku ja oina minema, muidu rüüstavad meie juurvilja- ja puuviljaaia päris paljaks.»

Sokk ja oinas õmblesidki endale märsi ja asusid teele. Kõndisid maha tüki maad, näevad — keset välja lamab hundi pea. Nad pistsid hundi pea märssi.

Tüki maad edasi läinud, näevad nad, et metsa all põleb lõke. Oinas ütleb sokule:

«Lähme ka sinna, oleme seal öökorteris, et hundid meid maha ei murraks.»

Lähevad lõkke äärde ja näevad, et hundid keedavad seal endale putru.

«Jõudu tööle, tublid poisid!»

«Jõudu tarvis! Tore, et tulite! Kuni puder pehmeks keeb, laseme endil teie liha hea maitsta.»

Oinas hakkas värisema, kuid sokk ütles:

«Võta, oinas, hundi pea märsist välja!»

Nüüd hakkas huntidel omakorda hirm. Üks huntidest ütles:

«Pudrule tarvis vett juurde valada. Läki õige vee järele.»

Läksidki lõkke juurest eemale ja andsid jalgadele valu.

(Rj.)

213

Vello lähenes meeste salgale, kes olid relvad pillanud ja parema käe tõstnud.

Nende hulgast astus üks mõne sammu ettepoole. Ta tervitas Vellot valju tõsidusega ja küsis, kas kõik on nii ja kas Kämbi tõesti on tapetud.

Mägiste vanem vastas talle silma vaadates:

«Kõik on nii, nagu teile öeldud. Saagikoormad tõendavad seda.»

Veel küsis hallijuukseline, kas Kämbi külas on kõik inimesed terved, varandus riisumata ja hooned põletamata.

Vello vastas, et mõnedki mehed, kes Kämbiga ühes taplema ruttasid, temaga ühes ka langenud, aga teisi pole taga aetud ega kimbutatud. Riisutud ja põlema pandud olevat Kämbi talu.

Nüüd lisas Vello, kes nägi, et meestel ei ole tahet võidelda:

«Mägiste tahab Saardega rahus elada ja ma pakun selle kinnituseks oda. Kui sul on rahumõtted, siis anna oma oda vahetuseks!»

Hallijuukseline mees mõtles pisut, pöördus siis oma meeste juurde, nidas nendega aru, tuli varsti tagasi ja ütles, et nad soovivad Mägistega rahus elada.

(M. M.)

53. Otsese kõne muutmine kaudseks kõneks ja vastupidi.

214

Õhtul ütles isa meile: «Võtsime enesele uue sotsialistliku kohustuse.» Õpetaja küsis minult: «Kas sa oled oma töö juba lõpetanud?» Ma hüüdsin talle: «Hakka aga kohe tööle!» Juhan küsis minult: «Kas ma olen oma uut sõpra sulle juba tutvustanud?» Õpetaja sõnas meile: «Ka teie saate kaasa aidata valimiste heaks

õnnestumiseks.» — «Hakkame kohe koondusele minema!» ütles Maret Viivile. «Astusin sinu sõbra vennaga sotsialistlikku võistlusse,» jutustas mulle vend. «Ära muretse, küll me sind aitame!» rahustasid poisid Eedit. Juhan seletas mulle: «Kui tuled meile, küll siis näed minu raadioaparaatigi, mille ehitamise alles eile lõpetasin.» «Kus on see raamat, mille sa lubasid eile mulle tuua?» küsis Tõnis Kaljult. Isa arvas, et ega Peeter enne jäta, kui ülesanne on lahendatud. Juba mitu korda olen sulle öelnud, et sa ei läheks jõele enne, kui jää on küllalt tugev. Paul küsis pinginaabrilt, millal ta kavatseb korralikult õppima hakata. Ma ütlesin sulle juba ammu, et minule võid sa alati kindel olla. Peeter seletas, et tema kavatseb osa võtta suusamatkast Karksi mägedesse. Õpetaja küsis minult, kas ma olen sind sageli aidanud algebra ülesannete lahendamisel. Pioneerijuht küsis tüdrukutelt, kas nad on kodus juba rääkinud, et reede õhtul toimub pidulik koondus, millest võivad osa võtta ka nende vanemad.

215

Reet ütles: «Need seened maitsevad hästi.» Kolhoosi esimees küsis: «Millal te sõidate ekskursioonile?» «Olen õppimises teistest maha jäänud,» kurtis Peeter oma pinginaabrile. «Homme algab rukkilõikus,» sõnas brigadir ootajaile. Autojuht vastas: «Bensiini jätkub ülehomseni.» Direktor küsis meilt: «Kas täna posti ei toodudki?» — «Postivedaja ei ole veel saabunud,» vastasime meie. «Mesilaste pidamine on väga tulus,» seletas isa külalistele. «Viga tuleb kiiresti parandada,» ütles mehaanik. Salgajuht teatas: «Täna vaatame televiisoris kinožurnaali ja dokumentaalfilmi «Mööda Volgat».» Mikk teadis kinnitada: «Kontsert on edasi lükatud.» Rein seletas kokkukogunenud poistele: «Ka mina käisin festivalil.» «Ärge unustage kartulikotte!» hüüdsime poistele.

Jaan ütles, et tema oskab hästi katust tõrvata. Kõik hüüdsid nagu ühest suust, et nüüd on aeg lõpetada. Küsisin onult, kas ma võin tema jalgrattaga kooperatiivi juurde sõita. Klassijuhataja ütles, et homme algab kooliaias kasvuhoone ehitamine. Vanem-pioneerijuht tegi matkajaile korralduse, et lõunaks tuleb noppida mustikaid. Emale seletasin, et mina matkale toidupoolist kaasa ei võta. Jaak vastas õpetaja küsimusele, et tal on kodused ülesanded tegemata. Väike Linda sosistas emale kõrva, et ta tahab koju minna. Tunni lõpul ütles õpetaja, et homseks tuleb luuletus lõpuni pähe õppida.

216

Võlusõna.

Väike suure habemega taat istus pingil. Talle lähenes Paulike ja sõnas tigedalt: «Nihutage end veidi!»

Taat nihutas end pisut, heitis pilgu poisi punetavale pahurale näole ja ütles: «Kas sinuga on midagi juhtunud?»

Paul vaatas kõõrdi vanakese poole ja kähvatas: «Mis see teisse puutub!»

Vanake vastas rahulikult: «Minusse see ei puutu küll, aga mulle näib, et sa oled praegu nutnud või kellegagi tülitsenud.»

Poiss hüüdis: «Ma põgenen varsti kodunt üldse ära, sest seal mind keegi ei salli!»

Vaikinud natuke, küsis ta vanakeselt: «Aga miks te kõike seda pärite?»

Vanake mõtles hetke ja lausus siis: «Ma tahan sind aidata, sest mul on võlusõna, mis võidab kõik.» Ta kummardus Paulikese kõrva äärde ja sosistas midagi.

Paulike naeratas: «Ma jooksen kohe koju ja proovin.»

Ta hüppas pingilt ja jooksis rõõmsalt kodu poole.

(V. Ossejeva järgi.)

XVIII. KOKKUVÕTE KIRJAVAHEMÄRKIDE TARVITAMISEST.

54. Punkt, koma, hüüu- ja küsimärk.

217

Teil tuleb ärasõiduks kohal olla reedel, 1. mail kell 10 e. l. Homme kell 3 p. l. tuleb teil helistada tel. 32-11 või minna Tartu mnt. nr. 34 krt. 7 sm. Paevälja juurde. Liha süüakse, nahk müüakse, kondid ei kõlba koeralegi? Agu seletas, et ta oli oma uue noa eest maksnud Peedule ainult kaks (?) rubla. Keegi ei suutnud taibata, kuidas see võis juhtuda. Elagu rahu rahvaste vahel! Tõusis tööviljakus ja normipäevatasu suurenes ühe aastaga kolmekordseks! Pioneer Enn Lepa teenis kolhoosis töötades ühe suvega rohkem kui viissada rubla! Kodanikud! Täitke liiklemise eeskirju! Tervitus teile, võidukad väed! (J. S.) Juba märtsis (!) saatis «Võidu» kolhoos turule mitusada kilogrammi värsket salatit. «Tasuja», Eduard Bornhöhe ajalooline jutustus, on köitnud noori juba kolmveerand sajandit. Kolhoosnik võttis valjad, mis rippusid ukse kõrval, ja läks talli poole. Toots läheb kaevule, tõmbab pangetäie vett raketele, joob suurte sõõmudega üle pange serva ja kuulab, kuidas vesi loksudes kõrist alla läheb. (O. L.)

218

Oota, küll ma su kätte saan! Miks sa, sepp, oma rattategemise tasu järele ei tule? Tahaksin teada, mida kavatsed ette võtta näärivaheajal. Neljapäeval, 25. juunil kell 19.30 on kavas televi-

siooniajakiri «Noor Pioneer» nr. 9. Näita, kuidas sa oled ülesande lahendanud! Narrid põldu üks kord, narrib põld üheksa korda vastu. Hea lind, liha ei sööda, hea puu, palki ei saada? Elagu meie võidukas korvpallimeeskond! Kasetukkade ümber keerutas tuul kirjuks tõmbuvaid lehti. (R. S.) Kuidas sulle maitseb toit, mille ise valmistasime? Söödad kui venda, seod kui varast? Tiidult päriti, mida ta kavatseb peale hakata pärast kooli lõpetamist. Arutasime küsimust, miks pole lõokest kunagi näha puu otsas. Kas on veel rohtu, mis avitab? Küll see Mardi isa on ikka naljavend! Pani poisid nagu oreliviled ritta ja kus siis läks alles võimlemine lahti! (H. P.) Kas Raivo rääkis teile, mida tuleb teha? Natuke rohkem kui nädalaga (!) kirjutas Juhan Liiv valmis oma jutustuse «Vari». Ludvi kallas jahu peremehe kotipärast oma kotti, lõi selle puhtaks, viskas turjale, ütles head aega ja kõmpis väravast välja. (R. S.)

55. Koolon, semikoolon ja jutumärgid.

219

Kõik oli mattunud tuisku: tänavad, pargid, suured majad, raud- ja maanteed. Ekskursandid külastasid paljusid kauneid kohti: Viljandi lossimägesid, Karksit, Tori põrgut ja Kurgjat. Tare õues on kaks meest: onu Viir ja peremees ise, mu sõber. (O. L.) Vanempioneerijuht rääkis meile: «Kui õpite hästi, siis korraldatakse teile tasuta ekskursioon Kohtla-Järvele.» «Mulle on arusaamatu,» sõnas Madis, «kuidas sa selle kõigega toime tuled.» — «Ma ei taha uskuda,» pahandas õde minuga, «et sa minu hõikeid ei kuulnud!» Väike hall majake, millest varsti juttu tuleb, on kadunud jäljetult; selle asemel ilutseb praegu suur ja moodne hoone, milles on palju moodsaid asutusi. (O. L.) Katkine käru oli kummuli, sääred püsti; kõrges kulus mustasid kerrakiskunud tõrrevitsad ussidena. (Fr. T.) Raamatulevitaja küsis: «Kas olete enesele juba tellinud ilukirjandusliku sarja «Suuri sõnameistreid»?» Jah, kallis sõber, siin pole «midägi tettä». Minu koolivend jätab hääldamata hääliku «k». «Minge kooli raamatukogusse ja lugege läbi tänane «Sirp ja Vasar»!» soovitas õpetaja kirjandushuvilistele. Millal asetatakse koma sidesõna «ja» ette? Ja siis nägimegi «maad, mis Peipsi rannalt viib Läänemere rannale». «Jõledalt elate, mu härrased!» — selles Tšehhovi siiras ja sügavas etteheites on ta loomingu ühiskondlik tähtsus.

220

Inglismaa geograafiline asend on soodus: ta asub tähtsate mereteede lähedal. Koolile muretseti mitmesuguseid plekksepa tööriistu: plekikäärid, ümartangid, kruustangid, jootmiskolvid ja

puitvasarad. «Kalevipoeg» ei ole harilik raamat, sest ta pole ainult ühe inimese väljamõeldis: eepose loomisest on osa võtnud eesti rahva paljud sugupõlved.

Mehed ei näe küll veel jää lagunemist, aga nendele on see tuntud, mis seal kaugel sünnib: vesi vahutab, jäätükid tantsivad ja raksudes murravad lained üht tükki teise järel lahti. (J. L.)

Ühel ilusal kevadisel päeval saavad Ülesoo omad kirja: nende poeg Joosep tuleb varsti koju, kuhu ta kauemaks ajaks tahab jääda, et tervist parandada. Kiri on, nagu postitemplist näha, kaua teel olnud; ka on suur sinine kirjaümbrik teel palju kannatanud, otsekui oleks ta tulles mõne jaamavahe jalgsi pidanud kõmpima. (O. L.)

Väljast kostis laul: «Kauem raudu me kanda ei taha!» Tellisin endale sarja «Seiklusjutte maalt ja merelt». Ajakiri «Pioneer» avaldas E. Krusteni lühijutu «Malle maja». 22. aprilliks valmis uus värviline film «Siin elas Lenin». Esikoha pärast toimus tasavägine võistlus «Kalevi» ja «Dünamo» vahel. Mees küsis: «Maie, kas sa ei tunne mind?» Ja Maie vastas: «Tõesti, mina ei tunne sind.» (A. Ks.) «Kaardiväelase» kolhoosi lüpsjad on tuntud kogu Eesti NSV-s. Ameerika Ühendriigid ei taha loobuda «külma sõja» poliitikast. Nõukogude reaktiivreisilennuk «TU-104» on moodsaim seda tüüpi masin. Elektrimootoritehas «Volta» saatis järjekordse partii elektrimootoreid Hiina Rahvavabariiki.

56. Mõttekriips, sulud ja sidekriips.

221

Suures Isamaasõjas (1941—1945) viidi võidukale lõpule eestlaste põline võitlus saksa orjastajate vastu, mis algas rohkem kui seitsesada aastat tagasi. Atmosfääri (õhkkonna) kõrgus on umbes 400 kilomeetrit. Hammaste puhastamine (mõned ei puhasta hambaid üldse) on tervise seisukohalt väga tähtis. Aar (lüh. a) on võrdne saja ruutmeetriga. Munamäe külje all asub Haanja 7-kl. Kool. Matkates Lõuna-Eestis, kogusid üliõpilased hulga mulgi-, tartu- ja setumurdelisi rahvalaule. Õpilased jalutasid koolimaja pikas koridoris edasi-tagasi. «Kes teab, kuidas moodustada i-mitmust?» küsis õpetaja eesti keele tunnis. Sügisel käisime kartuleid võtmas Lenini-nimelises kolhoosis. Vana-aasta ärasaatmiseks ja uusaasta vastuvõtmiseks korraldati rahvamajas karneval. Suitsevad vabrikukorstnad, mürisevad masinad, elektritulede sära — kõik see paelus teda juba lapsena. Ta pöördus akna eest, mille eesriide ta alla laskis, öölaua juurde — Kremer viibis sedapuhku magamiskambris — ja võttis karbikesest punase südamekujulise kompveki. (E. V.) «Noormees, ma saan sinust aru,» rääkis vanake, «neile seal» — ta näitas käega linna poole — «ei pea sa oma südant välja puistama.» Mäed lõhkesid ja sündis — väike valge hiireke. Lõpp hea — kõik hea.

Novell «Hingemaa» (ilmus 1906. a.) on kirjanik Fr. Tuglase tähtsamaid töid. August Kitzberg (1855—1927) on meie lähema mineviku tähtsamaid näitekirjanikke. Liide -ki kirjutatakse ainult selle sõna lõppu, mis lõpeb helitu häälikuga. Tee-ehitajad rajavad uut raudteeliini. Siin-seal lendles üksikuid sääski. Tammsaare-nimeline kolhoos rajab suurt puuvilja- ja marjaaeda. Kartuli kodumaaks on Lõuna-Ameerika. Noored ja vanad, mehed ja naised — kõik olid tulnud maipeole. Inimeste kogunemine, kohtadele asumine ja kohendamine — kõik võttis aega. (R. S.) Keda Ülesool enam näha pole, see on — Kiir. (O. L.) Kristjan Lukk — nii on mu noore kaaslase nimi — virgub nagu mõnusast unerammestusest. (A. J.) Need järved on nagu metsade silmad — sinised, selged ja süütud. (O. T.) Aasia — see on äärmiste vastandite maa. Tallinnas peeti Eesti-Soome maavõistlus kergejõustikus. Põllul algas Andres salakividega — need kõige enne välja. (A. H. T.) Liitlased saatsid — loomulikult mitte armu poolest — revolutsiooni vastastele sõjavarustust. Masin — vabrikute ja tehaste süda — kergendab tööd ja kiirendab tootmist. Kirjanik jutustas oma reisist Volga-Doni laevatataval kanalil. «Kaugatoma» tuled — mis nad muud võisid olla — olid Vesiloo majakast juba tublisti maa poole nihkunud. (A. Ht.) Mõne päeva pärast leidis Indrek pesa tühja — pojad olid läinud. (A. H. T.)

57. Kõik kirjavahemärgid.

223

Suusatamisest Venemaal.

Suusatamine oli Venemaal, eriti selle põhjapoolsel territooriumil, juba iidsetest aegadest populaarne, sest suusad olid lumerikkal maastikul hädavajalikuks liiklemisvahendiks. Eriti kasutati suuski jahipidamisel ning alates 15. sajandist ka sõjaväes, kus moodustati suuskurite üksused.

Suusatamine kui spordiala sai aga Venemaal alguse 19. saj. lõpul. Esimesed ametlikud suusavõistlused korraldati Moskva Suusatajate Klubi poolt 28. jaan. 1896. aastal. Võistluste kavas oli vaid kolme versta suusatamine, kusjuures võitja ajaks märgiti 18 min. 25 sek.

Venemaa esivõistlustel a. 1910 tuli tolleaegse suusamaratoni võitjaks moskvalane Botškov, talent rahva hulgast.

Kodanlus on alati vihanud töötava rahva hulgast võrsunud sportlasi ja nende ajakirjandus kirjutas: «Uudishimulikud võivad imetleda Venemaa tšempioni, kes raiub jääd tänavasillutiselt,

pühib kõnniteid ja teeb muud sarnast, sest Botškov töötab kojamehena. Tehes kehalist tööd, omab ta määratuid eeliseid intelligentsi hulka kuuluvate suusatajate ees ja teda tuleb arvata elukutseliste hulka.»

224

Oma spordihoone.

V. I. Lenini nimelise kolhoosi juhatuse koosolek oli lõppemas, kui kolhoosi esimees märkas, et kehakultuurikollektiivi esimees Sulev Kütt soovib midagi öelda.

«Lase siis tulla!» lausus esimees ja lisas juurde: «See on muidugi viljandlaste üleskutse.»

«Arvasid õigesti. Just «Koidu» kolhoosi üleskutsest,» sõnas Kütt, «mille juba ammu läbi arutasime, ongi jutt. Nüüd oleks aeg tegutsema hakata.»

«Kas see ei sega metsatöid?» küsis keegi. Temale vastas Sulev: «Metsatöid me ei sega, sest võimla ehitamiseks vajaliku metsamaterjali töötavad noored ise üles. Ehitusbrigaadist vajame vaid paari meest, kuna siingi püüame peamiselt omal jõul läbi ajada, nii et veebruarikuu lõpuks oleks esimene osa ehitusest juba valmis.»

Lenini-nimelise kolhoosi juhatus oli asjaga nõus — ja mis pidigi tal noorte plaanide vastu olema! — ning töö algas.

Möödusid mõned kuud ja kolhoosinoorte, spordiseltsi «Jõud» liikmete ühistööna valmiski spordihoone. See koosneb võimlast, duši-, riietus- ja jalutusruumist ning punanurgast.

225

Mõisniku «vabameelsus».

Meie vana õpetaja, kes oli olnud kooliõpetajaks Kiikla vallakoolis, jutustas, kuidas mõisnikud suhtusid Eduard Vildesse.

Kiikla mõisniku proua oli asutanud vallakooli juurde raamatukogu, mida ta kord-korralt täiendas.

Ükskord enne jõule palus proua õpetajat koostada nimestiku raamatukogu täiendamiseks nii umbes saja rubla ulatuses. Olles suur raamatute sõber, tegi õpetaja seda meelsasti. Ta teadis, et olid ilmunud Vilde ajaloolised romaanid «Mahtra sõda» ja «Prohvet Maltsvet», mida lugejad alati küsisid, ja võttis need nimestikku.

Kui uued raamatud saabusid, selgus, et nende hulgas polnud Vilde teoseid. Õpetaja taipas, milles asi oli, kuid pöördus siiski proua poole.

«On liialt kallid,» vastas see ebakindlalt. Õpetaja ei suutnud,

kuigi viisakus seda nõudis, muiet tagasi hoida. Proua punastas ja pahvatas siis: «Kas teie tõesti tahate, et ma oma rahaga peaksin hakkama rahvast enda vastu ässitama? Vilde ässitab: ta ei salli mõisnikke.»

Sinna siis lõppeski mõisniku heategevus ja vabameelsus.

(Rj.)

226

Arno mure.

Nurgast ära tulles oli Toots Arnole küll natuke pahane, aga sai silmapilk jälle sõbraks, kui teine ütles, et tal kodus olevat üks imelik võru. Küsimusele, mis võru see nimelt on, ei teadnud Arno õieti midagi vastata, sest et kogu võrulugu oli ainult vale. Arnol oli Petersoni noaostmise lugu meeles, ta katsus nüüd omakorda nahka päästa võruga. Teine ei olnud ka väga uudishimulik, käskis võru kooli ühes tuua, ja asi oli joones.

Arno arvas, et asi sellega lõpeb ja et teine võruloo unustab, aga ta eksis. Kojuminekul ütles Toots temale järgmised hirmsad sõnad:

«Pea meeles, Tali, et sa võru ühes tood! Või muidu hakkan ma ise Teelega plaani tegema.»

Oleks vesi jões keema hakanud, Arno oleks vähem ehmunud kui nüüd nende sõnade pärast. Ta jäi esiti paigale nagu sammas, silmad läksid pärani lahti ja käed langesid nõrgalt alla. Siis valgusid silmad vett täis. Nagu maruhoog jooksis ta ütlejale järele ja hüüdis kähiseva häälega:

«Ma toon võru, ma toon võru.»

(O. L.)

227

Oli ilus suvepäev. Rukis põllulapil õõtsus juba kollakana, valmistudes lõikuseks. Räästa all piiksusid pääsukesepojad, toppides oma ahneid kollaste äärtega laiu nokki pesaaugust välja. Metsa all heitsid puud tugevaid varje, lagendike kohal mängles virvendav õhk. Mätaste lõunapoolsetel külgedel punas maasikaid, ja Nugis käratas poistesalgale, kes olid üles otsinud kaheaastase marjarikka raiestiku:

«Vaadake, et ettevaatlikud olete! Kui leian üheainsa mahatallatud taime, kütan teile sellise sauna, et mäletate eluaeg!»

Metsavaht oli vilgas ja erk. Püüdis kinni tillukese tedrepojakese, kellelt tähelepanu meelitamiseks ema losutas, tiivad laiali, otse metsavahi jalge ees. Nugis oleks peaaegu hakkama saanud sellegagi, et oleks roninud haralise männi otsa, et alla loopida suurima röövli — metsnääri — raagudest pesa.

«Sind ei tunne äragi,» ütles Anne. «Ruttad ise puid mahavõt-

miseks märkima. Tõttad, justkui oleksid sina korraldajaks ja vastutajaks.»

Nugis tõmbas taskust kulunud kaantega märkmiku, seisatas pikal sirgel metsasihil, millest kahel pool tõusid kuused, kased, üksikud haavad ja männid nagu auvalvesse rivistatud sõdurid.

(O. T.)

XIX. SÕNAVARAÕPETUS.

58. Liited.

228

Lenini kõige meeldivamateks iseloomujoonteks on lihtsus ja tagasihoidlikkus. NSV Liidu rahvaste vennalikus peres rajab ka eesti rahvas teed kommunismile. Eesrindliku käitise ruumides ja õues valitses eeskujulik puhtus ja kord. Kõikjal valitses pidulikkus ja ülev meeleolu. Hea on töötada rahulikus ja sõbralikus keskkonnas. Inimeste rahulikkus ja sõbralikkus mõjub tööle soodsalt. Harku 7-kl. Kooli raamatukogus on rohkesti ilukirjanduslikke ja populaarteaduslikke raamatuid. Keeleõpetuse tundides teeme nii kirjalikke kui ka suulisi harjutusi. Enne maipühi korraldatakse rajooni kultuurimajas kunstilise isetegevuse ülevaatus. Meie rahvamajandus kasutab peamiselt kunstlikku kautšukit ja mitmesuguseid plastmasse, millest valmistatakse kunstilisi tarbeesemeid ja ehteid. Kõikjal oli näha lillaõielist kanarbikku ja mitmesuguseid piklike lehtedega ohakaid. Kirjanduslike teoste hindamisel arvestame nii sisulist, keelelist kui ka kunstilist külge. Kus tegijaid, seal ka nägijaid. Kõige rohkem teenisid freesijad, saagijad ja viilijad. Toas olijaid võis olla kümne ümber. Konstruktorite büroo vajab vilunud joonestajaid. Meie klassis on häid jooksjaid, hüppajaid, kuulitõukajaid ja isegi riistvõimlejaid. Korstnapühkijad peavad olema head ronijad. Täpne aruanne ja võistluse lõplikud tagajärjed avaldatakse homsetes ajalehtedes. Festivalil elasime kõrvuti itaallaste ja austraallastega. Eriti jäi meile meelde ühe Aafrikas elava rahva monotoonne laul, mida saatsid metalse kõlaga löögid mingisuguselt löökpillilt. Salkkond neegritare esitas huvitava hüppetantsu.

229

Minu vend teenib merelaevastikus tüürimehena. Maret ostis raamatukauplusest lugemiku ja kümme ümbrikku. Käisime ümbruskonna kännustikkudes maasikaid noppimas. Noorkirjanikele korraldati ekskursioon põlevkivibasseini. Mihkel näitas aednikule pika sabaga sisalikku. Saarestiku elanikud ootasid ulgumerelt

kalalaevastikku. Üliõpilane jutustas rentnike ja farmerite raskest elust Mehhikos. Üle liivalagendikkude kulgeb karavanitee Sudaanist Egiptusesse. Kuulasin suure huviga noorte asjalikku mõttevahetust.

Linlased tervitasid elavalt festivalist osavõtjate rongkäiku. Autobussist astusid asfaldile bulgaarlased ja itaallased. Jaapani delegatsiooni liikmed külastasid hiinlasi ja mongoollasi.

Luuletaja Juhan Sütiste oli agar iseõppija. Puidutööstus vajab saagijaid ja laadijaid. Jalakäijad ei tohi käia sõiduteel. Need toolid tuleb viia teemajja. Peolaua organiseerijaks olid kohaliku kooperatiivi müüjad. Lauljad ja tantsijad ilmusid lavale. Õpilased tervitasid vanemaid vastutulijaid. Teekäija püüdis hobusemehest kiiremini käia.

Lindude kasulikkus putukate hävitamisel on üldiselt teada. Õhtu möödus sõbralikus vestluses ja südamlikus meeleolus. Ma pole kuskil kohanud niisugust südamlikkust kui siin. Tema käitumine avalikus kohas tekitas meis kõigis piinlikkust. Sellest piinlikust olukorrast päästis meid klassijuhataja. Meie jaoskonnaarsti sõbralikkus on üldiselt tuntud. Esmakordselt esineja juures oli märgata arglikkust. Püüdlikkus, korralikkus ja ettevõtlikkus on sotsialistlikus ühiskonnas hinnatavad omadused.

230

Mägiaasade kohal.

Sujuvalt liugles helikopter Kaukasuse mäeahelikkude kohal. Ta ületas mäeahelike vahel asetsevaid tasandikke ja sügavaid kuristikke. Pimestavalt sädelesid päikese kuldsetes kiirtes lumised mäetipud ja allapoole looklevad jääliustikud. Siin-seal oli näha ümarikke või kääruliste kallastega mägijärvi. Mitmete järvede ümber lokkasid rohurikkad mägiaasad, kus sõid lambad. Lambakarjade juures askeldasid pikakuuelised karusnahksetes mütsides karjused.

Ühe sellise lillerikka aasa kohal hakkas meie helikopter laskuma ja maandus mõne hetke pärast pikliku kujuga mägijärve kaldal. Seni rahulikult söönud lambad ehmusid ja heitsid masinale arglikke pilke, kuid rahunesid peatselt.

Helikopteri juurde ruttasid karjused, et vastu võtta posti, mida oli rikkalikult. Kuna siinne karjuste grupp oli sotsialistlikus võistluses naaberaasal asuva salkkonnaga, siis tundsid nad huvi, kuidas naabrid täidavad endale võetud sotsialistlikke kohustusi.

Jutlesime võistlejaid huvitavatest küsimustest, vahetasime uudiseid ja jätsime siis hüvasti, et jätkata teekonda. Karjuste sõbralike käeviibete ja lammaste kartlike pilkude saatel tõusime ülespoole, ületasime järjekordse mäeaheliku ja maandusime selle taga asetseval künklikul aasal.

59. Sõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

a) Liitnimisõnad.

1) Täiendsõna nimetavas või omastavas käändes. Konsonanttüveline täiendsõna.

231

Anton Tammsaare on ainus eesti kirjanik, kellele püstitati juba ta eluajal ausammas. Rasvatihased, leevikesed, kanepilinnud ja varblased kogunevad talvel elumajade lähedusse. Pärast sügistormi olid Kadrioru pargi teed täis murdunud puuoksi. Grupp spordiseltsi «Kalev» kuuluvaid jahimehi sõitis Alutaguse metsadesse hundijahile. Südatalvel kogunevad suured hundikarjad teede ja külade lähedusse. Paljud kolhoosikeskused asuvad endistes mõisamajades. Meie kolhoosi keskus vajab veel korrastamist ja kaunistamist. Koolimaja juures asetsev puumajake, milles on kooli puutöötuba, on ka kooli maja. Küngaste tipud ja majade katused särasid tõusva päikese kiirtes. Sügisene tuul sahistas kaskede ja haabade okstes ja lehtedes. Tänavu õpime tundma mitmesuguseid taimede ja loomade liike. Et sõnu õigesti käänata ja pöörata, peab tundma tüüpsõnu. Pärast lõbusat maastikumängu läksid pioneerid tagasi kogunemiskohta, kus neid ootas pioneerijuht. Kui ka ujumisnorm oli täidetud, anti õpilastele tunnistused OVTK normide sooritamise kohta. «Uue Elu» kolhoos on oma naaberkolhoosiga sotsialistlikus võistluses. Maikuu algul korraldati Viljandi motodroomil kontrollvõistlused külgkorvidega mootorratastel.

232

Meie kooli õpilased abistasid kolhoosi viljalõikuse ja kartulivõtmise ajal. Kuuseladvad kõikusid tugeva tuule käes. Ühe kuivanud kuuse ladvas silmasime kirjut rähni toksimas. Aiast hoovas vastu lillelõhna ja kostis linnulaulu. Vastuseks käis terava kirve hoop noore puu ihhu. Võõra mehe jutt ei äratanud usaldust. See on juba mehejutt! Pärast palkide tükeldamist kogusime puuoksad ühte hunnikusse. Kirjaniku teosest avaldati katkend eesti keele õpikus. Kõikjal kolhoosipõldudel mürisesid võimsad lint- ja ratastraktorid. Kohalik metsaülem ja «Koidu» kolhoosi esimees sõitsid nõupidamisele. Nüüd on meil nõukogude kord ja tööliste valitsus. Ehitajate päevast osavõtjad tutvusid ehitusnäitusega. Käte pesemine enne söömist omab suurt tervishoidlikku tähtsust. Igal aastal saavad töötajad juurde sadu tuhandeid ruutmeetreid elamispinda. Pioneerirühmades arutati läbi naaberkooli pioneeride üleskutse ravimtaimede kogumiseks suvevaheajal. Treipinkidel ka-

sutatakse detailide töötlemiseks mitmesuguse suuruse ja kujuga lõiketerasid. Ka tänavu olid puude read olnud üleni roosakad lumehanged. Lugemiskire tõttu pidi Gorki lapsepõlves kannatama paljusid alandusi ja piinu. Kolhooside ja käitiste parimad isetegevuslased sõitsid vabariiklikule kunstilise isetegevuse ülevaatusele. Kõik valimisõiguslikud NSV Liidu kodanikud lähevad valimispäeval valimiskastide juurde, et täita oma kodanikukohust.

2) Kohanimede kokku- ja lahkukirjutamine.

233

Kümned tuhanded tallinlased kasutavad odavat Kohtla-Järve gaasi. Kõrgelt Ontika paekaldalt avaneb avar vaade Soome lahele. Tallinna kesklinnast on võimalik sõita trammiga Kopli poolsaarele, Lasnamäele, Pärnu maanteele ja Kadriorgu. Kaugele on näha Toompea kindlus ühes Pika Hermanni torniga, kus lehvib riigilipp. Ülemiste järve kasutatakse linna veega varustamiseks. Tööstusettevõtetest asub Narva-Jõesuus kalakombinaat. Kirde-Eestis Jõhvi linna lähedal on ehitamisel teine suur briketitehas. Pühajärv asub Otepää rajoonis. Lõuna-Eestis on palju kuplikujulisi mägesid. Sõitsime Pikalt tänavalt Mere puiestee kaudu Võidu väljakule. Oma jalgsimatkal külastasime Tammsaare-nimelist kolhoosi. Linnuteadlased külastasid Saaremaad ning Vilsandi ja Abruka saart. Kaukasuse mäestiku lõunanõlvadel ja Musta mere rannikul asub Gruusia. Nõukogudemaa randa uhuvad Musta mere, Balti mere, Vaikse ookeani ja Põhja-Jäämere veed. Prantsusmaa ja Saksamaa vahel Põhjamere rannikul asuvad kaks väikest ja tihedasti asustatud riiki — Belgia ja Holland. Valgevene kolhoosipõldudel kasvatatakse rohkesti lina.

234

Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt käib Läänemere rannale ja Munamäe metsalt, murult käib lahke Soome lahele? (M. V.) Esimese peatuse tegid ekskursandid Pärnu linnas. Umbes kella kolmeks jõuti Lihula alevisse; öö aga veedeti Hanila koolimajas, kust hommikul sõideti Virtsu sadamasse. Mõne tunni pärast jätkati teekonda juba Saaremaal. Pikem peatus tehti Kaali järve ääres ja Kingissepa linnas. Järgmisel hommikul jõuti Sõrve poolsaarele. Teisel suvel sõideti mööda Tallinna maanteed Viljandi ja Kolga-Jaani kaudu Tartusse. Tagasi tuldi Otepää kaudu, et nautida sealse tüüpilise Lõuna-Eesti maastiku ilu.

Surnumere ja Kaspia mere pind on allpool ookeanide pinda. Suure Munamäe tornist paistab Võru linn ja mõnikord võib näha isegi Petseri kloostri torne. 1957. a. sügisel toimus Leedu NSV pealinnas Vilniuses Balti vabariikide ja Valgevene spartakiaad. Nõukogudemaa moodsad reaktiivlennukid ületavad Atlandi

ookeani umbes viie tunniga. Kurgede parved läbivad Kesk- ja Lõuna-Euroopa, ületavad Vahemere ja jõuavad Põhja-Aafrika randadele. Rühm Eesti NSV kalanduse alal töötajaid sõitis tutvuma Kaug-Ida kalatööstustega. Külastati Vladivostokki, Sahhalini saart ja Kuriili saarestikku.

3) Omadus-, ase- ja arvsõna kokkukirjutamine nimisõnaga.

235

Suure pingutusega suutis ta kõndida keskhommikuni. Terav kirves tegi võimsal käeliigutusel edasi hävitustööd. Ega igaüks sellega küll valmis saa. Ema märkas noorpaari vahel muutust. Teisel kaldal kuuldus hädaldushüüdeid. Imelik on see hilissügis! Tulin isaga kalarannast, kus kalasaak oli väga hea. «Kas teate, kuidas arvutada kuusnurkse hulknurga pindala?» esitas õpetaja küsimuse. Orienteerumine suurlinnas pole selle esmakordsele külastajale kuigi kerge. Igal kolmnurgal on kolm sisenurka, millede summa on kokku 180 kraadi. Tuhanded noormehed ja neiud siirdusid partei kutsel uudismaadele. Mihkel armastas oma väiteid alati kinnitada vanasõnadega. Hea hinne tõstab enesetunnet. Juba varahommikul läksid kaks väikemeest jõe äärde kalaõnne proovima. Kalurid olid sõitnud avamerele kevadisele suurpüügile. Paljusid noortöölisi premeeriti hea töö eest aukirjadega. Noor vedurijuht Aasaleht on tuntud raskekaallane. Pärast maitsvat hapukapsasuppi anti meile veel magussööki.

236

Suurmeister Keres on mitmekordne Nõukogude Liidu maletšempion. Moskvas on tänavate kaupa uusehitusi, nende hulgas palju kõrgehitusi. Turiste huvitab Tallinna ajalooline vanalinn. Suur tükk ajab suu lõhki. Minu vanaisa on juba üsna vana mees. Poolas võeti maa suurmaaomanikelt ja jaotati väikepõllupidajaile. Kergejõustikus võistlesid kaasa soomlased ja taanlased. Meie vanempioneerijuhi noorem vend õpib VI klassis. Suurvesi ujutas üle suured maa-alad Emajõe suudmes. Heino on sirgunud suureks meheks. Meie kool võtab osa vanaraua kogumise võistlusest. Vana treial Kalmus õpetas välja mitu noortöölist. Magustoiduks pakuti kompotti. Noori sõdureid tutvustati kergekuulipildujate uuemate tüüpidega. Mäetippu viis kitsas rada. Koolile muretseti kitsasfilmiaparaat. Ilmar armastab lugeda suurmeeste elulugusid. Noorkarja jaoks ehitati uus laut. Raskekaalus võistles kaasa teeneline meistersportlane. «Järgmiseks matemaatika tunniks võtke kaasa kolmnurgad!» tuletas õpetaja meelde. Poiste enesetunne paranes märksa, kui üle madala võsa hakkas paistma lipuvarras, mille tipus lehvis uhkesti punalipp. Teisepere karjapoiss Antu tuli teatega, et vanaema vajab jällegi abi. Rein nägi, et teise poisi portfell on juba lauasahtlis.

237

Elektrijaam ühistööga.

Juba möödunud aasta südatalvel hakkas Võhula jõe kaldale «Ühistöö» kolhoosi keskuse lähedale saabuma veoautosid ehitusmaterjalidega. Kiiresti kerkisid silikaatkivide, telliste ja metsamaterjalide virnad ning liivahunnikud. Kiires korras löödi lauaja palgiotstest üles väike laoruum, kuhu paigutati tsemendikotid, naelakastid ja mitmesugused tööriistad.

Kolhoosnikute ühise töö tulemusena pidi siia kerkima hüdroelektrijaam.

Ehitustööd algasid maikuu keskel, kui suurem osa põllutöid oli juba tehtud. Eriti agarad ehitustöölised olid kolhoosi kommunistlikud noored, keda abistasid noortöölised šeffkäitisest. Vanade töömeeste juhtimisel kasvasid siin paljudest agaratest noortest vilunud meistrid müüri-, maalri- ja puutööde alal.

Septembrikuu alguseks oli tamm valmis ja Võhula jõgi tõkestatud ning valgeseinaline jaamahoone katuse alla viidud.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäev kujunes pidupäevaks kõikidele kolhoosnikutele. 6. novembri hilisõhtul süttisid «Ühistöö» kolhoosi keskuses, tootmishooneis, kohalikus koolimajas ja rahvamajas ning kolhoosnikute kodudes elektrituled.

238

Olümpiamängudele.

Sellest on möödunud juba tükk aega, kui spordisõbrad kogu maailmas jälgisid sündmusi või tagajärgi XVI olümpiamängudelt, millest võttis osa ka eesti sportlasi.

1956. aasta oktoobrikuu seitsmendal päeval läksime Odessa sadamas 16 000-tonnisele merehiiglasele «Gruusia», millega Nõukogudemaa olümpiameeskond pidi sõitma Austraaliasse.

Väljasõit toimus kesköö. Pisitasa lahkusid kõik laeva kajutitesse, ainult ühel purjesportlasel oli vastupidavust oodata, kuni kõlas ärasõiduvile.

Must meri pole hoopiski must, kuigi Vahemerega võrreldes on ta mitme tooni võrra tumedam.

Teisel päeval hakkas laev õõtsuma ja üks naispere esindajaist jäi merehaigeks. 9. oktoobri varahommikul hakkas paistma Türgimaa rand. Istanbulist läbisõitmisel — linn on Bosporuse väina mõlemal kaldal — kaotasin palju, sest film fotoaparaadis lõppes. Nõuetekohaselt pimendatud laevakajutis uut filmipooli aparaati laadides kaotasin hulga aega.

Saarterohkes imesinises Egeuse meres oli juba nii soe, et võis päris aadamaülikonnas päästepaadis end lõunapäikesest vahetevahel praadida lasta.

Varsti kerkis silmapiirile Egiptuse rannik ja peagi sõitsime Suessi kanali kaudu Punasesse merre.

(E. Puusepa järgi.)

b) Liitarvsõnad.

Kirjutada arvud sõnadega.

239

Tsaari-Venemaa oli põllumajanduslik maa, kus põllumajandusega tegeles $^5/_6$ rahvastikust. Põllumajanduse arvele tuli üle 70% väljaveost ja $^2/_3$ rahvuslikust tulust.

Tsaari-Venemaal oli 367 miljonist hektarist põllumajanduslikust maast mõisnike ja kiriku valduses üle 150 miljoni ha, kulakute käes aga üle 80 miljoni ha. Nõukogude võim andis aga kõik need maad töötava talurahva kätte.

1913. aastal tuli meie maa arvele ainult natuke rohkem kui 2,5 protsenti maailma tööstustoodangust. 1937. aastaks tõusis see protsent ligi 16-le. Viienda viisaastaku lõpul, s. o. 1955. a. ületas aga tööstustoodang 1940. aasta tööstustoodangu 3-kordselt. Tööstustoodangu kasvutempo poolest oleme maailmas esikohal, kuna viimase 35 aasta jooksul suurenes meie tööstustoodang 39 korda. Samal ajal suurenes aga Ameerika Ühendriikide tööstustoodang ainult natuke rohkem kui kaks ja pool korda. NSV Liidus elab rohkem kui 200 000 000 inimest, Hiinas aga umbes 600 000 000.

240

Mullu töötas meie kolhoosides 1085 kombaini, mis koristasid vilja 122 756-lt hektarilt. Pääsmete müügist laekus 1436 rubla. Linnufarmis saadi mõõdunud aastal 26 797 muna. Sinimäe sovhoosis ehitati uus 280 kohaga koolimaja. Meie vabariigis tegutseb 1830 kehakultuurikollektiivi üle 100 000 liikmega. Ametlike andmete kohaselt oli 1. oktoobril 1957. aastal Taanis 4 448 632 elanikku. Raja pikkus maratonijooksus on 42 195 meetrit. Lihula rajooni «Jõe» kolhoosis valmis 225-tonnine silohoidla. Tellisetehas tootis 146 000 tellist üle plaani. 1956. aastal sai Prantsusmaal autoõnnetuste tagajärjel surma 8283 inimest ja haavata 180 614 inimest. «Ühendatud Jõu» kolhoosil oli tänavu juba 530 mesipuud. Mõõdunud aastal saadi igast mesipuust keskmiselt 65 kg. Seega oli mee kogusaak 34 450 kg, mille müügist saadi 850 000 rubla.

c) Liitomadussõnad.

241

Vilde-nimeline kolhoos ostis kaks peaaegu süsimusta tõuhobust. I. V. Mitšurini nimeline kolhoos muutis ligi ruutkilomeetrilise soo viljarikkaks põllumaaks. Kõigile sai kohe päevaselgeks, et Linda ei taha enam olla sabassõrkija. Maanteed palistasid ühelt poolt mehekõrgused paplid, teiselt poolt aga rohkem kui kahe meetri kõrgused vahtrad. Kuulasime raadiost hilisõhtusi uudiseid ja majanduslik-poliitilist loengut. Meie koolimaja taga pargis on mitu saja-aastast tamme. Kirjutasime täna ühesaja neljakümne kaheksa sõnalise etteütluse, homseks on aga pähe õppida kolmesalmiline luuletus. 400-leheküljelist raamatut ei loeta läbi ühe õhtuga. Kuused varjasid ära vilja mitme sülla laiuselt. Juba varahommikul käias Peet kirve tuliteravaks. Loomake oli haletsemisväärses seisukorras. See oli ühel ilusal päikesepaistelisel hommikul, kui meie tuppa tuli noormees. See kõik kiskus ta pilgu teispoolsele kaldale. Meie lõpetame Mardiga kahekesi kõrrekündi; adrad lõikavad kahinal niisket mustjaspruuni kobedat põllupinda ja muld langeb laia paela sarnase läikiva musta ribana eelmisele vaole. Alt võib selgesti näha, kuidas käsivarrejämedune puulatv noormehe raskuse all kõigub. Taevavõlv, mis päeval oli pilvitu ja helesinine, muutub tuhakarva halliks ja tõuseb ikka kõrgemale ja kõrgemale. Keset pikakasvulist noort metsa seisab üksik seemnemänd.

242

Välkkiire liigutusega rebis Jaan enese lahti ja hüppas üle meetrikõrguse lattaia. Koolimaja ümbritseb kolme meetri kõrgune kuusehekk. Koidula-aegne Pärnu oli märksa väiksem kui praegune kuurordilinn. Võru noorte turistide viiesajakilomeetrine jalgrattamatk kestis üheksa päeva. Valga rajooni Vorošilovi-nimeline kolhoos lõpetas esimesena teraviljade koristamise. Kunda jõe kaldal asub mõne meetri kõrgune kivine küngas, kust leiti meetripikkuse haugi luustik. Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Keskkooli õpilased külastasid üleliidulist põllumajandusnäitust. Minu seitsmeaastane õde hakkab käima meie seitsmeklassilise kooli esimeses klassis. Müüja vahetas kümnerublalise kaheks viierublaliseks. Suur pealik tõmbas oma kohvipruunid silmad pilukile ja tegi surmtõsise näo. Seitsmeteistkümneaastaselt oskas ta teha juba igasuguseid mehetöid. Pärast kahe nädala pikkust ootamist võis ta välja sõita. Siis märkasin, et autos istub minu venna moodi mees ja suitsetab pikavarrelist piipu. Kahepäevase matka järel peatusime tee ääres kasvavas tammemetsas, mida ehtis õrnroheline verivärske lehestik. Abja Keskkooli raamatukogusse telliti peale venekeelsete ka veel saksa- ja poolakeelseid ajalehti ja aja-

kirju. Tänavu suvel sooritasime ligi 250-kilomeetrilise jalgrattamatka mööda mereäärseid teid. Massu 7-kl. Kool asub vanaaegses mõisahoones, mida piirab igivanade puudega park. Tee Volgalt Musta merre kulgeb mööda V. I. Lenini nimelist Volga-Doni kanalit. Vaatasime muuseumis Põhjasõja-aegseid suurtükke ja käsirelvi.

d) Liit- ja ühendtegusõnad.

243

Kolhoosis on tänavu kuuskümmend hektarit uudismaad üles haritud. Ülesharitud maa tuli puhastada rohumättaist. Kokkulepitud ajal olid võistlejad täies koosseisus kohal. Jalgpallivõistlust vaadates olin endale märkamatult püsti tõusnud. Andres silus üksikud püstitõusnud juuksed tasaseks. Noore maletaja rünnak ei olnud sugugi halvasti ette võetud. Ettevõetud tööd ei tohi pooleli jätta. Ümberehitatud härrastemajas töötab nüüd seitsmeklassiline kool. Mööda sõitev rong paiskas õhku pika suitsujoa. Kas omnibuss on alles välja sõitmata? Ettekantav deklamatsioon on tõlge hiina keelest. Läbiloetud ajalehti kasutati pakkimispaberiks. Metsas ringi vaadates nägime puude all palju mahalangenud käbisid. Lehed olid puudelt juba ammu maha langenud. Haug oli mitu viidika sugulast ära söönud. Äraloetud munad pakiti sajakaupa kastidesse. Mõnel õpilasel on tõendid veel välja võtmata. Kes andis mulle allakirjutamata töö? Kahjuks pean juba homme ära sõitma. Pioneerimalev oli kooli saalis üles rivistatud. Jõeäärne luht on mitme kilomeetri pikkuselt üle ujutatud. Möödakihutav auto jättis teele paksu tolmupilve. Tuulega oli palju õunu maha kukkunud.

244

Marta istus ema kõrval ja vaatas läbi vaguniakna möödakihutavaid telefoniposte. (E. Rl.) Võrkpallimeeskonnal on esialgne treeninguplaan välja töötatud. Kõvasti kinniköidetud kätega kükitas Meelis taanlaste laagris vankri kõrval. (E. K.) Võistlejad rivistusid täiskiilutud saali ees prožektoritulede valguses. Rahvamaja oli suve jooksul ümber ehitatud ja samblakarva roheliseks värvitud. Töömehed askeldasid lahtivõetud automootori ümber. Hall jänes lippab läbi põõsastiku kuulmatul, nagu mahapuutumata sammul. (E. V.) Laev ei jõudnud välja rabelda ühe laine alt, kui teine juba peale vajus. Küla oli nagu välja surnud. Juulius oli sõjaväeteenistuse läbi teinud, Moskvas kõik metroojaamad läbi käinud ja vene keele selgeks õppinud. Varahommikul, kui mehed olid metsaonnis öö mööda saatnud, asuti teele. Kinnikülmunud jõgede äärde sattudes kütiti ka saarmaid. Neid loomi oli aga hoopis raske kätte saada, sest nad olid üpris erksad ja kavalad.

Kokkupandud vili oli kaotanud kuldse värvi ja muutunud allavoolavas vihmas mustjashalliks. Läbisaetud kask vihises õhus ja langes vastu maad. Noor mereväelane sööstis ülestõstetud püssiga kahele ründajale vastu. (E. M.) Andmed tuleb kohe edasi anda.

245

Kolhoosnikud olid mõne tunni jooksul kogu heina kokku riisunud. Kokkuveetud vili ootas masindamist. Mõned nõrgemad olid juba alguses maha jäänud. Varsti leidsidki noored matkajad mahajäetud laagriplatsi. Enne kaalumist tuleb kaalukausid tasakaalustada. Alles tasakaalustatud kaaludega võib kaaluma hakata. Isa oli alles tööle minemata. Äraviimata raamatud asetati ülestõstetava kattega varjatud riiulile. Õpetaja lubas äraantud vihikud homseks läbi vaadata ja kätte anda. Virve oli jätnud oma kirjandi kaasa võtmata. Kaupluses müüakse kokkupandavaid toole ja lõigetega kaunistatud pildiraame. «Ülejäänud töö tuleb sul ära teha,» ütles õde vennale. Varsti olidki raamatud ära toodud ja toojad ise koju läinud. Uurisime kaasavõetud varustust ja leidsime, et üks šefi kingitud telk oli maha jäänud. Saatsime Märdi mahajäänud telgi järele. Äraminejad saadeti pidulikult teele. Lapsed õppisid raadiost üleskirjutatud laulu sõnu. Poisid märkasid trepist ülestulevat isa ja jooksid talle ust avama. Kas sul on M. Šolohhovi romaan «Ülesküntud uudismaa» juba läbi loetud? Lodjad olid kaldale tõmmatud ja kummuli keeratud. Keegi ei pannud sisseastujat tähele. Ärge unustage raamatut kaasa võtmast!

246

Õpetaja Saaremäge autasustati palju aastaid kestnud hoolsa töö eest Lenini ordeniga. Rahvast oli kokku tulnud rohkesti. Vajaminev metsamaterjal oli juba talvel üles töötatud ja välja veetud. Kõik palgid viidi ettenähtud kohta, kus nad ehitajaile üle anti. Mäest allaveerev palk jäi maasse taotud vaiade taha kinni. Kokkutulnud kolhoosnikud asusid ettenähtud töö juurde. Raske oli edasi liikuda puude juurtest läbikasvanud ning porilompidesse uppuval teel. Juba sügisel mahasaetud puud olid veel katki saagimata. Üleskeeramata kell oli seisma jäänud. Vello jooksis mööda meid tähele panemata. Nendega ühes ratsutav kümnemeheline kasakatest koosnev salk ronis hobustelt maha. Ta rõivastus väga ettevaatlikult, et mitte üles äratada Fedjat, kes oli vaiba all kerra tõmbunud. Meie tahame igal alal mitte üksi järele jõuda hästiarenenud kapitalistlikele maadele, vaid neist ka ette minna. Pärast mitu päeva kestnud tormi olid puudealused täis mahakukkunud õunu. Hiljem oli ette nähtud korraldada klassiõhtu. Kordasin päheõpitud luuletust. Aino oskab luuletusi hästi ette kanda. Kõikjal lõhnas äsjalüpstud piimast. Päike oli alles äsja tõusnud. Etteütlemine ja mahakirjutamine on ebaausad ja kahjulikud võtted.

247

Pikapeale muutus ta osavamaks. Me vaatame ülespoole. Täna magas poiss imeraskesti. Nüüd vaatas ta teisele poole. Isegi varesed tulevad metsa poolt hulljulget meest vaatama. Mäe alt tõusevad kuused suurte mustade tompudena taeva poole. Karjamaa poolt liugleb mööda sihti tuuleõhk. (J. M.) Mu toon ei olnud mehele meeltmööda. Kõigepealt tuleb mõtelda õppimisele ja alles siis mängule. Vahepeal oli Andres kuidagiviisi välja uurinud, et minna on veel umbkaudu seitse kilomeetrit. Aerudeta paat hakkas pikkamööda pärivett kose poole liikuma. Pioneerilaagris saatsid pioneerid huvitavalt aega mööda. Katkise rattaga auto sõitis aegamööda garaaži poole. Sügisel sajab mõnikord nädalate viisi. Sulgi on võimalik osta ka karbiviisi. Ema ostis naabrilt piima kahe liitri viisi. Sattusin jalgupidi jääkülma vette. Ants jäi paremat kätt pidi okstesse rippuma. Õnnekombel nägi seda möödaminev tööline, kes ruttas talle otsekohe appi. Paljud tervitavad raadio teel oma võõrsil viibivaid sugulasi. Noormees hakkas kallakut teed mööda allapoole minema. Mahla hakkas tilkhaaval ämbrisse nõrguma. Meie ratastel majake oli mattunud lume alla. Niiviisi vaikselt, kuid äkki oligi saabunud meile talv.

248

Kutsikas jooksis ühele poole ja teisele poole, kuid ei leidnud väljapääsu. Vahel komistas ta ettepoole ning lõi millegi vastu oma nina. (J. L.) Noorsõdurid rivistati jaamaesisel väljakul kahekaupa. Poiss teretas kõiki külalisi kättpidi. Noot andis aegamööda järele. Inimesed seisid õues salgakaupa ja jutlesid omavahel. Noormees alustas sõudmist kodu poole. Koosoleku juhataja andis igaühele kordamööda sõna. Kas pean tõesti päevade kaupa siin ümber hulkuma? Pooletollised lauad tõmmati traadiga kümnekaupa pakkidesse. Vidrik jälgis üksisilmi meeste tööd. Põõsas ulatas poisile üle pea. Suured rahu ja sõpruse pidupäevad on seljataga. Tihtipeale tormas ta ülepeakaela kambrist välja. (Fr. T.) Vähehaaval süvenesin oma töösse ja unustasin poisi hoopis. (R. S.) Teisel pool orgu mustas mäeküljel vana lubjaahju kõrge kivikatus. (Fr. T.) Illimar aitas kaasa kangaspuude koostvõtmisele ja jaokaupa väljaviimisele. (Fr. T.) Metsa tagant kerkis esile määratu suur vihmapilv. Päevade viisi sadas tihedat vihma. Brigadiri selja taga seisis harkisjalu pisike poisiklutt. (R. S.) Käsk tuleb täita otsekohe ja punktipealt. Igal pool heliseb kevad. Näita meile kõigepealt oma tööd, siis võid tutvuda ka meie töödega. Tema jutus oli omajagu tõttki. Pikkamööda läheneb kevad ja koos sellega ka ammuoodatud suvepuhkus. Põgeneja jäi oma pikki valgeid juukseid pidi tihedasse võssa kinni. Niiviisi vapralt edasi sammudes jõudsime raudteejaama õigeaegselt.

f) Sidekriips liitsõnades.

249

Oleme Saadjärve Tabivere-poolsel kaldal ja kavatseme siit üle jää Äksi rännata. Meri, madalad kadaka- ja kibuvitsapõõsad — kõik see on mähitud tinahalli uttu nagu pleekimata kangasse. Kuigi tsaari-Venemaa oli suurriik, oli ta sõltuvuses suurtest Lääne- ja Kesk-Euroopa kapitalistlikest riikidest. Toodangu mahult jõudis Moskva-lähine bassein neljandale kohale NSV Liidus. Tekstiilitööstus on NSV Liidu Keskrajoonis esindatud puuvilla-, lina-, villa- ja siiditööstusega. Seal on palju jahu- ja tanguveskeid, või-, tärklise- ja siirupivabrikuid. Kaug-Ida on maa-ala, mis on täielikus ehitusseisukorras. Uuest tehasest Kohtla-Järvel läheb gaas torujuhet mööda Leningradi ja ka Tallinna. Vana-aasta õhtul korraldati rahvamajas karneval. Kahtluse korral tuleb kasutada õigekeelsus-sõnaraamatut. Keskkooli uut maja piirab madal põõsas-aed. Nõukogude kodanike õigused ja kohustused on kirja pandud meie konstitutsioonis. Grupp meie vabariigi ajakirjanikke sõitis 15-päevasele turismimatkale Läänemere-äärsetesse riikidesse. Meie klassis on üks Tootsi-taoline poiss, kes aga jääb Tootsist maha leidlikkuse poolest. Kordasime i-mitmuse moodustamise reegleid ja asendasime harjutuses de-mitmuse i-mitmusega. Kasutasime tõlkimisel inglise-eesti sõnastikku. Aeg-ajalt tormasid ägedad tormi-iilid üle rannamändide. Elulookirjelduses peab muuhulgas olema ära märgitud sünniaasta, -kuu ja -päev. Aino oli kogu pala sõna-sõnalt pähe õppinud.

250

Haaviku taga raiestikul võrsus selline haava-, paju- ja kasetihnik, et kohati oli raske läbi pääseda. (O. T.) Sügissuve varahommik oli kaste- ja udurikas. Katse- ja kontroll-lappideks valitud maa-ala tuleb väetada juba sügisel. Lühiajalised sademed ei tohi takistada õigeaegset viljakoristamist ja -peksmist. Lauristininimelises kolhoosis asuti uute karjakoplite rajamisele. Õpiku lõppu oli lisatud vene-eesti sõnastik. Omnibuss tegi peatuse väikeses maa-alevikus. Luiged sõudsid edasi-tagasi ja häälitsesid aeg-ajalt valjult. (O. T.) Mägede nõlvadel kasvavad tihedad tamme-, pöögi- ja kastanimetsad. Jää-äärne vesi kihises ja kobrutas, ajades üles mullikesi. Kell kuus lõpetati töö ja labidad-kirved laoti vankritele. Korv- ja võrkpalliväljaku valmimise järel asusime kurni- ja tenniseväljakut rajama. Härjatallis töötades ei tundnud ta argi- ega pühapäeva vahel vahet. (E. Kn.) Sepikoda oli ainus maja, kust vahetevahel kostis lauluhäält. Vanamees popsutas pikavarrelist plekk-kaanega piipu. Maja ümber istutasime ilupuid ja -põõsaid. Pioneeride 100-liikmeline lastekoor esitas sütitavaid laule. Külanõukogu korraldab kodanike sisse- ja väljaregistreerimist. Metsaülem kavatses läbida Käänisjärve-äärsed segametsad. (O. T.)

«Pidage meeles,» ütles õpetaja, «et liide -line liitub alati täishäälikule.» Otsisime õpikust lik-liitelisi sõnu. Grupp nõukogude turiste külastas Lääne-Saksamaad, Prantsusmaad ja ka mõningaid Lõuna-Euroopa maid. 4-nädalaselt ekskursioonilt jõuti tagasi alles juulikuu keskel.

g) Kokkuvõte liitsõnast.

251

Kooliraha.

Ühel veebruarikuu õhtupoolikul tuli Arno ootamatult koju. Keegi ei teadnud teda oodatagi, sest alles nädalapäevad tagasi oli Peeter ise linnas käinud ja poisile kuutagavara kuivatatud kala, leiba ja muud vähest toidupoolist kohale toimetanud. Peetri vanaonu Kristjan, sadama öövaht, kelle juures Arno elas, oli lubanud endistviisi toasoojuse ja lambivalguse eest muretseda. Nii oli see olnud kolm aastat, sestsaadik, kui Arno linnas koolis käis. Arno väljavaated olid ikka kõige paremad: ta oli esimene õpilane klassis ning lootis nagu varemgi õppemaksust vabastamist, sest tema eest seisis õpetaja Pärtel nagu tugi.

Peetergi tundis õpetaja Pärtlit, seda pikakasvulist mustade juuksekahludega meest. Aastat kümme tagasi oli õpetaja Pärtel pidanud tööliste kultuuriühingus loenguid Darwinist ja tema arenemisõpetusest.

Arno sisse astudes aimas perenaine Liis esimesena, et pojaga on midagi paha juhtunud. Kõik justkui ootasid midagi, sellepärast ütles Arno ise:

«Saadeti koolist tulema. Sel aastal ei vabastatud õppemaksust ja kel polnud raha kohe käepärast, neile näidati ust.»

(O. L.)

252

Töö ajaloost.

Tuhanded sajandid lahutavad kivinuga tänapäeva masinaist, sest täiuslikumad tootmisvahendid on loodud alles viimase kahe sajandi kestel. Kui hakkaksime üles kirjutama seda ajalugu, pühendades igale sajandile vaid ühe lehekülje, saaksime soliidse raamatukogu kahekümne tüseda köitega, kusjuures igas köites oleks viissada lehekülge. Aga millega on täidetud need kakskümmend köidet? Tööga.

Kuid alati on inimene teinud tööd üksikute jõukate kasuks: muistsel ajal orjapidajaile, keskajal feodaalisandaile, uusajal aga mõisnikele ja vabrikantidele. Seepärast siis töö, mis on loonud

kõik rikkused ja hüved, on olnud ise põlatud ikkeks, milleks sundis orjapidaja piits ja peremeeste vägivald.

Inimkonna tõeline ajalugu algab sellest ajast, kui töö vabastati sundusest ja vägivalla ahelaist. Selle tõelise ajaloo esimesed leheküljed on pandud kirja sel maal, mida me kõik tunneme. See maa on Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit, meie kodumaa, kus on lõplikult likvideeritud ühe inimese ekspluateerimine teise poolt. Sel maal töötavad inimesed ja loovad õnneküllast elu iseendale, kogu ühiskonnale.

253

Lahkumine kodust.

Pilvist vajus siidpehmeid lumehelbeid külavaheteele, väljade valgeile palakaile, katuseviiludele ja püstkoja ritvadele. Vanad kuused õuede ümber ja tänavaotstel, üksikud ja sagarais, korjasid aeglaselt hõljuvaid helbeid oma väljasirutatud kätele ega pillanud maha.

Noor naine, punasega tikitud linik peas, kollasega äärestatud valge sõba õlgadel, astus aeglaselt pehmes lumes edasi, külast välja, kolmeaastane poisike käekõrval. Nägu oli tal nutust laiguline, silmalaud verevad, huuled kinni pigistatud.

Poisike sirutas käe karusnahksest käisest, laskis valgeil helbeil peopesale langeda ja pigistas siis sõrmed naerdes kokku. Aga pilku vargsi ema poole tõstes tõmbus temagi nägu nutule ja ta küsis värisevi huuli:

«Kuhu me läheme?»

«Koju, uude koju,» vastas noor naine tasa, et nutt ei pääseks valla.

Oli aeg enne keskpäeva. Vastu tuli mõni metsastaja, vibu õlal, noolekimp ja väike tapper paremal nahkvöö vahel. Tuli vastu mõni kohmakalt riietatud naine, minnes külasse tuld otsima, mis öösel oli koldes kustunud. Tuli vastu mõni sepale mineja, nüri kirves, tömp nooleteravik või murdunud odaots käes.

(M. M.)

254

Agarad koduümbruse uurijad.

Klassiruumi seinal paistab silma erepunane loosung «Õpime tundma oma kodukohta!» Loosungi all pikal laual näeme palju huvitavaid esemeid. Virgad õpilased on kogunud vanaaegseid tarberiistu, riietusesemeid ja dokumente. Põllutööriistadest on välja pandud vikatid, rehad, sirbid, koodid, puuhangud ja külimitud. Ei puudu mitmesugused puunõud: piimapütid, koorekirnud, kannad, kulbid, võikirnud, käsikivid jne. Leidub ka vanaaegseid mööteriistu, nagu viljavakad, küünarpuud ja magasipulgad. Seinal ripub

teomehe varustus: leivakott, punutud märss, silgukarp ja lähker. Kuidas mõisnikud kohtlesid talupoegi, seda meenutavad meile koduloonurgas väljapandud peksupink, vitsad, kupjakepid ja mõisnike ratsapiitsad. Suurt huvi äratavad ka nikerdatud puudega rangid, härjaikked ja puust sadulad. Vanad dokumendid, rendilepingud, seaduseraamatud ja kalendrid — kõik need jutustavad talurahva ülestõusust Mahtras 1858. aastal. Väljapanekuid täiendavad vanemate inimeste mälestused, muistendid, fotod ja pildid teoorjuse ajast.

Suurt agarust on näidanud õpilased oma koduümbruse uurimisel.

«Niisugune koduümbruse uurimise nurk peaks olema igas koolis,» lausub keegi külastajaist.

255

Üle puuviljaaedade hakkas paistma kahekordne telliskivihoone, mille ette oli kogunenud suur hulk edasi-tagasi liikuvaid inimesi. (A. J.) Mõrkja kibedusega lõhnasid pooliti juba üleskistud ja koltuma löönud varaste kartulite varred. (R. S.) Vanamehed rääkisid omavahel tõukoristamisest, rukkikülvist ja viljapeksu järjekordadest. Viletsa lambi valgus ja elava söe leek ei paista ometi kaugele. (J. M.) Nugise süda valutab metsade pärast, mille keskel ta oli mööda saatnud kogu oma elu. (O. T.) Vastuseks koosoleku juhataja ettepanekule tõusis kõikjal saalis kätemeri. (R. S.) Nõnda siis sündis, et heinamaalaastamises, kivikorjamises, kraavikaevamises ja isegi aiategemises sõrkis naaber Andrese sabas. (A. H. T.) Meie kooli poisid võtavad osa rajooni koolinoorte suusavõistlusest. Ülalt kuhjavarda kõrvalt paistab ainult naise kirju rätikunurk nagu linnu nokk. Vanasulane teeb poolringi ümber kuhja, võtab sõna lausumata maasse püstilöödud reha ja asub Lainele appi. (R. S.) Metsaülem käsutas kaasakippuvad koerad koju jääma. Õpilane jättis vead ümber kirjutamata. Andmed tuleb anda tunni jooksul telefoni teel edasi. Noor mereväelane sööstis ülestõstetud püssiga kahele ründajale vastu. (E. M.) Läbisaetud kask vihises õhus ja langes pärituult vastu maad. (O. T.) Lõuna poolt kerkis silmapiirile tume äikesepilv. Juba kuuleb Meelis võitluskära enese selja taga, kus kaevu ümber keeb võitlus. (E. K.)

256

Kunstinäitus koolis.

Olev ja Raivo kõndisid aeglaselt saali ülesseatud kunstinäituse ees. Mitmele suurele papptahvlile oli kinnitatud kümneid värvilisi reproduktsioone tuntud kunstnike maalidest. Kõrgel seinal aga rippus pikergune, otstest rullikäänatud paberipoogen sõnadega: «Maalikunst jutustab kahest lapsepõlvest.»

Selle näituse oli korraldanud kooli kujutava kunsti ring.

«Näe!» ütles Raivo ja osutas nende ees silmade kõrgusel olevale kahele pildile. Vasakpoolselt vaatasid vastu kolm kurnatud ja väsinud lapsenägu. Tüdruk ja kaks poisikest vedasid rasket kelku suure, üleni jäätanud toobriga.

Parempoolne maal aga kujutas avarat, tuledes säravat saali. Esiplaanil, punase plüüsiga kaetud tugitoolides istuvad ja vestlevad rõõmsalt erutatud lapsed.

Jaa, selles ei ole midagi ebaharilikku, see on päris tavaline pilt nõukogude laste elust. Kui tihti on Raivogi kontserdil käinud ja vaheajal saalis sõpradega mõtteid vahetanud või äsjakuuldud viise meelde tuletanud.

Nagu aru saades kaaslase mõtetest, ütles Olev äkki tõsiselt:

«Hea, et nüüd enam tsaare ei ole . . .»

(H. P.)

60. Õige sõna või väljendi kasutamine.

257

Ameerika a v a s t a m i n e (leiutamine, avastamine) ja trükikunsti l e i u t a m i n e (leiutamine, avastamine) on tohutu suure tähtsusega sündmused inimkonna ajaloos. Raamatud a s e t s e v a d (asuvad, asetsevad) riiulitel ja kappides. Meie kooli e s i n d a b (esindab, esitab) ülerajoonilistel võistlustel 20-liikmeline võistkond. Meie peame teiste inimeste töövaeva o m a s t a m i s t (omastamist, omandamist) kuriteoks, kapitalistid aga mitte. Peeter e s i t l e s (esitas, esitles) Reinu oma vanemaile. Lõunavaheajal istusid mehed põllupeenral ja a r u t a s i d (arutasid, harutasid) mitmesuguseid töösse puutuvaid küsimusi. Noormees ei osanud uut traktorit k ä s i t s e d a (käsitada, käsitseda, käsitleda). Koosolekul k ä s i t l e t i (käsitseti, käsitati, käsitleti) mitmesuguseid küsimusi. Haigestunud eesti keele õpetajat a s e n d a b (asendab, asetab) praegu ajaloo õpetaja. Kõik pioneerid tellisid e n d a l e (endale, omale) ajalehe «Säde». Raamatud asetsevad riiulil ü k s t e i s e (üksteise, teineteise) kõrval. Faehlmanni muistendis «Koit ja Hämarik» ei saa Koit ja Hämarik t e i n e t e i s e g a (teineteisega, üksteisega) muul ajal kokku kui suvisel pööriööl. Kapitalistlikes maades peavad tööliste lapsed hakkama e n d a l e (endale, omale) juba varakult ü l a l p i d a m i s t (ülalpidamist, ülespidamist) teenima. Maikarnevali ajal toimunud loteriil o m a n d a s (omandas, omas, omastas) Tõnu mitu raamatut ja suure kohvikannu. Sõitsime m ö ö d a (mööda, piki) teed, mis kulges p i k i (mööda, piki) männimetsa. Tule v a h e l (vahel, vahest) ka meid vaatama! Õppige selgeks reeglid ja kirjutage nende j ä r g i (järgi, järele)! Vihmasadu jäi j ä r e l e (järele, järgi). Võõrsil viibivad eestlased tunnevad suurt igatsust o m a (oma, enese) kodumaa j ä r e l e (järele, järgi).

Traktorist pidi töö katkestama, sest paagis oli v ä h e (vähe, pisut, natuke) kütust. Oli nii libe, et oleksin p e a a e g u (pea, peaaegu, peagi) kukkunud. Lohakalt tehtud töö tuleb ü m b e r (ringi, ümber) kirjutada. Pöörduge ü m b e r (ringi, ümber) ja tulge tagasi! N a t u k e (vähe, natuke) aega hiljem jõudis kohale ka naaberkooli e s i n d u s (esitus, esindus). Puudusi tuleb halastamatult a r v u s t a d a (arvustada, arvestada), et need ei saaks korduda. Kaasõpilaste soove tuleb a r v e s t a d a (arvustada, arvestada), mitte aga ainult e n e s e l e (enesele, omale) mõelda.

Õiged külvikorrad e t e n d a v a d (etendavad, edendavad) tähtsat osa v õ i t l u s e s (võistluses, võitluses) suurte saakide eest. Ü k s t e i s e (teineteise, üksteise) j ä r e l (järgi, järel) astusid õpilased kinosaali. Pärast õhtust l o e n d u s t (loendust, loetlust) läksid pioneerid telkidesse. Väino e e s m ä r g i k s (eesmärgiks, sihiks) on õppida matemaatika v õ i (või, ehk) füüsika õpetajaks. Termomeetriga mõõdetakse temperatuuri e h k (ehk, või) soojusastet kraadides. Arno arvas, et v a h e s t (vahel, vahest) on homme ilm parem. Pingsa treeninguga s a a v u t a s i m e ülerajoonilistel võrkpalliv õ i s t l u s t e l (-võistlustel, -võitlustel) esikoha ja o m a n d a s i m e (omastasime, omandasime, omasime) tšempioni austava nimetuse. Kaks kalurit istusid rannakividel t e i n e t e i s e (üksteise, teineteise) kõrval ja h a r u t a s i d (arutasid, harutasid) sassiläinud võrke. Arvo ja Juhan armastasid v a h e l (vahel, vahest) koos pargis jalutada ja päevasündmusi a r u t a d a (arutada, harutada). Tänases eesti keele tunnis k ä s i t l e s i m e (käsitlesime, käsitasime, käsitsesime) i-mitmuse moodustamist. Ainult ühe töö j ä r g i (järgi, järele) ei saa aastahinnet välja panna. Elekter e t e n d a b (edendab, etendab) inimeste elus tähtsat osa.

XX. KORDAVAID DIKTAATE V—VII KLASSI KURSUSEST.

61. Häälikute õigekirjutus.

259

Juba iidsetest aegadest alates on inimene kasutanud tuld soojuse ja valguse allikana. Läksime jalgsi, ent jõudsime siiski õigeaegselt raudteejaama. Meie rajooni kolhoosid andsid juba pärast esimest viljapeksu riigile ligi seitsesada tsentnerit uudserukist ja kümmekond tonni nisugi. Peatselt köitsid möödujate tähelepanu muusikahelid: kultuurimaja orkester oli mängu alustanud. Kaudsed maksud pole silmapaistvad, kuid just nendega koorivadki kodanlikud valitsused töötavatelt kihtidelt mitu nahka. Jüts, naabri

seitsmeaastane poisijõmpsikas, on erakordselt suure kasvuga ja taiplikki. Raudplekki, plekk-karpe, õlgkübaraid, kuldkelli, lupsikuid, saelehti, kardpaela, asbestvõrke — kõike seda ja veel palju muudki võib saada igast külakauplusest. Kooli šeifki võttis osa pidulikust rahvusvahelise naistepäeva aktusest. Meie koolimaja taga kasvab kolm nõtket kuuske ja üks kaskki. Korraldatava ekspeditsiooni koosseisu kuulub üks geoloogki. Agitpunkti seina kaunistasid Karl Marxi, Friedrich Engelsi ja Vladimir Iljitš Lenini portreed, transparendid ning plakatid, laudadel aga oli hulk brošüüre ja žurnaale. Õhtul kuulasime raadiost reportaaži jäähoki sõprusmatšist tšehhidega. Tuul ulgus, rannamännid oigasid ja kaugel ulgumerel võitles laev tormiga. Hubases tares kees vilgas tegevus: mehed harutasid kalavõrke, naised heietasid lõnga, lapsed aga uurisid oma raamatuid ja arutasid kooliuudiseid. Kas leidsite üles noa, mille te metsa kaotasite? Kalurid seadsid püügiriistad korda ja sõudsid järvele. Varsti lasti võrgud vette.

260

Peatselt lõpetame 7-kl. kooli ja jätkame edasiõppimist 8. klassis. Igivanad hurtsikud olid mattunud suurtesse hangedesse, undavad tuuleiilid tõid aga lund veelgi juurde. (J. M.) «Tasuja» kolhoos laskis uudismaaks määratud heinamaalt raiutud puudest valmistada hulga reha- ja hanguvarsi ning okstest ja võsast suure hunniku hagugi. Meie kooli aulas seisab kõrgel postamendil suure vene teadlase, kirjaniku ja luuletaja Mihhail Vassiljevitš Lomonossovi kipsist büst. Veepidu avaral plaažil jätkus prožektorite ja neoonlampide valgusel. Raadio, televisioon, telefon, kino — nendeta ei oska meie oma elu enam ette kujutadagi. Ebasoodsad ilmad takistasid kalapüüki, kuid kalurid täitsid siiski aastaplaani õigeaegselt. Eemalt paistabki juba kõrge hoone ja seal on vist vabrikki. Röntgenikiiri kasutatakse kopsu, mao ja teistegi siseelundite läbivalgustamiseks. Ärge viitke aega liigse jutuga, vaid võtke oma asjad ja asuge kohe teele! Kelgi polnud aega märgata, et kellgi oli seisma jäänud. Kitsarööpmelisel raudteel on auruvedurid asendatud mootorveduritega. Uksest välja astudes leidsime, et meie vana kaskki oli tormis murdunud. Siledal järvepinnal peegeldub õrnu sulgpilvi ja tähtede kuldseid kirju. Meil on nüüd oma võimla ja dušši. Ärge kartke raskusi, vaid ületage need pingsa tööga! Poisid värvisidki koolimaja plekk-katust.

261

Äikesevihm.

Ent siis nagu pahvatas kuskilt välja tuuleiil kui lõhkuv hobune, haaras iidseid puid, tõusis hoogsalt pilvedelegi vastu ning hakkas maruhoona tormama üle luhtade ja metsade. Undasid nõtked

puud, pōōsadki olid kui arust ära. Kōik nōtkus, keerles, viskles, ulgus.

Juba langesidki esimesed piisad kuumusest ōhkuvale maale. Pilvede tuhkjashall müür oli kerkinud taeva keskele, selle lai mustjas serv kiirgas ja sätendas tule kollaste leekidena. Ent siis kadus päike mustendava müüri alla ning ōhtu sünge hämarus nagu astus üle maa. Vaid kauged kingud ja oruservgi helendasid veel hetkeks. Kōuemürin lähenes kiiresti. Tundus, nagu oleks keegi raudse vankriga sōitnud üle taeva. Juba hakkaski vihma sadama.

Peatselt langesid veejoad kui lahtilastud koskedest. Kohe hakkasid tekkima kiired nired, mis jōudsalt vagusid ajasid, liitusid, laienesid ja nagu kündsid enesele sänge, sulistadeski juba kraavides ja lohkudes. Rasked piisad, pōrgates vastu maad, killunesid nagu kuldseks tolmuks. Maa aga hingas ja elas. Ta imes endasse ahnelt vihmavett. Seda neelasid närtsinud taimed ja loomadki.

262

Endel kontrollis enne magamaheitmist homset tunniplaani ja asetas vajalikud ōpikud koolikotti. Meie füüsikakabinetti täiendati moodsate aparaatidega. Pealinlaste jalgpallimeeskond mängis staadionil kaks matši. Kevadel sooritame jalgsimatka Otepää kōrgustikuga tutvumiseks. Tuuleiil raputab lumehelbeid hangedele. Ädalheina saab kasutada silo valmistamiseks. Ümbruskonna elanikud võtsid hoogsalt osa uue hüdroelektrijaama ehitamisest. Meie kooli noored naturalistid tutvusid Paasvere metsade ürgse loodusega. Minia asus elama meiega ühte majja. Rahvatantsijad tantsisid lōpuks «Viru valssi». Härjavärss kippus vägisi üle aia hüppama. Jōudsalt areneb «Ühistöö» kolhoosis taliviljakülv. Uudseleib on neil ammugi laual. Valsihelidele vastas kaugusest tüdrukute laul. Poisid leidsid lōpuks soodsa platsi jalgpalli mängimiseks. Tüdrukudki võtsid osa väljaku korrastamisest. Kuula, kuis koplis kohavad iidsed tammed! Ekskavaator lükkas oma kopaga ettesattunud puu maha. Bensiini- ja piirituseaurud süttivad kergesti põlema. Aino võtab kapist mapi ja ruttab muusikakooli. Teel satub ta kokku korstnapühkijaga.

62. Sõnavälde. Astmevaheldus.

263

Kolhoosi uudismaal kasvas kōrge rukis, milles ōitsesid taevassinised ja violetsed lilled. Siin polnud enam midagi võimalik ette võtta: peaaegu kōik kodarad olid katki ja pōiadki kōveraks tōmbunud. Künkliku põllu kündmine hobustega oli vaevarikas, traktorile ei teinud see aga mingeid raskusi. Karksi künklikku

maastikku külastab igal aastal hulk ekskursante, kes imetlevad siinse looduse kaunidust, millele aga kohalikud elanikud ei pööra kuigi suurt tähelepanu. Need, kes kasvavad üles töökas õhkkonnas, hindavad ja armastavad tööd. Orkester mängis lõppvalssi ja linlased ning nende külalised šeflusalusest kolhoosist hakkasid hüvasti jätma. Salkkond noori peatus purskkaevu juures, kus vesi piklikkudest avadest välja purskus, ja suundus siis rahvamaja poole. Kõik nõukogude inimesed töötavad pingsalt, et homne päev oleks kaunim, kui oli tänane. Külm dušši poleks saanud paremini karastada, kui seda tegi soolane jahedusest õhkuv merevesi. «Kas sa tõesti ei saa mind abistada sel ajal, kui mul tuleb ema asemel kodus talitada?» küsis õde vennalt. Kuku sa, kägu, kuldalindu, häälitsele, hõbenokka!

264

Õhtu mähkis heina- ja karjamaad, koplid ja väljad terashalli raudkülma uttu. Ehkki sadas vihma, oli õhk soe ja tuul paitav ning pehme. Täpsust ja puhtust — seda pidage ikka meeles — hoidke alati kõikjal! Meie kirjanikud ja kunstnikud vaatlevad elu lahtiste silmadega, et kajastada oma teostes aktuaalseid probleeme. Autojuht lülitas süüte välja, lukustas autoukse ja sammus trepist üles. Toompea nõlvakult ja Patkuli trepilt avaneb kaunis vaade vanale Tallinnale. Ähvardavad pilverünkad kerkisid taevasse ja varsti hakkas langema jämedaid piisku. Kopli taga liivakünkal kasvab mitu jändrikku mändi. Kolhoosnikud vedasid auklikule teele jämedat kruusa. Päästekaatrid sõitsid mäslevale merele ja päästsid hukkuvad kalurid. «Tee see tass ka puhtaks,» ütles ema Ennule, «kust sa mee ära sõid!» Rauamaaki, sütt, kulda, vaske, apatiiti — seda kõike leidub meie sotsialistlikul kodumaal. Ja kui Meetalt oleks küsitud, kuidas küll kasvas üles selline jõumees, oleks ta vastanud: «Hakka kümneaastaselt adrakurest kinni, niida paljaks Koordi valla suurune luht, joo rohkesti hapupiima ja sinust saab samasugune!» (H. L.) Õppige tundma liiklusmäärustikku, olge ettevaatlikud liiklemisel teedel ja tänavail — nii väldite raskeid liiklusõnnetusi. Vabrikust kostis masinate monotoonne mürin, mis segunes pargist tulevate marsihelidega.

265

Lõkke ääres.

Päike hakkab juba horisondi taha kaduma. Ruttu püstitatakse telk ning tuuakse metsast mitu sületäit lepa- ja kuuseoksi. Kuuseoksad magamiskotina vetruvad hästi ega lase maapinnast rõskust läbi. Matkajad tõmbavad telgi ukse ette marlitüki: nüüd ei pääse sääsed und häirima.

Lõkke jaoks tuuakse metsast kuivi oksi, sest toored oksad ei

sütti kergesti. Lõke süüdatakse mõni meeter telgi ukseavast eemal, et vältida tulekahju. Kogu aeg on vaja pingsalt jälgida, et tuuleiil ei saaks suitsu ja sädemeid telgile kanda. Pioneeridel on palju võtteid, kuidas teha lõket, mis põleb hommikuni.

Noored matkajad istuvad ringina ümber leekide. Praksudes põlevad raod, sädemeid tõuseb kõrgele ja suits otsib endale vääneldes kaskede ja kuuskede vahel teed. Ringi vaadates märgatakse, et kaugemail künkail süttib teisigi lõkkeid. Matkalõkked ja hubane vestlus sõpradega jäävad kauaks meelde.

Ümbrus pimeneb ja jutud lõpevad: on aeg puhkama heita. Määratakse kindlaks tulevahtide järjekord ning peatselt kostab telgi valge katte alt rahulikke hingetõmbeid.

63. Vormiõpetus.

a) Üld- ja pärisnimed.

266

Eesti NSV Haridusministeeriumi otsusega 1. septembrist 1957. a. muudeti Rapla rajoonis Juuru alevikus asuv Juuru 7-kl. Kool keskkooliks, kusjuures esialgu alustas tööd 8. klass. L. Koidula nimelise kolhoosi töötajad sõitsid laupäeval Tartusse, et vaadata teatris «Vanemuine» Boris Kõrveri operetti «Ainult unistus». Kõik Varbla kooli pioneerid tellisid uuest aastast enesele ajalehe «Noorte Hääl» ning ajakirja «Noorus» või «Pilt ja Sõna». Pidulikul aktusel, mis korraldati naistepäeval, anti «Sangari» kolhoosi parimatele karjatalitajatele kätte kõrged autasud: ühele Tööpunalipu orden ja teisele medal «Eeskujuliku töö eest». Gruusia NSV, mis asetseb Taga-Kaukaasia kesk- ja lääneosas, on üks ilusamaid Nõukogude Liidu vabariike. Üleliidulise kuulsuse on omandanud gruusia tee ja mitmesugused tsitrusviljad, mida kasvatatakse peamiselt Gruusia lääneosas Musta mere ääres. Kõik Nõukogudemaa üliõpilased peavad omandama marksismi-leninismi kursuse. See aitab õigesti orienteeruda elus, nõukogude ja kogu maailma kultuuri ja poliitilise elu küsimustes. Eesti ja vene rahva ajaloolised sõprussidemed olid määrava tähtsusega ka meie kirjanduse arengus.

267

Põline võitlus.

Väljapaistvaks sündmuseks eesti rahva põlises võitluses saksa orjastajate vastu on Jüriöö ülestõus, mis algas 1343. a. jüripäeva ööl. Ülestõus algas Põhja-Eestis ja levis kiiresti üle kogu Eesti-

maa. Sellele tähtsale sündmusele on pühendatud Bornhöhe jutustus «Tasuja» ja Sinkeli romaan «Musta risti ikke all».

Ülestõus nurjus, kuid eestlaste vabadusiha ei kustunud. Korduvalt puhkesid ülestõusud saartel, Pühajärvel, Tartu- ja Virumaal, Mahtras jm. Kõik need vabanemiskatsed suruti aga sakslaste või tsaari vägede poolt maha. Polnud veel töölisklassi ega ta juhtivat väesalka kommunistlikku parteid, kes oleks rahva võidule viinud.

Alles siis, kui tekkis töölisklass ja eesti töölised hakkasid ölg õla kõrval võitlema vene seltsimeestega bolševike juhtimisel, omandas võitlus organiseeritud ilme ja saavutati edu.

Lõplik võit saksa orjastajate üle saavutati aga Suures Isamaasõjas, kus eestlased võitlesid koos teiste NSV Liidu rahvastega Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei juhtimisel.

Tänu vennasvabariikide omakasupüüdmatule abile võitleb nüüd ka eesti rahvas kommunismi võidu eest meie Nõukogude kodumaal.

b) Mitmesuguseid käändevorme.

268

Reedel, 11. oktoobril külastasime Pärnut ja käisime ka teatris vaatamas E. Vilde komöödiat «Pisuhänd». Talle jäi meelde: vanake oli kaheksakümmend viis aastat vana, tal olid pruuni värvi püksid ja must pintsak. Kunstnik oli olnud pikka kasvu, pruunikat värvi juustega, pikliku näoga mees, kelle vanuseks võis olla umbkaudu viiskümmend aastat. Marjulised hüppasid mättalt mättale, vältides mätastevahelisi taimkatteta laike ja põhjatut pori. Köögist hakkas kostma hommikusi hääli: padade ja pottide tõstmist, taldrikute klõbinat, tule praksumist, ema rutakaid samme. Pesumaja vajab kaht osavat triikijat ja puhta pesu väljaandjat. Mängivad tüdrukud kuulsid äkki lepikust kerget kahinat ja nägid arglikku hirve puude vahelt välja vaatavat. Mõlemal pool tänavat seisid moodsad kahekorruselised majad. Ilm läks pimedaks ja jämedat vihma hakkas sadama. Vaid mõned tuvid jalutasid madalatel katustel. Vares istus kaevulingul ja vaatas mõttes üle rõukude ja lagedate väljade. (Fr. T.) Kümnete verstade kaupa venis metsik laas pimedate padrikute ja sammalsoodega, kuhu suuremad loomadki ligi ei pääsenud. (Fr. T.) Kevaditi korraldatakse rajoonides mitmesuguseid näitusi ja võistlusi. Tänavail liikus igasuguseid inimesi: mudilasi ja õpilasi, noori ja vanu, mehi ja naisi.

269

Näitusel nägime puhtatõulisi veiseid ja hobuseid, lambaid, sigu, kanu, kukki ja veel paljusid teisigi koduloomi ja -linde. Suu-

rimaisse hooneisse ja ilusamaisse kortereisse paigutati elama paljulapselised perekonnad. Edasipüüdlikele ja töökaile noortele on avatud kõik teed. Kaunimad lilled, magusamad marjad — need viib ta oma emale. Meie Nõukogudemaa on võimsaim, ilusaim, tugevaim ja rikkaim maa maailmas. Kolhoosnikute ja traktorijaamade töötajate ühised pingutused kandsid vilja: kevadkülv lõpetati õigeaegselt. Kolhoosi tootmishoonete taga laius künklik karjamaa, kus madalate kadakate vahel kasvas ka üksikuid jändrikke mände. Külalised imetlesid noorte kunstnikkude (kunstnike) akvarelle. Taevas oli tuhkhallides madalates pilvedes. (Fr. T.) Selged ja päikesepaistelised ilmad püsivad juba teist nädalat. Uute majade laiadest akendest avaneb vaade avarale väljakule. Mehed istusid koos ja puhusid juttu kõikidest võimalikkudest asjadest. Kõikjal valitses pidulikkus. Tüdrukutele õpetati talvel õmblemist. Nüüd võib igaüks endale ise põlle või kleidi õmmelda. Laoplatsil võis kõikjal näha küttepuude, mitme meetri pikkuste palkide, lühikeste pakkude ja laiade ning kitsaste laudade virnu. Kolhoosnikud parandasid koplit ja karjamaad piiravat tara. Noored naturalistid korraldasid õppekäigu põldude taga laiuvasse suurde laande.

c) Mitmesuguseid verbivorme.

270

Tuulutatagu eluruume, vahetatagu tihti pesu, pestagu end sageli, puhatagu ja söödagu mõõdukalt, karastatagu keha, võimeldagu, siis pole haigestumist karta. Siin-seal nähti mõnd hilinenud kolhoosnikut heinamaa poole ruttavat. E. Vilde nimelises kolhoosis töötatakse virgalt, sest tahetakse saavutada õigus osavõtuks põllumajandusnäitusest. Müüja ei suutnud kõiki hommikul toodud räimi ära müüa, sest kauplus asus kõrvalises kohas, kus möödakäijaid oli vähe. «Arvan,» ütles õpetaja, «et sul tuleb keeleõpetusega rohkem tegelda, sest sa teed raskeid õigekirjavigu.» Tuleb hoolikalt kaaluda, millisesse õppeasutusse astuda, sest järelemõtlematu valiku tagajärjel pettutakse hiljem sageli, kuid siis on tehtud viga juba raskem parandada. Puudused olgu kõige kiiremas korras likvideeritud ja hoone tähtaegselt ekspluatatsiooni antud! «Olgu tervitatud kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus!» hüüdis kõneleja kõnet lõpetades. Püüdke ka teie oma vigu parandada ja paremini töötada! Ärge laiselge ega logelge kibedal tööajal! Vaadake, maitske ja veenduge, et kaup on tõesti hea! Aeg-ajalt nähti mõnd inimest uksele ilmuvat ja jälle kaduvat. Peab selgitama, et rohkem ostetaks ja loetaks raamatuid, rohkem tellitaks ajakirju ja ajalehti. Virgul kootakse, õmmeldakse, heegeldatakse, tikitakse; seal pestakse, rullitakse, triigitakse. (E. V.)

271

Tuleb õigesti kasutada aega, kui tahetakse midagi saavutada. Need küsimused tuleb koosolekul läbi arutada ja lõplikult lahendada. Kiirustades ei saavutata häid tagajärgi. Teiste juttu ei ole viisakas katkestada. Tuleb säilitada külma verd ja mitte lootust kaotada. Etenduse ajal ärgu krabistatagu kompvekipaberitega ega loobitagu neid põrandale! Ärgu õpitagu ega kirjutatagu pimedas! Ärgu tarvitatagu bensiini või petrooleumi puude süütamiseks! Lapsed, rutake kohe klassi! Tulge siia, vaadake ja veenduge! Korrastatagu kiiresti koolimaja ümbrus ja liivatatagu teed! Ärgu keegi pahandagu ega haavugu, vaid asugu kohe tööle! Kõneldagu aeglasemalt ja hääldatagu sõnu selgemini! «Minu pärast ei maksa sul muretseda,» sõnas poeg lahkudes. Remonditud ruumides olid põrandad veel pesemata, remondimaterjalid ära viimata ja värvgi seintel kuivamata. Meie kooli seinalehes avaldatakse palju huvitavaid kirjutusi. Sügisel pannakse kartulid kuhjadesse. Kuhjad kaetakse õlgede ja mullaga. Talvel kühveldatakse kuhjadele veel paks kiht lund. Nõukogudemaal ehitatakse uusi linnu, kaevatakse kanaleid, rajatakse kaitsemetsi, aretatakse uusi taimi ja tehakse muudki rahva hüvanguks. Õnnitlesime saabunut ja juhatasime ta temale määratud ruumidesse. Hillar ütles, et Leida ei kartvat pimedas koju minna. Varsti nägimegi teda koju ruttavat.

64. Sõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

272

Nõukogude ajakirjandus kasvatab rahvamasse marksismi-leninismi ideede vaimus ja koondab töörahva paljumiljonilisi hulki partei poolt püstitatud ülesannete lahendamisele. «Meie kodumaa esimene suur elektrifitseerimisplaan,» jutustas füüsika õpetaja, «on välja töötatud suure Lenini poolt.» Vana-aasta õhtul kogunesid Tammsaare-nimelise kolhoosi noored punanurka, et ära saata seljataha jäänud vana ja vastu võtta uut aastat. Rühm meie teatritegelasi ja Tallinna Kultuuriharidusala Kooli õppejõude sõitis Moskvasse, et tutvuda sealsete teatrite tööga. Grupp maarahvamajade ja raamatukogude juhatajaid sõitis 10-päevasele ekskursioonile Läti NSV-sse, et tutvuda vennasvabariigi kunsti- ja kultuurieluga. Mahajäetud metsalagendikule, siiapoole suurt turbaraba, mida aastate kaupa olid külastanud vaid metsloomad, ilmusid äkki töömehed. Peagi olid puud lagendiku ümber maha raiutud ja juurdepääsuteed rajatud. Kõikjalt kostis eesti- ja venekeelset juttu. Varsti jõudsid kohale ülestõstetud koppadega ekskavaatorid, mis hakkasid soopoolsele servale rajama hiigelsügavat süvendit elektrijaama hoone jaoks. Bensiinijaama ees seisid järjekorras mõned veoautod ja sõiduautod ning kollakasroheline külg-

korviga mootorratas. Pehmelt kahele poole kõikuva ja rööbaste jätkukohtadel nõksuva magamisvaguni soojas kahekohalises kupees seisis reisija. See oli varakult kiilaspäiseks jäänud keskealine mees. Reisija vaatas tähelepanelikult higiga kattunud vaguniaknasse.

273

Õhtul kogunesid Koidula-nimelise kolhoosi noored raamatukogusse, et tutvuda uudiskirjandusega. Kohtla-Järve, Eesti NSV põlevkivibasseini keskuse ümbruses asetsevad meie tähtsamad põlevkivikaevandused. Jälgisime televiisorist jalgpallivõistluse ülekannet Leningradi keskstaadionilt. Meie vabariigi koolides õpitakse peale emakeele ka vene keelt. Vaikselt langeb lumehelbeid kivikõvale maapinnale. Uues universaalkaupluses müüakse mitmesuguseid peakatteid ja moodsaid triiksärke. Paarikaupa rivis suundub väike salk tüdrukuid pioneerilaagri kõrgest väravast välja. Äkilised tuulehood sundisid teda ettepoole vimma tõmbuma. Selge, et katkitallatud katus oli lume- ja vihmaveed salvenurka nõristanud. (M. R.) Tagaajajate seas olid ka Jüri ja Päärn. Atla poole minev kaskedega piiratud puiestee pakkus nüüd kummalist vaatepilti. Nende kannul ja osalt nende seas vehkisid plehkupannud soldatid. Nende järel jälle tormasid talupojad, kes olid soldatid pagema löönud ja neid nüüd kaigaste ja vemmaldega taga ajasid. (E. V.) Meie kooli õpilastele meeldib töötada «osavate käte» ringis. Pühadevaheajal käisin pioneeride majas korraldatud noorteõhtul. Ka meie kooli direktor võtab osa koosolekust. Minu vanema venna tütar õpib instituudis.

274

Männikus.

Nagu roheline linapõld laotus mu ees laiali ühetasane noor männik, kuna kaugel tagapool allaveerev päike vajus kõrge metsaparda taha.

Kui istusin kollasekooreliste mändide hulgas, tulid mulle meelde sajad mälestused. Vanad mälestused on samasugused kui endised head sõbrad: sa võtad nad vastu nagu kallid külalised heameelega ja elad läbi ilusaid lugusid endistest aegadest.

Istusin mäeveerul vanade mändide hulgas, mille külgedel olid suured lõhed. Õhus tundus meeldivat vaigulõhna. Mu ees oli lage, mööda mäekülge allaviiv tee, mida mööda lapsed teevad kive alla lastes piksemürinat. Teisel pool küljel on äravõitmata kindlused, mille peale tormijooksul vaenlased valavad ilmaaegu verd.

Mind äratas mu minevikumõtetest kuiva oksa praksuv murdumine. Haljaste mustikavarte vahel looklevat jalgrada mööda tuli minu poole vana mees. Ta järel käis poisike, kes vahetevahel

lõi vedrutava männijuurega vastu puude külgi. Neil mõlemal olid seljas männijuurte kimbud, mille küljest ei olnud veel pudenenud healõhnaline kollane liiv.

(J. M.)

275

Poolsaare tippu oli kogunenud mõnikümmend inimest. Need olid kõik eraisikud, relvadeta inimesed: mehed, naised ja lapsed. Igaüks neist kandis mõnd kompsukest või kohvrit, kuhu rutuliselt olid pakitud esimesed kättejuhtunud esemed. Mõned kandsid kätel mantleid või üleriideid, nagu oleksid nad välja jooksnud põlevatest majadest. Pikk, lahtiste kuuehõlmadega mees oli tulnud käsikäruga. Seal lamasid läbisegi koormas kokkukõidetud riidepuntrad, toidunõud, mitmesugused tarvilikud ja mittetarvilikud asjakesed. Koorma otsas seisis kast puusepa tööriistadega. Nähtavasti oli mees ehitusmeister, kes ei raatsinud oma tööriistu maha jätta ja oli need veel viimasel silmapilgul riietekuhja otsa tõstnud.

Käru kõrval seisis viie-kuueaastane tüdrukuke, hallitriibuline kass süles.

«Isa, kas laev ei võtagi meid peale?» küsis ta vihiseva tuule käes õlgu koomale tõmmates ja triibulise kassi turja silitades.

«Ei võta,» vastas mees süngelt. «Laev istub sabapidi kinni.»

Osa inimesi oli oma kompsukesed jälle kokku korjanud ning hakanud tagasi linna poole liikuma. Teine osa seisis ikka veel kahevahel olles paigal.

(E. M.)

65. Lauseõpetus.

276

Ta hakkas arstidelt, õdedelt ja kaashaigetelt pärima mitmesuguste esemete venekeelseid nimetusi. (E. M.) Jää kestma, Kalevite kange rahvas, ja seisa kaljuna, me kodumaa! (J. Sr.) Töös huuga, tehas, vili, nurmel vooga, sirp, lõika, alasile, haamer, löö! (J. Sr.) Veelgi rohkem kui varem tõusis inimese, uute masinate looja ja peremehe osatähtsus. Oktoobrirevolutsiooni aastapäevale pühendatud aktusel esitati laule, deklamatsioone ja lühinäidend «Juhtum staadionil». Turistid külastasid ka Gruusiat, Turkmeeniat ja Armeeniat. Seal ootabki mind väike tüdruk, minu sõbratar, et koos kooli minna. Uue kraavi ja piirikraavi vahel seisis loodheinamaa, mida Pearu oma kätega oli laastanud ja silunud. (A. H. T.) Talv paugub õues, puud on valge koorma all; Peipsi ei kohise enam. (J. L.) Loorbereil on kardetav magada:

nad uimastavad. Mäletan ainult veel, kuidas kindel pind jalge alt äkitselt kadus ja süsimustad lained meie peade ümber kokku lõid. (E. V.) Artell «Tubli Töö» vajab kingseppi, kes oskavad valmistada ka uusi meeste ja naiste jalatseid, ning rätsepaid. Pudelid, mis ta kohe, kui ta siia tuli, oli taskuist ja põuest välja võtnud, seisid tema kõrval. Ta lahkus ettevaatlikult asemelt, et kaaslase und mitte segada, ja viskas puid tulle. (E. M.)

277

Tuleta meelde, Mihkel, oma eilne lubadus! Laeva oled sa, Juhan, hea teinud. Mehed, jätke kartulid sinnapaika ja hakkame minema. Mis mulle jutustad, koidiku tuul? Maanteed mööda tuli lähemale Kristjan Lible, Paunvere kiriku kellamees. (O. L.) Ümber pöördudes nägi Mare Vanaõue Mihklit, laevameistrit, sepikoja uksel seisvat. (A. Ht.) Sakkeuse, Kaugatoma kolmanda kaupmehe poeukse kell kippus vägisi roostetama. (A. Ht.) Ja siis nägi ta järgmise prao vahelt, et seal oli veel kolmaski osaline: rohekas mundris, kongis nina ja ruugete, nooltena üleskäänatud vurrudega mees. Nüüd nägi ta sedagi: pikk mustaverd mees, erarõivais, kaabu viltu silmile kistud. (Fr. T.) Männisalu veski seisis sõjast saadik, ta remonditi alles aasta tagasi, ja ka siis ainult saekaatri osas. (O. T.) Just tule ääres lamas pikakasvuline võitleja, püss vastu rinda surutud, ning magas. Kui avar oli siit vaade: ühel pool metsade kauge sina, teisel mõisa punakatused puude keskel, all järve tinahall pind. Ja siis selgus talle: see oli kiri. (Fr. T.) Aino avas ukse ja hüüdis: «Tüdrukud, auto saabus!» Neli andjat, neli kandjat, kaks näitajat, kaks koeratõukajat, üks parmupiits? Mets taganes paiguti tee äärest eemale, siin ja seal haljendasid oraseribad. Laul ja hõisked vaikisid, kostis pilkavaid hüüdeid, naeru ja vaenulikku nurinat. (M. M.) Ta sammus aina edasi, kõver kepp käes ja lauluke suus. Vahetevahel püüdis ta sellest juttu teha oma mehega, aga sellel ei olnud mingit tagajärge. (J. M.)

278

Hiire väimees.

Elas kord hiir, kes tahtis oma tütrele kõige kangemat meest maailmas. Ta läheb päikese juurde ja ütleb:

«Sina, päike, oled maailmas kõige vägevam. Võta mu tütar endale naiseks!»

Päike vastab: «Eksid, hiireke, on veel minust kangemaid: tuleb pilv, katab mu kinni ja ma ei saa enam kedagi soojendada.»

Hiir näeb pilve ja küsib: «Kas sina oled kõige tugevam maailmas? Võta, pilv, mu tütar endale naiseks!»

Pilv vastu: «Ei ole mina, pikksaba, kõige tugevam: tuleb tuul, ajab mu laiali ja mind ei olegi enam.»

Läheb hiir tuule jutule.

«Sina, pilvepuhuja, kui oled kõige vägevam maailmas, tule mulle väimeheks!» sõnab hiir tuulele.

Tuul lausub, et tugev müür on temast kangem: sellest ei saa läbi puhuda.

Hiir läheb müüri juurde ja kutsub teda oma väimeheks. Müür seletab, et hiired on temast kangemad, sest nad närivad temast augu läbi.

Nii saigi hiire tütar endale kõige vägevama mehe maailmas — hiire.

279

Vargamäe poisid.

Järgmisel suvel panid poisid imelikku asja tähele: kõigist neist sipelgapesadest, kuhu nad eelmisel suvel olid ussi pannud, olid sipelgad kadunud. Kas olid sipelgad kõik surnud või olid nad teise paika rännanud, seda poisid ei teadnud. Pealegi ei huvitanudki see neid eriliselt ja nõnda poleks sellest midagi olnud, kui poleks olnud ühte tagajärge: Indrek ei tahtnud enam ussi sipelgapessa viia. Kui Andres teda kutsus harki ussi kaelal kinni hoidma, ei läinud ta.

«Kardad või?» küsis Andres.

«Ei karda, aga muidu ei taha,» vastas Indrek.

«Miks sa siis muidu ei taha?» päris Andres, kes kunagi ei taibanud, miks Indrek niisugust asja ei taha.

«Sipelgate pärast,» ütles noorem vend.

«Mis sul neist on, nemad pistavad ju ussi kinni, saavad hea keretäie,» arvas vanem.

«Aga pärast jätavad pesa maha.»

«Mis häda sul siis sest on?» imestas Andres. «On sul sipelgatest kahju või?»

«Ei ole, aga muidu,» vastas Indrek, kel oli häbi tunnistada, et tal tõepoolest sipelgatest nagu kahju oli, kuigi nad tema paljaid jalgu hammustasid.

(A. H. T.)

280

Uus tehnika.

Uudis ekskavaatoreist lendas nagu kulutuli kolhoosi ühest otsast teise. Niitjad lõid vikatid vartpidi maasse, koos nendega kiirustasid tee äärde kaarutajad ja heinte kokkupanijad.

«Küll on ikka mürakad!» imestati.

«Näh, plagistavad roomikutega justkui tankid.»

Kaht laia alusega ja pikkade trossidega masinat tunti — need olid ekskavaatorid. Aga kui käänaku tagant rühkis esile kolmas, oli tarkus otsas.

«Milleks meile südasuvel lumesahk?» imestas keskealine kolhoosnik.

«Nagu oleks lumesahk ... aga ei ole ka. Liiga kohmakas teine lumesahaks ...»

Kaheksakümne-hobusejõulise «Stalinetsi» mootori mürin summutas kolhoosnikute hüüded, aga juht nägi, et temale viibatakse, ja peatas masina.

«Mis masin see on?»

«Kas sõidad põhjanaba lumest puhtaks rookima?»

Läikivasirmilist ning õliplekkidest kirjut mütsi senisest veelgi rohkem kuklasse lükates naeratas juht üleolevalt:

«Niipaljukest teil nõukogude tehnikast aimu on. See ju võsalõikaja. Kui tööle hakkan, tulge vaatama — lükkan teie võpsiku niisama hõlpsasti kaarde, nagu teie niidate vikatiga heina.»

Keskealine mees kratsis lõuga ja pomises:

«Tont neid teab ... Kõrbetes panevad vilja lokkama, uued jõed kaevavad, aatom pole mingi saladus, — asi see neil võsa niita.»

(O. T.)

281

Kirjaniku sünnipaika külastamas.

Ilusal, päikesepaistelisel augustikuu päeval peatume Albu külanõukogu juures, kus kirjanik Anton Hansen-Tammsaarele kohalike elanike poolt on püstitatud mälestussammas. Siit on veel 3 kilomeetrit kirjaniku sünnikohta.

Ületame soosilla, mis etendab romaanis «Tõde ja õigus» küllaltki tähtsat osa. Soosilda on vahepeal tublisti täidetud, nii et isegi omnibussiga läbi pääseb. Seejärel algab tõus piklikule väljamäele, ja olemegi Vargamäel.

Väljamäest vasakul ja paremal levib kidurate kaskedega kaetud sookarjamaa, mille tagant paistavad silma mõned kõrgemad metsatukad. Siia asus elama kirjaniku isa Peeter Hansen — romaanis Vargamäe Andres — 1872. a. kevadel ja siin alustas ta oma visa talupojavõitlust kiviste põldudega, soostunud heina- ja karjamaadega, aga samuti oma riukaliku üleaedsega.

Külastame Põhja- ja Lõuna-Tammsaare talu ning jalutame edasi mööda piklikku seljandikku. Kogu seda Kesk-Eesti maastikku on kirjanik elustanud oma meistriteoses. Meenuvad kirjaniku sõnad: «On tuttav iga metsatukk, iga lagedam lapp, iga suurem puu, küngas, iga mätas, sest ikka on kuski midagi tehtud, midagi nähtud, mis annab paigale erilise tähtsuse.» Selles mõttes annab tutvumine kirjaniku kodukohaga ja tema teose tegevuspaigaga nagu võtme kirjaniku paremaks mõistmiseks ja hindamiseks.

282

Hülgeküttide saarel.

Valgeharjaline meri kihab ja keeb, kuid Kihnu kalur on Pärnus oma sisseostud teinud ega küsi tormist. Tõrvaga immutatud laia paadi mootor lüüakse käima ja kojusõit algab. Kõht on linnas tühjaks läinud ja priimus pannakse üles. Veidi aja pärast kutsutakse mindki alla.

«Söö ja maitse, meil on täna hülgeliha.»

Vana kalur hoiab hülgeloiva käes ja sööb seda niisuguse mõnuga nagu suuremaa mees vastlaõhtul seajalga. Kihnus on ju vana kombe järgi pulmade kolmandal päeval lõpetiseks hülgeliha ja koorega kartulid. Hülgerasvaga määrib Kihnu naine kodusel teel pajukoorega pargitud vasikanahka. Milleks kõigeks see rasv hea ei ole! Talvel ajujääl, kui puud otsas, keedavad hülgekütid vahel endile sellega süüa.

Saarel on palju kõrges eas inimesi. Pärin ühelt lõbusa näoga kergejalgselt taadilt, kui vana ta on.

Taat vastab silma pilgutades:

«Mina alles üsna poisike, ainult mõni aasta üle kaheksakümne.»

Mis hoiab kihnlase noore? Küllap vist puhas mereõhk, füüsiline töö ja lihtne toit.

Saare kalurikolhoos «Nõukogude Partisan» on jõukas ühismajand. Igal pool on raadioaparaadid kambrites. Tänavu toodi taludesse elekter. Kuid Kihnu on ikkagi kohati otsekui vabaõhumuuseum, kus au sees on vanad rahvakombed ja -laulud.

283

Päeva alustame hommikvõimlemisega.

Igal hommikul kostab üle terve Nõukogude Liidu linnade ja külade eluröömus hääl:

«Tere hommikust, seltsimehed! Alustame hommikvõimlemist!» Sel hetkel tuhanded nõukogude inimesed tõusevad, avavad aknad ja alustavad võimlemist, kuuldes kehakultuuri-instruktori ergast käsku: «Sammu . . . marss!»

Mis kasu on hommikvõimlemisest?

Une ajal meie organismi töö väheneb. Hommikul ei ole ärganud organism veel võimeline alustama tööd. Ta vajab ergutamist ja uuestilaadimist. Samuti teame, et igapäevased kehalised harjutused suurendavad lihaste jõudu. Kasvab lihastiku võime pikemaajaliseks tööks, elustub vereringvool kõigis elundeis ja suureneb kopsude maht.

Süstemaatiliste harjutuste puudumisel lihased muutuvad nõrgemaks, nende sees ja naha all tekivad rasvakihid. Tihti ei saa

inimene hingeldamise ja südamekloppimise tagajärjel hakkama isegi väikeste kehaliste pingutustega.

Hommikvõimlemisele järgneb keha ülehõõrumine märja käterätiga või jaheda veega. See hommikune ülehõõrumine on veresoonte võimlemine.

Lihtsad võimlemisharjutused avaldavad tunduvat mõju inimese tervisele sel juhul, kui neid teostatakse iga päev. Juhuslikust harjutuste tegemisest ei ole erilist kasu.

Suur töörahva juht V. I. Lenin on ütelnud: «Kõige tähtsam — ära unusta igapäevast kohustuslikku võimlemist!»

284

Imelik pilv.

Nagu Andres meeste seas, samuti hakkas Ants kuulsaks saama karjapoiste keskel.

Kord oli ta loomadega kesal, kus ta sooja päikese kätte magama jäi. Uni oli tulnud suure kavalusega, sest muidu poleks ta Antsust võitu saanud.

Kõigepealt hakkas Ants mingisugust imelikku pilve vahtima. See oli niisugune pilv, mis tuletas väga varssa meelde, kui see jookseb, lühike lai saba püsti, nina ees õieli ja kõrvad kui tikud peas. Aga niipea, kui Ants teda katsus hoolsamalt silmitseda, sai pilvevarsast kohe pilvevasikas, kel nagu varsalgi saba seljas. Vasikast sai varsti uuesti varss, kes muutus otsekohe jällegi vasikaks. Ants vahtis ja vahtis, et mis hull pilv see on, vahtis, kuni varsa ja vasika vaheldumine muutus nii kiireks, et paistsid mõlemad nagu korraga. Ants ajas nüüd silmad kõigest jõust pärani lahti, et seda imelooma õieti näha, aga siin oligi see paras paik, kus uni kahe jalaga talle silmile kargas ja laud kinni tallas.

(A. H. T.)

285

Meie nõukogude tänapäev.

Kõikjal Nõukogude Liidus viiakse läbi tohutuid ümberkujundustöid, millest inimesed varem ei osanud undki näha. Me teame, kuidas muutub Siber, kuidas sealsete suurte jõgede tormised veed taltsutatakse ja nende energia rakendatakse rahva heaolu teenistusse. Kus varem kohises taiga ja hulkusid metsloomad, kerkivad nüüd uued linnad ja moodsad asulad. Lõuna-Siberi ja Kasahstani ääretutel steppidel mürisevad traktorid ja kombainid. Iga aastaga laienevad uudismaadel kuldselt lokkavad viljaväljad.

Kogu selle hiiglasliku töö juhtija, organiseerija ja innustaja on suure Lenini loodud Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei.

Kogu rahvas armastab oma kommunistlikku parteid. Tänu partei poolt suunatavale rahvuspoliitikale on meie maa erinevad rahvused seotud vennalikku liitu. Suur ühtsus ja sõprus, mis seob meie rahvaid, lubab eeldada edaspidi veelgi hoogsamat edasiminekut.

Kommunistliku partei juhtimisel vallutas töölisklass tsaariisevalitsuse kindluse ja teostas 1917. aastal Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni. Tekkis maailma esimene tööliste ja talupoegade riik — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit. Hiiglaslikus sõjalises kokkupõrkes fašistliku kallaletungijaga võitis nõukogude ühiskondlik ja riiklik kord.

Oktoobrirevolutsioon andis kõigi maade töötajaile eeskuju ja näitas tee õnneliku elu kättevõitmiseks. Sellele teele asus ka suur hiina rahvas ning rida Euroopa ja Aasia maade rahvaid.

VIII—XI KLASS.

I. DIAGNOOSDIKTAATE (VIII KL.).

1. Kirjavahemärgid, sõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

1

Nüüd hakkas ta minema üle kopli sinnapoole, kust paistis meelitav lõõmava tule kuma. (J. M.) Lehmade karv oli sile ja läikiv kui punane plüüš. (M. M.) Sepikoda, millega ühise katuse all asus ka sepa elukorter, oli siin ainus maja, kust vahetevahel laulu-häält kostis. (E. Kn.) Ta ruttas, kuid oli sealjuures ometi rahulik. (E. Kn.) Rehitseti, sibliti kätega ja tarvitati kohati, kus mullakord paksem oli, isegi labidaid. (E. Kn.) Ainult Ats, kes nägi, kuidas Mossa vahtis metsa poole ja nukralt niutsus, rääkis temale: «Kuuled, linnud laulavad.» (A. H. T.) Kui perenaine oma talitused oli lõpetanud ja toast lahkunud, istus Rutt voodi äärele ega teadnud, mis peale hakata. (J. Sr.) Enamikus olid need aedviljaseemned tõesti kui peen puru, mida raske oli parajaks lahutada. (H. R.) Päike, mille järele me Soome lahe rannikul suurt igatsust tundsime, helgib siin otse kiuslikult sügavsinises taevas. (J. S.) Siin leidsid nad eest üksikuid seltsimehi, kes mitmest maanurgast olid kokku tulnud vana sõpra ja võitluskaaslast ära saatma. (J. Sr.) Nad tulid jõe äärest, astudes trepist üles roidunult, kuid heatujuliselt. (A. Kl.) Ainuke, mis ma teha võin, on see, et ma sulle täna öeldud sõnu tulevikus kolmkümmend kolm korda meelde tuletan. (O. L.) Muuli väike raamatukogu meenutas Paulile pataljoni parteiorganisaatorite väliraamatukogusid. (H. L.) Oma kodumaa ja rahu kaitseks kaela sõlmi pioneerirätt. (M. R.)

2

Ta kuulis enda taga lakkamatut kohinat, nagu seisaks ta mere kaldal seljaga selle poole. (A. J.) Mets oli nagu must müür ees. (Fr. T.) Ma ei saanud aru, kas ta on üldse umbusklikuks muutunud või on tal minu vastu väike okas hinges. (M. R.) Hommikul, kui Illimar ärkas, küsis tädi Liisa: «Noh, Illi, kas see linn sulle ka meeldis?» (Fr. T.) Arno oli varemalt jõe ääres käies tähele pannud, et jõgi pilliroo juures, kus vesi käredamini jooksis, veel pooliti lahti oli. (O. L.) Kaarlil oli õigus: talv ruttas sel aastal

tulekuga. (O. T.) Oli soe augustikuu õhtupoolik, kui algasime teekonda Tartu poole. (J. V.) Selles haljuses õõtsus auto kui ujuv laast kingult kingule. (H. R.) Sissevoogav tuulehoog paiskas talle näkku niisket ja jahedat õhku. (O. T.) Heideti viimaseid labidatäisi, siluti siit ja sealt sisselangenud kraavikaldaid. (O. T.) Siht oli aetud sisse küll sirge, aga pärast langi mahavõtmist nägi see välja nagu lambakääridega põetud kukal. (O. T.) Heinamaal ja jõeäärses metsas nägi Remmelgas tuttavat pilti: kõdunevaid puid, lodupealseid sangleppi ja haabu, mille tüvedes haigutas ümmargusi auke. (O. T.) Arstid olid südamehaigele ette kirjutanud suvepuhkuse värskes maaõhus. (A. J.) Rahvahulk käis marsisammu nii kindlalt, nagu oleks ta seda juba ammu kokku harjutanud. (J. Sr.) Metsapunkti juhataja tuletas mulle sissepiiratud rebast meelde. (O. T.) Pilvemüür nihkus visalt ülespoole. (O. T.) Muuli töökabinetis, mille aknad avanesid väikesse lumega kattunud iluaeda täitevkomitee ees, toimus parteiorganisatsiooni koosolek. (H. L.)

2. Klusiil helitu hääliku kõrval, välte märkimine kirjas.

3

Õige peatselt oskas ta ka ise võrke ja püüniseid üles seada, mille pärast ta sai küttidelt aina kiita. (E. K.) Kui tapetud metsaline maas lamas ning kütid teda igapidi hindavalt uurisid, seisis Meelis lõõtsutades paigal. (E. K.) Metsa tagant kerkis jõudsasti must pilv ja sagedasti kuuldus maapinda kergesti värisema panev mürin. (E. K.) Suur pakane oli sedapuhku jälle möödas, maailm mässis end härmatisse ja tõmbus siis pikkamisi uduseks. (E. Kn.) Hommikul tulid kartulinoppijad mööda jalgrada ja jõudsid purdeni. (J. M.) Seal näeb teekäija äkitselt teisel pool aeda koplis mahlakaske. (J. M.) Mastid õõtsusid ja värisesid, kummardusid maa poole ja tagasi. (J. Sl.) Kõik senised jutuained olid lõplikult nurka heidetud. (Fr. T.) Mehed hüppasid maha ja hakkasid hobuseid lahti rakendama. (Fr. T.) Vokid vurisesid rahulikult, ruttamata, kuid ka varem peatumata, kui veel midagi kedrata andis. (Fr. T.) «Palun, palun!» vastas ta lahkusega, milles oli rohkem viisakust kui sõbralikkust. (J. Sr.) Seda varssa vaadeldes ta ei märganudki, kuidas nad üle jõe jõudsid. (Fr. T.) Eriti muutub nüüdisaegsele reisijale võõraks see ootustunne, mis valdas varem teelist, kui see pikkamisi oma pingutuste lõppsihile lähenes. (Fr. T.) Kõigest sellest tulebki püsimatus, tõtlik ruttamine, hüplemine, hoolimatus teiste inimeste vastu. (O. T.) Kuuse tüve juurde kaevati sügav piklik auk. (O. T.) Toas oli umbselt kuum ja ma lükkasin ühe aknapoole lahti. (O. T.) Sel ajal kui Ivo pika rüütliga taplust pidas, vahtis Meelis kõike seda suure kartlikkusega. (E. K.) Tartus olid võrkpallis võidukad tallinlased. Kes ise ei taha minna, saatku mõni kodune inimene. (E. V.) Poisid, hüüdke

veel, ehk ta lõpuks kuuleb meid. Nüüd mõttes stepi avarus ja jõed su silmis peegeldavad oma sina, sest töö ja rõõm on lõpuks sulle õed. (V. Vill.) Kõik meie ajas loovalt keeb ja tõtleb, siin südamed ei lakka põlemast. (J. Sl.)

4

Koplis laksutasid ööbikud ning hõiskasid peoleod. (V. S.) Lastele olid need hetked täis pidulikkust ja rõõmu. (E. Kn.) Nad seisid tükike aega vaikselt lähestikku. (A. J.) Ta peab ometi kord säärasele mõttetule logelemisele lõpu tegema. (A. J.) Nad hakkasid jälle vaprasti tööle ning virutasid palkidele pihta, et kirved välkusid. (J. K.) Suu ümber tõmbunud sügavad jooned andsid tälle karmi ilme, ehkki silmad olid nooruslikud ja isegi kelmikalt sädelesid. (A. Kl.) Me laitsime maha tema kavatsuse suplema minna. Ta süda hakkas valutama ja iga asi, millega tal nüüd tegelda tuli, paistis hirmsasti kahtlasena, vaenulikuna, hädaohtlikuna. (A. J.) Ripnevate purjedega kaljas libises laisalt linna poole. (A. J.) Läbi kõikjal valitseva vaikuse kuuldus mere lakkamatut kohinat. (A. J.) Kõik siin oli puhas, meeldiv, kuidagi kosutavalt mõjuv oma lepitava rahulikkusega. (A. J.) Hiljem kuulame esimese mehaaniku kajutis raadioreportaaži Tallinnast. (J. S.) Noor hindu propageerib midagi ja väike salkkond kuulab vaikselt. (J. S.) Vedrudeta vankrite rattad hüplesid munakivisillutisel. (A. Ht.) «Kui olen natukene aega põhjas olnud, siis hüüdke, et kuuleksin, kuhu üles tulla,» õpetas kirjutaja ja hüppas vette. (A. H. T.) Ärge kartke, seal pole midagi kohutavat. Ristikhein oli haruldaselt hea ja kartulid tõotasid rikkalikku saaki. (A. H. T.) Silmad naeratasid, neis helkles vaikne leplik rõõm. (O. T.) Kuigi nad teineteist esmakordselt nägid, tundusid nad igiammuste tuttavatena. (J. Sr.) Oma välimuse poolest paistis ta säärasena, et teda võis linnas maainimeseks, maal aga linlaseks pidada. (A. Kl.) Jälgisin hinge pidades haige pulssi. (A. Kl.) Neid sidus soe sõprus ja seltsimehelikkus, mis ühendas kõiki punalaevastiklasi nagu nähtamatute niidikestega ühtseks pereks. (E. M.) Kommunismi suunduvad me rajad, helge siht ei hetkeks silmist kao. (V. B.)

II. HÄÄLIKUÕPETUS.

3. *f, hv, v, z, ž, š* ja *s* võõr- ja laensõnades.

5

Ma võtsin riiulilt pool tahvlit šokolaadi ja ulatasin lapsele. (Fr. T.) Ta rajas oma vahvate sapööridega teed jalaväelastele. (E. M.) Enne marsruudi jätkamist jõid nad kiiruga tassi teed.

(A. Kl.) Garderoob oli kuhjaga palituid ja kübaraid täis, vestibüülid aga inimestest juba tühjad. (M. K.) Madala maja foonil sarnanes ta päikesest ja tuulest uinutatud tukkujaga. (A. J.) Tänavad olid tühjad, asfalt läikis ikka mustana, ainult üksikuid autobusse sattus vastu, mõned jaamateekonnal, mõned juba ööseks garaaži sõitmas. (A. J.) Endalegi märkamatult hakkas ta fantaseerima. (A. J.) Alles nüüd tajus ta täie selgusega oma praeguse seisukorra kohutavat katastroofi. (A. J.) Eeskojas klõpsatas snepper. (O. T.) Tema arvates oleks säärane tüdruk pidanud tõsisemalt käituma, vähem žestikuleerima. (A. Kl.) Kõik peale vaskkruvidega seinale kinnitatud telefoniaparaadi tuletas siin meelde ainult laevu ja meresõite. (A. Ht.) Ka naine tõusis rutates ühele kõrgemale kivinukile ning hakkas portfelliga viibutama. (E. M.) Šablooni järgi on lihtne vorpida ükskõik mida. (R. S.) Ühtlaselt riietatud džässorkester lööb hoogsaid lugusid. (J. S.) Väike beež varss hüpleb abitult ta kõrval. (Fr. T.) Ma eelistan kohvile kefiiri. Puhvetis on apelsine müüa. Suvel töötasin kolhoosi karjafarmis. Maastiku profiil muutus äkki mitmekesiseks, senisest palju huvitavamaks. (A. J.) Kaasa võtsime leiba, sinki, vorsti ja sprotte. Ohtutaevas on täna huvitavalt oranživärviline. Oma südames vihkas ta alistumisjutte ja nende rääkijaid, tundis, et iga jalatäie maa eest peab fašistlike sissetungijate vastu võitlema. (R. S.) Ei Puškinit, ta surematuid riime, ta mõttelendu unustada või! (M. R.) Noorsoo ja üliõpilaste festival jättis osavõtjaile kustumatud muljed. Rahupooldajate konverentsist Moskvas võttis osa ka tšehhe.

6

Hoogsalt areneva nõukoguliku elu ning majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö katkestas ajutiselt sõda fašistliku Saksamaaga. Lõunamail leiduvaid tihnikuid nimetatakse džungleiks. Juba varakult kõndis Arvo spinninguga jõe äärde. Männik tuli kooli tšempioniks 1000 m jooksus. Käskjalg ruttas pataljoni staapi. Kas teil sprotte on? Moskva zoopargis nägime elevante, krokodille, šaakaleid, tuhandeid eri linde ja palju liike ahve. Vaata, kui toredad mansetinööbid! Ei maksa oma prestiiži kaalule panna. Kuulasime raadiost reportaaži jalgpallivõistlustest. Kaevanduse püstkäiku nimetatakse ka šahtiks. Kõnepuldile asetati karahvin veega. Vaata järele, missugune on selle kaardi mastaap. Pidžaama ripub kapis. Sul on häid šansse võitjaks tulla. Kirjandusvõistluse žürii teeb homme otsuse. Sõja ajal püüdis vaenlane meie tagalasse hulgaliselt spioone saata. Pärast pingsat treeningut tuleb massaaži teha. Pioneeride spaleer ulatus värava juurest majani. Suuremal ehitusel peab olema tugevam vundament. Prožektorid valgustasid lava. Fotograaf tegi pidulikust koosolekust mitu ülesvõtet. Meie jões leidub isegi forelle. Enne finišit tegi jooksja tugeva lõpuspurdi. Eesti kirjandust on tõlgitud vene, ukraina, gruusia, aserbaidžaani,

usbeki, tadžiki, kasahhi ja teistesse meie vennasrahvaste keeltesse. Seltsimees Mägi on suure staažiga lukksepp. Darwin rajas õpetuse, mida tema nime järgi darvinismiks nimetatakse.

4. *h* sõna algul; lihtsamad kirjavahemärkide ning kokku- ja lahkukirjutamise juhud.

7

Mis täna tehtud, see homme hooletu. (Vs.) Uudishimust aetuna astusin lähemale, unustades isegi hirmu. (J. M.) «Mis sa nüüd nii väga kurvastad,» ütles ta ja ta hääles oli haruldaselt rohkesti õrnust. (J. M.) Seal kuuldus äkitselt õuest hobuse hirnatus. (J. M.) Mehed ei lasknud end sellest ähvardusest heidutada. (E. Kn.) Jüri teadis neid heledaid huikeid kostvat Antsu sauna juurest. (E. Kn.) Ta käis mesilas harva, hoidus tarudest eemale ja põgenes kabuhirmus, kui mõni mesilastest juhtus ligilähedaltki mööda lendama. (E. Kn.) Sügis on niiske ja hall, muld nurmedel härmatises. (P. V.) Kell pool üksteist pidi hargnema hakkama hävituspataljoni ahelik. (R. S.) Ta seisis trepil ja nägi Jürit alles siis, kui harakate hirmutamiseks juba paar korda käsi oli plaksutanud. (E. Kn.) Küllap lähemad asjaosalised sellest teadsid, aga siiamaani oli seda suure hulga eest hoolikalt saladuses hoitud, et rahvale üllatust valmistada. (A. Ht.) Varsti kõlas terve niit hõigetest ja häältest. (A. Ht.) Ega hunt ulgumist unusta. (Vs.) Noor raagus lehtmets harvenes, algas harv laas. (M. M.) Ta sõi isutult, päris Mallelt uudiseid ja kuulas neid hajameelselt. (M. M.) Valvurid olid esimesel hetkel nii hämmastunud, et hakkasid mehi appi hüüdma. (M. M.) Põõsaste alt hämarast tõusis hiliste õite lõhna. (M. M.) Need olid enam hooplemised kui ähvardused. (M. M.) «Mis ta siis muidu peakski siia tulema,» heietas Madli. (A. H. T.) Sass oli algul võõrast kuulanud lihtsa uudishimuga ja aplalt. (R. S.)

8

Jahe hommikune udu mähkis endasse igivana paeseina põhjapoolse kallaku ja ainult lipp Pika Hermani tipus helendas juba linna kohal erepunase leegi keelena ja väreles meretuule käes. (H. L.) Kes enne agu alustab, see valges ei tunne vaeva. (Vs.) Kes hiljaks jääb, see ilma jääb. (Vs.) Ühendatud karjas ei ole hunt hirmus. (Vs.) Järve poolt kostsid juba hõisked ja huilgamised, kui Kõrboja omad kodunt minema said. (A. H. T.) Juba puudutas nende põski karge tuulehingus, ärkas lehekene pea kohal, udu niidul hakkas hajuma. (J. Sr.) Samal ajal seisis Meelis laevapardal ning vahtis suure uudishimuga ulgumerele, mille täit ava-

rust ta nüüd alles esmakordselt nägi. (E. K.) Maa lõhnas ümberringi ja herilased sumisesid müüri ääres. (Fr. T.) Nüüd hakkas kirjasõna teda ikka enam huvitama, kuigi selle hulgas oli ka palju hoopis igavat. (Fr. T.) Piki teed kihutas tuulehoog, keerutades üles halli tolmupilve ja puistates laiali ohaka küpsenud õienupu, millest jäi õhku heljuma valgeid kergeid ebemeid. (O. T.) Ma tõmbusin vaikselt tagasi igivanade puude hämaruse alla ja hakkasin pikkamisi lonkima sovhoosi aia poole. (O. T.) Nii palju inimesi, liikumist ja hääli oli seal, et mul kõrvad huugama hakkasid. (J. V.) Ta haigutas mõnusalt ja heitis korraks pilgu lauakellale. (A. Kl.) Hommikul vara läks vanem õde allikale silmi pesema. (Fr. R. Kr.) Ma ei häbene seda uudishimu, mis ma nende tegelaste vastu tundsin. (M. R.) Läks uduseks, halliks, veidi valgemakski, kuna pilved hõrenesid, ujusid kaugusse. (A. J.) «Jõgi kuivaks ära, saaks kõik kalad kätte,» arutab poiss edasi. (A. H. T.) Rääkida oleks siin raske, aga mõtteid heietada nii imehea selle ühtlase kohina saatel. (J. S.) Meeste särgipihad löövad higist halliks. (R. S.) Maailma asjade arutamise asemel oli ta õppinud lõngu või niite harutama. (R. S.)

9

Need olid vennasvabariikides aretatud uue vähikindla kartulisordi mugulad, mis olid kingitud Semidorile Koordi talupoegade jaoks. (H. L.) Anne silmad hiilgasid õhetava idataeva kumas. (O. T.) Päike vajus metsa taha, pehme hämarus mähkis endasse inimesed, puud ja hooned. (O. T.) Kuusiku taga hõrenes mets, siit algas heinamaa. (O. T.) Hommikul tõusis Juuli kahvatuna ja hajameelsena. (Fr. T.) Nüüd oli Anna pilgus hetkelist kibedust, kuid otsekohe ka heldimust. (Fr. T.) Nende hoiak on kuidagi erk ja ootlik. (Fr. T.) Tuul ulub ja oigab akende taga. (Fr. T.) Ta ei saanud neid üleannetuid hurjutama hakata. (E. Kn.) Kurbade mõtete hall kera hargnes edasi. (J. Sl.) Räägiti hulk aega hüljestest. (J. Sl.) Hahkjas hommikus lõõtsus torm. (J. Sl.) Olin liiga sügavalt hinganud läinud aegade uima. (Fr. T.) Vana Pärt ei tundnud seda lugu lähemalt, aga seda, et poiss mõnikord kerglane ja alp võis olla, oli ta juba ammugi märganud. (E. Kn.) Oma mõtetes viibimine ja nendes hõljumine oli nagu pühapäevane käik kiigemäele, kus nii mõnigi erutavalt õnnelik silmapilk üle elati. (E. Kn.) Parem on oma aganane leib kui saksa saialeib. (Vs.) Hulgas hubasem, seltsis segasem. (Vs.) Siin ei pääsenud tuisk nii meeletult mässama, aga ladvus möirgas, okstes raksus ja oigas, huilgas ja vilistas. (M. M.) «Kui kartma hakkad, teed asja veel hullemaks,» arutas Peeter. (A. Ht.) Nüüd paistis mustendavate põõsaste vahelt selgesti mitu paari tulisilmi, mis haihtusid, lõid teisal helkima, lähenesid. (M. M.) Siin seisad hurtsikute ees, mille uksed ja aknad sulle vastu haigutavad nagu tõrvaahjude suud. (E. V.) Villu jooksis esimese iiliga põlluservast üle, läbi värava

metsa. (A. H. T.) Ta otsustas tulevikus mitte midagi enam uisapäisa teha. (A. H. T.) Suur on me kodumaa jõud, mis ääsidel hõõgab, turbiinides undab. (M. R.)

10

«Sa ei sõida niisama hulkuma,» rääkis Muuli mõtlikult ning pikaldaselt ja vaatas veidi pilukil silmadega suurele kabineti seinal rippuvale Nõukogude Liidu kaardile, otsekui mõttes jälgides ja hinnates Semidori teekonda. (H. L.) Harva on head ilma halvata ja halba ilma heata. (A. Ht.) Villu tundis, et nii hellalt ja õrnalt polnud tema haiget kätt veel keegi vaadelnud. (A. H. T.) Professor Känd oli kas hajameelne või ei saanud täiel määral aru asjadest, mis teistele nii ääretu tähtsad paistsid. (J. Sr.) «Aga ometi arvatakse minust nii,» ütles ta äkitselt haruldase ägedusega. (J. M.) Mis sa nüüd jändad, ära ole alp! (A. Kg.) Teda kuulati hea meelega, kui ta küla uudiseid heietas. (J. M.) Ärkan äkki ja näen kabiini luugis hõretavat valgust. (Fr. T.) Tal oli emast nii hale, et ta süda vabises. (A. Ks.) Mets harvenes, ees oli madal hõre alemaa põõsastik. (M. M.) Nad olid nagu magavad, rahulikud kiskjad, kes alles siis ähvardavaks saavad, kui neid ässitatakse ja õrritatakse. (A. Ks.) Polnud kunagi veel juhtunud, et sõbrad omavahel oleksid kaklema läinud, kuigi vahel neil kõigil oli keelel nagu herilase astel. (E. Kn.) Igal pool kogunes inimeste rühmi, kes erutavat uudist ägedalt arutasid. (M. G.) «Mis see siis on?» küsis ema, võttis nartsu enda kätte ja harutas lahti. (J. M.) Sa unustad nüüd hoopis oma õngekorgi ja vaatled ainiti ja väsimata avanevat vaatepilti. (J. M.) Uksekell tilises heledalt ja kaeblikult, nagu oleks tal igav. (A. Kl.) Läbi hämaruse hakkas juba nõrguma kahvatu aovalgus. (A. Kl.) See annab jõudu seista selle eest, et nad meie üle enam irvitada ei saaks. (R. S.) Mälestus sellest heitis veel hiljemgi õhetust nende elule. (Fr. T.) Vilde sai hariduse saksa keeles, esiti maal ja siis Tallinnas elementaar- ning kreiskoolis. (Fr. T.)

5. Klusiil sõna algul.

11

Kipsmustriga dekoreeritud sammaskäigule järgneb suur parkettkivist põrandaga õu. (Fr. T.) Ega tema suurem dokumentide tundja olnud, aga pikapeale sai ta kõigest jagu. (Fr. T.) Ülespoole vaadates nägi ta palkonil valget kuju kumavat. (E. B.) Leitnant võttis binokli ja vaatas üle lumise välja. (E. M.) Sõjaväelaste, tööliste, õpilaste ja teenistujate kolonnid marssisid tribüünist hurraa-hüüete saatel mööda. (A. Kl.) Traditsiooniline pühapäevane jalutuskäik tuli täna ära jätta. (A. Kl.) Bareti alt tungisid

esile kohevad juuksed, mis langesid peaaegu õlgadeni. (A. Kl.) Koguni gravüür seinal hakkas teda tüütama. (A. Kl.) Ta õppis laulu ja tal oli ilus pehme bariton. (P. P.) Pärast paraadi tantsiti väljakuil, hullati nagu karnevalil. (A. K.) Ta on brigadir ja jooksva töö askeldustes on tal raske probleemidesse süveneda. (A. Ht.) Kõik need tühised detailid kasvasid ta mõttekujutuses kohutavalt suureks. (A. J.) Jäme bass hakkas venitama lauluviisi. (O. T.) Sirelilehed läikisid, nagu oleks neid poleeritud. (O. T.) Viimaks sai Tammemägi kirstu topeltpõhja vahelt kätte suure lina, mille sisse oli õmmeldud midagi pehmet. (J. Sr.) Poisid on ameti poolest lukksepad ja teevad tööd raudtee depoos. (E. Kn.) Kui selleks oleksid olnud soodsamad võimalused, oleks temast võinud saada suur loomade dresseerija. (E. Kn.) Lahing bandiitidega võis iga hetk alata. (R. S.) Seda ainulaadset läbipääsu valvas üks nende garnisone. (Fr. T.) Üliõpilased olid otsustanud barrikaadide taha asuda. (E. Kn.) Erinevate perioodidega välguvad tulelaevade gaasilambid ja majakate helgiheitjad. (J. S.) Ta otsustas oodata, mitte asjata reeta oma positsiooni. (R. S.)

12

Akende ümber helendab midagi oranživärvilist, otsekui oleks loiult rippuvaile eesriideile pronksipuru riputatud. (Fr. T.) Ta laskus kõrgelt terrassilt mööda laia treppi. (Fr. T.) Muidugi ei olnud see palsamiks sinu auahnele hingele. (O. T.) Praegu võttis ta kätte brošüüri, mis rääkis koosolekute pidamisest ja korrast. (R. S.) Ta vajus jõuetult diivanile ja käe vabisedes lülitas raadioaparaadi välja. (R. S.) Mees maksis raha, sai pileti ja läks perroonile. (R. S.) Saamu oma lihtsameelsuses ei olnud nii pessimist. (R. S.) Meie pataljon asus sel ajal Dnepri kaldal. Kõige lõbusa kõrval tuli laagris ette ka väikesi draamasid ja tragöödiaid. Lava valgustas mitu prožektorit. Näärivaheajal korraldati meil kirjanduslik maskiball. Jaan Bergmanni ballaad «Ustav Ülo» on meeldejäävamaid teoseid eesti kirjanduses. See duett meeldis kõigile ja lauljaile anti ilusad lillebuketid. Kas sa oskad kitarri mängida? Sul, kulla mees, pole õigest töödistsipliinist aimugi. Meie võistlejad olid rohelistes dressides. Seinalehes on ka paar tabavat karikatuuri. Jah, nende botikud on mulle täiesti parajad. Baromeetri järgi peaks saabuma ilusate ilmade periood. Kuulutus on kirjutatud kalligraafiliselt tušiga. Kodanlikul ajal oli raamatute tiraaž väga väike. Vello armastas lugeda silmapaistvate isikute biograafiaid. Aknal oli grupp kaktusi. Mu pinginaaber haigestus grippi. Kui Moskvasse sõidate, käige kindlasti ka Tretjakovi galeriis. Jutustuses, mida ma eile lugesin, on väga elav dialoog. Kui jaama jõudsin, selgus, et pagas oli saabunud. Tehti ettevalmistusi eesti kunsti dekaadi korraldamiseks Moskvas.

6. Klusiil helitu hääliku kõrval; liide *-ki, -gi.*

13

Süsi kandke, hoogu andke, lõõtsa, poisid, vajutage! (G. S.) «Saatke Asso järele!» käskis Vello. (M. M.) Sinised leegid loitsid ja kustusid nagu sootulukesed. (A. Kl.) «Juba tulevadki!» hüüdsid ema ja tädi üles hüpates. (Fr. T.) Selle kolina peale ta avaski silmad ja taipas peatselt, et mõisa juures vahepeal ometi midagi oli juhtunud. (E. Kn.) Esimesed päevad möödusid õige hoogsasti. (J. M.) Lembitu poeg Meeliski viidi nüüd sellele röövretkele vägivaldselt kaasa. (E. K.) Nii läksid tema päevad ja nõnda olid läinud ta aastadki. (E. Kn.) Ma murdsin endale pehmeks asemeks noori lepaoksi, katsin need õrna rohuga ja heitsin pikali. (J. M.) Lehmgi tõstab saba üles, kui veest läbi läheb. (Vs.) Need olid päevad, mil mesilased kevadel esmakordselt hakkasid tarudesse õietolmu kandma. (E. Kn.) Argselt ronisid poisikesed mööda keerulist pimedat treppi üles, kuni jõudsid kellakambrini. (J. M.) Kergejalgselt ruttas ta külalisele sängi pehmemaid patju otsima. (J. Sr.) Hoidku ta siis neid nagu oma silmatera. (Fr. T.) Kogu majas polnud sel hetkel ainustki häält, isegi kärbsed ei pirisenud. (A. J.) Ta arvas: «Noh, ega vihmgi praegu liiga teeks.» Sel soojal suveööl ei saanud ta üldse enam und. (A. J.) Ajutise ulualuse leidsid nad tuttava kingsepa juures. (A. Ht.) Sa istud puu najal ja juba tuksatabki su pea allapoole. (A. Ht.) Semidor mõistis Muuli sõnadest, et ta on arvatud eesti talupoegade ekskursiooni koosseisu, kes sõidab tutvuma vennasvabariikide kolhooside saavutustega. (H. L.)

14

Et päike selgelt Moskva kohal paista ja meie välju hellitada saaks, me tõotus kindel: raudselt rahu kaitsta, et maa ei muutuks sõja tallermaaks. (V. B.) Nii möödus aeg ning üsna peatselt pidi saabuma hommik. (E. K.) «Avage väravad ning andke heaga alla!» nõudis saarlane. (E. K.) Ärge kartke neid, kui muud pole karta. (A. Kg.) Pika otsimise järele leidsin kõrvalises põiktänavas kahekordse maja mustavate akendega. (Fr. T.) Ilm oli hirmsasti tuisune, lumi umbseil tänavail üle põlve. (M. M.) Ema ja tädi tundsid ta kohe ära ja teadsid ka, et ta nüüd siia tuleb. (Fr. T.) Käis niisugune kärakas, et mets mitmekordselt vastu kaikus. (J. V.) Midagi temas oli nagu vägivaldselt katki murtud. (A. Kl.) Eemal õõtsub kollakas nisupõld. (A. Kl.) Kerged pilvekoonlad sõudsid pikkamisi üle linna. (A. J.) Pole viga, küllap kõik soodsalt laheneb. (A. Ht.) Liisi ja Maret kandku aga kõik siia, mis nad kätte saavad, andku läbi augu neile, küll nemad nad paigale panevad. (A. H. T.) Heitsin pilgu vennale ja küsisin ahastades: «Mis nüüd küll saab?» (M. M.) Nõnda kõndisid nad vanuvas

videvikus nagu öndsalikus unenäos. (A. H. T.) Kes arg ja hirmu tunneb, hoidku eemale ja heietagu edasi oma magusat juttu. (M. M.) Teadsin küll, et istutate, aga lootsin, et panete töö käima ja lipsate ise meile. (O. T.) See oli üldse omapärane perekond. (A. J.) Kui nad koju jõudsid, leidsid nad külalised eest. (O. L.) Inimene tundku loodusseadusi ja kooskõlastagu oma elu nendega. (A. H. T.) Töötahe ja ind oli neil kõikidel võrdselt suur. (P. P.) Lähenes õhtu, aga õhk oli kuumem ja umbsem kui päeval. (O. T.) Muistsete aegade eeskujul kandsid naised muistseid kruuse pea peal. (Fr. T.) Tagasi tuppa hiilis ta peaaegu vargsi. (R. S.) «Mida küll need kompsud peaksid sisaldama?» mõtlesid lapsed.

15

Juba oligi komsomoli maakonnakomitee sekretär kõne lõpetanud ja hallipäine mees tõstis koori ees hoogsalt dirigendikepikese. (H. L.) Te peate tõttama, seadke end kiiresti valmis! Lootkem, et see peatselt sünnib. (Fr. T.) Raskus on nii suur, et siin ei pea rihmgi vastu. Nüüd jõudsid nad juba aidaplatsile ja näisid jälle nõu pidavat. Kõik ettekanded meeldisid publikule, pikem montaažgi oli väga huvitav. Poisid raiusid pool päeva agaralt tõkkepuid ja kandsid neid oja äärde. Laps ei jätnud oma rumalat jonni, ehkki teadis selle ebasündsa olevat. Niisugune põrutavgi sündmus ei kõigutanud mehe raudset enesekindlust. Tulge siia, tütarlapsed, ja vaadake, mis ma leidsin! Suuga teeb suure linna, käega ei tee kärbsepesagi. Kass hiilis vargsi tuppa. Kas ta üldse tulebki siia? Jõudsime aegsasti kohale. Ma ei taha sinu absurdseid jutte kuulata. Polikliinikule telliti uus röntgeniaparaat. Tüdruk liikus oma askeldustes nii kiiresti, et pikk palmik ta selja taga siia-sinna õõtsus. Hobusega sõideti ringi, jalgsi aga käidi otse üle soo. Põua tõttu võib viljakasvgi seisma jääda. Kõik edeneb hästi, šeffki lubas appi tulla. Tuul tugevneb üha, võib veel tuiskki tulla. Seekord rääkis lektor väga abstraktselt. Noormehe jutt oli kaasakiskuv ja liigutavgi. Vahetevahel jutustas ta meile lõbusaid anekdoote. Need kaalud on peaaegu absoluutselt täpsed. Tuul vaibus, suur laaski lakkas kohisemast. Me olime veele nii lähedal, et selle jahedust ja lõhna tundsime. (Fr. T.) Korraga kuulsin ma kolmekordset koputust. (Fr. T.) «Mis siis mu jõmpsikad siin teevad?» küsis onu lastelt naljatades.

16

Meie, nõukogude inimesed, muudame kommunistliku partei juhtimisel uueks mitte üksi iseend, vaid me hakkame muutma looduse nägu ja kliimatki, et ta oleks inimesele emaks, aga mitte võõrasemaks. (H. L.) Tüdrukud jooksid õhetades ja lõõtsutades metsa marju noppima. Sealsamas silmasin üht lootsikut, kuid see oli

lukustatud kase külge. Poisid heitsid ketast. Nad võitsid kõik takistused ja tõkked ning jõudsid eesmärgile. Kõik teadsid, et nüüd polnud aeg karule vastu hakata. Põdrad jooksid jõudsasti, sest kelk libises kergelt mööda siledat lund. Kui Juhan teatas, et hundid koera ära murdsid, tõusis onnis suur segadus. Ehkki nad püüdsid vargsi hiilida, märgati neid ometi. Ta oli nii väsinud, et kohvgi jäi tal joomata. Vanaema õpetas mind vahet tegema sündsa ja ebasündsa vahel. Mägede tipud loitsid kui määratu suured tõrvikud. Suutsime tunnis käia seitse kilomeetrit. Ta võttis varnast oma üheraudse, hõõrus seda takutopiga ja pani tubli laengu sisse. Kärbsed sumisevad nagu mesilaspere ja tüütavad vahetpidamata loomi. Kui tüdrukud väsisid askeldamast, kandsid nad oma asjad tuppa tagasi ja kadusid kauaks ajaks silmist. Peatselt oli laev juba nii kaugel, et palja silmaga polnud enam nähtavgi. Ehkki ta tahtis süüa, ei lausunud ta sellest sõnagi. Jahimehed, kes juba pimedaga metsa olid tulnud, lootsid seekord rikkalikku saaki. Võidke masinat korralikult! Ta tegi, nagu poleks käsku kuulnudki. Leidsin laiema põõsa, heitsin selle taha pikali ja jäin ootama. Oli veel varajane aeg, kukkki alles tukkus. Kaasa võtsime ka tükikese asbesti. Vahel jutustas ta nii kentsakaid lugusid, et me aina naerda turtsusime. Jäta ometi oma halb komme alati nina kirtsutada!

7. Välte märkimine kirjas.

a) Konsonantühendid, diftongid ja lihthäälikud peale klusiilide ja *f* ning *š*.

17

Iga eksisamm maksis end hiljem kümnekordselt kätte. (O. T.) Ehkki kõik hoopis teisiti oli kujunenud, ei puudunud sündmuste arengul ometi lõbus ja samal ajal tuluski külg. (O. T.) Tõsisena ja mõtlikuna istus ta metskonna mitšuurinliku ringi koosolekul (O. T.) Haripunkti tõusis meeleolu, kui juhataja käskkiri ette loeti ja preemiad kätte anti. (O. T.) Päikesekiired hüplesid okstel ja leidsid tee metsaülema näoni. (O. T.) Vana arst katsus pulssi, vaatas siis üle prillide poiste otsa ja ütles: «Tuleb kohe haigemajja saata.» (E. M.) Seal olid linlaste aiamaad. (Fr. T.) See on nagu pikne selgest taevast. (Fr. T.) Koolituba ehiti pärgadega, seintele löödi ripnevad vanikud. (A. Kg.) Mul on tõsiselt kahju, kui meie teed lõplikult lahku lähevad. (M. M.) Mingit vaprust ta üles ei näidanud, teeneid tal ette tuua ei olnud. (R. S.) Teda huvitas teada saada, kas homsel koosolekul maaküsimus kohe ära otsustatakse või mitte. (R. S.) Vanasti öeldi, et tubli kaprali ranitsas peitub marssalikepp. (R. S.) Kahe leeri peade kohal lõi hõljuma äikeseline õhkkond. (R. S.) Ta oli täna minuga eriti leplik, ei alus-

tanud üldse vaidlust. (R. S.) Naised ohkasid, ahhetasid, siis vaikisid. (R. S.) Ruumikal laual põles rohelise kupliga lamp. (H. R.) Hämaras ruumis kasvas mu meelenukrus. (Fr. T.) Seal tehakse palju ja raudse virkusega tööd. (E. V.) Keeduvilja kui ka muid tarbetaimi ei kasvatanud krimlased mitte talu õue-aias, vaid põllul. (E. V.) Haraka pesa on kujult kausjas, seest vooderdatud rohujuurtega.

18

Juba mitu tundi puuris ta pilguga märga pimedust, kontrollis kurssi. (J. Sl.) Nad läksid koos Milde Purjega avansi järele. (J. Sl.) Tänasida toimetusi ära viska homse varna. (Vs.) Villu tuikus jalul ja oma vigases käes tundis ta hoogsat valu. (A. H. T.) Vahest mõtled veel järele, Andres, enne kui teed lõpliku otsuse. (O. L.) Ma püüdsin teda igal viisil trööstida ja ta nukrat meelt jahutada. (E. V.) See ootamatu vastuhakk muidu nii lepliku tütarlapse poolt tuli nagu välk selgest taevast. (J. Sr.) Tema ümber hõljub nüüd alatasa imelik poolvalgus ning õhkkond, mida ta ei tunne. (E. V.) Juba kaks aastat siin elutsev tallinlanna tuleb laeva külastama. (J. S.) Siis pudenes ka majakondsete suust sõnu, et isa käinud raudmeestega taplemas. (E. K.) Pärast kuninga lahkumist olid ülemvalitsejaiks Lihulas paljud väiksemad maavürstid, kes lipkondade eesotsas seisid. (E. K.) Praegugi seisab salkkond külamehi koos kaljase ümber. (J. M.) Kukk marssis mööda, kõkutas ning suurustles. (Fr. T.) Oli laupäeva-õhtu ja poisid ning tüdrukud kogunesid parajasti karussellile. (Fr. T.) Ta oli pikliku näoga ja valgete salkus juustega noormees. (E. Kn.) Kümne minuti pärast peatuski tõld küla vahel. (E. Kn.) Juba oli mul värsse mitu kaustikut täis kogunenud. (J. V.) Korraga kaotas linngi ta silmis oma võlu. (A. Kl.) Need olid rasked aastad niihästi maamehele kui linlasele. (J. L.) Tänavail kohtame õige sageli salguti kongreslasi, kes vaatlevad ehitusi ning käivad kauplusest kauplusse. (J. S.) Vahiparaad marsib sirgetes ridades Punaselt väljakult Kremli. (M. R.)

b) Sama, mis eelmistes + lihtklusiilid.

19

Hele päike paistab soojalt, lumi sulab jõudsasti, otse silmanähtavalt. Kinkudelt ja mätastelt ruttab hüpeldes, mängeldes elav vesi, voolab vulinal lohkudesse ja kraavidesse. Nõrgas tuules õõtsuvad teeäärsete mändide kaharad oksad.

Igakord, kui Eeva ootamatut mütsatust kuuleb, võpatab ta ning jääb tahtmatult seisma. Tüdruk tunneb, kuidas süda valjemini tuksuma hakkab ja ihu higiseks tõmbub. Seejärel naeratab ta koh-

metult ja sammub jälle kiirustamata edasi. Oi, kui nõrgaks ja tundlikuks on haigus teda teinud!

Tüdruk on veel praegugi üsna kõhn. Ta nägu on haiglaselt kahvatu, kuid suured hallid silmad säravad eluröömust ja vaatavad reipalt ringi.

Mets võtab üksildase teekäija heleda tilksumisega vastu.

Vana sammaldunud kase otsast kostab äkki toredat linnulaulu.

Kase raagus oksal istuvad kaks kuldnokka ja üks neist vilistab valjusti.

Kuldnoka sulestik on üleni must, kuid imeilusa metalse helgiga, mis küütleb kogu aeg rohekalt, lillakalt ja purpurpunaselt. Linnu kuldkollane nokk on pärani, ning ta aina laulab ja laulab . . .

See laul ei ole küll päris meloodiline, kuid üsna mitmekesine, varjundirikas. Puhuti kostab sellest välja ka teiste lindude hääli, justkui lõokese lõõritust, pääsukese vidinat ja isegi kanaarilinnu trillerdust, keda Eeva on linnas tädi juures laulmas kuulnud. Ta on varemgi kuldnokkade laulu kuulnud, kuid täna tungib see laul talle kuidagi eriliselt südamesse. Küllap vist sellepärast, et see on Eeva elus esimene kevad maal, looduse rüpes. (J. Pk.)

20

Järgmisel hommikul ruttab Eeva kohe aeda ja näeb seal toredat pilti: pesakasti katusel istub kauaigatsetud külaline! Kuldnoka must sulekuub helgib violetselt hommikupäikese paistel. Lind laulab vabisedes, tiibadega rapsides, esitab õnnejoovastuses justkui mingit ülistuslaulu kevadele ja päikesepaistelisele maailmale . . .

Emalind istub eemal männioksal ja puhastab rahulikult oma siledat ja läikivat, otsekui õlitatud sulestikku.

Eeva jookseb tuppa ja hüüab erutatult:

«Kuldnokad jõudsid pärale! . . .»

Sedamaid tõttavad Jüri ja Ivi koos vanaemaga aeda kaugeid külalisi vaatama. Lapsed on kuldnokkade tuleku üle väga rõõmsad.

Kordamööda poevad kuldnokad pesakasti ja loobivad sellest välja höövlilaaste, mis nähtavasti on üleliigsed. Vahetevahel istub isalind pesakasti katusele ja laulab, nii et aed vastu kajab.

Äkki katkestab ta oma laulu ja hüüab kriiskava häälega justkui hoiatavalt või ähvardavalt:

«Krrää, krrää!»

Emalind muutub otsekohe valvsaks ja lipsab kiiresti pesakasti. Eeva märkab hämmastusega, et kuldnokapaar ei ole aias enam üksi. Aeda on lennanud veel kaks kuldnokka, kes ilmselt on pesakastist huvitatud.

Nüüd algab põnev vaatemäng. Üks uutest kuldnokkadest võtab julguse kokku ja läheneb pesakastile, kuid kasti «peremees» ajab

kohe suled turri ja avab vihaselt noka. Ta välimus on sedavõrd kohutav, et uustulnukas kõheldes eemale lendab. Ent siis kogub uuesti julgust ning proovib mõne aja pärast jälle pesakasti juurde lennata. Seegi kord lõpeb ta rünnakukatse tagajärjetult. Isalind kihutab ta nokalöögiga eemale.

See omapärane lahing kestab vihase kääksumise saatel tükk aega. Lõppude lõpuks veenduvad uustulnukad, et seda korterit nad ikkagi endale ei saa. Nad lendavad minema. Isalind jälitab neid, siis aga pöördub tagasi kättevõidetud kodu katusele ning ta juubeldav laul kaigub üle Tagametsa.

(J. Pk.)

21

Sellel perioodil, kus klassivõitlus maakonnas võttis eriti teravad vormid, oli vallakomitee sekretäri koht alati seotud mitte väljapaistva, kuid sisemise ja tõelise kangelaslikkusega. (J. Sl.) Tee on märgitud, nad on mõlemad tublid käijad, nad jõuavad õhtuks koju. (J. L.) Ta pani lõpuks tähele, et mõned pütid ning vitsikud pistandi ees küürijat ootasid. (E. V.) Andke Leenule ometi süüagi, ehk jääb siis leplikumaks. (E. Kn.) Praegu vilistasid kuldnokad ja kogu taevaalune oli täis lõokeste lõõritamist, mis oma lakkamatusega Oskarile kose kohinat meenutas. (A. H. T.) «Ära ikka nii palju taha,» manitses Pärt oma kaaslasi tagasihoidlikkusele. (E. Kn.) Reisijad silmitsesid üksteist natuke aega vastastikku ja sellest sai tutvuseks küllalt, sest nad meeldisid üksteisele ja võitsid usaldust (E. V.) Kui sa täna mõnelt tegelaselt konkreetse lubaduse kätte saaksid, siis poleks asi enam nii hull (A. J.) Nad istusid ümmarguse laua ääres, mille peal põles rohelise kupliga lamp. (J. M.) Neid värsse saates lõi ta hoogsalt sõrmedega kandlekeeltele, nagu tahaks ta oma õnnetust kõigile kuuldavaks teha. (M. M.) Kaptenleitnandi hääl helises karmilt ja metalselt. (E. M.) Maretil oli väga suur tahtmine talle oma tänulikkust näidata. (R. S.) Suur veretav kuuketas vaatas puude vahelt ja saatis nukra kaastundlikkusega üksikut läbi võserikkude talu poole vantsivat naist. (R. S.) Murak lõpetas lugemise hea kergendustundega, isegi tagasihoidliku naerumuhelusega. (M. R.) Kullerkuppude ja nurmenukkude kuldsed viirud virvendasid otse raudteetammi serval, kus silm sõidu kiiruse tõttu ei eraldanud õit õiest. (M. R.) Pidin olukorraga leppima, ehkki kibeduse okas jäi hingesse torkima. (H. R.) See juhtum meie omavahelist seltsimehelikkust ei häirinud. (H. R.)

22

Ühe kuuse okstel hüples noor nobe orav ja tegi seal oma ülemeelikut akrobaatikat. (H. R.) Nad läksid laia madala kivi juurde, kus võtsid lähestikku istet ja alustasid juttu. (M. R.) Tuliuued lakk-kingad särasid kojas kapis. (M. R.) Murak läks natuke

maad lepiku äärt mööda, kuni jõudis välja koplisse viivale teerajale. (M. R.) Metsatukad künklikul maal olid puuliikide poolest lõpmata mitmekesised. (M. R.) Siin oli iidseid tammi ja toomeõitest valendavat võsa. (M. R.) Rahulikkude silmadega vaatas Murumäe taat tagatoa tumedat lage ja sõrmitses mõtlikult oma halli habet. (M. R.) Vana tuttava vedruäkke kulunud terasküüned tõmbasid valkjaid odraivasid mulda. (M. R.) Temas oli midagi sootuks ebatõelist ja üleloomulikku. (A. Ks.) Seisukorra ebaharilikkus tegi nad kõik üpris napisõnaliseks. (A. Ks.) Päev oli lõpmata pikk. (A. Ks.) Töötati ligistikku, üksteist aidates. (R. S.) Aga olgu, praegu on aeg hiline ja selle rääkimise võib ka homsele lükata. (E. Kn.) Paistis, et ta üldse ei jälginud paadi kurssi. (J. Sl.) Ainuski valjem sõna ei tõuse lootsikust vastuseks kaldalt kostvaile rõkatusile, kui järve kohal praksuvad sinised, roosad ja violetsed leegid. (A. H. T.) Kõige oma arukuse ja ettevaatlikkuse juures oli Ats ometi ühe tähtsa asja silmapaari vahele jätnud. (A. H. T.) Viimaks ometi oli kõik lõplikult korras. (A. H. T.) Jäid ära linlaste suured väljasõidud mereranda. (E. Kn.) Seda juttu kuulis pealt salkkond mehi. (J. V.) Sel koosolekul kandidaatide üle enam palju ei vaieldud. (A. Kl.) Ma usun, et maaparandusjaamal on jõudude ülejääke ja oma sisemisi ressursse. (O. T.) Okupatsiooniaja hävitustöö pakkus pärast Eesti vabastamist masendavat pilti.

23

Koordi kolhoosnikud muigasid heakskiitvalt Muuli leidlikkuse üle. (H. L.) Tüürimees tõstis pikksilma ja hakkas jälgima seda sinavat taevaäärt, mis ulatus nagu rippuv kalju mere kohale. (E. M.) Ta näpud värisevad ja põsenukkidel heitleb puna. (E. V.) Koldes viiuldab kilk, lakas laulab kukk ja koer akna taga haugatab unes. (E. V.) Sepa parkunud käed vajusid nõutult rippu. (R. S.) Jaanist ei saanud ametniku kandidaati. (R. S.) Säärastele mõtetele sattudes kippus ta ennast valusalt süüdistama selles, et polnud suutnud lapse usaldust võita. (R. S.) Nüüdki segas ta end piinlikkusetundeta teiste jutusse. (R. S.) Sellega pidi Indrek tingimata nõus olema. (A. H. T.) Oli talvine öö ja pakane aina paukus. (E. Kn.) Ega varss vana hobuse koormat ei vea. (Vs.) Seal leidsin ema nukralt nurgas istumast. (A. Kg.) Hobused jooksid karjadena koplites hirnudes ringi. (E. K.) Pikkamisi hakkas talv lõppema. (E. K.) Ei ole niisugust raskust, mis inimese suudaks lõplikult maha rõhuda. (J. M.) Illimar astus mööda järvele viivat rada, mis läks linnumaja teega ligistikku. (Fr. T.) Härgki oli muutunud ettevaatlikuks, nagu aimates silmapilgu saatuslikkust. (Fr. T.) Temas oli alalist ettevaatlikkust, nagu kardaks ta salajast kallalekippumist. (A. Ks.) Ja siis jutustas Illimar nutuhoogude vahel katkendlikult kogu loo. (Fr. T.) Kogu ta keha vappus sest naerust nii, et Illimargi ta kõrval ühes sohvaga hüples. (Fr. T.) Nad mõistsid ometi vastastikku teineteise uudishimu. (Fr. T.)

Nende vastastikused vahekorrad olid selged. (Fr. T.) Isegi ta sõõrjas nägu venis piklikumaks ja silmavaatesse tekkis pahandav helk. (R. S.) Mättad ning kamaratükid lendasid randaaliketaste vahelt pudina välja. (R. S.) Nende kooli füüsikakabinet on sisustatud moodsate aparaatidega. Saalis mängis orkester valssi.

24

Rukkipõldude taga õhetas ehapuna nagu tuleva lõikuse tõotus, otsekui oleks taevale kirjutatud, et need põllud peavad kandma kümnekordset vilja. (A. Ks.) Tüdrukuke lippab minema, ronib kui kass üle rohuaia ja kaob põllule. (A. Ks.) Imelik tühjus kihutas mu mõtteid lipendavate kujudena laiali (A. Ks.) Ta kuulas kõigi sõna suure ja alistuva kannatlikkusega. (A. Ks.) Meri oli vaikne, kuid kogu aeg kuuldus kumedat kohinat nagu veealuseist ummikuist. (A. Ks.) Minu närvid olid kuidagi laokil ja ma ootasin härdalt, et kõik peatselt lõpeks. (A. Ks.) Laual põles kuplita lamp ja suitses. (A. Ks.) Pärast kevadist pikka põuda algas keset hoogsamat heinaaega korraga vihmajärk, mis ligi sügist vältas ja mille lühikesed petlikud vahed enam kiusasid kui parandasid. (E. V.) Siin pani ta kohvrid maha, nuusutas lõõtsutades toomeõisi, noppis kullerkupu nööpauku ja jäi vaatama üle laia heinamaa järve helkivalt sinendavat pinda. (M. R.) Ta tundis äkilist ja suurt pettumust. (A. Ks.) Talle näis nüüd korraga kogu kokkuhoidlikkus mõttetuna ja rumalana. (M. N.) Tema piklik nägu polnud enam lapselikult noor, pruunid juuksed olid lühikeseks poisipeaks lõigatud, kulmud kaardusid tihedatena ja andsid kogu näole kindla ilme. (M. N.) «See on kõik,» kordas ta imeliku metalse kõlaga. (Fr. T.) Niisuguse liigpüüdlikkuse eest võis isegi ülemuselt laita saada. (A. Ht.) «Kamanda poisid järjestikku ämbriga vett kühveldama, kui peaks tarvis minema,» käskis Jaak. (A. Ht.) Ta purssis saksa keelt ja jäljendas saksikuid kombeid. (H. R.) «Kui abi vaja, eks siis hüüdke,» ütles Jaan akent lahti lükates. (A. Ht.) Ta polnud küll kehalt rinnahaiguse kandidaat, aga aastad olid tedagi vimma vajutanud. (M. M.) Sajandite jooksul olid saksa soost mõisnikud eesti talupoegade töö ja higiga endale rikkust kasvatanud ja mugavust soetanud.

c) Kõik väldete kirjutamise juhtumid.

25

«Mina olen lihtne tüdruk,» rääkisid ta huuled mehaaniliselt. (R. S.) Kogu kabinet oma musta nahkmööbliga sisendas mulle külmust ning elutust. (M. N.) Ta jäi mõtlikuks, tõusis ja läks ära, ilma et oleks jutu jätku kuulanudki. (Fr. T.) Samal ajal tundsin, nagu oleks mu peas kaks mõtteprotsessi arenenud. (Fr. T.) Öö

paistis mulle lõpmata pikana. (Fr. T.) Kaheksa tugevat kätt tõstsid sipleva ja kääksuva kupja õhku, kandsid ta hoovivärava juurde ja viskasid sealt kukerkuuti välja. (E. B.) Kuuldub veel ainult tuule mühinat ja jämedate vihmapiiskade lakkamatut rabinat vastu tuhmilt hõõguvaid aknaruute. (A. J.) Metsakaupmees oli niivõrd innustunud oma viiesajast protsendist, oma ürituse õiglusest ja kasulikkusest, et tal teise ilmet polnud mahti tähele panna. (A. Ht.) Selles pakikeses pidi tingimata kõik see olema, mis Atsi nii hirmsasti erutas. (A. H. T.) Ta ei tundnud ei peavalitsuse juhatajat ega uut kandidaati. (J. Sl.) Inventuuri tegemisel selgus, et kogu inventar on alles ja korras. Lained laulavad koralliriffidesse raugedes. (A. Ks.) Valgus tuleb kuplisse tehtud avause kaudu ja mõjub nii efektikalt ning annab kupeele ja seintele säärase õhurikkuse tunde, et kogu tuba näib olevat kootud mitmevärvilistest pitsidest. (Fr. T.) Ta oli päeval uurinud afišše ja kuulutusi. (A. Kl.) Hingeldades jõudis ta lõpuks ülikooli koridori ja astus just professori selja taga uksest sisse. (A. Kl.) Teda võeti vastu kui rahvusliku kunsti esindajat ja revolutsiooni veterani. (A. Kl.) Nad teadsid, missugune saatus neid okupantide ikke all ootab. (E. M.) Teda kuulates tuleb Villule meelde linnukese pruunikas selg ja saba, mis niisama kikkis nagu sillerdav nokkki. (A. H. T.)

26

Ilma jõe süvendamiseta ei anna kraavide kaevamine ei kolhoosimail ega metsades kuigi suurt efekti. (O. T.) Sageli oli meil võimalik ka šeffide abi kasutada. Tütarlaps mängis harfi. Sa võiksid selle tušiga joonistada. Päevapiltnik retušeeris fotot. Meie väeosas oli ka tšuvašše. Ole valvas, su vastane taotleb revanši! Juba kaua olid nad sügisese maastiku keskel marssinud. (Fr. T.) Kui jälgid suurte delfiinide hüplemist laeva ümber, siis on suur kiusatus eneselgi vette sukelduda. (J. S.) Talle ei antud aega oma mõttelõnga lõpetada. (R. S.) Kuupaiste andis ta näole nukra helgi, tumedates silmades virvendas arusaamatus. (R. S.) Paistis, nagu oleks tal vanade tuttavatega pikki jutte ajada. (R. S.) Peagi hakati minu sõprust ja tutvust otsima. (A. Kg.) Minu eelkäija oli palju töid tegemata jätnud. (A. Kg.) Ta oli niisugune oma vähenõudlikkuse, lihtsuse ja rahvalikkuse pärast. (Fr. T.) Siis tuli viimaks päev, mil lapsed siili kõrvale kükitasid ja ettevaatlikult ta okkaid puudutasid. (Fr. T.) Maret kuulas seda juttu laokil mõtetega. (R. S.) Alma tuli parajasti koplist lõunaselt lüpsilt, kui nad värava ees vastamisi sattusid. (R. S.) Seeme idanes hästi, oras sirgus jõudsasti ning varsti kattis neid põlde sama sametine rohelus nagu noid, kus mehed hobustega nädalate viisi olid higistanud. (R. S.) Ma kiikusin ja kõikusin koorma otsas ja hoidsin kramplikult mingist mõõ. tükist kinni. (H. R.) Jaa, täiesti õige, sellega ei saa leppi kõrval [illegible] ja tundis piinlikkust, et oli nii hoogu sattunud. (stikku teineteise

27

Koosolekule tuli ka Kaarel Maasalu, kes oli hiljuti vastu võetud partei liikmekandidaadiks. (H. L.) Ta vaatas silmi pööramata heledat lappi käigu lõpus. (Fr. T.) Juhan oleks nagu muhelnud ja Juuli silmad kiskusid tänulikkusest nutule. (Fr. T.) See lastepere oli haruldaselt leplik rahvas. (H. R.) Ehkki me Laane Villemiga kohe esimesel tutvumisel sõjajalale sattusime, saime peagi headeks sõpradeks. (H. R.) Ma olin oma kujutlusega tegelikkusest kaugele ette jõudnud. (H. R.) Nüüd oli see kiri ta mõttekujutuse lõplikult vallutanud. (Fr. T.) Kolm järve läikisid reas kui kolm pikergust peeglit. (Fr. T.) Lõkketule ääres istudes jäid poisikesed väsimusest õige peatselt magama. (E. K.) Üle õla rippus tal väike nöörkott, kuna pea oli hoopis katmata, nii et linalaksed juuksed tuule käes lipendasid. (E. K.) Vahepeal tõusis tuul ning viis vaenulikud laevad üksteisest lahku, kuna vastastikune sõjakisa jälle kaugenes. (E. K.) Joel tundis tema vastu jälle seletamatut vaenulikkust. (A. J.) Nende laevaparraste küljes ridastikku rippuvate kilpide tagant paistsid meeste pead, mida katsid rauaga vitsutatud nahkmütsid. (E. K.) Siin näis paharet ise oma tempe tegevat. (E. K.) Varjurikas ja sügav jõeorg kajas linlaste huigetest ja naerust. (E. Kn.) Tähed särasid pimeda hoovi kohal ja räästad kasterikkas öös tilkusid. (E. Kn.) Naine tõstis klaverikaane üles ja lõi kõmiseva akordi. (O. T.) Viiruk oli enda arvates alati humaanne. (A. Kl.) Tä jooksis meelt heites mööda kõverduvat käsipuud, balansseeris nagu köietantsija. (A. J.) Keskkütte magistraaltoru juures seisis längakil lauaga kirjutuspult ja selle ees kõrgete jalgadega taburet. (O. T.) Need ülestõusud olid alles stiihilised. Mis brigadir sellest arvab? Nišis seisid postamendil ilusad lilled. Ilusal kevadel laulis koplis ööbik. (A. H. T.)

28

Partei on pidanud ja peab võitlust selle eest, et kunstiteostes õigesti kujutataks nõukogude tegelikkust. Tema spontaanne sisemine ja füüsiline jõud oli erakordne. (P. P.) Vaidluste ajal tekkis temale ootamatult kõva opositsioon. (A. Kl.) Pealinlase maitsekus riietuses oli talle omane juba lapsest saadik. (A. Kl.) Neile lugudele liideti külge legende ja anekdoote, vastavalt edasirääkija fantaasiale. (A. Kl.) Jätkus jälle monotoonne rehepeks. (P. V.) Eedi tahab kangesti pottsepaks õppida, tunneb selle asja vastu suurt huvi. (P. V.) Seejärel võttis rätsep suu pungil vett täis ja purskas riidele. (Fr. T.) Õhku vapustav vaimustuskisa täitis kui äike teatri, orkester mängis tušši, vaatajad hüppasid püsti. (Fr. T.) Pisikestes akendes lõkendavad värvilised klaasid olid päikeseloojakul eriti efektsed. (Fr. T.) Senised raamatulikud teadmised saavad konkreetsema sisu. (Fr. T.) Rahvahulkades ärganud jõutun-

net, võitlushoogu ja teadlikkust, mis nii eredalt avaldus, ei tohtinud vaibuda lasta, samuti mitte kasutamata jätta momenti, mil kodanlus oli halvatud. (J. Sr.) Taevaäär lõkendas veel kaua kullases, punases, roosas ja violetses värvis. (E. B.) Illimar ei saanud selle juures küll mingit osa etendada ja Karlagi jutuhoole pandi harilikult pärss kohe peale. (Fr. T.) Saabusin Tallinna tagasi optimistlikult ja tulvil energiat. (P. P.) Renessanss säras kõiges oma paganlikus värvirikkuses ja elurõõmus. (Fr. T.) Tänava otsas koplis kasvas kolm suurt paplit. (J. M.) Lund oli veel tükati maas, aga päike paistis soojalt ja puudes vilistasid kuldnokad. (E. Kn.)

29

Kermet luges palju, õppis õhtukoolis, tutvus töölisliikumise ja tööliskirjandusega juba kodanlikul ajal, tal oli sidemeid töölisliikumise juhtidegagi, kuid enesessetõmbunud noormehena ei lasknud peremeestel palju sellest kuulda, mida ta mõtles või arvas nende korrast. (R. S.) Küll tahab Toots apteegist veel üht-teist osta, aga Kiir soovitab seda homseks jätta. (O. L.) See on harilik näokrimpsutus, mis tihti Kiire näole ilmub, kui ta piinlikku seisukorda satub. (O. L.) Meie olime Taliga üleaedsed, head tuttavad, koguni sõbrad. (O. L.) Nüüd näeb ta lokkavat rukkivälja hoopis teises valguses. (O. L.) Pikne hakkab iga minutiga tihedamini sähvima. (O. L.) Kümnetes hällitusvõnkudes lendas ta üle õue, kopli ja kadus üle pärnade kolmanda talu õue, kus ta pesa oli. (J. L.) Aeg kippus napiks jääma. (R. S.) Saagu ta oma osa avansina kätte, kui ta seda nõnda otsib. (R. S.) Temagi ruttas perroonile, kus juba üksikuid reisijaid jalutas. (R. S.) «Küllap vist,» kinnitas Jürka, et ka jutust osa võtta. (A. H. T.) Igal päeval omad ikked, tunnil omad toimetused. (Vs.) Paulil hakkas oma ennatlikkusest piinlik. (J. Sr.) Ses mõtete lahkuminekus poetati vastastikku nii mõnigi terav sõna. (J. Sr.) Sõnades oli seda pinevust, mis nii sagedasti viis vastastikuste tülitsemisteni. (J. Sr.) Ohvrimeelsuses peitub alati kangelaslikkuse ilu. (O. T.) Külad asusid tumedate metsapadrikute ja järvede vahel. (E. K.) Kui kõrs on kidur, ega siis head vilja ei saa. Madalrõhkkond ehk tsüklon toob endaga harilikult suuremad vihmasajud kaasa. Kauplusse saabus suurem kogus fajanss- ja portselannõusid. Neist rahvusvahelistest võistlustest võttis osa ka itaallasi, kreeklasi, taanlasi ja portugallasi. Teises toas mängis grammofon. Ta nägi seal veel ratsanikke kihutavat ja lippusid lehvivat. (Fr. T.) Puiestiku vaikust segab vaid purskkaevu sulin. (Fr. T.) Eemal on lopsakas hernes ja lokkav nisu mõne marjapõõsa hoopis enese alla matnud. (O. L.) Nüüd valitses pilkases pimeduses tükk aega vaikus. (A. H. T.)

Sõjajärgses ülesehitustöös avaldas nõukogude rahvas ennenägematut meelekindlust ja kangelaslikkust. Koos inimestega suunatakse meil hariduse alale üha suurenevas ulatuses ka materiaalseid ressursse. Tartu ja Tallinna vaheline matškohtumine lõppes tallinlaste võiduga. Paljud kolhoosnikud said avansina üle tuhande rubla. Kõneleja ei taotlenud välist efekti, vaid tõi oma väidete kinnituseks rea konkreetseid fakte. Pärast ettekandeid algas puhkpilliorkestri saatel tants. Meie metsade harulduseks ei ole ka kaslaste sugukonda kuuluv ilves. Noorte vahekordi iseloomustas vastastikune sõbralikkus. Omnibussi oodates luges ta ajaviiteks afišše. Mööblikaupluses on müüa moodsaid ja ilusaid diivaneid, kušette, voodeid ja kappe. Arhitekte, agronoome, insenere, arste ja teisi intelligentsi esindajaid on meil rohkem kui ühelgi teisel maal. Ainult mitmekülgne kehaline ettevalmistus aitab tõsta meisterlikkust spordis. Briketti toodetakse meil praegu mitu korda rohkem kui kodanlikus Eestis. Viimane muusikapala lõppes kõlava akordiga. Madalrõhkkond tõi kaasa pikaajalise vihma. Ei kulunud palju aega, kui šefid jõudsidki kohale. Eesti kirjandusel on pikaajalised ja rikkalikud traditsioonid. Kodanliku korra ajal korjas ema kümne küünega ühest ja teisest pisiasjast mõne sendi kokku. Onul on mustad juuksed ja piklik nägu, ta ninakühmul istuvad näpitsprillid, mille küljest ripub alla must pael. Oskuslikult hoitud ader vedas sirge vao, see muutus pikemaks, kuldnokad hüplesid sellel. Kõike kokku võttes pakkus matk pioneeridele väsitavusest hoolimata rohkesti vaheldust ja lõbu. Pikad sakilised välgud käristasid tumeda pilve tükkideks.

III. VORMIÕPETUS.

8. Suur ja väike algustäht.

31

Vello otsis üles Põhjanaela ja peatas sellel oma pilgu. (M. M.) Juba vagunis tegi ta tutvust läti ja leedu ajakirjanikega. (J. Sr.) Orkester mängis nukrat vene romanssi, mis meelitas paljusid kaasa ümisema. (A. J.) Siis hakkasin Trooja sõjast ja puuhobusest kõnelema. (Fr. T.) See peab kujunema üheks näiteks, kuidas nõukogude inimene on peremees looduse üle. (O. T.) Kohe nõukogude võimu algpäevil toimus terav muutus. (J. Sl.) Igal liiduvabariigil on oma ülemnõukogu ja ministrite nõukogu. Külalisi tervitas Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimees. Juba seisiski 1. mai ukse ees. (O. T.) Neid oli viis eesti poissi. (E. M.) See oli

paar nädalat enne mihklipäeva, kui ta ühel õhtul jälle meile tuli. (J. M.) Vahetevahel vaikis ühetasane vokivurin ja vana inimene pühkis rootsi riidest triibulise põlle nurgaga silmi. (J. M.) Ta nägu punetab otsekui ümmargused hollandi juusturattad. (A. Ks.) See on ju ehtne šoti nali. Kooli lõpetamise puhul sai ta kingituseks käekella «Zarja». Ta pidas seda dokumenti üheks oma tegevuse kõige ilusamaks õieks nõukogude perioodil. (R. S.) Siit ja sealt sõideti ratastega täitevkomiteest selgitust nõudma. (R. S.) A. H. Tammsaare loomingust käsitletakse koolis kõige põhjalikumalt tema suurromaani «Tõde ja õigus». Rahu on Oktoobri loosung, mis nii võidukalt maailma valdab, uute sõdade nurjatud nõud heidab rahvaste needuse alla. (M. R.) Sõjaaja üliraskete tingimustes elas ja arenes eesti teatrikunst tänu Nõukogude valitsuse hoolitsusele Nõukogude tagalas hoogsalt edasi.

32

Oma õnneliku lapsepõlve eest võlgneme tänu kommunistlikule parteile ja Nõukogude valitsusele. Teatavasti tehakse raadiotehases «Punane Ret» kõik, et Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi otsused ellu viia. Eesti Riiklik Kirjastus andis rahvusvaheliseks naistepäevaks välja mitu maitsekat plakatit. Ajalehes «Noorte Hääl» oli hiljuti juttu Viljandi rajooni «Uue Tee» kolhoosi karjatalitajaist. Et oktoobripühi väärikalt tähistada, moodustati Tallinna Masinaehitustehases juba varakult suurem komisjon. Lydia Koidula nimeline Draamateater andis külalisetendusi Tallinnas Akadeemilise Ooperi- ja Balletiteatri «Estonia» ruumes. Kui ma septembris 1909 Pariisi jõudsin, oli sealne eesti kunstikoloonia küll erakordselt väike. (Fr. T.) Me kuulsime üht saksa konduktorit kellegi reisijaga laia prantsuse keelt kõnelevat. (E. V.) Juba algusest peale võttis Napoli mu hoopis teisiti vastu kui ükski teine Itaalia linn. (Fr. T.) Võõrast sünnipärast hoolimata võiks teda kõigist hispaania kunstnikest kõige hispaanialikumaks pidada. (Fr. T.) Paljud tõsiasjad vihjavad sinnapoole, et hiinlaste ja eurooplaste kokkupuuted on alanud juba iidsest ajast. (A. H. T.) Peened araabia sambad kannavad ümbritsevat galeriid, mille kohal avanevad eluruumide aknad. (Fr. T.) Erk ja rõõmsavärviline oli muhu muster, mille järgi Mare mitmeti värvitud ja haspeldatud lõnga Sandri kampsuniks kudus. (A. Ht.) Nüüd algasid alles türgi sauna imed ja iseärasused. (E. V.) Me lahkusime Berliinist, et Saksi kuningriigi pealinna Dresdeni poole edasi reisida. (E. V.) Kohtla-Järve on nõukogude võimu aastail muutunud suureks tööstuskeskuseks. Pärast Suurt Isamaasõda on eesti teater kasvanud lahutamatus seoses kogu nõukogude rahva võitlusega kommunistliku ühiskonna ülesehitamise eest meie kodumaal, on kasvanud võitluses mahajäämuse vastu, kõige vana ja iganenu vastu.

33

Kui olin ajateenijaks kodanliku Eesti sõjaväes, suri isa ja ma jäin senisest vähesestki toetusest ilma. (O. T.) Tema võimu pidi tundma kogu küla, tema ise aga ei tunnistanud kedagi peale oma ardenni hobuste ja friisi karja. (V. S.) Neile kahele hooajale järgnesid igal kevadel ringreisid Eesti linnadesse ja alevitesse. (P. P.) Üldse peab tähendama, et «Estonia» teatrikomisjon hakkas nüüd jälle rohkem kavasse võtma vene näidendeid. (P. P.) Järgnevas vestluses teevad kõik ta kümme sõrme isesuguseid liigutusi, nagu heegeldaks ta keerukat brüsseli pitsi. (J. S.) Nuhke liikus paksult ringi, Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei liikmeid jälgiti, nagu oleksid nad pidalitõbised. (A. Ht.) Ta tundis nagu enamik balti aadlist, et ta on luu keiserliku Venemaa luust ja liha tema lihast, sest ükski teine riik, isegi mitte Saksamaa, poleks nii täielikult kaitsenud balti aadli huve, nagu tegi seda Vene tsaaririik. (A. Ht.) Sõja ajal püüdsid fašistid Nõukogude tagalasse rohkesti spioone saata. Need olid rasked mureajad kogu nõukogude rahvale. (A. Ht.) Hoopis sügavam arusaamine kujunes tal nüüd kogu tööst, mida igal pool tehti nõukogude võimu kindlustamiseks. (R. S.) Oli päevaselge, et kui nad jäävad igaüks omaette nokitsema, neelab neid pikkamisi soo ja viletsus, kuipaiju Nõukogude valitsus neid ka toetaks. (O. T.) Iga aastaga on üha rohkem laienenud Nõukogude kaubandus välisriikidega. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium on paljudele eesti kunsti esindajatele andnud NSV Liidu rahvakunstniku aunimetuse ja autasustanud Tööpunalipu ning teiste ordenitega. Kes kolhoosi on liitunud, sellelt loodavad parlei ja valitsus, et ta õige Nõukogude kodanikuna kolhoosi ühisvara igati kaitseb ja ühismajandi edasiarendamise eest seisab. (R. S.)

34

Ma nägin teda esimest korda «Suur-Tõllu» pardal. (M. R.) Kohe pärast ilmumist tõlgiti Rudolf Sirge romaan «Maa ja rahvas» vene keelde. Satiiriajakiri «Pikker» saadab oma nooli ka nende pihta, kes nõukogude demokraatia põhimõtteid rikuvad. Eesti NSV ja Soome sõprusvõistluse puhul oli staadion kaunistatud Eesti NSV ja Soome lippudega. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva puhul astus hulk noori kommunistlikku noorsooühingusse. Kui kõneleja lõpuks tõusva tooniga rääkis, et eesti töörahva ees seisab ülesanne kukutada fašistlik valitsus ja taaskehtestada nõukogude võim, ei suutnud ta oma vaimustust enam vaos hoida. (J. Sr.) Üks katkend Juhan Smuuli poeemist, kus Suurt Isamaasõda käsitletakse, kõlab: «Ühte tundke, ühte teadke: teie Eesti päästma peate saksa orjuse ja surma häbistava ikke käest.» «Meie tulime Kulinale alles jüripäeva ajal,» tähendas mees selgitavalt. (E. Kn.) Eestlaste Jüriöö ülestõus on andnud

ainet paljudele kirjandusteostele. Ta istutas aeda seedripuid ja saksamaa kuuski, elupuid ja karjala kaski. (O. T.) Me tunneme teineteist 1944. aasta sügisest alates, millal mul Kalurite Liidu teenistuses olles tuli mitu korda Pärnus käia. (A. Ht.) Hiina Teaduste Akadeemia toetab igati hiina rahva võitlust sotsialismi eest. Eduard Vilde töötas kodumaale jõudmise järel «Virulase» ja «Eesti Postimehe» toimetuses ning elas vaheajal aasta Moskvas. (Fr. T.) Sügiskünniga on juba algust tehtud Mahtra, «Külvaja» ja Kingissepa-nimelises kolhoosis. Erilist tähelepanu äratas uus jaam augusti esimesel poolel, pärast vabariigi ülemnõukogu istungjärku, kus Ministrite Nõukogu esimees pidas ettekande soode kuivatamisest ja kasutuselevõtmisest suurte ja püsivate saakide saamiseks Eesti NSV-s. (H. L.)

35 [1]

Õigus tööle, haridusele, puhkusele ja materiaalsele kindlustatusele on tagatud igale Nõukogude kodanikule. Viktor Kingissepp töötas väsimatult klassisõja päevil, aga ka aastaid enne Veebruarirevolutsiooni. 7. novembril tähistavad Nõukogude rahvad ja nendega koos kõigi teiste maade töötav rahvas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva. Partei peajoon nägi kindlalt ette sotsialismi ehitamise võimalikkuse Nõukogude Liidus ka sel korral, kui Läänes proletaarne revolutsioon hilineb. Hiljuti tegid Loksa Laevaremondi Tehase kommunistlikud noored oma organisatsiooni tööst kokkuvõtteid. Ajalehes «Rahva Hääl» ilmus konstitutsioonipäeva puhul mitu huvitavat artiklit elust enne nõukogude korra kehtestamist. Seltsimees Reiman võtab kolhoosnikute esindajana osa Viljandi Rajooni Töörahva Saadikute Nõukogu tööst. Tänapäeva inimesel, kes on üles kasvanud nõukogude ühiskonna tingimustes, on raske ette kujutada, mida tähendas kodanlikus Eestis olla kommunist. Kõik, kes koosolekul sõna võtsid, avaldasid südamest tulevat tänu kommunistlikule parteile ja Nõukogude valitsusele, kes sihikindlalt teostavad leninlikku rahupoliitikat. Me teame, et Oktoobrirevolutsioon on määrava tähtsusega kogu eesti kultuuri seisukohalt, sest Eesti lõplik asumine sotsialistliku kultuuri loomisele 1940. aastal sai toimuda tänu 1917. aastal sündinud Nõukogude riigi olemasolule. Äsja sõitis Poola pealinna Varssavisse Nõukogude delegatsioon eesotsas NSV Liidu kultuuriministriga. Naftalinn Bakuu, mis punase Petrogradi järel esimesena Kaukaasias heiskas nõukogude võimu lipu, oli sel ajal vaenlastest sisse piiratud ja Nõukogude Venemaast ära lõigatud. Hiljuti külastas Tartut rühm gruusia balletiartiste. Rannas viibides nägime pikksilmaga üht Soome lipu all sõitvat laeva.

[1] Ajakirjanduse laused.

9. Käänamine.

a) Mitmuse tunnus.

36

Särava näoga asetas ta Pauli ette vaasi õitsvate roosidega. (J. Sr.) Taevas kattus paksude pilvedega, mis ei lasknud näha ühtki siravat tähte. (E. K.) Mäelt paistis majade rida ja korstnatest tõusis kerge suitsuvinetis. (J. M.) Takune särk tolknes õnnaldeni, jättes katmatuks soonilised karvased sääred. (J. M.) «Küsi, mis Jüri arvab,» vastas vennastest vanem. (E. Kn.) Vihm mu juustel tihenes väikesteks piiskadeks. (O. T.) Läksin peenarde vahet mööda otse tänavale. (O. T.) Ta hooples oma ujumisretkedega. (A. Ks.) Noorena oli ta olematute ettevõtete omanik. (E. Kn.) Pidustustele järgnesid ekskursioonid tehastesse, muuseumidesse ja raamatukogudesse. (A. Kl.) Pilved laskuvad otse puude latvadeni. (J. M.) Nad istusid jahedas kuurialuses, jalad risti nagu rätsepatel. (J. Sl.) Niiske õhk kandis edasi paljude tugevate tiibade kahinat ja rütmi. (J. Sl.) Karjased jooksid maantee poole, nii et kõrrestik pastelde all rabises. (Fr. T.) Tädi oli teda näinud ja väga valjude sõnadega noominud. (Fr. T.) Raamatutes kõneldi paljudest imelikkudest asjadest, mis maailmas ette tulnud või veelgi tulevad. (Fr. T.) See latikate, haugide ja ahvenate rabelev sumb oli nagu ime vaatajatele, kes säärast püüki polnud veel näinud. (Fr. T.) Seal oli kaste küll apelsinidega, õuntega, pirnidega, tomatitega ja melonitega. (E. Kn.) Sanatooriumides puhkab meil tuhandeid töölisi. Ärge nüüd ometi kompvekkide pärast tülli minge! «Stalinetsi» mootori mürin summutas kolhoosnikute hüüded. (E. Kn.)

37

Elektrilaternad hõljusid oma nähtamatutel traatidel. (A. J.) Läks vara hämaraks, sest taevas oli rasketes pilvedes. (Fr. T.) Olgugi et keegi randlaste omastest ei viibi merel, ometi teavad nad, et sealolek praegu nõuab võitlust elu ja surma peale. (J. M.) Äkki paistis suur linn ääretute tänavarägastikkude, losside, kirikute, sildade ja tornidega. (Fr. T.) Oli hetki, mil ta mõtles, et ta ei lähe enam kunagi õistele jalutuskäikudele. (A. J.) Nüüd oli neil paljudest asjadest rääkida, lugematute küsimuste üle mõtteid vahetada. (A. J.) Lindude laul kaugetest metsatukkadest kostis vaevalt ja vaevalt kuuldus koerte haukuminegi kaugetest taludest. (J. V.) Valgetel suve-

õhtutel tuleb kiigele noori kõikidest ümberkaudsetest küladest. Vellol puudusid täna sõnad argade ja kõhklejate veenmiseks. (M. M.) Viimaste sõnade juures hakkasid tal suunurgad ja sõõrmete tiivad tõmblema. (M. M.) Sel inimesel oli täna otsekui tulesäde liikmetes. (J. M.) Nende võitmatute müüride ees seisid roomlased terveni kaks aastat ilma nimetamisväärsete tulemusteta. (Fr. T.) Ainult pikkade korstnate kohal näib udu nagu ruskjam. (J. V.) Kui kolhoositööd nii heas joones on, jätkub kolhoosnikutel aega tulla metsa istutama. (O. T.) Me põikleme üle tänavate, väljakute, läbi puiestikkude. Just niiviisi kärkisid vanasti parunid oma mõisates. (J. M.) Öeldakse, et surmaeelsetel hetkedel lendavat välgukiirusel terve inimese elu ta silme eest mööda. (R. S.) Parteiorganisaator ise oma karmivõitu siledate juustega ja habemest puhtaks kraabitud kuivade põskedega meenutas Paulile armee parteiorganisaatorit, ehkki tal oli pintsak seljas. (H. L.)

b) Ainsuse ja mitmuse osastav.

38

Murumäe poolt kostis valju ammumist. (M. R.) Vaguniakna tolmusele klaasile langes üksikuid peeni vihmapiisku. (M. R.) Kuskil pole niisugust keldrit, kui on Katku õues. (A. H. T.) Selle tähenduse pärast oleks Toots valmis Kiire eluküünalt niikaua puhuma, kuni see lõplikult kustuks. (O. L.) Kuid Teele juuresolek ei luba tarvitada ühtki teravamat surveabinõu laimaja vastu. (O. L.) «Pole siin midagi,» kordab ta punapea endisi sõnu. (O. L.) Isa andis üldse vastuseid, mis Atsile ei meeldinud. (A. H. T.) Talved olid minu lapsepõlves käredad, lahtisi soid ja rabu polnud karta. (H. R.) Siis sündis midagi ootamatut. (A. Ks.) Isa nägi ta tõepoolest harva. (A. Ks.) Ta ütles, et tuli otsima mingit unustatud raamatut. (A. Ks.) Angervaksapõõsas oli juba üksikuid roostesi lehti. (A. Ks.) Ma pidin kuulma palju ülekohtusi etteheiteid ja süüdistusi. (P. P.) Maja ümber kasvas vanu pärni, vahtraid, kastaneid ja papleid. (O. T.) Kõik olid läinud, ainult viiskümmend kaks meremeest jäid kaitsma vana kodust Tallinna. (E. M.) Igast ta liigutusest hoovas väära matut jõudu. (O. T.) Aastate kaupa olid nad oodanud seda hetke. (A. Ks.) Oli hetki, mil need silmad meenutasid oma võrgus saaki varitsevaid ämblikke. (E. Kn.) Ta pakkus ostjaskonnale suhkrut, petrooleumi, õngi, paadiankruid, sahku, naelu, kruvisid, mutreid. (A. Ht.) Kaugel metsade kohal kuuldus tumedat mürinat. (A. Ht.) Märgates laual ümbrikku, ei saanud ta oma ärevust varjata. (J. Sr.) Ära kiida suve enne sügist. (Vs.) Jaanitulest oli ainult peotäis kurduvaid süsi järele jäänud. (A. H. T.)

39

Aeg läks endisi päevi meelde tuletades imekiiresti. (J. Sr.) Seal nägi ta tuttavaid üliõpilasi, kirjanikke ja kunstnikke. (J. Sr.) Koosolekule hakkas juba kolhoosnikuid kogunema. Tõsise näoilme taga võis vahetevahel aimata naeratusevinet. (J. Sr.) Nüüd läks ta välja korstnat vaatama: sealt ei tulnud suitsu põrmugi. (A. H. T.) Minuga oli juba nii palju imelikku juhtunud, et ma enam iseennast ei usaldanud. (A. Kg.) Ümberringi kuuldus meeletut kisa ja oigeid. (E. K.) Kevadel seisid selle oksad küll uhketes õites, kuid sügisel võis ta otsast ainult mõru puuvilja noppida. (J. M.) Astusime mööda peenart nagu unenäos viibides. (J. M.) Meil on tublisid poisse, kellega mõnus seltsida. (J. M.) Juba tuli lume alt välja üksikuid kõrgendikke. (J. M.) Ta ei vastanud, ainult suu ümber võis näha kurblikku naeratust. (J. M.) Seadsin uuele vikatile lütt taha. Ilm oli ööl vastu talguid nagu kiuste külmaks muutunud. (E. Kn.) Ta armastas puust mitmesuguseid kujusid voolida. (E. Kn.) Võib olla, et minulgi on siin omajagu süüd. (J. M.) Õhtupoolsel taeval kandis tuul hoogsalt üksikuid pilvi nagu vahutorte. (J. M.) Endistel aastatel tegi ta luudi, õõnestas isegi kadakapuust lusikaid. (J. M.) Seesuguseid lugusid oli varemgi kuuldud. (Fr. T.) Kolm täiskasvanut olid Illimari meelest väga suured. (Fr. T.) Äkki kuulis ta kütkete raginat ja mingit tumedat häält. (Fr. T.) Vello ootas kärsitusega talve. (M. M.) Aknast tungis juba sisse hommikuse päikese viltusi kiiri. Pioneerid on kolhoosis peeditaimi harvendamas. Aga ta ei jätnud lootust kusagilt ometi leida midagi tuntut ja tuttavat. (A. H. T.)

40

Linnupoeg vahetab veel mitut värvi, enne kui oma õiged suled saab. (Fr. T.) Jälle kihutas mööda nii taksosid kui ka kilpkonni meenutavaid vägevaid veoautosid. (A. J.) Õhus oli ühel hoobil midagi magusat ja kopitanut. (Fr. T.) Ei võinud Antsul olla mingit vajadust seda hädaohtlikku reisi teha. (Fr. T.) Kaks kolhoosnikut saadeti sepale abiks. Pimedas mustas uudishimulikke inimkogusid. (Fr. T.) Liina imetles salamisi ta väsimatust, kiiret otsustamisvõimet, heaperemehelikku silma ja nõudlikkust. (O. T.) Liisiga ei suutnud ta võistelda, sest tal polnud Liisi jõudu ega tema lahtisi käsi. (A. H. T.) Nad tegid suuri sõnu ja võtsid vastu suuri otsuseid. (A. J.) Puhuti segab vaikust mõni naljasõna, mille peale kostab valju ja muretut naeru. (P. V.) Täna tuli küttest välja ahjutäis nõusid: koppi, kausse, potte, savitaldri-

kuid, piiluparte, toose, vaase. (P. V.) Vaheukse pragudest imbus tuppa peeni suitsuniresid. (A. J.) Kõiges selles ei olnud midagi ebaharilikku, võõrast, ootamatut. (O. T.) Meri heitis juba õhtusi sinakasmusti varje. (E. M.) Tädi vaatas imestades neist kumbagi. (Fr. T.) Sa tunned ju vana merekaru Jooksonit? (A. J.) Ta püüdis oma vaimusilma ette manada kõiki oma endisi tuttavaid. (A. J.) Tuul laulis karmi, armutut laulu. (R. S.) «Ma ei ole midagi lubamatut sooritanud,» kordas Peeter. (A. J.) Anne raius tõrvase männilämmu küljest süütelaaste ja ümises lauluviisi. (O. T.) Ta liikus nõnda süngelt, et talle kõike ei julgetud kõnelda, mis Mägistes sünnib. (M. M.) Koeradki jälgisid kõiki majatalitusi. (Fr. T.) Ilma andis tõepoolest head nõu. (A. Kl.)

c) Teised käänded.

41

Juba on ankrukett ragisedes merre vajunud. (J. S.) Kesksuvel katab Vesuuvi rinnakuid lumi, kuigi tipus alati kuumus valitseb. (Fr. T.) Ema tõusis pikkamisi ja läks tagakambrisse. (M. R.) Kellelgi polnud täiesti selge, kes selles heitluses õieti oli võitnud. (A. Ks.) Ema armastus käib kõigest üle. (Vs.) Villu hoidus suuremailt teilt kõrvale, sest ta ei tahtnud kellegagi kokku puutuda. (A. H. T.) Kõigist lõbudest kõige suurem oli Piitsul see, kui ta võis ühes metsavahiga metsa minna. (A. H. T.) Kuni tee keema läks, istus Hilja pliidi ees ja vaatas nukralt tulle. (J. Sr.) Madalast võlvialusest pääses üles korterisse. (J. Sr.) Äts tõmbas kuue selga ja astus tasakesi eestuppa. (A. H. T.) Ema ja Miina ei taha seista, käed rüpes. (E. Kn.) Jürka jättis jutu sinnapaika, nagu ei saaks ta millestki aru. (A. H. T.) Tihti langes ratas teel sügavasse roopasse. (J. M.) Tee ääres seisavad kummalgi pool lihavad lepad. (J. M.) Ta ei teinud kellelegi paha, kui teda ei ärritatud. (Fr. T.) Seal all sulistasid ja mulistasid haned ja pardid segamini. (Fr. T.) Märt tuli keskhommikul teatega, et ta leidnud mägraõõne. (Fr. T.) Sel silmapilgul lõpetas kupja kepp Villemi mõtlemise. (J. L.) Meremees jutustas külalastele hüljestest ja hülgepüügist. Ta oli alles hiljuti raskest tõvest paranenud. Lõpuks saabus ka isa kuurordist. Ära sõida kurvil nii kiiresti! Mängu lõpuni on jäänud veidi üle viieteistkümne minuti. Nüüd me teinud selge vahe, piiripeenrad võetud vahelt, luhtki sai kolhoosimaaks. (V. Vill.)

42

Moodustada laused, kus järgnevad sõnad esinevad mitmesugustes käänetes.

A.

tootlikkus, südamlikkus, asjalikkus, pidulikkus; tootlik, rahulik, eesrindlik; vastastikune; nišš, afišš; intelligents, grammofon; revanš, morss; sprotid.

B.

seltsimehelikkus, vajalikkus, rahulikkus, silmakirjalikkus; seltsimehelik, riiklik, kunstlik; tšuvašš, tušš; kandidaat, barrikaad; varss, vars; marsruut.

C.

sõbralikkus, meisterlikkus, pidulikkus, rahvalikkus; sõbralik, ühiskondlik, eeskujulik; šeff, žiraff; propaganda, arhitekt; avanss, harf.

D.

inimlikkus, kasulikkus, leplikkus, püüdlikkus; inimlik, sotsialistlik, künklik; nišš, tušš; barrikaad, demokraatia, marssal, kirss; mastaap.

10. Pööramine.

43

Kindla või tingiva kõneviisi olevik.

Jah, siin peame vaatama, et mitte umbrohtu meie külvivakku ei satu. (A. Ht.) Torn lõpeb soonelise kupliga, mida kroonib poolkuu. (E. V.) Ta toob purgi letile ja käsib mandleid peale hammustada. (O. L.) On silmapilke, kus ta äkki ärrituses sütib. (E. V.) Loomulikult ei olnud Ain Kermet mingi talleke, kes ei märkagi, kuidas peremees ta seljast villa pöab. (R. S.)

Lihtminevik.

Tunamullu lasksin kuuskümmend uut õunapuud aeda istutada. (A. Ht.) Hüppasime vankrile ja hakkasime sõitma.

nud- kesksõna.

Selle lahingu olid nad siiski kaotanud. (E. K.) Maret ei osanud midagi erilist mõtelda. (R. S.) Mitu aega omaette rabelnud meeste jällenägemisrõõm oli nüüd suur. (R. S.) Koer, kes teda enam hästi ei tundnud, hakkas larinal haukuma. (A. Ht.)

da- tegevusnimi või selle seesütlev kääne.

Alguses katsus Piitsu temaga kaasa joosta, aga tüdines peagi. (A. H. T.) «Vaadake,» seletab Kiir kogeldes, «vaadake,

minu pea käib ringi.» (O. L.) Nüüd võis juba vasarat kõlksutada. (R. S.)

Umbisikuline tegumood.

Teisiti neid asju noore Tormaga ei lahendata. (R. S.) Kõneldakse tuttavatest Paunvere elanikkudest ja tuletatakse endisi aegu meelde. (O. L.) Udus satuti kogemata tiigi äärde. (R. S.) Pinkidel kibeldi veel rahutumalt kui enne. (R. S.) Usinat austatakse, laiska laidetakse. (Vs.) Kaotatud au on raske tagasi võita. (Vs.) Metsloomgi oskab lugu pidada, kui tema vastu hea ollakse. (A. H. T.)

44

Kindla või tingiva kõneviisi olevik.

Ta oli tungivalt soovinud, et läbirääkimised kokkuleppega lõpeksid. Kui Sassi mõte kord satub uurima ja puurima, tuleb iseenesest nagu painaja peale. (R. S.) Kõva sõna külge kärbsed rippu ei jää, palja käsu peale inimene tormama ei hakka. (R. S.)

nud-kesksõna.

Juba mitu nädalat oli Venda jõu ja söögiisu kadumise üle kaevanud. (A. Kg.) Alles pikapeale selgus, kui palju ta mõte neil päevil oli sellega tegelnud. (Fr. T.) Meelis tänas veel kord ning ütles, et ta tahab sinna jääda, kus on elanud ja töötanud ta vanavanemad. (E. K.) Tal oli südames oma mure, mis talle rahu ei andnud. (E. Kn.) Ka torm hakkas vaibuma, ta ei möiranud enam endise viha ja ägedusega. (E. K.)

da-tegevusnimi või selle seesütlev kääne.

Millegagi tegeldes unustas ta kõik muu. (R. S.) Et odavat tööjõudu mitte kaotada, võitlesid mõisnikud väljarändamise vastu. (E. V.) Esimest korda näen ma, kuidas ka sinised silmad oivaliselt sädelda võivad. (J. Sr.) Töötada tuli posti külge kinnitatud väikese lambi valgel. (J. M.) Praegu ei olnud võimalik enam kõrvale põigelda ega ära joosta. (O. T.)

Umbisikuline tegumood.

Seal on veski, kus jahvatatakse vilja ja saetakse laudu, kedratakse villa ja tambitakse kangaid. (A. H. T.) Jälle joosti, hädaldati, kisendati. (J. M.) Kõik elamine ja olemine lüüakse niiviisi segi. (Fr. T.)

Tegijanimi.

Uued tõrvikud süüdati põlema ning otsijad hakkasid metsi mööda ringi jooksma, lootes põgenikke õige peagi leida. (E. K.) Vinge tuul ei lasknud pesijat nägu maja poole pöörata. Algusest peale laskis Vello tulijatele teatada, et neilt nõutakse korda ja sõnakuulmist. (M. M.)

45

(Mitmesugused vormid.)

Leeni silmad jälgisid uneldes valguse ja varjude mängu. (Fr. T.) Loomad, kes ketiga kahelt poolt sõime külge olid kinnitatud, vabastati ükshaaval. (E. Kn.) Oks võib iga hetk praksatada ja siis ei tea sugugi, kuidas kõik lõpeb. (R. S.) Teati ainult umbkaudu, et keegi osav mees oli selle kirja pannud ja trükki andnud. (Fr. T.) Ta oleks tahtnud Juhanile vastu joosta ja teda üksinda kohata. (Fr. T.) Ema oli sellest ootamatusest kohmetu ega osanud midagi vastata. (Fr. T.) Põder lamas nii lähedal, et olid hästi näha ta silmad, milles ei sädelnud enam metsloomadele omast erksust. (O. T.) Epp ei osanud sellele raskele küsimusele vastata. (P. V.) Ta oli oma kõige kirjumad rõivad selga tõmmanud ja kaasmaalasi vaatama rutanud. (Fr. T.) Kraasimisel vaikiti täiesti, sest see töö nõudis jõudu. (Fr. T.) Kui ema tagasi tuli, küsis Illimar: «Ema, kas koeri müüakse ka?» (Fr. T.) Säärast teed mööda on vaevaline käia. (J. M.) Väsinud teekäija istus puu alla puhkama. Rahvasuu teab sellest mõndagi kurba lugu jutustada. (A. Kg.) Niisuguseid asju siin ei jutustata. Varsti tullakse koju. Üldse on inetu ja koguni alandav võõrastele kohe kaebama joosta, kui ise oma asjadega toime ei tulda. (J. Sr.) Villu ei pääse tundmusest, et tema ümber mingit võrku kootakse. (A. H. T.) Samuti süttivad linnas üksteise järel kollakad tuled. (Fr. T.) Küsija suu peale ei lööda, ehk küll võtja käe peale lüüakse. (Fr. R. Kr.)

IV. DIAGNOOSDIKTAATE (IX KL.).

11. Klusiil helitu hääliku kõrval, välte märkimine kirjas, suur ja väike algustäht.

46

Metsas leidus rohkesti pähklipõõsaid, mis kandsid rikkalikku vilja. (H. R.) Tol ajal osati kokku hoida ja tunda huvi iga ürituse vastu, mis aitas eesti kultuuri edasi viia ja arendada. (P. P.) See

oli 1941. aastal, sel unustamatul sügissuve päeval, kui vana jäämurdja Tallinna reidil ankru hiivas, et tuhandeid nõukogude inimesi vaenlase võimuses leegitsevast Tallinnast välja viia. (M. R.) Kui me suvitusmajade juurde tagasi jõudsime, heitsid männid juba pikki ja sügavaid varje. (O. T.) Otse hämmastav on, kui kõikuv oli Hiina riik ja kui ühtlane ning pidev hiina rahvas ja kultuur. (A. H. T.) Kui ta veidiks tukkuma jäi, viirastus talle pilt peatsest kojujõudmisest. (A. J.) Sõnad voogasid niisama uimastavalt, nagu voolas kirjast leviv magus lõhngi. (Fr. T.) Kodumaa kaudu teadsin, et ma polnud sedapuhku ainus eesti kunstiinimene Itaalias. (Fr. T.) Nooruslikult uljale Paulile jäi mulje, et Tammemäe ettevaatlikkus on liialdatud. (J. Sr.) See umbse õhuga kärbserikas tuba meenutas Joosepile mõnda sellesarnast, kus ta lapsepõlves oma vanemate ja vendadega oli elanud. (M. M.) «Kas säärane ongi siis teie petlik lubadus?» hüüdis Lembitu kibedalt. (E. K.) Kirjatarkuse omandamise mõte pani Illimari lõplikult kohmetama. (Fr. T.) Leppisime kokku, et homme sooritame matka piki Sõõriku jõe kaldaid. (O. T.) Peeter ei osanud sinna sõites kujutleda midagi konkreetset. (A. Kl.) Et pinget unustada, hakkas Andres anekdoote jutustama. (A. Kl.) Olime igaüks rabanud kümne mehe eest. (O. T.) Kolhoosi üldkoosolekul tutvuti kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse uue määrusega. Ta täpsus ja püüdlikkus äratasid kohe algul Remmelga lugupidamise. (O. T.) Tuli heitis hämardunud seintele hüplevaid varje. (O. T.) Selles hääles oli midagi tuttavlikku, ammukuuldut. (E. M.) Mõnigi koht kirjas näis talle mõttetu olevat. (Fr. T.) Sõrmenukkidega lauale kloppides hüüdis ta: «Seltsimehed, hoidke rahu!» (O. T.) Meie teatrite repertuaaris omandasid auväärse koha silmapaistvate kaasaegsete nõukogude näidendite ja vene klassika lavastused.

12. Kirjavahemärgid.

47

Jah, see on minu kui teadliku inimese ja kommunisti kohus. Õhk on sumedalt ähmane, kuid päike helgib halastamatult. (J. S.) Hobune raputas pead, mille juures kuljused kõlisesid, ja norskas kergesti, nagu oleks ta tahtnud ütelda: «Olete te ka siin metsanurgas enne niisugust näinud?» (J. M.) Pearu oli hirmus vihane, sest kõik oli jällegi luhta läinud: tema suurust ei näinud üleaedsed, õuevärav oli risakil maas ja mõttetu saiakott vankris. (A. H. T.) Saanud mehe sõnadest julgust, lubas ta neile näidata kõiki oma oskusi. (P. V.) Suur kurbus südames, jälgis ta naaberaias vallatlevaid poisse, kes jooksid kulli, ja halli suurt hundikoera, kelle sõbralik haukumine segunes laste lõbusasse kilkamisse. (A. J.) Näis, nagu oleksin seda esimest korda kuulnud. (M. M.) Ta seisis seal juba hommikust saadik, tugev ja jändrik

nagu tükk pahklikku Hiiumaa rannakivi. (E. M.) Kohaliku ranna elanikkude lootused tänavu head viljasaaki saada olid juba lõppenud. (A. Ht.) Sügisel ja kevadel, kui kaasikualune oli kuiv, pildusid poisid lõunavaheajal ratast. (M. M.) Kõrboja perenaine näis midagi ootavat, ja seni kui ta ootas, ei tahtnud ta midagi ette võtta, ei tahtnud ta kui perenaine talitama hakata. (A. H. T.) Ei, Mare teadlik elu oli alles ees, ta väikesevõitu, ent noor terve keha oli täis pakitsevat jõudu. (A. Ht.) Rasked, sünged pilved katsid taeva. Villu unustab üürikeseks supluse, ta tahab tingimata teada, kas jäljed pöörduvad järvele või lähevad mööda teed järvest mööda. (A. H. T.) Sel silmapilgul jõudis Elli tagasi ja ütles: «Ei vanaisal ole õitest enam kuigi palju arusaamist.» (A. H. T.) Niihästi Ida ja Juuli kui ka Karla ja Helene, kes vaatlesid seda toimingut eemalt toa juurest, arvasid, et Pearuga on midagi saatuslikku juhtunud. (A. H. T.)

48

Nõnda siis oli Põrgupõhjal jällegi endine kord majas: isa ja tütar hoidsid kokku. Mall, nagu oli, nii jäigi võõraks. Esialgsest katsest, et laps hakkaks teda tädiks hüüdma, ei tulnud midagi välja. Aga lapse eest näis ta siiski hoolitsevat, nagu ta ka oma teisi kohuseid täitis, et Jürkal poleks midagi ütlemist. Ometi ilmnesid varsti mõned uued asjaolud. Aastaid oli Jürka elanud, ilma et oleks jalga oma naabri juurde tõstnud, ja ta tundis teda ainult seeläbi, et üleaedne oli temaga paar korda juttu teinud. Mall aga sobitas naabritega varsti lähema läbikäimise. See torkas Jürkale sedavõrd silma, et ta millalgi ütles:

«Mall elab rohkem naabri juures kui oma kodus.»

«Mis kodu mul siin targemat,» vastas Mall. «Kui naabri juurde ka ei tohi sisse astuda, siis ela ju kui hunt siin metsas.»

«Küllap vist,» lausus Jürka.

Teine uus asi oli see, et esimest korda oma elus hakkas Jürka kuulma, Põrgupõhjal olevat ühest ja teisest puudus. Jürka arust oli siin palju raskemaid päevi läbi elatud kui praegu, aga kunagi polnud keegi kurtnud, et oleks seda või teist vaja. Põrgupõhjal elati nõnda, et kui polnud ühte asja, siis lepiti sellega, mida veel oli, ja kui enam midagi ei olnud, alles siis mindi Antsu juurde.

(A. H. T.)

V. LAUSEÕPETUS.

13. Ühildumine, rektsioon, sihitise ja määruse käänded.

a) Ühildumine.

49

Neeme Laos valiti *kaluriühistu* «*Vabadus*» esimeheks ja nüüd algasid tal kibedad tööpäevad. (A. Ht.) See oli esimene

ettepanek, mille ta metsaülem Remmelgale tegi. (O. T.) Toanurgast natuke maad eemal kasvas suur laiade okstega kuusk. (A. H. T.) Omad vitsad peksavad kõige valusamini. (Vs.) Kas sa tunned üliõpilast Laanestet? Väravast jooksis mitu meest teele, kari koeri ees. (M. M.) Juba oli neid nähtud ja osa vaenlasi pöördus neile vastu. (M. M.) See oli jube lugu Jeruusalema linna hirmsast ärarikkumisest Rooma väepealiku Tiituse poolt. (H. R.) Pudelite pesemine oli minu ja õde Ella tavaliseks ülesandeks. (H. R.) Sellelt voorelt paistsid meile kätte Leedi ja Reastvere küla. (H. R.) Kannatus ja vaev võidab kõik. (Vs.) Rõõmsas toimetuses läks mitu päeva mööda. (J. L.) Kolmandal päeval tulid Metsakülast kaks naist, kes pidid olema isa sugulased. (Fr. T.) Tšitšikov sõitis maad mööda ringi, ostes surnud hingi. Kõigepealt tuleb meil korralikud püügiriistad muretseda. Oma eeposes «Kalevipoeg» kujutab Kreutzwald eestlaste muistset vabadusvõitlust.

50

Agronoom Vello Saarde koostöö kolhoosi «Uus Tee» esimehe Ants Põldmaaga oli väga viljakas. Seal seisis veel mitu teistki vankrit, nahktekid üle istmete visatud. (Fr. T.) Otse vett riivates lendasid paadi eest läbi kaks ristlindu. (J. Sl.) Ma olen nüüd mitmel korral su venna Matiga räimel olnud. (A. Ht.) Priidu oma perega elas korteris number kuus. (A. Ht.) Kuskilt oli järsku pikkade jalgadega ja kitsaäärelise õlgkübaraga noormees tekkinud. (O. L.) Liigume jälle kitsas väinas, kus Taani ja Rootsi ranniku tuled vastamisi hõimlaslikult vilklevad. (J. S.) Peep kordab eile õpitud luuletust. Enamik tüdrukuid mängib klaverit. Oli selge, et vaenlase kuulipildujad tuli hävitada. (E. M.) Vestman on üks Eduard Vilde komöödia «Pisuhänd» tegelasi. Kui ta kuulis, et siia oodatakse täna ajalehetoimetaja Simulit, tahtis ta tõusta ja lahkuda. (O. T.) Istusime parajasti teatri «Vanemuine» aias. See kava oli meil ettenägemata takistuste tõttu teostamata. Nii nad rändasid läbi tundmatute laante.

51

Matis sai oma pojalt Peetrilt Tallinnast veidi toetust. (A. Ht.) See rong ei peatu Rahumäe ja Hiiu jaamas. Purjelaeva «Kaugatoma» taglasetöö oli edenenud jõudsalt. (A. Ht.) Kogu päästetöö üldjuhtimine oli laevameister Vanaõue Mihkli käes. (A. Ht.) Rahvariides neiud tervitasid saabunud külalisi, ulatades neile lillekimpe. (J. Sr.) Sepa silmades välgatas umbusk ja pilge. (R. S.) Ukse vahelt sisse kiigates

nägi ta, kuidas kobar noori parajasti pillimehe ümber järgmist tantsu tellis. (R. S.) Kas sa tunned seda hallide juustega vanakest? Nii Aleksander kui Rudolf Tassa olid revolutsioonilisest liikumisest osavõtmise pärast vangis istunud. (Fr. T.) Kell oli pool kuus, kui olin kaalutehase «Vega» väravas. (A. Ht.) Uneski nägi ta lagunevat teed ja kurnatud hobuseid. (O. T.) Iga päevaga valutas Helmi süda rohkem ja rohkem langi nr. 9 pärast. (O. T.) Suur osa kultuuridest oli seekord lohakalt tehtud. (O. T.) Kartulid tuleb kiiresti maha panna.

52

Asusin korterisse vana metsavahi Hindi hütti. (J. M.) Indrek ei armastanud liugu lasta, mis oli arusaamatu lugu vend Andresele. (A. H. T.) Alevik oli hääletu keset lakkamatut sadu. (Fr. T.) Salkkond ülemeelikult lõbusaid üliõpilasi tegi siin nalja, nii et kõik rahvas naeris. Ta jättis ütlemata, et ta oma poega Mihklit ootas just samuti koju. (R. S.) Kord ja komme nõudis seda. (R. S.) Kaks varest laskusid lumise kuuse latva. Kõrged kuused sirutasid kahelt poolt oksad nagu laiade käistega käsivarred tee kohale. (M. M.) Lapsed korjasid mahakukkunud õunu. Romaani «Tõde ja õigus» loomise mõte tärkas A. H. Tammsaarel juba koolipõlves. Kutse saadeti ka õestele Männikutele. Aktiivse osavõtu eest ühiskondlikust tööst avaldati õpilasele Saarmaale kiitust. Kõik ära ei tulnud, osa õpilasi jäi veel kolhoosi. Ära tee niisugust mõttetut tööd! Kas sa tahad küpsetatud kartulit? Mu isa töötab artellis «Energia». Henn ja Eedi tuleb juba koju kutsuda. «Võidu» ja «Uue Elu» kolhoos sõlmisid sotsialistliku võistluse lepingu. Kodanlikul ajal võisid keskkooli pääseda ainult rikaste vanemate lapsed. Võitjaks tuli spordiühingu «Kalev» naiskond.

53

Koostada laused, kus järgnevad sõnad on mõnes käändes (alates sisseütlevast).

A. artell «Metallmärk», sirge AB, onu Toomas, ajaleht «Sirp ja Vasar», vanem õde Aino, õepoeg Mart, üliõpilane Mets, põikpea Dikoi, vennaksed Kaasikud, sadamalinn Murmansk, meie arveametnik Kann, romaan «Tõde ja õigus», teemeister Kask, kaevandus nr. 3.

B. tema tädi Õie, kino «Sõprus», müüja Saarne, käitis «Ilmarine», eesrindlane Nõmm, lukussepp Piirmaa, draama «Libahunt», õeksed Saared, vana konduktor Rand, täditütar Linda, ajakiri «Noorus», lehekülg 5, laev «Saaremaa», pealinn Vilnius.

b) Sihitise ja määruse käänded, rektsioon.

54

1. Sihitis.

Nüüd võis kateldest auru välja lasta ja tuled kustutada. (E. M.) Alles siis, kui nad ehitasid lattidest kaldpinna, õnnestus neil raske loom köitega vankrisse tirida. (O. T.) Sa ju ise tahtsid rebasele vabaduse anda, mis sa siis nüüd veel teda taga küsid. (A. H. T.) Ta oli valmis tegema mis tahes, et teoks teha oma idee. (R. S.) Talupojad ei võtnud lepingut vastu. Kapten pidas oma ülesande täidetuks ja andis soldatitele käsu tuleandmine lõpetada. (A. Ht.) Kunstnik tõi rea portreid kunstinäitusele. See kehakate on tal niivõrd pikk, et väikesele mehele saaks sellest tubli mantli. (J. S.) Iseäranis uhke oli ta ühe paksu villase vaiba üle, mille ta kirstu põhjast välja tõmbas. (J. L.)

2. Määrus.

Uue laeva mudeli kallal oli meister terve nädala ametis. (A. Ht.) 15. juunil jõudis laev Odessa sadamasse. Juulis olid meil haruldased ilmad. Me ei jõudnud kilomeetritki ära käia, kui hakkas vihma sadama. Sel ajal oli ta juba kaugel.

55

1. Sihitis.

See kirjutati muidugi ta argliku iseloomu arvele. (J. M.) Kas soovite klaasi teed? (J. M.) Need olid esemed, mida tagasi ei toodud. Meil on kavatsus see töö laupäevaks lõpetada. Illimar jutustas kogu loo algusest lõpuni. (Fr. T.) See mees, keda sa seal nägid, oli zootehnik Org. Kõik nad tahtsid kirikud hoopis hävitada, preestrid ja nende sõjasulased maalt välja ajada, et ometi ükskord täielikku rahu saada. (E. K.) Seal valdas mind äkki suur hirm, mis ähvardas riisuda mu mõistuse. (J. M.) Talle anti võimalus see katse lõpetada. Ostsime hulga raamatuid. Fašistidel õnnestus ajutiselt Donbass okupeerida.

2. Määrus.

Prillup kõndis tüki teed peaaegu kinniste silmadega. (E. V.) Möödunud aastal sadas veel detsembrikuuski vihma. Seinad, mis alguses olid krohvitud, muutusid nüüd konarlikuks. (Fr. T.) Võidukatena tulid nad sealt tagasi. Ärge veel minge, viibige siin vähemalt nädalgi!

56

1. Sihitis.

Muinasjutt «Neli vana kodulooma» mõistab hukka vanaks jäänud loomade halva kohtlemise. Koosolek tegi mulle ülesandeks Tuliksaare elektrifitseerimise küsimus ette valmistada. (O. T.) Kas ma võin lambi teise tuppa viia? Ta peab kõiki puid, mis ta kunagi istutas, enda omaks. (O. T.) «Rahvas otsustas valida uue täiskogu,» teatas nüüd Maunus. (E. Kn.) Otsus siia park rajada on täiesti õige. Seda kirja ei kirjutatud kontoris. Ma pakun sulle tassi kohvi. Sandril oli lihtne asi laev rooliratta abil uue kursi peale käänata. (A. Ht.) Ta lubas kaasa tuua tüki alumiiniumtoru. Õhtul koju tulles oli tal esimeseks mureks Mikk üles otsida. (A. H. T.) Külale lähenedes nägi ta ühe oja ääres hulka naisi pesu pesemas. Palun jätame selle jutu. Palun too kirves siia.

2. Rektsioon.

Talve jooksul oli ta jõudnud veenduda kehalise töö tähtsuses. (A. Ks.) Sa ei ole vist veel teadlik oma tehtud vigadest. Suuremat tähtsust Juhan Liivi loomingus omab ta luule. Ei, ma ei ole sinus pettunud. Uute tingimustega tuleb võimalikult kiiresti kohaneda.

57

1. Sihitis.

Ta kartis, et tädi võib ta rahutuse läbi näha. (A. J.) Kui Tootsile tähendati, kuidas rott nööbi saapa küljest ära saab, siis seletas tema seda asja nii, et rotid saapa jala alla panevad ja siis nööbid küljest ära kisuvad. (O. L.) Ta arvas, et varsti võib otsustava rünnaku ette võtta. Kalevipoeg otsis oma ema, kes oli aga muudetud kiviks. Hiljemgi ei muutnud ta oma otsust. Ma ostan parem pudeli piima. Matkal kavatseme teha rea ülesvõtteid. Osteti hulk niidumasina osasid. Hõõguv sütekuhi heitis töökoja seinale roosaka laigu. Kõik ootasid, millal nad külalislahkesse lauda palutakse. Lõhutud puid ei laotud riita. Hea inimese eest olen nõus sõnakese kostma.

2. Rektsioon.

Saadikukandidaat omab rahva täielikku usaldust. Romaan «Noor Kaardivägi» kirjeldab Krasnodoni noorte kangelaslikkust Suure Isamaasõja päevil. Nakkushaiged eraldatakse, sest nad võivad ka teisi samasse haigusse nakatada. Saadud arv tuleb korrutada kümnega. See väide põhineb lihtsalt arusaamatusel. Meil omistatakse karjakasvatusele suurt tähtsust.

14. Kirjavahemärgid.

a) Üte ja lisand.

58

Karksi, mu kallis kodu, kuis olid sa mulle armas juba lapsepõlves! (A. Kg.) Tarila, üksik väike vabadikukoht, asus külast veidi eemal. (A. Ht.) Üksiku Indrek Kauri ema, vana poolkurdi eidekese toas põles tuli. (A. Ht.) Jüriöö ülestõus kui tähtis sündmus eesti rahva ajaloos on paelunud ajaloolaste ja kirjanike tähelepanu. Ei, sõber, sellest küljest pole mul mingit ohtu karta. (E. V.) Täna on ümberkaudseis metsades suur püha — pähklipüha. (A. H. T.) Käskjalg Noormets, suurepärane rattasõitja, täitis mõlemalt poolt saadud käsud täpselt. (R. S.) Kas sina, Sass, täna koosolekule ka lähed? (R. S.) Andres võtku labidas ja mingu postiauke kaevama. See oli Leebiku rentniku tütar Liina, juba elatanud inimene, töökas ja usin. (P. V.) Tal vaesel peab hirmus raske olema. (J. M.) «Tänan, seltsimehed, abi eest,» rääkis kapten Toomsalu veidi rämedalt ja kiirustades. (E. M.) Teda kui loidu ning väikese algatusvõimega inimest kütkestas metsaülema enesekindlus ja kiirus otsustamisel. (O. T.) Sa tead, poeg, mina sain priiuse ja maa oma tugeva käsivarre läbi ja hoidsin neid oma käsivarre tugevusega. (E. B.) Võta see kiri, Juku, ja vii isale. Heledalt sillerdas lõoke lokkavate põldude kohal. Minule, väikesele mehikesele, oli metsaonnis elamine siiski huvitav. Heino agara ja ettevõtliku poisina võitis varsti kõigi poolehoiu. Minu ja teie vahel, lugupeetud lugeja, pole sõlmitud lepingut, mille järgi ma kõik probleemid teie eest peaksin ära lahendama. (J. Sl.) Kao mu silmist, eilse päeva vari, räägi, laul, me noorest sõprusest! (V. B.) Oma kodumaa ja rahu kaitseks tõsta, tütar, tõotust andes kätt. (M. R.)

59

Minu kui sõjaväeametniku karjäär ei kestnud kaua. (P. P.) Inimese saatus otsustatakse siinsamas meie oma Päikese ümber tiirleva planeedi Maa peal. (A. H.) Nüüd ometi näen ma sind, oh mõõtmatu meri! (Fr. T.) Pärast seda aega vaikis K. E. Sööt ligi kümme aastat ja ta järgmine luuletuskogu «Kodu» ilmus ligi paarkümmend aastat pärast eelmist. (Fr. T.) Mis mulle jutustad, koidiku tuul? (L. K.) Esimese raamatu — aabitsa — välimus on mul ununenud. (H. R.) Väravavaht Jaan, minu ema poolvend, käis meil ainult pühapäeviti. (M. M.) «Kas sa, poiss, oled peast segaseks läinud või?» küsis kapten. (A. Ht.) Mis see poiss seal teeb? Lonni, usina kojamehe ainus tütar, ei turtsunud esimest korda, ta tänane nipsakus aga tuli Peetrile siiski pisut ootamatult. (A. Ht.) Meid kütkestas Jussi, meie klassikaaslase vaimukus.

Oktoobrirevolutsioon kui maailma-ajaloolise tähtsusega sündmus algas ristleja «Aurora» kogupaukudega Talvepalee, Ajutise Valitsuse asukoha pihta. Kust sa, ema, need laulud kõik välja võtad? (A. Ht.) Oma üldise tunnustuse võitnud jutustuse «Tasuja» kirjutas Bornhöhe 17-aastase noormehena. «Villu võitluste», Bornhöhe teise ajaloolise jutustuse aineks on Toomapäeva ülestõus Viljandis. «Vürst Gabrieli», oma viimase ajaloolise jutustuse, avaldas ta 1893. aastal ja selles käsitletakse Liivi sõda kui tõsist heitlust Saksa ordu ja Vene vahel. Mis kaebad sa, Eestimaa tütre helisev huul? (L. K.) Mõtted sellest, et mul on niisugune suur varandus — luuletused — kaasas, tegi mind uhkeks ja õnnelikuks. (J. V.) Kas olete lugenud Juhan Sütiste luuletust «Tervitus teile, võidukad väed»? Meie, «Majaka» kommunistlikud noored, toetame teda kui üks mees. (J. Sl.) Su iga lappi maad ja lainet meres me valmis kaitsma, kallis kodumaa. (J. Kr.)

b) Koondlause, üte, lisand.

60

Ühel päeval istub ta aida lävele ja vaatleb mõttes olles suurt kohedat rohuhunnikut nurgas. (O. L.) Ta heasüdamlikud sinised silmad vaatlevad koolivenda ja näivad kaasa naervat. (O. L.) Aida katusel sabistab keegi tasa ja käib vaevalt kuuldavate, otsekui argsete sammudega. (O. L.) Nüüd tärkab tas himu mitte ainult enda, vaid ka kellegi teise eest kätte maksta. (O. L.) Silku, soola, heeringaid, rauda, pastlanahku, sitsriiet ja siidrätikuid — kõike lubati siin müüa odavamalt kui mujal. (O. L.) Jõuk oli jaotatud kaheks: luure- ja patrullrühmaks. (R. S.) Eemal, põlise tamme otsas on toonekure pesa. (O. L.) Rätsep kui kasinate elukommetega inimene ei saanud tema naerust midagi aru. (A. H. T.) Liina tundis siin iga puud ja iga põõsast, iga suuremat kivi, iga orgu ja küngast. (O. T.) Oskar Luts, suurepärase jutustuse «Kevade» I autor, sündis Palamuse kihelkonnas Kaarepere vallas Posti talus käsitöölise pojana. See maksab viis rubla kümme kopikat. Koosolek toimub esmaspäeval, 5. märtsil. Meil, nõukogude töötajail, on kõik teed ees lahti. (R. S.) Aus, õige inimene vaatab sulle avali pilgu ja lahtiste, selgete silmadega otsa. (A. Ht.) Ei ole sul, Kusti, siin midagi kahetseda. (A. Ht.) Sepikoda, pesurand, taraaed, puiestik — kõik läkitavad oma tuttavaid hääli. (A. Ks.) Anni oli väike tumedajuukseline sõbralik tüdruk. (H. R.) Siin voogas teine, mulle seni nägemata elu. (H. R.) Kõik oli talupoeglik, väike, puhas, kaunis. (A. Ks.) Pikad kreemikad tüllid ripuvad liikumata avatud akende ees. (Fr. T.) Mitte ainult valu ja kurbust ei võeta tõsiselt, vaid isegi nalja. (Fr. T.) Valmiva rukki tasane kahin, juhuslikud hõiked kauguses, taluõuedelt kostev koerte laisk haukumine — need olid ainsad

helid, mis segasid kõikjal suvises looduses valitsevat vaikust. (A. J.) Töö käib ehitustel niihästi suvel kui ka talvel.

61

Meie istusime hommikul kolmekesi kohvilauas: Helene, Juhan ja mina. (Fr. T.) Nõrk soe tuuleiil libises üle kaasiku. (O. T.) Anname ka Paalikesele väikese, aga kibeda õppetunni. (O. T.) Ta võttis kirjutuslaua sahtlist mustade läikivate kaantega raamatu. (O. T.) Majad, tühi karjamaa, liivane rand, selle taga õõtsuv laht — kõik lõhnas täna kuidagi sõbralikult, pisut uimastavalt. (A. J.) Põnevam, kuid ühtlasi ka närvilisem kõigest muust oli mööbli muretsemine. (A. J.) Mina, Andres Jakobi poeg Süvalepp, olen sündinud kodumaa suuremas linnas 15. aprillil 1885. aastal. (O. L.) Kõik kauged, ilusad ja ammu unustatud hääled ärkavad minus uuesti. (Fr. T.) «Mis sul, Ants, siis keele peal kiheleb?» küsis Toomas. (A. Ht.) Oli sume, peaaegu tuuletu sügisöö. (A. Ht.) Ta tahtis Teelet Tootsi, selle hirmsa Kentuki Lõvi eest hoiatada. (O. L.) Naerdes tulevad neiu valged tihedad hambad nähtavale. (O. L.) Õhtu oli ilus, soe, rohekalt läbipaistev. (R. S.) Üksnes raske, tinane väsimus päästis ta seekord kõhklemisvaevast. (A. Ht.) Heinamaal kasvas madal, aga haruldaselt jäme ning okslik, küllap juba mitmesaja-aastane tamm. (A. Ht.) Laupäeval, 15. oktoobril peeti vana «Estonia» saalis töölisvanemate, raudteeteenijate ja tööliste asemikkude koosolek. (A. Ht.) Ta kitsale näole andsid selged, teravad jooned väga otsusekindla ilme. (O. T.) Selles küsimuses oli nii pilget kui ka muret. (O. T.) Töö läheb lahti kui mitte homme, siis tunahomme. (A. J.) Need olid õieti rohkem fantaseerijad kui ehitajad, rohkem kunstnikud kui insenerid. (Fr. T.) Nüüd, hädatunnil, kasvasid neist võitlejad. (A. Kl.) Tema noor nägu õhetas nii piinlikkusest kui tulepaistest. (E. Kn.) Töötoas oli väike, kuid lihtsamateks töödeks täiesti sobiv alasi, uus terav saag, kerge, lastele mõeldud kirves, peitleid ja teisi tööriistu. Palju tuhandeid on varisenud mulda, kallis kodupind, su vabaduse eest. (J. Kr.) Partei me töörahva võidule viis ja Eesti, me Eesti sai vabaks. (P. R.)

62

Suurel paraadil marsib Vanja Solntsev, Suvorovi kooli õpilane, kooli koondkolonnis üle Punase väljaku. (J. Sl.) Mitte ainult eitada, vaid ka kaasa luua, mitte põgeneda, vaid võidelda — see peaks olema reaalelust võrsunud kirjanduse kirjutamata seadus. (J. S.) Taevast varjasid rasked, tumedad pilved pikkade kangastena. (Fr. T.) Peaaegu iga päev sajab pehmet valget lund. (O. T.) Siin oleks pidanud talitama rahulikult, kindlalt, kaalukalt ja mõjuvalt. (R. S.) Kauged maad põhjas ja lõunas, merede või kõrbete taga — need tõmbasid teda alati. (R. S.) Sellega on

seletatav nii mõnigi eksperiment minu elus, nii mõnigi seiklus ja rahutus ning rändamine kord Venemaal, kord Lääne-Euroopas. (P. P.) Kõik oli siin valge: seinad, kapike nurgas, toolid, lina laual. (O. T.) Ka ta abikaasa Marie, tugev, suur, jõulise välimusega naine, on artelli liige. (A. Ht.) Aken oli lahti ja niiske, kuid soe öötuul puhus nüüd otse kuklasse. (A. J.) Tulge siia, lapsed, ja vaadake, mis ma leidsin! Laev saabub sadamasse laupäeval, 17. mail. Esimest korda võis ta õnnetuna toetada oma pea mitte korstnajala või palkseina, vaid inimese vastu. (E. Kn.) Lai ja ruumikas oli õuemuru, ta ümber madalad hooned: suvine suitsukoda, laut, küün, aidad, tall tallipealsega. (J. V.) Üksikuid valgeid haralisi pilvekoonlaid valgus üle sügavsinise taeva. (O. T.) Taevas oli pilvitu, helesinine, värske. Voldemar Randmaas, artelli «Vaal» juhatuse aseesimehes eneses, on mingit tagasihoidlikku, leebet ja rahulikku helgust. (A. Ht.) Minul kui näitejuhil oli väga raske temaga töötada. (P. P.) Laps silmitses mind oma suurte siniste silmadega veidi kartlikult. (J. M.) Taevas oli nagu sinine meri, millel ujuvad pikad valged purjed. (Fr. T.) Paemurrus käis kibe töö nii päeval kui ööl.

63[1]

Töölisklassi ja talurahva liidu kindlustamisele töölisklassi juhtimisel omistas V. I. Lenin esmajärgulist tähtsust nii võitluses proletariaadi diktatuuri eest kui ka sotsialismi ülesehitamise perioodil. Tootmisnõupidamisel arutati seltsimees Tikerpuu kui tuntud novaatori ja ratsionaliseerija töökogemusi. Tõeline patrioot astub otsustavalt välja vana, passiivse ellusuhtumise vastu. Mälestussamba lähedal on suur ümmargune kirev lilleklump. Täitevkomitee esimees korraldas Soomest saabunud külaliste auks vastuvõtu, mis möödus soojas, südamlikus õhkkonnas. Tootmissuhete sotsialistlik ümberkorraldamine Eesti NSV rahvamajanduses vabastas töötajad kurnajatest nii tööstuses, põllumajanduses, kaubanduses kui ka kõigil teistel majanduse ja ühiskondliku elu aladel. Töölised ja talupojad, võidelge uue, kommunistliku ühiskonna eest! Vanem vend kui elus enam kogenud inimene manitses meid sellest ettevõttest loobuma. Koosolek valis seltsimees Mäeotsa, tuntud eesrindlase, töötülide lahendamise komisjoni esimeheks. Meie kooli aktiivsemalt tegutsevad ringid on noorte naturalistide ring, fotoring, kirjandusring ja kehakultuurikollektiiv. Hooletu töösse suhtumine, distsipliinirikkumised, hilinemised — seda kõike piitsutab järjekordne seinalehe number. Agarad, energilised ja rõõmsameelsed olid nad kõik: Vello, Eedi ning Peeter. Meistri sõnad olid karmid, kuid õiglased. Astusime avarasse valgusküllasesse klassiruumi. Sel hommikul oli tuul külm, hootine, vinge. Hiljuti asusid farmitööle kolm «Uue Tee» kolhoosi tütarlast: Liivi, Mare ja Lehte. Noored, aidake oma kätega kaasa looma-

[1] Eeskätt ajakirjanduse laused.

kasvatussaaduste külluse loomisele meie maal! Maksim Gorki proosapoeem «Tormilind» lõpeb sõnadega: «Võimsamini puhke, maru!» Puškini, vene geniaalse poeedi peateoses «Jevgeni Onegin» kujutatakse vene elu möödunud sajandi algupoolel.

c) Rindlause, koondlause.

64

Kodanliku korra kukutamisega Eestis 1940. a. vabanes eesti teater rahvavaenuliku kunstipoliitika süngest perspektiivitusest ja võis astuda üldrahvalikke huvisid kaitsva, sisult sotsialistliku ja vormilt rahvusliku eesti nõukogude teatrikunsti loomise ja arendamise avarale teele. Pikka pidu polnud siin kellelgi mahti pidada: võrgud ootasid vabedele tõmbamist ning õhtul jälle tagasi merre viimist. (A. Ht.) Kostis tasane, aravõitu koputus kantselei uksele. (A. Ht.) Tollel naljakal madalajalgsel pruunil elukal ei näi täna edu olevat. (O. T.) Kiir vaatab sõbra ahastavat nägu ja juba hakkavad tumedad aimused ta hinges liikuma: kas Tootsile viimati ishias korraga pähe ei löönud? (O. L.) Naised, mehed, lapsed — kõik seisid peaaegu liikumatult oma kohtadel. (M. M.) Kartus oli temast kaugel, kuid ta ei näinud ka midagi head ootavat. (A. Ks.) Järv on kui elus peegel, aga Jaan aerutab mööda järve, paneb vee virvendama ja ajab liikumisega tule tuliraual loitma. (A. H. T.) Enam kui eksimist oli metsa vahel siis karta röövleid. (M. M.) Siis juhtus äpardus: elektrivalgus kustus puuduliku seadeldise tõttu ning etendus katkes mõneks ajaks. (P. P.) Tuli roomas õige kiiresti mööda tõrvaköisi ikka ülespoole ja peatselt olid ka purjed üleni leekides. (E. K.) Sellele järjele tõusid nad osalt oma agaruse ja julge ettevõtlikkuse, osalt mitmesuguste väliste tingimuste tõttu. (E. V.) Esiotsa olid halvad ilmad ilusatega veel segamini ega valitsenud ses suhtes mingit kindlamat korda. (Fr. T.) Mets, puud, lilled rahustasid, panid unistama ja igatsema, aga põldude avarus, nende jahe ja julge tuul virgutasid teda, nagu kutsusid sammuma edasi, otse edasi. (O. T.) Ta oli sihvakas, pikk ja tugev nagu hästiõnnestunud raidkuju. (A. J.) Kas teie ühes koju läksite või jäi Tõnisson pärast sind veel siia? (O. L.) Pearu katsus veele takistust teha, aga see ei õnnestunud: vägev vool kiskus mättad käest ja viis nad allavett jõe poole. (A. H. T.) Ei lisa leent riku ega palju paha tee. (Vs.)

65

Terake oli Jaan Narmast hästi noorem, aga nõukogude korra ajal olid nad koos töötanud ühe kirjastuse toimetajatena ning õppinud teineteist hindama, isegi usaldama. (R. S.) Kured hakkasid uuesti karjuma, aga mitte enam öösel, vaid päeval. (A. H. T.)

Minu arvamine on: ole vahva, kuid ära mine üle mõistuse piiride. (Fr. T.) Siin oli ühes küljes suur must ahi, kogu vastaspoolset seina täitis aga lava. (Fr. T.) Ainult Tammel oli tõsine, õigemini morn nägu. (O. T.) Seisis kusagil saalinurgas raske ovaalne punasest puust laud pärsia vaibal. (A. H. T.) Ema lahjale, jõuetule, pisaratega kaetud palgele ilmus naeratus. (J. M.) Metsa, padrikut ja sood oli ümberringi küllalt; neis leidus tetri, sookanu ja järve ääres parte; sügisel ja talvel oli jäneseid rohkesti liikumas ja rebasedki ei olnud haruldased. (M. M.) Ta tahtis uuesti küsida, aga sel silmapilgul oli ukse taga kobinat kuulda. (J. L.) Päike helgib põletavalt, kuid merelt puhub jahe tuul. (J. S.) Loodus pidas kinni oma igavesest tasakaalust: külmale ja vindunud kevadele järgnes kuiv ja päikesekuum suvi. (O. T.) Hoolikalt jalgade ette vaadates hakkasin minema otse üle muru, pugesin puude ja põõsaste vahelt läbi ning seisingi munakividega sillutatud teel. (O. T.) Siin metsas kasvab igasuguseid puid: kaski, leppi, haabu, mände ja kuuski, aga ka tammesid. Ta tajus olukorra kogu tähendust ja oli teadlik nii juhtumi põhjustest kui tagajärgedest. (A. J.) Juba mitmendat korda tegi ta otsuseks mitte enam paluda, vaid üsna külmalt ja asjalikult küsida. (A. J.) Alles siis kostis siia jäme, ent üsna mahe üürgamine: päevane vahetus lõpetas töö. (O. T.) See oli järskude, peaaegu püstloodis kallastega, aga tiheda lehtpuumetsaga ja kõrge pehme rohuga saareke. (A. J.) Kõik see õine vaikne elu, mida kajutis elati, oli tema jaoks olematu, kadunud, ebatõeline. (J. Sl.) Põld ei kanna vilja harimata ega oras kasva külvamata. (Vs.)

d) Põimlause, lihtlause, kõrvallause liik.

66

I (kirjavahemärgid)

Parajasti kui nad juba sisemistesse ruumidesse on minemas, vaatab Teele tagasi. (O. L.) Talle tundus, nagu oleks Mihkel sel talvel isegi nooremaks muutunud. (A. Ht.) Kui ka kartulid hakkasid juba koopasse saama, avaldas ta oma kavatsuse esiteks emale ja õele ning siis ühisel nõul ja jõul ka isale. (M. R.) Seal, kus jõgi suurema kääru teeb, lõpeb meie kolhoosi heinamaa. Kevadel, kui rohi tärkas, oli maja ümbrus suurepärane. Su kavatsuse suvel matkama minna kiidan täiesti heaks. Tegi siis tüdrukki nii, nagu kardaks ta pisut. Nõnda ta nüüd istuski nagu jäljed kaotanud koer. Tunne, et ammused unistused on reaalset kuju võtmas, ideed, mille eest pikki aastaid on võideldud, teoks saamas, sütitas kõiki. (J. Sr.) Mõnikord, kui päike pilvesagara tagant välja puges ning valgus heledamaks muutus, tõstis ta parema käe silmade juurde, et paremini seletada kaugust. (E. K.) Kui ta uuesti inimeste ees seisatas, näis, et oli jõudnud oma mõtted lõpuni mõelda. (E. M.)

II (kirjavahemärgid, kõrvallause liik)

Sel hetkel ilmus nähtavale Aleksander, kes tähelepanelikult luges värsket ajalehte, mida ta oli toomas käinud. (A. J.) Andres ei uskunud, et sellest tööst midagi saab. (A. H. T.) Ta ootas ja vahtis, kuni naabrinaine tema juurde jõudis. (A. H. T.) Targem on see, kes järele annab. Jaanus oli kümme aastat vana, kui ta isaga esimest korda Lodijärve lossi ratsutas. (E. B.) Paljud kahetsesid, et teda nooruse pärast ei võidud valida peavanemaks, kelleks ta oma tulise kõne, sõjakunsti ja muu tarkuse tõttu oli kui loodud. (E. B.)

67

I (kirjavahemärgid)

Sepp Villu esivanemad olid ikka esimeste seas olnud, kes ennast ristimisveest puhtaks pesid, niipea kui ristijad selja pööra sid. (E. B.) Ühel kevadõhtul, kui maa oli juba sula ja mahl puudes kerkis, saabus sinna võõras noormees. (M. R.) Samal hetkel kostis mütsatus, nagu oleks mingit suurt kotti tolmust tühjaks löödud. (A. Ht.) Kui nad sillavärava alt välja jõudsid, avanes nende ees pikk plats, mille ääres seisid suured majad nii ligistikku, et ei teadnudki, kus üks algas ja teine lõppes. (Fr. T.) Need helkjad vasarahoobid, mis kostsid külla, andsid selgesti mõista, et Villem tahab oma elu korda seada nagu mõnd vana paati sõiduhooajaks. (P. V.) Kui Liina ja karjafarmi juhataja nõudsid, et alustatud karjafarmi jaoks koostataks uus projekt, kus on ette nähtud kõigi raskete tööde mehhaniseerimine, imestasid nad isegi, kui kergesti esimees nõustus. (O. T.) Mõte, et teie siin umbses toas peate konutama, ei andnud mulle rahu. (A. J.) Kavatsuse siia korralik mänguväljak rajada viime kindlasti täide. Mäetaguse külast kolm versta eemal, seal, kus seljandik kangekaelselt sohu tungib, oli Jaagu maja. (J. M.)

II (kirjavahemärgid, kõrvallause liik)

Kui ta künkale jõudis, nägi ta, et sama nähtus oli jällegi kordunud. Viimane lootus oli veel see, et ta üksipäini Villu juurde oli läinud ja hiljaks jäänud. (E. B.) Kõik need viisid, mida seal vokivurina saatel lauldi, sööbisid kustumatult mu mällu. (M. M.) Kui punane päikeseketas horisondile vajus, läksid nad paati, et koju sõita. (A. J.) Mitu korda ärkas ta sellest, et tädi üles tõusis ja tagatuppa läks. (A. J.) Nõnda oli Pearu viimaks seda saanud, mis ta tahtis. (A. H. T.)

e) Põimlause, lihtlause.

68

Päike paistab täiel säral, olgugi et on veel madalal. (A. Ks.) Ta armastas peidupaikasid, nagu armastas üldse vahel üksi olla.

(A. Ks.) Kuivanud heinakaared valendavad nagu hallid lained. (Fr. T.) Vanamehe hääl kostis noomivalt ja meelitavalt, otsekui oleks ta lapsega rääkinud. (Fr. T.) Kuigi nende vanusevahe oli oma poolsada aastat, arutasid nad siin kahekesi minnes nagu omasugune omasugusega. (A. Ht.) Perenaine Viia keris lõimelõnga, kuna vana Ánu, kelle silmad enam valgeski suurt ei seletanud, nurgas oma koikul kükitas ja varras varda järel sokisilmi luges. (A. Ht.) Kui nüüd mehi leiduks, kes aitaksid laevakere valmis teha, seejuures aga oma palgaga seni oodata võiksid, kuni laev teenima hakkab, oleks laev niisama hästi kui valmis. (A. Ht.) Mõlemad pojad, kuigi neist ühel oli juba hall habe suus, olid emasüdamele ühtemoodi lähedased. (A. Ht.) Laev, mille kere kuju ta nüüd noaga puusse voolis, seisis tal nii selgesti silme ees, et eksimine võimatu oli. (A. Ht.) Ei aidanud ka suuremat see, kui Mihkel seletas, mitu protsenti temale meistrina rohkem laeva sissemaksuks arvestatakse kui teistele töömeestele. (A. Ht.) Niisuguste lankidega, kus kasvab palju vanu suuri seemnepuid, mida tuul juba jalal kasvades on pragusid täis kiigutanud, peab ettevaatlik olema. (A. Ht.) Matis, kelle käes täna öösel valvekord oli, toksis parajasti põõsast kadakaid, et neid tulele söödaks viia, kui ta kahe kirvelöögi vahel sammusid kuulis ja silmad tulija poole pööras. (A. Ht.) Kirjutaja Saar pani ette veel mitte päris lõplikku otsust teha ja katsuda asjakäiku kaugemalt järele uurida. (A. Ht.) Umbselt oli isegi mõista antud, et ollakse nõus, kui ta tahab ära minna. (R. S.) Päike, mis oli juba kõrgele tõusnud, kõrvetas väljakannatamatult, kuid tahtmine metskitsi näha ületas kõik. Kui 1940. aastal töölised tänavale tulid ja peremeeste valitsusvõimu kukutasid, nähti ka Ain Kermetit esimeste loosungikandjate hulgas ja hiljem töölisvõimu kindlustajana. (R. S.)

69

Kui Ülesoo talumaja katusehari paistma hakkab, jääb noormees ivakeseks seisatama ja ohkab. (O. L.) Hõbedaste sukavarraste üle ei suuda ta nii ruttu otsustada, sest tõesti on raske ütelda, mille poolest nad paremad võiksid olla kui nende terasest suguvennad. (O. L.) Näib, nagu poleks ta enesega veel täiesti selgusel, kas minna või mitte. (O. L.) See ajas ta ägedaks nagu rapsiva hobuse, kes ei suuda koormat järele võtta. (R. S.) Toots kannatab selle vaate mehiselt välja, olgugi et tal järsku on niisugune tundmus, nagu oleks talle kumbagi silma liivatera sattunud. (O. L.) Et kalapüüdmine mind lapsest saadik huvitab, siis on arusaadav, et ma nüüd, kus ma teenistusest vaba olen, rohkem veel kui kuival olen. (O. L.) Alles mõnikümmend sammu kuhjalavast eemal, seal, kus teda keegi kuulda ei võinud, pöördus ta ümber. (R. S.) Kõik, mis siin maalapist välja võeti, võeti hirmsa töö ja vaevaga. (R. S.) Selle asemel et palavaga ringi sõita, oleks temagi meeleldi kirve kätte haaranud ja halge klõpsinud. (R. S.) Vära-

vale, kust rongilt tulev rahvas linna pääseb, kogunes varsti ka salk jalainimesi. (M. R.) Ta esimeseks mõtteks oli kahetseda, et ta seal treppide lõpul siiski mõnd lihtsamat inimest kinni ei pidanud, et järele pärida, kust oleks kõige õigem minek turule. (M. R.) Kui nad jaama jõudsid, oli rongi tulekuni ainult veerand tundi aega. (M. R.) Hirm, et talle jälle midagi valetatakse, hakkas teda üha sagedamini vaevama. (A. J.) Tahe õigesti mõista kirjanikku ja tema teost kasvas iga päevaga. (P. P.) Õhates lahkus hobune sõime juurest, sest ta teadis, et nüüd tühipaljaste asjatoimetuste rege raskem on järele vedada kui talvel hea teega rasket koormat. (J. M.) Kui vana see ämber oli või kes ta koogu otsa pannud, seda ta ei teadnud. (A. H. T.) Nõukogude riigi tootmistehniline võimsus on sedavõrd kasvanud, et nõukogude rahvas võib lahendada ülesandeid, mis pole jõukohased ühelegi teisele maale. (H. L.)

70

Eesti teater on meelelahutuslikust ajaviitevahendist, mis kodanlikul ajal tihtipeale oli rakendatud rahvavaenulike sihtide teenistusse, tõusnud tähtsaks kultuuriteguriks, mis teenib oma rahva elulisi huve, aitab kasvatada teatrikülastajat nõukogude patriotismi ja rahvaste sõpruse vaimus, kodumaa teenimise ja rahu eest võitlemise vaimus. Külaalused madalad heinamaad oma põõsastega ja üksikute suurte puudega on nagu piduehtes. (J. L.) Rootsi kuningas oli mitu korda käsu andnud kardetud mets hävitada, aga rahvas ei usaldanud seda teha. (Fr. R. Kr.) Kui suled silmad, on, nagu tõuseks vanker äkki õhku ja jätaks teele nähtamatuid rööpaid. (A. Ks.) Nüüd on kõik mu sõbrad pudenenud nagu lehed tuulde. (P. P.) Iga kord, kui ta aknast õue vaatas, näis talle, et harakad enam mujal ei lendagi kui aidakatusel ja aida otsas kasvaval paplil. (E. Kn.) Tuli üksikuid voorimehi, kelle hobused astusid nii aeglaselt, nagu jätkaksid suikumist. (M. R.) Inimestes leidub mitte millegagi põhjendatud umbusku, mis ulatub mõttetute pisiasjadeni, millega nad end muust maailmast nagu tulekindla müüriga eraldavad. (E. Kn.) Parajasti kui ta nende poole ruttas, pani ta tähele, kuidas inimesed pöördusid tagasi vaatama. (A. Ht.) Tuulikute väljasirutatud tiivad hajusid ühes uttu nagu tontide käed ning inimeste hääled kostsid neil tiheda uduga päevil summutatuina. (A. Ht.) Kui suve algul töö laeva kallal päris seisma jääda ähvardas, kuna suurem hulk mehi enam ilma palgata laeva juures töötada ei saanud, vaid üle mere pidi minema, kus igal nädalal raha peo peale maksti, oli meister see, kes alla ei vandunud, vaid laeva sügise lõpu poole vette tahtis saada, nagu see alguses kavas oli. (A. Ht.) See, mida nad mõlemad nii kaua hirmuga ootasid, toimus lõpuks. (J. S.) Su kavatsus sügisel tehnikumi astuda on kõigiti kiiduväärt. Hanereas mindi väljade vahelt nii otse kui võimalik silla juurde. (M. M.)

71

Õige kapten peab laeva paremini tundma kui ratsamees oma hobust. (A. Ht.) Mida ligemale see päev jõudis, seda raskemaks läks ta süda, kui ta mõtlema hakkas, et mingi ootamatu õnnetus asja nurja võiks ajada. (Fr. R. Kr.) Peetrile meenus paar silmapilku tagasi tehtud otsus hoida oma mõtteid ainult õppeainete juures ja mitte enam tegelda kõrvalküsimustega. (A. Ht.) Näete, nõukogude võim tõi nahaparkijad, raudteelased, pagarid ja igasuguste teiste ametitega töölised linnast kolhoosnikutele appi ehitama uut elu Koordis, appi kuivaks laskma Ussisood, looma selles soos viljakandvaid põlde, vilja külvama sohu. (H. L.) Paistab, et see mees kõneleb lühidalt ning asjalikult ja ainult siis, kui seda tingimata tarvis on. (J. S.) Ta jäi magama ega ärganud enne, kui aknaruutude jääs juba õhtune hämarik ähmitses. (M. R.) Üldse olevat kihelkonnakoolis nüüd palju rahulikumad ajad, nagu meistri noorem poeg, kes seal juba aasta ära on käinud, teab jutustada. (O. L.) See kõik läheb mööda nagu pilvine ilm ja paha unenägu. (O. L.) Näib, nagu oleks aeg ta vastu halastamatu olnud. (Fr. T.) Kui ma hommikul tõusen, kuulen, kuidas mees hobust vaole hõikab. (Fr. T.) Mulle näib, nagu oleks isegi päikesevalgus täis ootamatusi ja saladusi nagu salamandreid. (Fr. T.) Kuigi kord õnnestus rebane sisse piirata, siis ometi lipsas ta püüdjate vahelt läbi, olgugi et kaks meest korraga käpuli lumme kargasid, et järelelohisevast ketist kinni saada. (A. H. T.) Kui lumi maha tuli ja külmad algasid, huvitas Ätsi küsimus, kas isa võtab veel Mossa endaga kaasa või peab see kogu pika talve oma augus magama või kuuse all kükitama. (A. H. T.) Õhtul, kui isa hilja koju tuli, välgatas õues põõsaste vahel mingisugune loom. (A. H. T.) Kui nad lähedale jõudsid, võis näha, et nad on väsinud teekäijad ega mõtle kurja. (M. M.) Talupoja igatsus oma maa järele, tema elupõline unistus, et mets ja maa saaks rahvale, oli niisama vana kui ta orjapõli. (E. Kn.)

72

Vaikus on koguni nii suur, et isegi väikese rähni nokaklõbin, kui ta vastu külmunud puutüve tongib, on kaugele kuulda. (E. K.) See keldrikortergi oma viletsa sisustusega oli talle nagu etteheiteks. (J. Sr.) Ta naeratas, kuid mulle näis, nagu oleks ta natuke kartnud. (Fr. T.) Kui nad sellele mõtlesid, said nad aru, et nad nüüd jälle niisama õnnelikud on kui lapsepõlves. (J. M.) Vaevalt olin paar kilomeetrit läinud, kui mind hämarus ja siis pimedus ümbritses. (Fr. T.) Raja peretütar saab aru, et siin jälle midagi muud on olnud kui lihtne maadlemine. (O. L.) Eriti nukker oli Mossa meel nähtavasti õhtul, kui linnud lõõritasid oma viimaseid laule ja kui metsast hakkasid kostma häälitsused, mida Ats ei tundnud, kuid mis olid Mossale tähendusrikkad. (A. H. T.) Nimed, mis Jürka andis oma pesamunale, olid niisugused, et see alguses

kuidagi ei taibanud, kas isa näägutab teda kurjuses või tahab ta nõnda teda meelitada. (A. H. T.) Taltsutamatu oli ta olnud alati, ehk ta küll püüdis end vaos hoida. (P. V.) Tas tekkis kindel otsus juba kohe ahi küdema panna, et end soojendada. (A. J.) On asju, mida me märkame alles pärast seda, kui oleme neist juba aru saanud. (E. Kn.) Illimar oli sellega harjunud, et teised ikka midagi teevad, temal aga muud muret pole kui oma aega mööda saata. (Fr. T.) Iga traat, kui tugev ta ka oleks, katkeb viimaks, kui teda lõpmatuseni pingutatakse. (O. T.) Linda katsed nendega sammu pidada ei õnnestunud. (O. T.) Ei tärka rõõmu tühjast päevast, nagu ei sirgu orast seemendamata põllul. (O. T.) Sellal kui Illimaril kodus üks huvitav sündmus teisele järgnes, andis suvi paratamatult sügisele maad. (Fr. T.) Meil aeg on elav loova mõtte pingest, mis hõõgub nagu ääsidegi lõõm. (M. R.)

73

Kui isa nägi, et rebane on oma uue eluga juba harjunud, sellega leppinud, hakkas ta temale vahetevahel suuremat vabadust andma. Vähemalt julges ta seda seni teha, kui oli alles külm ja sügav lumi. Ta laskis Mossa mõnikord lihtsalt lahti, et las jookseb, sest ta arvas, et kui ta tuli esimesel korral koju tagasi, küllap ta tuleb siis ka pärast. Aga iga kord, kui Mossa maitses vabadust, kipitas kõigil süda sees salajasest hirmust, et kord ehk tuleb silmapilk, kus Mossa enam ei näita nägu. Mossa jäi siiski oma uuele kodule ja uuele elule ustavaks, nagu armastaks ta seda tõepoolest rohkem kui piiramatut vabadust, kus pead aga ise muretsema endale ülalpidamist.

Ometi ei juletud märtsis, kui lumi hakkas juba sulama ja mets meelitavamalt kohisema, Mossat enam päris vabaks lasta. Arvati, et kevade võib ehk metslooma meele muuta ja tema oma võludega alatiseks ära meelitada. Metsalaskmise asemel tõi isa Mossa ühel päeval tuppa, et saaks näha, mis ta seal teeb. Alguses kartis ta, et Mossa võib ehk aknasse karata ja selle purustada, aga varsti märgati, et ta on selliseks rumaluseks liiga tark. Paar korda tõusis ta akna najale püsti ja sirutas oma pika terava nina vastu ruutu. Siis oli tal nähtavasti kõik selge: ta ei olnud aknast enam põrmugi huvitatud, palju enam kõigest muust, mis toas leida. Vahetpidamata seegas ta toast tuppa ja tubadest kööki, köögist uuesti tuppa, seal laua alla, laua alt sängi alla, sängi alt kapi juurde, mis oli allapugemiseks liiga madal ja mille aluse ta sellepärast käpaga mitmel korral läbi katsus.

(A. H. T.)

f) Üte, lisand, koondlause, lihtlause, lihtsamad liitlaused.

74

Kui poleks veistel kelli ja krappe ning lammastel kuljuseid kaelas, siis võiks peaaegu arvata, et soos ei olegi kedagi muud kui

aga poisid, kes kiiguvad laialadvalistel mändidel või mõne tuiakama kase harude vahel, puhuvad pasunat, huilgavad ja hõiskavad, nii et õhtu eeli vastu kajavad kauged saared keset mõõtmatut sood. (A. H. T.) Väljaäärsed kaasikud olid paksus valges härmas, nagu oleksid puud äkki helendava lehestiku saanud. (A. H. T.) Üht tehti hariliku töö kõrval enne sõnnikuvedu ometi: korjati kesalt kümmekond koormat kive ja viidi alla aia äärde hunnikusse. (A. H. T.) Kunagi polnud Vargamäel nii raskeid päevi elatud, nii rasket õhkkonda tuntud kui suurte protsesside ajajärgul, ehk küll elu oleks võinud aina paraneda, sest Pearul hakkasid pojad juba sahakurgi hoidma ja Andres hakkas vanemat tütart äestajana ja rullijana tarvitama. (A. H. T.) Ühes asjas jõudis Pearu Andresest ometi ette: ta asutas viljapuuaia, kuna üleaedne seda alles siis mõtles teha, kui uued kambrid valmis. (A. H. T.) Valgeid laaste pidi olema terved virnad ning pukkide all sõredat saepuru rohkem kui jahu nende suures kirstus. (A. H. T.) Oli nagu häbistavgi mõtelda, et tema kui terve ning tugev mees oli alles täna selle õnnetu inimese juuresolekul virisenud. (A. J.) Ta rääkis terava, läbitungiva häälega ning ta mõttekäik oli teinekord õige järsk. (R. S.) Oskus õiget erakonda valida, õigel ajal õigele hobusele mängida oli neid edasi viinud. (R. S.) Sa, taat, puhka nüüd natuke aega. (M. R.) Kas peab järgmine vahesein vastu või tungib vesi masinaruumi? (E. M.) Kulus hea tükk aega, enne kui ta jõudis kõik ära rääkida, ära selgitada ja põhjendada. (R. S.) Oled rõõmus ja sammud kui peremees, sest on maa nagu merigi sinu. (V. Vill.)

75

Kui koolivennad veski kohale jõuavad, peatub jutustaja järsku ja vaatab suuril, peaaegu ehmunud silmil maanteele. (O. L.) Tema pikad peenikesed jalad vehivad pisut vimmatõmmatud keha all nagu kepid. (O. L.) Sina, Kiir, oled ka natuke süüdi: miks sa mulle meelde ei tuletanud, et aeg on ära tulla, kui veel valgevina väljas oli. (O. L.) Mari, kes neile selle sõnumiga vastu tuleb, teab veel ütelda, et rätsepal kangesti vingus, otsekui väänatud nägu olnud. (O. L.) Siis ajavad mõlemad vägimehed end aeglaselt püsti ja seisavad noore neiu ees samasuguste nägudega, nagu nad vanasti köstri ees seisid, kui see neid mõnelt tembult tabas. (O. L.) Hommik on haruldaselt selge, kuid päike paistab siiski nagu läbi nõgise klaasi. (J. S.) Ei tunta sellist ajaloos suurt sangarlust kui see, mida näitab vabastusehoos me võitmatu armee. (J. Kr.) Mine ja ütle nurisejatele, et nad saavad minu vastuse, niipea kui teekonnalt tagasi jõuame. (J. S.) Tema oleks pidanud taipama, et see, mis on Iell Tõnise suhtes lubatud vanaemale, vägeva Tõnise lihasele emale, polnud lubatud talle, polnud lubatud isegi ta isale ega emale, nagu ta neile pilku heites märkas. (A. Ht.) Tal oli linnas korter, milles iga laud, iga tool, iga vaip seinal ei

olnudki nagu tükk surnud puud, riiet ja rauda, vaid nagu vana hea sõber, millest igaühega sidusid paljude aastate mälestused ja mis jutustasid ammumöödunud päevadest. (O. T.) Jaamast väljudes olen üllatatud esimesest muljest: linn on suurejooneline, ääretult puhas, õhurikas ning kodune. (J. S.) Mis järgnes, oli märksa rahulikum nii luuletajale endale kui ka kuulajaile. (M. R.) Imelik oli vaadata, kui abitult see tugev, kuigi kuuekümne ringis mees, kes oma kogu ja jõu poolest näis võivat kas või härjavärsi sülle kahmata ja üle tara visata, seal seisis. (R. S.)

76

Taas saabuv päev me inimesi ootab ja kõlab ülikoolis noorte hääl, kel teed on lahti, kellel kõik on loota ja kelle jaoks õnn tuli, on ja jääb. (V. Vill.) Ärasõiduni oli veel ainult mõni minut, kui Murak pehme magamisvaguni rõdult perroonile astus, et Elsale, oma nukrutsevale noorikule, öelda veel mõni sõbralik sõna ja tõotada peatset tagasitulekut. (M. R.) Need, kes Ojari valimist ootasid, vaikisid meelega. (R. S.) Püüda teda sellest otsusest lahti raputada osutus mõttetuks. (R. S.) Ühel märtsikuu hommikul, kui mehed parajasti esimesi puid üles pukkidele seadsid, et neid hakata plankudeks saagima, tuli kutsar Ants tasakesi jala kõmpides ja küsis kapteni järele. (A. Ht.) Sitke, kleepuv savi hakkas saabaste külge, määris püksisääred laiguliseks. (A. J.) Kuid ega laevadki seepärast meelest läinud, seda enam et poisid oma kalapaadi varsti kaldale kuivama jätsid ning ära suurele merele purjetasid. (A. Ht.) Nüüd ei tahtnud Tiit enam pildi poole pöörata, aga ta kuulis, kuidas ta süda peksis, nagu tahaks rinnaribide vahelt välja hüpata. (A. Ht.) Sügis oli tulnud oma rada nagu teistegi aastate sügised. (A. Ht.) Esimeseks ootamatuseks sai see, et esimesena ei rutanud kohale mitte teenijaspere, need, keda see koosolek pidi koondama, vaid hoopis teistsugused inimesed. (R. S.) Ma tahtsin ka midagi kaalukat ja sõbralikku vastata, punetasin küll näost, aga sõnu selleks ei leidnud; ei jäänud viimaks hädas muud nõu üle, kui tegin liigutuse ja pakkusin oma uuele sõbrale emalt saadud vesikringlit ja vorstijuppi, mis ka lahkesti vastu võeti. (H. R.) Tootsil juhtus maadlemise juures väike õnnetus: ta rebis oma kuuesaba lõhki. (O. L.) See on ju kõik õige, mis sa, Andres, kõneled. (J. M.) Õhtu eel tõusis vinge kirdetuul ja näis, nagu oleksid ülal suured luugid avatud, sest lund hakkas nõnda tihedasti sadama, et ümberringi kõik mattus halli keerlevasse, kihisevasse, ruttavasse möllu. (O. T.)

77

Kui sellele eemalt läheneda, ei või aimatagi, mis need tumerusked lihtsad müürid varjavad. (Fr. T.) See on sündmus, mis nõuab palju energiat, ettevõtlikkust ja kulu. (J. S.) Katsume lau-

gastele läheneda, ent maa ei kanna. (J. S.) Tal on tundmus, nagu roniks keegi talle kaelale, keegi, kes iseenesest mitte väga raske ega ka mitte väga kerge pole, aga kes oma kuuma hingeõhku temale kuklasse puhub. (O. L.) On üks asjaolu, mis jutu Lible päästmisest peaaegu uskumatuks tahab teha: oja on isegi silla juures, kus ta iseäranis kardetav pidi olema, naeruväärselt madal. (O. L.) «Aga, Toots,» ütleb Kiir hapult naeratades, «see on ju kõik tühi jutt, mis sa räägid.» (O. L.) Joosep saab raamiga omal jõul hakkama, olgugi et käed juba rakkus ja turi sõna ei taha kuulata. (O. L.) See jutt ei käi mitte ainult sinu, vaid meie kõigi kohta. (E. Kn.) Ta oli kõhn väheldane mees, kelle hõredad tuhkhallid juuksed ei suutnud enam varjata paljaspäisust. (O. T.) Tuba, kus Milja lõdvana seisis, oli haudvaikne, päikeseta, hämarduv. (M. N.) Parem vaikne pakane kui sula tuul. (Vs.) Väikese künkakese peal, mille kõrval kari sööb, istub väike tütarlaps ja punub lilledest pärga. (J. L.) Alles Kaarli ettepanek minna pärast päikeseloojangut õhtusele pardilennule pani ta kõhklema. (O. T.) Anu oli talle alati ennem rõõmu ja uhkust kui muret või valu valmistanud. (E. Kn.) Kuidas oleksin teile tänulik, kui teeksite mulle selle heateo! (O. T.) Näis, nagu oleksid nad arvanud: kui juba nuriseda, siis ühe ropsuga kõikide üle. (Fr. T.) Lahkelt ja rõõmsalt nagu pilve alt tulnud päike saatis ta karja välja, tormas heas meeleolus ja suure hooga töö kallale. (R. S.) Ütles ta seda ainult suusoojaks või mõtles ta tõsiselt nõnda, seda ei tea keegi tänapäevani. (A. H. T.) Sama jõud, mis kauges rohtlas mered mandritesse toob, sama jõud ka Narvas, Kohtlas julgelt ehitab ja loob. (M. R.)

78

Kitsed, vaesekesed, on hädas: lumi matab kõik toidu enda alla. (O. T.) Kaevad ja kaevad sinna kraave, aga enne kui järgmine valmis saab, hakkab eelmine juba ummistuma, nagu käiksid põllukivid öösel salaja kraavikallastel kõndimas, neid sisse tallamas. (A. H. T.) See seletus Pearut ei rahuldanud: talle ei meeldinud, et kahasse kaevatud rajakraavist jookseks rohkem naabri kui tema vett. (A. H. T.) Kas olid sipelgad kõik surnud või olid nad teise paika rännanud, seda poisid ei teadnud. (A. H. T.) Karjapoistele oli lõbus rätsep hoopis teises asjas kättesaamatu: ta oskas vilistada, ilma et ta huuli torusse ajas. (A. H. T.) Sauna Madis ehk oletas õiget vastust, aga tema tegi teiste, isegi Matu ees näo, nagu ei aimaks ta midagi. (A. H. T.) Tuled paistsid alt nõost ja helendasid läbi tumedate kuuskede, mis seisid õhtuhämaruses linna piiril nagu vahimehed. (E. Kn.) Näis, nagu oleks vana kellgi oma pikaldases käigus peatunud. (Fr. T.) Mürise, meri, väära ning murra! (Fr. T.) «Mine, mine, küll ma tulen ka,» ütles Toots ja nihkus tüdrukutest kaugemale, sinnapoole, kus poisid jääl üksteist kinni hoidsid ja nagu suur elav pundar kisades ja

käratsedes edasi liikusid. (O. L.) Küllap ta neile kõigile muude heade asjade kõrval, mis süüa kõlbasid, ka ette valetas, et jää on tänavu helevalge ja sitke nagu saapatald. (O. L.) Peksu, nälga, mõnitust — seda kõike oli siis enam kui tarvis. (M. R.) Laeva surmaheitluses, isegi siis, kui tal pole ühtegi hingelist, on midagi lähedast, inimlikku, peaaegu füüsiliselt valusat. (J. Sl.) Ainus asi, mis ta sel silmapilgul soovis, oli, et kõik nii õnnelikud oleksid kui tema. (O. L.) Veel vähem hindas ta teiste katseid säärases asjas oma arvamusi maksma panna. (Fr. T.) Kojuminekuks hakkasid seadma endid ka kolhoosnikud, kes olid väsinud, kuid rõõmsad ja vaimustatud suurepärasest päevast. (H. L.)

79

Vaevalt oli ta alla jõudnud, kui teda paks jahe udu ümbritses. (Fr. T.) Siin oli ometi mugavam puhata kui väljas tolles vastikus udus ja niiskel maal. (Fr. T.) Sedamööda kuidas ilmad sügise poole kaldusid, hakkas ka sauna au tõusma. (Fr. T.) Ehkki Anne on osav nagu orav, võib temagi jalg oksal libastuda või praksatab rabe kuuselatv pooleks. (O. T.) See oli suur punakasvalge kuusõõr, mis nende tähelepanu paelus. (A. J.) Midagi kurvemat, igavamat ei või enam mõelda kui need saunad oma lapitud katuste ja viltu seintega ja nende ukse-esised oma kurva tühjusega, kui sealt kõle sügistuul üle puhub ja liiva keerutab. (J. L.) Teie tõstsite üles väga tähtsa mõtte: elu tuleb muuta ilusamaks, avaramaks, sest koos ilu ja avarusega astuvad majja puhtus, rõõm ja õnn. (O. T.) Külasoo Viia ja Sander, seekord ainsad tööinimesed, olid parajasti kiviaeda parandamas, mis siit-sealt kippus maha varisema, kui rannamaanteelt sõitja nähtavale tuli. (A. Ht.) See, mis poiss ütles, polnud öeldud hammustava halvakspanuga ega just purevalt. (R. S.) Nüüd kostis selgesti, et ei häälitse mitte üks, vaid kaks looma. (A. H. T.) Seda ei pannud õieti keegi tähele, isegi Ats mitte, olgugi et asi puutus temasse kõige rohkem. (A. H. T.) Käekiri on selge, sisu lihtne ja siiras, aga jääb siiski mulje, et kõike, mida süda tunneb, pole edasi antud. (J. Sr.) Lindagi oli endaga rahul, sest tulistada tõusvat tetre niisama kiiresti kui Tammiku Kaarel oli auks igale jahimehele. (O. T.) Sina, Mihkel, mine temaga kaasa, kui ta saapaid läheb ostma. (P. V.) Laiade mustatäpiliste tiibadega liblikas laskus aedniku soonilisele käele. (O. T.) Kes tahtis, võis vaatama jääda, kes ei, võis rahuga koju minna. (O. L.) Kahe aasta jooksul, mis ta oli parteiorganisaatorina vallas töötanud, olid uue võrsed tärganud kõikjal, igal sammul. (H. L.)

g) Kiillause, kiilsõnad, hüüdsõnad, koondlause, liitlause.

80

Koolimajja jõudsime, nagu ette nähtud, lõunavaheajal. (H. R.) Muud üksikasjad sellest oma esimesest jalgrattasõidust ununesid

Ennu meelest varsti, see aga, kuidas tuul sõidu ajal kõrvus vihises, jäi talle eluajaks meelde. (A. Ht.) Paar äpardust ehitustöös, natuke vaimset vääratamist ja ihulist lõdvenemist — inimene ei ole ju mitte masin — ja sa näed teenistust käte vahel pudenema löövat. (E. V.) Aastad olid laevameistri nii allapoole kokku kuivatanud, et Tõnis Tihu, kes ju muidu kunagi kellegi ees ei kummardanud, teda tervitades paratamatult selja looka pidi tõmbama. (A. Ht.) Niipea kui koer oma nina rebasele liiga lähedale pistis, sai ta kohe selle teravaid hambaid tunda. (A. H. T.) Oh, kui lähedal ja ometi nii kaugel on see kõik mulle! (Fr. T.) Eduard Vilde (1865—1933) on meie kirjanduse suurmeister. Maja ümbruses — vähemalt väidavad seda mõned terasemad tähelepanijad — ei vaata ta naljalt kunagi peremehelikult silmitsedes ringi. (E. V.) Jaa, vahel tuleb nüüdki imelikke asju ette, kuid Adniel, kes niihästi endist kui ka praegust koolielu tunneb, leiab, et see kaugeltki see ei ole, mis siis oli, kui nemad alles koolis käisid. (O. L.) Tõsi küll, Rein on pikaldane ja tasane, kuid teeb alati, mis talle on öeldud ja kuidas juhatatud. (O. T.) Esimese lume saabumisel — tänavu tuli ta varakult — olid kõik välistööd korras, ainult paar viljaauna seisis veel väljas. (A. H. T.) Sel korral tapame kaks kärbest ühe hoobiga: puhastame kesavälja kividest ja saame vundamendi tarvis materjali. (O. L.) Poiss vahtis maha, vajus ikka rohkem kössi ja, mis noomijaid kõige enam vihastas, ei hakanud nutmagi. (O. L.) Oi, see on ju seesama koor, mida ta eile õhtulgi kuulis. (J. M.) Niiske ning vilu ilm sundis teda samme kiirustama, olgugi et ta oleks meelsamini tahtnud neid koguni pikendada, astuda nõnda aeglaselt kui vähegi võimalik. (E. K.) Selles ägedas, kuumas, põlevas leegis, mis muutis tuhaks maa üleskündmist takistava võsa, oli midagi ühist soos askeldavate inimeste ägeda tööga. (H. L.)

81

Viimaks, kui Toots omalt poolt veel ühe teemandikivi, nagu ta seda ise nimetas, Visakule vastu andis, olid kaubad koos. (O. L.) Kui Kõrboja rahvas järve äärde jõudis, oli siin juba hea summake inimesi koos. (A. H. T.) Ka Piitsu, kes sõrkis esiteks isaga, pöördus varsti tule juurde tagasi, et end soojendada. (A. H. T.) Maret polnud siiski naiste hulgast, kes oma tuska, meelepaha või ka häbi — ja häbi see ju pidi olemagi, selles polnud kahtlust — ei suudaks talitseda. (R. S.) See mängukoht jäi meile varsti liiga kitsaks ja me kolisime üle Jaani tänava (nüüdne Pärnu maantee algus) juures asetsevale avarale väljakule, kus ilutses ainult üks kidur puuke. (P. P.) Aastad, töö, mure ja vaev olid ta kokku kiskunud nagu kuivatatud kala. (R. S.) Samal ajal kui Allik töötajat silmas, märkas see ka tulijat. (R. S.) Ükskõik mis, aga Liina luuletuste suhtes ta eksib, jah, eksib. (O. T.) Killkõll! kostavad haamrilöögid Võhandu kohina sekka. (A. Ht.) Sü-

gisõhtuil, eriti vihmase sügispäeva õhtul, läheb rehetare juba varsti pärast lõunasööki hämaraks. (A. Ht.) Terve Tihude suguselts — ja on seda Kaugatomas vähe — lööb kaasa. (A. Ht.) Pärast võisin enesest õelda, et olin suurem Riia tundja kui eluaegsed riialased ise. (A. Kg.) Raske oli tal algul harjuda olukorraga, et ta võib teha, mis tahab, minna, kuhu tahab, olla, kuidas tahab. (A. J.) Tulge, palun, kiiresti siia. Kõik need, kes julgesid häält tõsta selle korra ja seaduse vastu, mida peremeeste erakond toetas, oli ta kuulutanud mässajateks, kaabakateks. (R. S.) Pikad igavad õhtud, mis teda nüüd ümbritsesid, veetis ta peamiselt lugemisega või lihtsalt lamas. (A. J.) Sadas tihedat, kuid peenikest vihma ja neile juhtus vastu ainult üksikuid jalakäijaid. (A. J.) Ümberringi maailmas möllas sõda, riik riigi järel varises fašistliku ründaja löökide all kokku, hävisid asulad ja linnad, miljoneid inimesi veeti laagritesse ja pandi sõja jaoks tööd tegema. (R. S.)

82

Tänu seltsimees Rammu ilmumisele Kilgi külasse toimusid seal sündmused, mis muutsid põhjalikult kogu elu vaiksetes taludes. (H. L.) Siis paiskus äkki vastu aknaid suuri sooje piisku. (M. R.) See, mis sundis teda neid sõnu lausuma, polnud ei armastus ega kindel otsus senisele eluviisile lõpp teha ja uut, paremat alata. (A. J.) Otse rannas ruskab tohutu arv suuri raudkive nagu põuapäikeses peesitavaid loomi. (M. R.) Kui Toots veel lähemale tuli ja mõnele, kes õigel ajal ei taganenud, kuumaksaetud suurtükikuulid, nagu ta oma sõjariistu nimetas, nina alla torkas, panid sakslased lausa põgenema. (O. L.) Ta nägi oma majapidamist tagurpidi minevat ja teadis, et ta seda vähjakäiku oma vanaduse, eriti aga oma haiguse tõttu ei suuda takistada. (E. Kn.) Ja kallis oli poegadele see vana pesapaik, nõnda kallis, et siis, kui nad ühel päeval — ja see oleks olnud kõige õnnetum päev nende elus — oleksid pidanud ruumi tegema mõnele teisele, siis varsti oleks saanud tuul nende mahajäetud eluasemel tuhka keerutada. (E. Kn.) Nemad ep ju need ongi, kes seni teistele on laevu ehitanud, nemad ep ju need on, kes madrustena, tüürimeestena, jah, isegi kaptenitena rikastele raha on teeninud. (A. Ht.) Ehkki see lihtne taskukell polnud ei hõbedast, veel vähem kullast, näitas ta korralikult aega kogu isa eluea. (H. R.) Imelik kahin täitis hilissügise karget õhku, nagu oleks nähtamatu lind tiibu lehvitanud. (Fr. T.) Veekeerud kandsid varisenud lehti nagu musti laevukesi. (Fr. T.) Ei, see ei ole laim, vaid tõde. (O. T.) Üht paneb Andres tähele: kunagi ei ole tehtust küll, kunagi ei saa himu täis. (A. H. T.) Nähku nii Kaarel kui ka Liina, et teda ei vii isegi telegramm kõige vähemalgi määral ärevusse. (M. R.) Kui teeme kokkuvõtte tänasest arutlusest, siis, usun, võime vastu võtta päris üksikasjalised ja konkreetsed kohustused. (O. T.)

83

Karu on suurim meil esinev kiskjaline. Ta keha on tüse, kael lühike ja jäme, pea ümmardunud lühikese koonu ja väikeste kõrvalestadega. Jäsemed on tal suhteliselt lühikesed, tugevad ja varustatud tugevate küünistega.

Karude arvukus Eestis, nagu seda säilinud kirjalikud andmed näitavad, on viimase saja aasta kestel läbi teinud tunduvaid muutusi. Möödunud sajandi keskpaiku levisid nad kõigis suurtes metsamassiivides, peale nende veel Eesti kaguosa metsades. Juba varem alanud arvukuse vähenemine jätkus kuni käesoleva sajandi kahekümnendate aastateni; esmalt hävisid nad Kagu-Eestist ja seejärel ka Vahe-Eesti suurtest metsadest. Selle põhjuseks oli karude intensiivne küttimine, mistõttu nad säilisid ainult kõige raskemini juurdepääsetavais kohtades. Viimaseil aastakümneil on nende arv jälle tõusnud: karusid nähakse läbirändajaina Vahe-Eesti ja Jõetaguse suurtes metsamassiivides ning Peipsi-äärsetes metsades.

Karu levik Eesti NSV-s on seotud suurte metsadega, kus ta leiab endale kaitset ja varju inimese eest kui ka toitu. Soodsail tingimustel (jälitamise puudumine, rabade esinemine) võib ta elutseda ka väiksemail metsaaladel.

Karu tavaliseks toiduks on kõik metsas ja rabades kasvavad marjad: mustikad, pohlad, jõhvikad, murakad ja vaarikad. Aladel, kus karud elutsevad, võib sageli leida nende poolt purustatud mädanenud kände ja puutüvesid, mille koore alt on otsitud putukaid. Väga sagedaseks nähtuseks on kaerapõldude kahjustamine. Kaerapõllule ilmub karu alles täieliku pimeduse saabudes. Ta läheb kümmekond sammu vilja sisse, istub seal maha, haarab käppadega kaerakõrsi kokku ja kisub hammastega pöörised otsast. Haarates nii paar sületäit, nihutab ta end istmikul edasi ja kahmab uued sületäied. Seega kahjustavad karud kaerapõldu märksa rohkem tallamise kui söömisega.

Kuigi karu peamiseks tegutsemisajaks peetakse videviku- ja öötunde, on meil teda tihti kohatud ka päise päeva ajal isegi lagedail rabadel toitu otsimas.

Sügisel ehitab karu endale koopa. Talvel sajab sellele paks lumekiht peale ja ainult väike auguke, kust külma ilma korral auru kerkib, reedab ta talvituskoha. (Teose «Eesti NSV imetajad» järgi.)

h) Lauselühendid, liitlause, koondlause.

84

Kalad olid ükshaaval minema viinud kõik söödaks pandud ussid, jäämata ometi õnge. (M. N.) Pea vaiba all, kuulas ta

äikesemürinat ja nägi välkusid, olgugi et ta sulges silmadki. (A. Ks). Seal tuleb kimalane sumisedes, karvased jalad lilletolmust kollased. (A. Ks.) Kaunis rohuaed, õuna- ja marjapuudega täidetud, seisis ta ees. (Fr. R. Kr.) Ruumikal laual põles keskmises suuruses rohelise kupliga lamp, levitades enese ümber pehmet kodust valgust. (H. R.) Kuiv nagu puupilbas, istus ta oma raamatute taga. (J. L.) Kui Liina vaateväljalt kadus, lükkas ta eesriide kõrvale ja surus otsaesise vastu jahedat siledat aknaklaasi. (O. T.) Kõik, mis ma hiljem olen õppinud ja enda käel kogenud, jutustab, et maailmas pole midagi salapärast, üleloomulikku, mõistatuslikku. (O. T.) Sina lamad veel mõne hetke, joobunud loendamatute võimaluste kujutlusest nagu alles avanevate lillede lõhnast. (Fr. T.) Merelt kostis luikede hüüdeid, nagu kõneleksid linnud omavahel. (O. T.) Ühtlasi tõmbab ta endale tubli kopsutäie apteegilõhna sisse, arvates, et see tervisele väga kasulik on. (O. L.) Töö ja sõnelemisega ametis, ei pane head naabrid võõrast tähelegi. (O. L.) Pintsakut selga ajades neelatas ta sügavasti, püüdes sellega tasandada oma südame peksmist, aga süda, mõistuselt luba küsimata, tegi praegu sedasama, mis süda oli teinud kaugeil esivanemail, kui need mõne brontosauruse eest elu päästmiseks olid võtnud hoogu hüppeks või puuokstest kinnihaaramiseks olid pingutanud oma viimast jõudu. (A. Ht.) Tulnud rannakülla tagasi, nägi ta kõike järsku hoopis uute silmadega. (A. Ht.) Täis optimismi, libises ta eluraskustest üle ja oli südamest andestav ka neile, kes talle ülekohut tegid. (P. P.) Jälle kõnnib Mats tuleviku õnne peale mõeldes mööda tuba. (J. L.) Mõlemad istusid oma jalgratastele ja sõitsid täitevkomitee poole, Muuli ees, Janson otse tema kannul. (H. L.)

85

Pärast lühikest, aga kaunis piinlikku vaikust, mis köstri jutule järgneb, köhatab Toots ja katsub oma kõrisõlme, otsekui kartes, et see ihuliige vahepeal paigast on ära nihkunud. (O. L.) Õnnetule mehele tekivad higipisarad otsaette naeru tagasi hoides. (O. L.) Jällegi näen kahte vaikivat kogu istumas siinsamas tänaval, põlved kokku tõmmatud, näod vastamisi. (Fr. T.) Riti, võtnud märja ülekuue seljast ja selle kotta varna riputanud, hakkas pliidi alla tuld panema. (A. Ht.) Küllap nad vahivad, kaelad sirgu, iga päev merd, nagu tema siit, kiiker käes, vahib maad. (A. Ht.) Olgugi et isa pidas teda alatasa silmas ja hakkas kohe vilistama ning kutsuma, niipea kui ketikõlinat polnud enam kuulda, ometi läks Mossa ka seekord kaotsi. (A. H. T.) Ta astus väga tähtsalt ja ta vestinööbid sätendasid päikese käes nagu tulised söed. (Fr. T.) Kuulaik, langedes põrandale, joonistas kaltsudest kootud põrandariidele kitsa akna ahtad ruudud. (A. Ht.) Aida juurest tühja vankriga tagasi põllule sõites vaatas Peeter uuri. (A. Ht.)

Kapten Roost püüdis laeva pardal veel korraks tähtsalt kõhatada, kuid teda ei pannud enam keegi tähele ning ta ronis, selg ees, paati, kus ta oma kottide ja kohvrite kõrvale losutama jäi. (A. Ht.) Pilt, mida ta nüüd nägi, oli vaikne, kuid sellest hoolimata sünge. (Fr. T.) Pilgutanud korraks silmi ja sirutanud käsi, tundis ta end juba üsna ergu olevat. (M. R.) Helendavad punatähed kauget kuma andes, rõõmsaid hulki läheb, läheb punalippe kandes. (V. Vill.) Üks asi lõpetatud, pidi ta kohe teist alustama. (M. R.) Murak, märgates, et minek on ees, võttis roobi, segas söed laiali ja pani ahju kinni. (M. R.) Kõigest pingutusest hoolimata ei suutnud nad ometi mändi ühes juurtega välja tõmmata. (Fr. T.) Jah, nii pidi see olema jälgede järgi otsustades. (A. H. T.) Liblikas seisis, tiivakesed seljas püsti, liikumata paigal. (Fr. R. Kr.)

86

Pea püsti ja hõlmad lahti, hakkas ta, kohvrid jälle käe otsas, kodu poole astuma. (M. R.) Kui ta paar tundi hiljem, olles kodus ära käinud, sepa juurde sisse astus, leidis ta terve hulga mehi eest. (E. Kn.) Mets kord taandus teest, andes ruumi põllumaale, kord tungis peale, surudes selle tee äärde kitsaks ribaks. (E. Kn.) Kõik, mis temas algul oligi valutanud ja pakitsenud, rahunes pikkamisi, andes maad kainele tasakaalukusele. (A. J.) Sügavas orus seisavad kuused, oksil pikad peened samblakoonlad nagu hallid habemed. (Fr. T.) Ma olen kurb sind säärases seisundis nähes. (Fr. T.) Ometi oli selle tammi iga lühem kui kahel esimesel: tema lõhuti nõnda, et Pearu õieti ei teadnudki, kes ta lõhkus. (A. H. T.) Kui sõjad seks korraks jälle läbi said ning Taavi elu ja tervisega koju jõudis, kus ahervaremed ja alasti korstnajalg ees ootasid, ei andnud ta endale mahti toibudagi, kui juba hakkas vaatama uue maja vundamenti. (A. Ht.) Ta jäi ainiti Tõnule otsa vahtima, silmis ja suu ümber sõbralik muie. (E. V.) Mees pumpas rattakummi, lai turi kumeras, pea alaspidi, ja temast oleks võinud sõna lausumata mööda marssida. (R. S.) Linlane astus Mareti kõrval klassiruumi ja laua ümber mehi silmates pöördus kohe nende poole. (R. S.) Kuigi peremees rääkis tõsiselt, muremaik suus ja nukrustoon hääles, ei saanud sulane teisiti, kui pidi tema südamepuistamise peale naeratama. (R. S.) Näiliselt ükskõikne, hüppas ta sadulasse ja sõtkus kiiresti asunduse poole. (R. S.) Selle kava lõpuni läbi mõelnud, jäi ta päris rahulikuks. (R. S.) Mets kaugemal on nagu valge müür, toredad uhked kuused seisavad kui liikumatud vahimehed, lumekroone kõrgele tõstes. (J. L.) Heintele heitnud, püüdis ta magama jääda, aga uni ei tulnud. (A. H. T.) Tundus, et temal pole sobiv neile inimestele, keda on targaks teinud sajandite kogemus, õpetada, kuidas hoida käes labidat ja seda maasse suruda. (H. L.)

87[1]

Kasvatades igakülgselt arenenud, kõrge teadlikkusega ja füüsiliselt ning moraalselt tugevaid noori, kindlustame nõukogude ühiskonna jõudu ja kiirendame meie jõudmist oodatud eesmärgile — kommunismile. Pole mõeldav olla käesoleval ajaloolisel ajajärgul nõukogude noorsoo kasvatajaks, süstemaatiliselt omandamata marksistlik-leninlikku teooriat. Mitte ainult treeningud, vaid ka ühised matkad, puhkeõhtud, teatri- ja kinokülastused ning nendele järgnenud omavahelised sõbralikud arutelud on liitnud Tartu noored suusatajad tugevaks, monoliitseks kollektiiviks. Järeldus võib olla ainult üks: tuleb lõpetada ükskõikne suhtumine kasvatustöösse meie spordiorganisatsioonides. Eesti NSV võistkonna esinemist tervikuna on raske viia ühise nimetaja alla: medaleid saadi rohkem kui kunagi varem, kuid sellele vaatamata ei suudetud üldjärjestuses jõuda kahe eelmise aasta tasemele. Tehnilisi tagajärgi möödunud aasta omadega võrreldes võime märgata tunduvat tõusu, kuigi järgu mittetäitjate protsent on veel küllalt suur. Suusatamine oli Venemaal, eriti selle põhjapoolsel territooriumil, iidsetest aegadest populaarne. Lumel, tugevad kihvad paljastatud, lebas suur emahunt. Jahisaak oli rekordiline mitte ainult Märjamaa jahimeestele, vaid kogu vabariigi kohta: ühe jahiga surmati neli hunti. Mootori unnates vurab auto mäkke. Selleks et õigesti mõista olevikku, peab tundma õppima minevikku. Olla südamega oma töö küljes, hoolitseda, et see muutuks järjest paremaks ja produktiivsemaks, tunda muret töös esinevate lünkade pärast ja võidelda nende kaotamise eest — see on iseloomulik kõigile meie kodumaa töötajaile. Siirus, julgus, vaimustus ja südamevalu, milleta ei saa erutavaid teoseid kirjutada, on tähtsad tegurid kunstiloomingus, mis sel juhtumil, kui autor on õigetel ideelistel positsioonidel, võib viia silmapaistvatele kunstilistele võitudele.

i) Otsene kõne, üte, koondlause, liitlause, lauselühendid.

88

Kui Indrek jõudis õhtul koju, küsis isa temalt:
«Kuhu sa siis nüüd otsaga said?»
«Hundipalu välja äärde,» vastas Indrek.
«Mis sa siis sinna otsisid?» imestas isa. «Seal elavad ju nüüd võõrad inimesed.»
«Võõrad inimesed, aga tuttavad Tiidu kivid silla otsas,» vastas Indrek.

[1] Ajakirjanduse laused.

«Kivid muidugi on seal Tiidu omad,» kinnitas isa nagu nukralt ja küsis siis: «Kas kodumail tundsid veel vanad kohad ära?»

«Ühe männi tundsin,» seletas Indrek.

«Eks ma öelnud sulle,» rääkis isa, «et kõik on teiseks saanud. Ah siis ikkagi ühe männi tundsid ära?» imestus ta.

«Jah, ühe tundsin,» kinnitas Indrek, «kuid seegi oli kuivanud.»

«Aga kas vana kadunud sauna Madise kraavid ka ära tundsid?» päris isa.

«Seal pole ju midagi tunda, neid pole ju enam olemaski,» ütles Indrek.

«Jah, neid pole enam olemaski,» kinnitas isa, «ja sellepärast ei taha ma sinnapoole külgegi vaadata. Seal oli kord minu elu algus Vargamäel ja nüüd on kõik enne möödas, kui mina jõudsin mulda minna. Minu töö ja teod on juba enne mind maetud. Kas sina, Indrek, tead, mis niisuke asi inimesele tähendab?»

«Tean, isa,» vastas Indrek.

«Ennem oleks võinud ma samuti jalutuks jääda nagu vana sauna Madiski. See oleks mulle isegi parem olnud, sest siis poleks ma seda kõike oma silmaga näinud,» arvas isa.

(A. H. T.)

89

I

Viimaks lõppes Atsi kannatus. Ta läks ema juurde ja ütles peaaegu pahaselt:

«Isa ei tulegi täna koju.»

«Küll ta tuleb,» vastas ema, «päike on ju alles pooles õhtupoolikus.»

«Küll näed, et ei tulegi,» kinnitas Ats jonnakalt. «Sest kui ta tuleks, siis ta oleks juba tulnud.»

Aga just samal silmapilgul kääksus õuevärav. Kui Ats jooksis akna alla, nägi ta, et isa ise ongi see, kes kääksutab õueväravat.

«Isa tuleb, isa tuleb!» karjus Ats ja jooksis suure ajuga uksest välja, nagu oleksid tal kõik varbad üsna terved. «Kas said rihma ja pandla?» oli tema esimene küsimus isale, millele see vastas üsna ükskõikselt:

«Kuis siis muidu! Raha eest saab kõik.»

«Näita mulle,» mangus poiss ja kargas ise isa kuuehõlma kinni. Aga isa ei tahtnud näidata, tõrjus poissi eemale ja ütles:

«Kannata nüüd natukenegi. Ma tahan enne süüa, siis vaatame, kuis selle asjaga saab.»

(A. H. T.)

II

Muuta otsene kõne kaudseks.

«Kus te käisite?» küsis ta poistelt. «Punane kass tuli mulle vastu,» ütles Illimar. (Fr. T.) Noor vallasekretär vaatas enda

ümber koguneva rahva poole ja ütles: «Meie ei ole mitte esimesed, kes Kaugatoma rannal laeva vette ajavad.» (A. Ht.) «Kas sa Peetrist midagi tead?» küsis Lonni noormehe käisest kinni haarates. (A. Ht.) «Need on imelikud asjad, mis mulle õnne peavad tooma!» mõtles noormees. (Fr. R. Kr.) Teisel hommikul tuli keegi noor naisterahvas ja ütles külalapsele: «Sa pead täna koju minema, sest vanemail on sinu pärast suur kurbus.» (Fr. R. Kr.) «Ma ei saa teist aru,» ütles tädi tüdrukutele. Isa küsis minult: «Kas sa ei tea, kus mu kirves on?» Krõõt haaras saanist kinni ja ütles tasa, aga tungivalt: «Kui te mind kuulda ei võta, siis olete homme surnud.» (E. B.) «Need kivid on veel minu pärast pandud,» mõtles ta meelde tuletades. (E. B.)

90

I

Koju jõudes oli ta hirmust keeletu, vehkles ainult kätega ja näitas metsa poole.

«Mh?» tegi Jürka.

«Karu,» sai Lisete viimaks lausuda. «Murdis lehma.»

«Ää latra,» ütles Jürka.

«Tõsi jutt,» kinnitas eit. «Kahju, et pole püssi.»

Aga Jürka ajas enda jalule ja võttis raske pika varrega kirve ning küsis:

«Kus? Tule näita.»

«Kulla pai vanamees,» hädaldas Lisete, «ära mine kirvega. Las ta sööb lehma, aga kui lähed sinna, sööb ta ka sinu, me jääme kassipojaga kahekesi järele.»

Aga Jürka ei võtnud eide hädaldamist kuuldavakski, viskas kirve õlale ja hakkas metsa poole minema.

«Karu on suur ja must, karvane ja tige, mu põlved värisevad veel praegugi suurest hirmust,» rääkis Lisete, käies vanamehe kannul.

«Näita, kus ta on,» ütles Jürka.

Aga karu ja lehma polnud enam seal, kuhu nad Lisetest olid jäänud: karu oli lehma padrikusse lohistanud. Kui Jürka talle sinna järele jõudis, võttis ta tema mõmisemisega vastu.

(A. H. T.)

II

Muuta otsene kõne kaudseks.

«See ei ole minu nuga,» ütles poiss vaikselt. «Katsu sina sedasama,» ütles Oodo Jaanusele. (E. B.) Teel küsis Tambet pojalt: «Kas on lusti tuleval korral jälle minuga lossi tulla?» (E. B.) Vaike ütles Leidale kahetsedes: «Ma saan aru küll, kui igavad su päevad võivad olla.» Onu küsis poistelt: «Kuhu te siis tõttate,

et pole aega minuga juttu ajada?» «Ma olen valmis kõige raskemat tööd sedamaid ette võtma, kui see meie asjale kasu toob,» vastas Tasuja lihtsalt. (E. B.) Siis ütles ta mulle: «Sa võid täna minuga kalale tulla, kui tahad.» «Kas te tahate ka mängida?» küsis ta meilt.

91

Jälle kulus Vargamäe Andresel üks talv, kus polnud öö ega päeva vahet: ta vedas materjali, et uut rehetuba ja rehealust ehitada. (A. H. T.) Müts kuklasse lükatud, astus Jüri pika kärme sammuga kõige ees, nagu kardaks ta kuhugi hilineda. (E. Kn.) Salk ratsamehi kogunes mäejalale ja jäme hääl hüüdis ülespoole: «Kas oled veel üleval, Tasuja?» (E. B.) Päike oli alles tõusnud ja valgus, milles vehklesid varjud, oli nagu kauge lõke, mis küll valgustab, aga ei soojenda. (E. Kn.) «Jaa,» ütleb Toots mängu vaheajal, «ma olen väga rõõmus, et üle hulga aja jälle vanade sõpradega kokku sain.» (O. L.) «Aga, Teele,» hüüab ta järsku, «mis te arvate selle kohta, kui ka mina põllumeheks hakkan?» (O. L.) Mõte põllumeheks hakata tuli talle eneselegi ootamata, nagu kõik head mõtted viimasel minutil ja ootamata tulevad. (O. L.) Ta ajas enese sõjamehelikult sirgu, mühatas midagi, siis läks, pea seljas, uhkelt marssides ukse poole. (R. S.) «Tuleb kuum päev,» ütles üks meestest taevast uurides. (A. Ks.) Mida rohkem Salme õe vastusele mõtles, seda enam nägi ta temas liiga suurt leplikkust ja alandlikkust, kõiki neid omadusi, mida ta Tiina juures varemgi oli tähele pannud, kuid mis ta enda loomusele võõrad olid. (E. Kn.) Poisikene, nähes, et ma kasetohutorbikutega ega kasekoorimisega midagi tegemist ei teinud, sai julgemaks ja kostis nipsakalt: «Kas saks sedagi ei tea, kes Käkimäe kägu on?» (J. L.) Harjunud sõnakuulelik olema ning kuulekust nõudma, kargas ta üles, lõi juuksed tagasi ja tegi kerge kummarduse. (R. S.) Täna püüdis mõisnik isegi vältida neid vaatamast, otsekui kartes, et näeb seal praegu ainult tulevasi vastuhakkajaid, neid, kes temale haua kaevavad. (E. Kn.) «Kui teie iga minu haigestuse puhul hakkate siia jooksma,» ütles Indrek nüüd ähvardavalt, «siis teadke, mis mina teen: ma lähen siit minema.» (A. H. T.)

92

Kirjutanud ka varem teoseid, mis sakslasi ei paitanud, tunnustas ta praegugi vajadust võitluse jätkamiseks, õigustas igati võitlust ja kadestas oma südames noid julgeid mehi ja naisi, kes lasksid puruks ronge ja ladusid, hävitasid vaenlase tehnikat ja elavjõudu, kus aga leidsid selleks võimaluse, kes märkamatult ning salaja oskasid vaenlasele tekitada tõsist kahju. (R. S.) Pole midagi halvemat kalurite meelest kui merest väljatoodud hea

saagi muutumine su enda silme all algul teiseks, siis kolmandaks sordiks. (J. Sl.) Siis tuli mul meelde küsida: «Kas sa šokolaadi tahad?» (Fr. T.) Jalutanud mõne ringi mööda tuba, istus ta uuesti töö juurde, toetus küünarnukkidega lauale ja hakkas rahulikult seisukorda selgitama. (R. S.) «On üks imelik poiss kõige oma elamise ja olemisega,» sõnas perenaine jälle, «ei ole sugugi nõnda kui teised lapsed.» (J. L.) Kaarel tõmbas kuuehõlmad kokku ega vastanud midagi. Kui ma paati rannaliivale hoovavaile meestele ennast appi pakkusin, tõrjuti mind viisakalt, aga kindlalt tagasi. (O. T.) Selle asemel et endast võitu saada ja oma meeleheitlikku kavatsust teoks teha, jalutas ta aeglasel sammul aeda. (A. J.) Vaevalt olid neist ühed saanud üles ronida, kui tagantpoolt kostis väravavahi kare hääl: «Kuhu te, poisikesed, oma aruga ronite?» (E. K.) Seda mõistsin ma varsti, et mul kellegi teise peale pole loota kui ainult enese peale. (M. R.) «Astu ometi tuppa,» ütles ta Tiinale, ise käega oma juukseid tahapoole lükates ja naeratadagi katsudes. (A. Ht.) Säärane oligi küttide elu, kui nad talv läbi metsades ringi kolasid, tabades kord suuremaid, kord väiksemaid loomi. (E. K.) «Pole see asi veel nii hull,» ütles sepp rauda tulest välja võttes ja kibekiiresti taguma hakates. (A. Ht.) Väsinuna kõigist tänastest sündmustest uinus ta varsti lapse raskesse unne. (A. Ht.) Jõudnud viimaks südalinna, tungis ta omnibussist ruttu välja, et pääseda tõttama omal jalal. (M. R.) «Ei, isa,» kinnitas ta juba täiesti veendunult, «aru pidada ei ole mul siin enam midagi.» (M. R.)

93

Indreku süda hakkas hirmsasti peksma, nagu oleks tema see, kes roomab linnupesa poole, kass kaenlas. (A. H. T.) See oli niisugune pilv, et tuletas väga vana mära varssa meelde, kui see jookseb, lühike lai saba püsti, nina ees õieli ja kõrvad kui tikud peas. (A. H. T.) Antsu otsides sai ta parajasti sel silmapilgul toa otsa, kui poisid kõrvu joostes tänavast koplisse jõudsid, ühel labidas, teisel kirves käes. (A. H. T.) Õhtul, kui ta naisega koos normiks viidavat vilja kottidesse mõõtis, sisistas Peeter vihaselt: «Ära topi seda kopitanud rukist!» (J. Sl.) Kodanliku korra ajal juhtus sageli, et teadlane, siirdunud laboratooriumist tehasesse, muutus tootjaks ja tegeles teadusega üksnes niipalju, kui tal seda oma kitsal erialal oli vaja. (A. Ht.) Tal hakkas oma naabrist Tootsist kahju, kes kõigest oma tarkusest hoolimata rehkendusest, mis ju tema meelest nii kaunis kerge näis olevat, aru ei saanud. (O. L.) «Jah,» oli tume, aga kindel vastus. (O. L.) Nagu oleks metsaülem märganud Nugise kibelemist, pöördus ta metsavahi poole: «Kas on nii, seltsimees Nugis?» (O. T.) «Ma ütlen sedasama,» vastas ta pikksilma langetades ning lisas sõbralikult: «Sul on veel head silmad, vanapoiss.» (A. Kl.) See puu on vanem kui kõige vanem rauk kogu vallas, kelle habe lumivalge on ja kes väga pikkamisi

astub, hoolega kepi najale toetudes. (J. M.) Säärast mehist, julget otsust tehes tundis ta hinges heledat rõõmuviirgu, nagu oleks ta tõesti juba kuhugi välja jõudnud. (A. J.) «Vaata, Joosep,» ütleb ta, «seal eemal on meie uus pritsimaja.» (O. L.) Heinamaa oli täis vallatute jäneste jälgi ja hommikul suuskadel üle nende libisedes mõtles Linda, et on parim aeg jänesejahiks: ilm ei ole veel liiga külm ega lumi ülemäära sügav. (O. T.) «Ei, lapsed,» rääkis vana Andres nende jutu vahele, «mina olen oma aastatega üsna rahul. Mul on praegu palju kergem elada kui noores eas.» (A. H. T.)

j) Kõik interpunktsiooni juhtumid.

94

Kas sa tunned lampi Vanataadi eeskojas? Praegu on ta looja läinud ja seal, kus ta looja läinud, läigivad jooned taevas, ja juba tungib valgusekuma idasse, kus ta sedamaid täie iluga tervet loodust peab teretama. Kas sa tunned kätt, mis päikese vastu võtab ja puhkama saadab, kui ta oma teekäigu lõpetanud? Kas sa tunned kätt, mis kustunud päikese jälle põlema süütab ja teda uut teed paneb taevatelgil käima?

Vanataadil oli kaks ustavat orja sest soost, kellele igavene noorus kingitud, ja kui lamp esimesel õhtul oma teekäigu oli lõpetanud, ütles Vanataat Hämarikule: «Sinu hooleks, tütreke, annan ma loojaläinud päikese. Kustuta ta ära ja hoia teda hoolega, et ta kahju ei teeks.» Ja kui teisel hommikul päike jälle oma uut teekäiku pidi algama, ütles Vanataat Koidule: «Sinu amet, pojuke, olgu lamp põlema süüdata ja uue teekäigu vastu valmistada.»

Ustavalt täitsid mõlemad oma kohust ja ühelgi päeval ei puudunud lamp taevavõlvil, ja kui ta talvel taeva serval käib, kustub ta õhtul varemini ja algab hommikul hiljemini teekäiku; ja kui ta kevadel lillesid ja laulu äratab ja suvel vilja oma palavate kiirtega valmistab, on talle üksnes lühike rahuaeg antud ja Hämarik annab kustuja otsekohe Koidu kätte, kes ta sedamaid jälle uuele elule süütab.

Ilus aeg oli kätte jõudnud, kus lilled õitsevad ja lõhnavad; ja linnud ja inimesed täitsid välja Ilmarise telgi all lauludega. Mõlemad vaatasid teineteisele liiga sügavasse sõstrakarva silmadesse, ja kui kustuv päike Hämariku käest Koidu kätte läks, pigistati ka vastastikku kätt ja mõlemate huuled puutusid kokku.

(Fr. R. F.)

95

Õhus sündis südantsulatav kohin ja laulujumal Vanemuine tuli maa peale alla. Ta silitas käharaid juukseid ja habet, kohendas riideid, kõhatas hääle puhtaks ja katsus siis mängu. Nüüd

mängis ta ühe eesmängu ja laulis viimaks kiidulaulu, mis kõigi kuulajate südamesse tungis, tal enesel aga kõige enam. Vaikus valitses koosolekul ja igaüks kuulas tähele pannes laulu. Emajõgi peatas jooksu, tuul unustas rutu, mets, loomad ja linnud kuulasid tähele pannes pealt ja ka kõversilm metshaldjas vahtis metsa puude vahelt välja. Aga mitte kõik, kes seal olid, ei saanud kõigest aru. Tammiku puud pidasid jumala mahatulemise kohina meeles, ja kui te tammikus kõnnite ja seda pühalikku kohinat kuulete, siis teadke, et jumalus teie ligi on. Emajõele jäi ta riiete kohin meelde, ja nii sagedasti, kui ta kevadel oma uue nooruse üle rõõmustab, kohiseb ta, nagu ta kohisemist seal oli kuulnud. Tuul oli kõige heledamaid hääli tähele pannud. Mõnel loomal oli häälte kõla meele järele olnud, teistel jälle keelte heli. Laululinnud pidasid ta eesmängu meeles, iseäranis ööbik ja lõoke. Kõige viletsam lugu oli kaladega: nad pistsid pead silmadeni veest välja, aga unustasid kõrvad vette; nad nägid suu liikumist ja tegid seda järele, aga jäid tummaks. Üksnes inimene sai kõigest aru, sellepärast tungib ta laul südame põhja ja üles jumalate eluasemele. Ja vanake laulis taeva suurusest ja maa toredusest, Emajõe kallaste ilust ja nende endisest toredusest ja inimsoo õnnest ja õnnetusest. Ja laul liigutas ta südant nõnda, et tal pisarad silmist veeresid, mis läbi kuue kuue ja seitsme särgi tungisid. Ja siis lendas ta Vanataadi eluhoonetesse talle laulma ja mängima. Pühitsetud kõrvadele on õnneks antud mõnikord kõrgelt ja kaugelt ta mängu kuulda. Et inimesed laulu hoopis ei unustaks, saadab ta aeg-ajalt oma käskjalad veel praegu maa peale. Ta isegi tuleb korra jälle tagasi, kui õnn jälle meie nurmedel viibib.

(Fr. R. F.)

96

Eriti nukker oli Mossa meel nähtavasti õhtul, kui linnud lõõritasid oma viimaseid laule ja kui hakkasid metsast kostma häälitsused, mida Ats ei tundnud, kuid mis olid Mossale tähendusrikkad. Siis läks ta oma keti otsas nii palju metsa poole, kui ta vähegi sai, istus sinna maha, vahtis üksisilmi, kuulatas kord ühe, kord teise kõrvaga, mille pööras viltu, ja tegi mõnikord isegi oma suu lahti, nagu tahaks ta suure häälega karjuma hakata. Kui Piitsu juhtus läheduses olema, jooksis Mossa vahetevahel tema juurde ja ajas oma pikad lõuad nii laiali, et Piitsu pea ühes kõrvadega mahtus ilusasti sinna vahele. Näis, nagu tahaks ta Piitsu siinsamas ära murda või isegi tervelt alla neelata. Seda esimest korda nähes hakkas Atsil Piitsu pärast hirm. Aga varsti ta taipas, et Mossa naljatab nõnda ja et see on tema kevadenali, sest talvel polnud seda näha. Imestama pani see, et Mossa lõuad üldse andsid nii laiali. Ka ei mõistnud Ats, mis lõbu võis see Mossale pakkuda nõnda Piitsu pead oma lõugade vahel hoida. Veel arusaamatum oli Piitsu, kes seda hullu asja laskis endaga üsna rahulikult sündida. Iseasi, kui Piitsu oleks Mossa peaga vahel sedasama

teinud. Aga ei, Piitsu ei võtnud Mossa pead kunagi oma lõugade vahele, nagu ei annakski need nii laiali või nagu ei lubaks seda Mossa.

Aga tegi Mossa mis ta tegi, ikka ei leidnud ta süda rahu. Ta vahtis nukralt metsa poole ja niuksus. Ning ühel ilusal õhtul, kui päike oli langenud juba metsa taha ja pistis oma kiired nagu pikad punased nõelad puude vahelt vaatajale vastu, nägi Ats, kuis Mossa silmad jooksid vett.

(A. H. T.)

97

Jüri jäi seisma, kuid mitte selleks, et kuulata kägu, kes suvises rahus kukkus. Ei, see oli laste kilg ja huikamine, mida ta kuulatama jäi. Punamäele viivalt teelt seda kuulates oli tunne, et lapsed on eksinud laane sügavusse. Kuid Jüri teadis neid heledaid huikeid kostvat Käba Antsu sauna juurest. Ei olnud seal muidugi niisugusel suvepäeval kodus teisi peale väikeste, kes elasid oma päeva omapead, õnnelikud suvest ja päikesest. Nõnda nad seal siis jooksid, laulsid ja hüüdsid, teadmata veel midagi ahelaist, millega elu ootas neid väljaspool seda laant ja enne veel, kui õrn lapsepõlv neist jõudis lahkuda. Alles ebateadlikult õnne poole sirutatud käed pannakse kohe raudu. Mõisa härjatallid, viinavabrikud, turbaraba, lubjaahjud, paemurrud ja põllud ootavad pikisilmi uusi orje. Lähkris hapupiim, märsis silgud ja leivakannikas, peas kümme käsku, südames ränk viha oma isandate vastu ja — söögivahes vakamaa, vakamaa söögivahes ... Niisugune on varsti nendegi elu, kes seal praegu laulavad ja huikavad! Hakkab välkuma härra kepp, ja siis ununeb käo kukkumine ning heledast päikesepaistest, mis neid praegu nii sõbralikult ümbritseb, jääb tuhm mälestus, nagu oleks kunagi nähtud mingit viirastust. Siis on hea, kui suudetakse vihata, alati värskelt, iga päev uuesti süttides, iga suutäiega, mida alla neelatakse, iga sõnaga, mida lausutakse nende nurjatute kohta, kes on poetanud endid elama rahva turjale oma paradiisi ja põrguga. Niisugused olid Jüri mõtted, kui ta Käba Antsu sauna juurest laste kilkeid kuulatas, meenutades samal ajal oma lapsepõlve. Kuid ei lahkunud temast need mõtted ka siis, kui ta jälle jätkas oma teekonda, mis pidi teda viima üle Punamäe mõisa turbarappa, kus Jüri teadis töötavat ka Anu.

(E. Kn.)

98

«Ära väsis teine, vaeseke,» lausus Indrek endamisi ja otsustas teda veel natukene magada lasta. Aga kui päike hakkas juba teisel pool jõge kasvava padriku varju vajuma, arvas ta, et pole parata, nüüd peab ta äratama. Esiteks hakkas teda tasakesi hüüdma, ja kui see ei aidanud, siis kõvendas häält. Aga kui isa ka seda ei kuulnud, hüüdis ta hoopis valjusti, nii et seda oleks võidud isegi teisel pool jõge kuulda, ning lisas siis:

«Magab nagu surmaund!»

Ja nii kui ta mõttetult need sõnad oli ütelnud, sähvatas tal tõepoolest mõte, et mis siis, kui isa ongi surnud. Selle mõttega tõusis ta tasa heintelt, nagu tahaks ta seda kellegi salaja teha, ja läks käpuli ronides isa juurde, et teda puudutada. Ta pani oma käe tema käsivarrele ja katsus teda liigutada, ning talle tundus, et keha oleks nagu jahtunud ning peaaegu kange: surm pidi olema saabunud juba tüki aja eest, võib-olla kohe, niipea kui ta heintele heitis.

Indrek ajas end põlvili, nagu mõtleks ta palvetama hakata. Aga ei, ta põlvitas muidu niisama, nagu poleks tal praegusel silmapilgul midagi targemat teha. Ta vahtis lahkunu rahulikku nägu ja katsus meelde tuletada, kas ta ehk uinumise silmapilgul midagi iseäralikku ei märganud. Nõnda näis talle äkki, nagu oleks ta alguses kohe imestanud, kuidas isa nii vaikselt magama jääb, ei norinat ega rasket hingamist, nagu see oli kodus sängis. Siis Indrek pani selle värskete heinte ja suure väsimuse arvele, aga nüüd ta teadis, et see oli surm. Ta hakkas lõpuks isegi seda uskuma, nagu oleks ta kerget ohet kuulnud, ilma et oleks teadnud sellele mingit tähelepanu pöörata.

(A. H. T.)

99

Heinaaeg see oligi, mil Krõõt õieti mõistis, mis tähendab olla perenaine. Tõused ühes päikesega, lüpsad lehmad, saadad karja välja, ajad sead koplisse, koristad toad, küürid piimanõud, teed perele toitu ja viid selle heinamaale järele. Astud ja tõttad, nagu oleks sul mitu paari jalgu all. Rühmeldad ühes teistega heinateol, ja kui teised hakkavad mõtlema lõuna ja lõunauinaku peale, pistad sina tuhatnelja koju, sest seal inisevad lehmad, oodates pikisilmi lüpsmist, seal ootab karjane, kelle pead jälle välja saatma. Oled sa kodus küllalt ümber tuuseldanud, lippad uuesti heinamaale pere juurde, et ka õhtupoolikul mõni tund abiks olla. Aga tööga läheb aeg lennates, päike ruttab õhtusse. Jällegi läheb perenaine kodu poole, nagu oleks tal tuli takus. Perele vaja süüa teha, sead ruugavad tänavas, sest koplis pole neil suuremat võtta, kõhud teistel tühjad kui lõõtsad. Perenaist nähes karjuvad nad otse suure häälega, nagu oleksid nad mõned moonutatud lapsed. Nõnda räägibki nendega perenaine, sest õigeid lapsi tal veel ei ole.

Aga peab ka lehmade peale mõtlema, sest kuidas sa neile tühja käega alla lähed, kui nad tulevad pehmest soost ja inisevad perenaist silmates. Niikuinii ei ole piima tarbeks, aina keeda aga jahukörti lisaks ja vala kirnu hulka või loksuta teda kaljaga segi. Sellepärast siis: kuna supp keeda poriseb, mine kapsaaeda, jookse kartulisse, käi sirbiga või vikatikiipsuga — head selleks ei võeta — mööda aiaveeri ja põllupeenraid, koobitse ja korja, kitku ja kanna, sest see on perenaise kohus.

Teed ja tuuseldad hommikust õhtuni, aga tööhunnikut pole

kuskil, mida kellelegi näidata. Millega hommikul algad, sellega ka õhtul lõpetad. Ikka kordub seesama, nagu oleksid puuri pistetud orav, kes tallab seal oma ratast.

(A. H. T.)

100

Uueks tõusuks. *

Virgu uueks tõusuks, rahva süda,
tõuse, visaduses hingestu!
Teotahe olgu meile püha,
kestku liikmeis püüde pingutus.

Kangelasemeeli kodu vajab,
uude ilma otsib käsi ust.
Ärgu tulgu meie rammu alang,
ärgu tulgu meelte väsimus.

Saagu rõõmuks rühk ja südamlikkus
uue põlve võimsaks sirgudes.
Meie sünniraja vaesus-rikkus
tõusku sõnuks uues kiirguses.

Mehejõudu nõuab raudne sajand,
nõuab julgust, eluründamist.
See, kes laulda suudab sellel ajal —
laulab rahva vastset sündimist.

(J. S.)

101

Kaldajärsakul.

Tõmbab silmapiir sinise viiru
üle rahutu, roheka vee,
üksik kajakas kisades kiirul
järske käänakuid vee kohal teeb.

Rändrahnude punakad seljad on koos
kui hüljeste unine kari.

---

* Õpilased kipuvad teatavasti iga värsirea lõppu panema kas koma või punkti. Et nad teadlikult suhtuksid kirjavahemärkide asetamisse, on soovitav pärast luuletuse ettelugemist dikteerida värsside kaupa.

Tuul tõuseb ja puruneb rahnudel voog
ja lainel on vahune hari, —
tuul tõuseb ja tormi ta toob.

Järsud kaljud on tuultele vastu
tõusnud müürina, kõikjal neid näed,
ja kui kõrgele kaldale astud,
siis kauaks siia seisma sa jääd.

Tuul kohiseb ladvus ja oigab kui vang,
kui mässavad sügisetormid.
Sa tuled ja tunned, see tormine rand,
need rahnud nii tumedad, mornid,
on armas ja kodune rand.

(V. B.)

102

Kuskil lõunarindel — ma ei mäleta enam täpselt, kus nimelt — piirasid meie omad sisse suurema grupeeringu sakslasi. (A. J.) Mäeküngastelt võis näha kaugele üle roheliste metsade, mida siin-seal ehtisid üksikud kollakad või pruunikad laigud, ja üle põldude, mis olid kirevad valmivate viljade värvidest. (R. R.) Kui vaikne ja üksik oli siin! (Fr. T.) Ta peatub, kuulatab tüki aega, imelik kõhklev ilme näol, ja astub siis lahtisele uksele. (Fr. T.) Siis vaatas Juhan kaheldes ringi ja küsis sosinal: «Onu, kas sul on šokolaadi?» Akna ees lamab järv, raske kui anum sula tinaga. (Fr. T.) Koer ei näinud oma koerustükki sugugi kahetsevat, sest ta kargas, ratas suus, kui päris narr ringi, aga tütarlapse nägu läks tõsiseks; ta astus Jaanuse ette ja küsis osavõtlikult, kas see vahest viga ei ole saanud. (E. B.) Ta tundis valusat pistet silmas, nagu oleks sellesse tilgake kipitavat vedelikku sattunud, ja hakkas seda hõõruma. Eriti püüdsin õhtuti kauem seal viibida, kus veel inimesi liikus ja miski tähelepanu köitis. (Fr. T.) Tõeliselt oli see siiski väga sisurikas ajajärk meie elus, ja kui midagi peab kahetsema, siis seda, et ta ei möödunud inimlikult kergemais tingimustes. (Fr. T.) Tehke mis tahate, aga ma tõepoolest ei taipa. (A. J.) Katsusin teda maksku mis maksab heldima saada. (A. Ks.) Pühapäeval enne jaanipäeva — pea need päevad ja nädalad tööd rühmates kaovad — läks Maie Kaugatoma alevikku, et Sandri ja Peetri kirjad posti panna. (A. Ht.) Mulle kui poisikesele sünnitas soo ja tema kummaline tee palju lõbu. (H. R.) Isa tundus talle, noorele töölisele, nüüd lähedasem kui kunagi enne. (A. Ht.) Taevasse oli vahepeal tõusnud suuri lumivalgeid rünkpilvi, mis tundusid samuti pehmed ja soojad nagu muugi osa kõrgest taevavõlvist. (A. J.) Naeratus huulil, uinus ta ja hommikul ärkas samuti, ning ta kinnitas isale, et tal pole ammugi nii magusat und olnud kui täna öösel. (A. H. T.)

103

Kindlal sammul ta kaldale astub, kaitstes kodumaa vabadust, au. (V. B.) Teid ma teretan, Eestimaa pojad, kellel kulmud kuumavad töös! (L. K.) Nagu klaaspärleid, suuri ja selgeid, puistab pilvepõu esimesi piisku. (E. S.) Töö lõpetanud, heitis ta suure sammaldunud kuuse alla pikali. (A. Ks.) Jah, siiamaani polnud elu suutnud teda oma jalge alla tallata, kuid see, mida ta täna lõunatunnil ajalehest oli lugenud, tegi südame imelikult raskeks. (A. H. T.) Nüüd juhtus ühel õhtul, kui mees kodunt ära oli ja naine üksi toas istus, et tal aeg igavaks ja süda väga nukraks läks. (Fr. R. Kr.) Sellest näed selgesti, et ma sulle mineval korral tühja ei kuulutanud, ja võid ka hõlpsamalt seda uskuda, mis sulle täna räägin. (Fr. R. Kr.) Ehk ta küll natuke kohkus salanõu kuuldes, siiski võttis ta viimaks julgust, lahkus teiste tütarlaste hulgast, kes kiigel ja tule ümber käratsesid, ja hakkas allika poole sammuma. (Fr. R. Kr.) Pärt tundis, kuidas ta käed lõdvaks läksid ja kirves püüdis peost ära libiseda. (J. M.) Oldi nüüd tema vastu kuidas oldi, aga ega tema suust keegi kuulnud ühegi perenaise üle nurinat ega halba sõna. (J. M.) Siis võtsid nad laiad tümad kuusekoored, panid haige, kes juba kergelt silmad lahti tegi ja midagi küsis, millest teised arugi ei saanud, sinna peale ja hakkasid teda metsavahi juurde kandma. (J. M.) Küllalt seal mängitud, tulime jälle õue, mis tiheda halja muruga oli kaetud. (M. M.) Ühel pühapäeval — lapsepõlves teadsin pühapäeva ja argipäeva vahet palju teravamini ja selgemini kui hiljemalt — leidsin ärgates, et ma ei saa silmi avada. (M. M.) Oma hajameelsuses ei pannud ta enam sedagi tähele, et ta võttis oma laia kõnnakuga enda alla kogu kõnnitee ja et koolivend, kes püüdis temaga ustavalt sammu pidada, pidi seetõttu rentslisse taanduma. (A. J.) Majja hiilis surutud, rõhutud olek, mis nagu hall hävitab igasugused ilutaimed: naeratuse huulilt, hea meeleolu ja ärksa, julge vaate. (J. M.)

104

Teati, et Aleksander Kikas oli 1917. a. revolutsiooni aegadel punaste tööliskomitee liige. (R. S.) Kui mind ka eriti ei hellitatud — laste hellitamine oli tol ajal talurahva juures vist üldse harv nähtus —, siis oldi mulle kui kõige väiksemale ometi hea. (M. M.) Aeglaselt, aga kindlas suunas vajusid nad edasi, aina edasi. (M. M.) Mäletan, kuidas ta ühel päikesepaistelisel pühapäeva õhtupoolel seisis meie eeskambris, jalg toolil, harmoonika põlvele toetatud, ja mängis. (M. M.) Nad saatsid mind sulle, Lembitu, ja teile kõikidele ütlema, et Sakala naised ja emad ei ole kõhklejate killas. (J. S.) Ta oskas suurepäraselt kasutada loodusliikke eeldusi ja väsitada rooma sõjaväge, ilmudes oma suurte ratsasalkadega ja väleda jalaväega sealt, kust ei aimatudki oodata,

ning kadudes niisama ruttu. (Fr. T.) «Mis on?» küsis ta mehele ühesuguse rahulikkusega vastu vaadates, pilk külm ja liikumatu. (A. J.) Ta veetis öö rahutus unes, rohkem ärkvel olles kui magades. (A. J.) Teda hellitati nagu last, kes on äsja tõvevoodist tõusnud ja kes pole ikka veel täie tervise juures. (A. J.) Mis siin kasvab, kasvab iseenesest: mõni pihutäis kanarbikku seal, kust kohalt liiviku selja äärest soo hakkab, mõni igav üksik rohukõrrekene, mis oma seltsimehe järele hüüab, ja saare ühes otsas jändrik mänd. (J. L.) Punakas, roostekarva turvas läheb madalamaks, et pudrusarnast raba sünnitada. (J. L.) Teravad mustad varjud lõikasid neljanurgelise kivise õue kaheks. (Fr. T.) Ta tundis endas jõudu ja energiat nagu ei kunagi varem. (O. T.) Torises Pitkaste mis ta torises, aga rohkem Surrult ära ei kippunud. (O. T.) Mees astus edasi, aga himu karbikest lahti teha läks ikka suuremaks. (J. K.) Ühel kevadõhtul, kui maa oli juba sula ja mahl puudes kerkis, saabus sinna võõras noormees. (Fr. T.) Lonni, võideldes vägisi kurku tikkuva nutuga, ei saanudki midagi rohkem öelda. (A. Ht.) Kuldnokad juurdlesid vanade ja uute kastide kallal, et kas kõlbavad või peab minema paremaid otsima. (A. H. T.)

105

Kui mees võttis peast sõduri läkiläki, millel oli selgesti märgatav äsja eemaldatud viisnurkse märgi jälg, ja kiirustamata haakis lahti sineli, muutus ta kuidagi üllatavalt sarnaseks vagunis istuvate talupoegadega. (H. L.) Oli kõledavõitu, kuid endiselt kuiv. (Fr. T.) Tamm hoiab kõike, mis kolhoosile kuulub või mis kolhoosile kasu toob, kümme korda suurema hoole ja kirglikkusega kui varem oma isiklikku omandit. (O. T.) «Sajab ka sel sügisel nii mis kole,» ütles ta natukese aja pärast. (Fr. T.) Ta ei tule enam õhtuti teiste seltsi, või kui tuleb, siis ei tantsi, või kui tantsib, siis on ta nõnda veider. (J. L.) Näib, nagu tahaks kütja puid ja hagu niikaua ahju ajada, kuni sauna korsten punetama hakkab ja taevas korstna kohal lõkendama lööb. (O. L.) Ei olnud sugugi kindel, kas ta kahe kuu pärast läheb siit jälle tagasi, nagu kodus kokku lepiti, ega ka see, kas ta suudab siia jääda niigi kauaks. (M. R.) Seda teiste kohtlemise oskust tal igatahes ei olnud mis Maretil. (R. S.) Kui palju ja kui vähe ühtlasi on sest aega möödunud, kui ta viimati läks seda teed mööda! (O. L.) Jõgi väänleb ja käänleb nagu sinine pael heinamaal kasvavate puude ja põõsaste vahel, kuni ta metsatuka varju kaob. (O. L.) On ta muidu mis ta on, aga põllumees on ta täiesti. (O. L.) Sel silmapilgul tekib Tootsi vaimusilma ette imepisike poisike, kes, raamatupamp kaenlas, üle kirikuõue sammub. (O. L.) Sõida sinna, ehk saad sealt head nõu. (J. K.) Sel ajal kui ta Toomatarel tööd tegi, ei jõudnud sina, ema, ega sina, isa, teda küllalt kiita. (E. Kn.) Tunne, et teda õlgadel kantakse, jätkus õhtul üliõpilaste ühiselamus, kus asus sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni linnakomitee

või, nagu neil võitluspäevil öeldi, peastaap. (E. Kn.) Tema kõrval istus noor väga meeldiva näoga olend. (Fr. T.) Ta nägi, kuidas soldatid heitsid püssid palgesse, ning samal hetkel ütles talle instinkt, et tuleb pikali heita. (A. Ht.)

106

Lasksime väga kiiresti jalga eemale, kuid isa pildus kalda alt veelgi vähke välja ja hüüdis meile: «Poisid, mis te kardate, ega vähk kallale tule, ta ainult ähvardab.» (J. V.) Kui mina mõne küsimuse või ülesandega kimpu jäin, siis oli Ants see, kes aitas, ja kui Antsul kippus mõnes asjas kehvasti minema, siis oli see minu mure, kuidas sõpra aidata. (J. V.) Lapsed said pikapeale teada, mis siil sööb, ja muretsesid talle rikkalikult toitu. (Fr. T.) Oli otsekohe selge, et ta seda looma esimest korda ei näinud ning teda sugugi ei kartnud. (Fr. T.) Kõigest sellest tegid poisid ühe järelduse: raudkullidele oli vareste pesa, eriti aga selle paik, seda-võrd meeldinud, et nad pesale kallale tungisid, pojad välja pildusid ja ta siis endale võtsid. (A. H. T.) Kraavide kaevamine oli juba peaaegu seisku jäänud, või kuigi seda tehti, siis jäi mõni vana puhastamata, mis ehk veel tarvilikum oleks olnud kui uue kaevamine. (A. H. T.) Indrek oli uue koeraga väga rahul, sest sõna kuulas teine hästi, loomi hoidis, nagu oleks tal inimese aru, ja linnupesadesse ei puutunud. (A. H. T.) Peeter pidi isaga ühes minema, saagu mis saab. (A. Kg.) Kes oma kapatäie vett, kus küll jäätükid sees kolisesid, kätte sai, oli õnnelik, pani eeskojas või koguni õues läve ees — tung oli muidugi suur — korra või kaks näo peale. (A. Kg.) Toots tuli välja, kuumaksaetud ahjuroop ja tuletangid käes, ja karjus hirmsa häälega: «Edasi, Kentuki poisid!» (O. L.) Ta säras õnnest niisuguseid sõnu kuuldes. (A. H. T.) Tema katse kõneainet vahetada kandis ainult ajutist vilja. (O. T.) «Muidugi,» ütleb ta, «teil on õigus, neiu Teele.» (O. L.) Milline elurõõm ja temperament pesitses selles hapras olevuses! (P. P.) Kõla, mu laul, ja tormina koha, kaigu me ääretu kodumaa kohal, õrn nagu kevadelilledes aas, kindel kui Lasnamäe põline paas. (P. R.)

107

Ta alustas tõrksalt, leidis aga peagi jutuotsa ja, kord end soojaks rääkinud, jutustas hoogsalt ja vaimustusega. (O. T.) Hull oma raevust, lähenes parun meestele, kepp löögivalmis pea kohal. (E. Kn.) Mina pidin enne kaua kaaluma ja pead murdma, kui mulle mõte tuli vana kirjaniku juurde minna, kellel, nagu sa ütled, juba põhi all on. (O. L.) Taevas tule appi, ega seal kodus siis ometigi ei põle! (O. L.) Edasi liikudes jäi kari, teekonna algul möirgav ja rahutu, aina taltsamaks. (E. Kn.) Seni kui olime ühi-

selt hädas, oli ka üksmeel olemas, kuid nüüd, kus veidi vabamalt võis hingata, valdas meid mingisugune imelik apaatia, ja selle asemel et rõõmus ja lõbus olla, muutusime sõnaahtraks ja kiuslikuks. (P. P.) Noormees mõtles ka: «Olgu mis on, ma lähen.» (J. K.) Illimar jälgis teda, ja mida kaugemale mees jõudis, seda enam pidi ta silmi pilgutama. (Fr. T.) Jah, oli ettevõtteid, millest võis kõigile kõnelda, ja oli teisi, millest võis ainult mõni üksik teada. (Fr. T.) Ta näitas varestele oma suurt karvast rusikat, millest need küll midagi ei hoolinud. (Fr. T.) Ühel päeval tabas ta end valusalt soovilt pääseda tagasi endisse elukohta; seal oli olnud siiski palju teistsugusem ja vabam kui siin, ehkki sealgi olid teda ümbritsenud vangistavad piirid. (A. J.) Ainult vahel harva nägi ta mõnd kaluripaati kaldast eemalduvat, vaikivad mehed aerude juures, ja kaduvat piiritu veevälja udusesse kaugusse. (A. J.) Kui tädid veel magasid, istus ta põõsaste vahel asetsevale pingile ja heitis kiire pilgu teise korra akende poole, mis seisid tavaliselt pärani. (A. J.) Lähme teeme läbi linna väikese tiiru, ja sa tunned kohe, et su süda läheb palju kergemaks. (A. J.) «Kes te olete?» küsis ta tasa, tänulik soojus hääles. (M. R.) Kuidas nad mõlemad rõõmustasid, leides mõne marjatera! (O. L.) Ja kui meil on iial tuge vaja, kui meid kuskil ootab võitlus uus, siis on meile abiks raskel ajal vene rahvas, südamlik ja suur. (V. B.)

108

Venemaa, maailmale tõid sa leninliku, kustumatu tõe! (V. B.) Kui kuidagi juhtun leidma vaba aega, siis ruttan sind korraks vaatama, mu kodukoha järv. (J. M.) Väsinud truubi ääres istumisest, läksin ma idapoolse akna juurde ja ronisin põlvili toolile. (M. M.) Minu jaoks oli tal alati lahke sõna või ta silitas mööda minnes mu pead või sakutas mind juustest. (M. M.) Juhanilgi sobis nüüd sõna võtta, olgugi et ta kui vanem vend suhtus nooremate sõnadesse ja arvamustesse üleolevalt. (M. M.) Näis, nagu oleks ta seda esimest korda kuulnud. (M. M.) Mitu korda tõstis ta oma tugevad rusikad nagu kaks ähvardavat löögipommi üles ning raputas neid. (E. M.) Ta naer oli aga lõbusam kui ta nägu. (A. Kl.) Olin kurvas, aga ühtlasi ülevas meeleolus. (M. M.) Ei, olgu nüüd mis on, kuid sellega ma küll rahul ei ole. (E. Kn.) Ta läks ettevaatuses isegi niikaugele, et ta araverelisi hoiatas: tema «müristaja» pauk olevat niisama kõva kui suurtükipauk ja kostvat kahekümne versta taha. (O. L.) Õieti pole see ju kuigi keeruline küsimus, ja et sa seda arvata ei tea, näitab ainult — ära pahanda otsekohesuse pärast — sinu pealiskaudsust. (A. J.) Kui Saarel nähti, et pojuke ei tule ega tule, läks perenaine, Arno ema, rahutuks. (O. L.) Parajasti kui rentniku viha lahkuma hakkas, tuli üks teine isik sündmuskohale ja võttis asja, mis juba

unustuse hõlma oli langemas, uuesti üles. (O. L.) Riidekanga pikkus on 15 meetrit 75 sentimeetrit. Ma jõuan pärale neljapäeval, 16. septembril. Ma mõistsin seda nüüd paremini kui kunagi enne. Talupoegade tahe võidelda ja mitte alla anda muutub veelgi kindlamaks. Sina kui eesrindlane ja suurte kogemustega inimene oskad meile kätte õpetada paremad, edukamad töömeetodid. Aktusest võttis osa kogu kollektiiv eesotsas juhtiva personaliga. «Liina oli, jah, päris õnnelik,» ütles ta käsipõsakile laskudes. (M. R.) Ta laskis esimese õige silmapilgu mööda, ja kui ta pärast oleks tahtnudki veel «sääred teha», nagu ta seda mõttes nimetas, siis polnud see enam võimalik. (A. H. T.)

109

Täites looduse ümberkujundamise programmi, lahendame meie, uue maaparandusjaama töölised, ühe tähtsaima ülesande kommunismi ehitamisel. (H. L.) Ta tundis selgesti, et kodukülas pole enam paika, mis teda ootaks, ega inimest, kes teda tervitaks. (V. S.) Edasi, ikka edasi rühkisin ma, hoolimata sellest, et ma kolm ööd polnud maganud ega kordagi selle aja kestel kõhtu täis saanud. (J. V.) Ta oli viimase poolteise päeva jooksul endale mõistnud kõiksuguseid karistusi, kuid need ikka kui liiga pehmed ja kõlbmatud kõrvale heitnud. (O. T.) «Ma tõin veidi õhtuoodet,» ütles Nugis, kes seisis uksel, piimakann ühes, taldrik teises käes. (O. T.) Kõik vahivad, silmad imestusest ja vaimustusest pärani, masinameest, kes pole ju keegi muu kui kraavihall, ja kui ta praegu masina seisma jätaks ja välja roniks, piiraksid inimesed ta kindlasti ümber, võib-olla loobiksid õhku ja hüüaksid hurraa. (O. T.) Mina ei jäänud, käed taskus, ootama, et teised mulle palgalisa kätte võitlevad. (O. T.) Üks näis olevat kindel: on alanud suur mäng, suurem kui kunagi varem kogu aasta jooksul. (A. H. T.) Teljeni mudasse vajunud, seisis keset teed heinakoorem. (Fr. T.) «Olen niisama karjas käinud nagu teiegi,» lausus Remmelgas võimalikult lihtsalt, et juba alguses võõrastust vähendada. (Fr. T.) Ta on huvitav inimene ja kindlasti hea kunstnik, rääkigu Ants mida tahes. (O. T.) «Luiged lendavad,» ütles Kaarel, aga taipas kohe, et see pole praegu õige kõneaine, ja lisas ruttu: «Tuul valjeneb, näib, nagu kisuks tormile.» (O. T.) Käimine oli siin hoopis raskem, sest põld oli veel pehmevõitu ja muda kleepus sitkete kamakatena säärikute külge. (O. T.) Vahemaa oli veel suur, ja kuigi kostis lindude kurblikke hüüdeid, polnud näha, kas tabati neid või ei. (O. T.) Mõte linna kooli minna ei tekkinud tal järsku. Kivi, mille põllult korjad või mööda lauda vankrile veeretad, polegi nagu kivi, ja muld, mida labidaga kaevad, polegi nagu harilik muld. (A. H. T.) Tuhkru toiduks on kõik imetajad ja linnud, kellest ta jõud üle käib ja keda ta kätte saab: hiired, rotid, siilid, jänesed, põldpüüd, tedred, laanepüüd, kanad jt.

110

Nüüd olid osad vahetatud: inimene ründas sood, imes temast elujõu, lõpetas tema salakavala edasitungi. (O. T.) Kuule, Andres, me oleme sinuga juba vanad mehed, aga mõtleme ikka veel, nagu oleksime me noored. (A. H. T.) Küll ma ta ükskord kinni püüan, läheb aega mis läheb. Kolmemastilise parklaeva ehitamine — väiksemaga ei tasu jändama hakata — maksab oma kolmkümmend tuhat rubla. (A. Ht.) Kui Tõnis Tihu oma kunagise kodu, Külasoo renditare uksest sisse astus, valmistati rehetoas, mis nüüd jälle peretoaks oli kohendatud, parajasti vidusetunni vastu. (A. Ht.) Elu oli talle ettevaatlikkust õpetanud, ja kuigi laevatöö talle oli südamelähedane, maadles ta tükk aega, enne kui meistri suure vastutuse enda peale võttis. (A. Ht.) Kui Mihkel ise langi veerelt vägeva männi leidis, mille tüvest kahe mehega andis ümbert kinni võtta ja mis igati laeva kiilupuuks näis kõlbavat, käis ta mitte ühe, vaid mitu tiiru päripäeva ümber puu, ning enne kui ta sellele kirvega märgi peale tegi, vahtis ta tükk aega männihiiglast vaikses harduses. (A. Ht.) Vahel, eriti merel olles, tekkis Tõnis Tihul tunne, et tüürimees, hoolimata oma tasasusest, kuidagi tal nagu üle pea kasvab, ja niisugust olukorda ei saanud ta kaptenina ometi lubada. (A. Ht.) Kapten, lootes, et udu niisama äkki võib kaduda, nagu ta mere kohale oli laskunud, polnud juba hommikust saadik ainustki meest maale lubanud, et ilma pöördudes kohe võiks purjed üles tõmmata. (A. Ht.) Ta nägu tõmbus tõsiseks, kuna talle näis, nagu oleks Peetril ta sõnade suhtes mingi kahtlus. (A. Ht.) Samas käis võimas mürts vastu mõisa paraadust, mis prantsatades lukust lahti kargas, ning tuul, pääsenud sisse, ulgus hetke mõisa vööruses. (A. Ht.) Paadimeister, kes talle vastata tahtis, peatus poolelt sõnalt ning jäi üksisilmi aknast välja vahtima. (A. Ht.) Paul Runge, demobiliseeritu dokumendid taskus, pöördus tagasi oma kodukohta. (H. L.)

111

Juhatuse koosolek toimub esmaspäeval, 21. aprillil kl. 9 e. l. Raudtee t. 5. Kas olete kuulnud sm. Saare, tuntud treiali uutest saavutustest? Poiss oli läbi lugenud juba 30 lehekülge ja tal oli käsil 4. ptk. Mulle, eriti Mihklile, paistis ta kohe kahtlane. (A. Ht.) Prof. Laigmaa artikkel ilmus 12. jaanuaril s. a. «Rahva Hääle» 10. numbris. Pakk kaalub 6 kg 700 g ja maksab 5 rbl. 40 kop. Mis toimub ta mõtteis, kui ta mõnda puud, looma või täiesti tühja taevast vaatleb? (Fr. T.) Inimene, kes ise merel hädas olnud või maad mööda ringi kolades teenistust otsinud, mõistab teisi omasuguseid esimesest pilgust. (A. Ht.) Ei ole vastust, millega ta võlgu jääks, või olukorda, milles ta mõnd humoristlikku joont ei leiaks. (A. Ht.) Aastal 1911 leiab minu elus aset teatav suursündmus alal, mis ei ole õieti minu ala: esinesin esmakordselt

näitekirjanikuna. (P. P.) «Ära kurvasta, Eero!» hüüdis soldatipluusis poiss. (M. M.) Juhan oli, nagu ma juba mainisin, minust aasta vanem. (M. M.) Lõunale, s. o. leivakottide juurde mindi suure rüsina ja käraga. (M. M.) «Hääl läheb mis müriseb,» rõõmustab poiss ja iga loo lõpul palub ta uuesti: «Puhu veel,» kuni perenaine viimaks vahele tuleb ja ütleb: «Onu väsib ju ära, eks sa näe, et see on raske.» (A. H. T.) Mine aga nüüd aja lehmad karjaaiast välja, ma tulen aitan nad sul koplist kärmesti läbi saata. (A. H. T.) Minu isiklik tutvus Juhan Liiviga algas 1904. aastal ega kestnud kuigi kaua. (Fr. T.) Siis ütles ta: «Aga ärge nii ruttu hüüdke, andke pisutki aega põhjas olla, ega ma niipea ei upu.» (A. H. T.) Mu isa, mõisa käsitööline, rääkis ikka, kuidas kord muidu ei saanud «Sakalat» tellida kui mõisa narrikese nimele, et seda siis salaja õhinal lugeda. (Fr. T.) Olgu kuidas on, aga teie lugemismaterjal on minu arvates ühekülgne. (M. M.) Arnold, nõukogude sõdur, oli langenud Saaremaal, kui kitsalt Sõrve säärelt peksti välja maasse kaevunud sakslasi. (H. L.)

112[1]

Mitte sõna, vaid teoga on maa peal loodud kõik see, millele inimestel on õigus olla uhke, kõik see, mis on viinud kõrgusele, kus me asume ja kus meid näeb kogu töötajate maailm. Nõukogude kirjandus kui kõige ideelisem, kõige eesrindlikum kirjandus maailmas on võimas rahva kasvatamise vahend. Tööliste ja talupoegade liitu tugevdades on meie partei saavutanud kogu rahva poliitilis-moraalse ühtsuse. 21. juuli on tähtis päev eesti rahva ajaloos: sel päeval 1940. aastal taaskehtestati meil nõukogude võim. Üks tähtsamaid alasid, kus tsaristliku Venemaa mahajäämus teiste Euroopa riikidega võrreldes oli väga silmapaistev ja kus nõukogude korra saavutused möödunud aja jooksul on olnud väga tähelepanuväärsed, on hariduse ja kultuuri ala. Kõige kujukama ülevaate haridusalase õiguse kasutamisest meie maal saame, kui osutame olukorrale, mis valitses Venemaal enne Oktoobrirevolutsiooni, ja võrdleme seda praeguste andmetega. Nõukogude rahvas, ehitades meie maal kommunismi, on eluliselt huvitatud hariduse ja kultuuri levikust, sest kommunismi ehitamine on võimalik üksnes igakülgselt arenenud inimeste ja kõrgema tehnika baasil. Sõdur valis hetke, mil komandöri kõrval kedagi ei olnud, ja raporteeris: «Vabatahtlikud soovivad teie jutule, seltsimees kapten.» Nüüd taipasid kõik, mis seda heli tekitas: udukatte all liikus sõjaväekolonn. Kartus teistest maha jääda sundis teda pingutama kogu jõudu. Ta seisis kaljul hõlmade lehvides tuule käes. Kui töö oli tehtud, jäid tüdrukud ootama, millal kuldnokad, nende lemmikud, puuri elama asuvad. Kohalt, kust sild üle jõe viis,

[1] Ajakirjanduse laused.

kostis kogu aeg mingi undamine, millele poisid — jõuab siis kõike silmas pidada! — ei teadnud mingit tähelepanu osutada. Kalurid vaatasid üksisilmi parve poole ega märganud võõraste tulekut. Ära teda oota, ega ta niikuinii ei tule. Peetri katsed Eedile aru pähe panna ja teda olukorraga leppima sundida ei olnud seni tulemusi andnud. Tänavune spordivõistlus õnnestus hästi: osavõtt oli suur ja püstitati mitu rekordit.

113 [1]

Kirjandus saab elunähtusi kunstiliselt mõtestada ainult siis, kui nähakse elu tema arenemises, nii seda positiivset, uut ja progressiivset, mis moodustab peamise sotsialistliku ühiskonna tegelikkuses, kui ka seda negatiivset, vana ja pahelist, mis takistab meie edasiliikumist. Vaenulikust maailmast ümbritsetud, ehitas nõukogude rahvas oma kannatuste hinnaga üles uue, sotsialistliku ühiskonna. Sotsialistlik revolutsioon kui proletariaadi klassivõitluse praktiline ülesanne tõusis eriti teravalt päevakorda möödunud sajandi lõpul ja käesoleva algul, kui kapitalism oma arengus jõudis imperialismi ajajärku. Nädal tagasi toimus Helgi ja Helju elus tähtis sündmus: nad võeti vastu kommunistlikku noorsooühingusse, ja samal komsomolikoosolekul otsustasid nad hakata tööle karjafarmis, seal, kus nende töökaid käsi kõige enam vajatakse. Kõneleja lõpetas oma sõnavõtu tervitussõnadega sotsialistlike maade võimsa leeri auks, kes on rahu eest võitlejate esimestes ridades, ja tervitas vennalikult kõigi maade rahvaid, kes võitlevad rahu, demokraatia ja sotsialismi eest. Me teame, et see on õige, ja võitleme selle eest. Seal, kus varem laiusid liivakõrbed, on nüüd perekad külad. Naeratus, mis seni oli mängelnud tema meeldival tõmmul näol, kadus ja tema suurtes ilusates mustades silmades läigatasid pisarad. Ema vajas ise hoolitsust ja abi, kuid niipea kui ta märkas, et teine inimene, keda ähvardas oht, vajab tema abi, toimus temas järsk muutus: kuskilt hingesügavusest kerkis esile värske jõud, kirglik soov inimest aidata. NSV Liit, nagu teada, on suurem kui ükski teine tervikliku territooriumiga riik maailmas. Inimesed, kes on sündinud loovaks tööks, taipasid, et pärast hitlerliku Saksamaa purustamist, millega võis toime tulla ainult Nõukogude armee, alustame sellist ülesehitustööd, millest ei võinud unistada ükski põlvkond enne meid. Edasi märkis kõneleja, et mõned kohapealsed töötajad, ebateadlikud inimesed, olid kolhoose kui uut majapidamisvormi valesti mõistnud. Mahtra ülestõusu põhjustas ühelt poolt talupoegade julm ekspluateerimine, mis oli talupojad viinud äärmisse viletsusse, ja teiselt poolt nende ebainimlik kohtlemine.

[1] Ajakirjanduse laused.

VI. DIAGNOOSDIKTAATE (X KL.).

a) Kirjavahemärgid.

114

Kahe akna vahel oli tumerohelise plüüšiga kui pehme samblaga pealistatud diivan, selle ees pikerik lillelise linaga kaetud laud ja lauast kahel pool rasked madalad toolid. (M. M.) Tema õrnalt jumestunud nägu peaaegu sirgete helepruunide tihedate kulmudega oleks võinud armsaks nimetada, kui sel poleks olnud lahkeks sunnitud, küllalt iseteadev, pisut üleolev ja kinnine ilme. (M. M.) Ööd ja päevad, jah, ka läbi valgete suveööde urasid metsades ja padrikuis ekskavaatorid. (O. T.) Ta krabas kätte ämbri, mille ta nagu aimates paar hetke tagasi oli poiste käest oma jalgade vahele tõmmanud, ning hakkas sellega nii kiiresti kui iganes võimalik paadist vett välja kühveldama, mõtlemata, kas sest enam mingit abi on või mitte. (A. Ht.) Kui tema nimi mõnda siit saadetud palvekirja ka teiste hulka sisse torgati, siis ei sündinud see mitte ta enese pärast, vaid selleks, et temale kui tol korral alaealisele karistuse pehmendust paludes loodeti ka teistele sellest mingit hõlpu. (A. Ht.) Nüüd oli ka Enn julgust saanud ja, kepp käes, kukele julgelt vastu astunud. (A. Ht.) Poisil polnud enam aega kasti juures istuda, vaid ta tõttas vaatama, kas isa mõtleb täna poodi minna või on ehk ka tema kõik unustanud nagu emagi. (A. H. T.) Kõik, mis nad oskasid, olid nad valmis inimeste rõõmuks tegema. (Fr. T.) Meie lootused tuleval nädalal heinatööga lõpule jõuda näivad täide minevat. Kas sa tunned Juhan Sütiste luuletust «Tervitus teile, võidukad väed»? Kohale jõudes nägi Andres, mis Matu soosillal teinud: Pearu turbaaugud olid palju suuremaks kasvanud ja turbalade sillal läbipääsmatuseni kõrgeks tõusnud. (A. H. T.) Aeglaselt, aga kindlas suunas ujusid nad edasi, pidades vist silmas järve tagant paistva talu haljaid välju. (M. M.) Ka Eestimaa nüüd võidelnud on enda võrdõiguslikult käima sellel teel, kus Venemaad, suurt vägimehest venda, me uhkusega näeme endi eel. (M. R.)

b) Sõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

115

Uue laeva meistriks jäi Vanaõue Mihkel. Ta oli lühikest kasvu, kuivetanud keha ja halli kitsehabemega, aastat kuuekümnene vabadikumees, kes oma laevaplaane silmitsema hakates prilliaisad mõtlikult kõrva taha kohendas ja sõna suus enne väljaütlemist veidi nagu pures. Elu oli talle ettevaatlikkust õpetanud, ja kuigi talle laevatöö oli südamelähedane, maadles ta tükk aega enesega, enne kui meistri suure vastutuse enda peale võttis.

Ta isal oli olnud poole vakamaa suurune õuekrunt, lehmamullikas, lestapaadis kolmandik osa, kümmekond võrgutükki ja seitse last. Kõik see varandus seisis püsti aga peamiselt isa tööriistade-kasti varal, mille kirved-saed, vinklid ja sirklid, ripploodid ja vaaderpassid isa igal kevadel rihti pani, kastiga selga võttis ja ära Häädemeestele või kusagile Tallinnamaa kanti sõitis — sinna, kus parajasti laevatöö juhtus käsil olema. Vahel hilissügisel või varakevadel muljus isa mõnele omakandi mehele ka siinsamas paadi valmis ja siis oli vabadikumehe suurel lastekarjal mõistagi sihtimist-vahtimist.

Kui Mihkel kaheksa-aastaselt Vatla mõisa kupja Üügu Siimu isa juurde seakarjaseks kaubeldi, sai ta paaril korral kupja emanda käest triibulised, kuna ta paati uuristades oma otsesed teenistuskohustused hooletusse jättis ja peremehe ruigava karja kartulimaale laskis. Kolmeteistkümneaastaselt mõisapõllul künnimehe eest väljas olles tuli endised karjasetembud küll unustada ja töntsi härga hoolega sundida, et vagu sirge tuleks, kuid Mihkel ei jäänud künnipoisi-ameti peale kauaks. Viieteistkümneaastaselt, kui isa kevadel ikka veel keeldus teda suurele maale tööle kaasa viimast, võtsid nad, kolm ühevanust rannapoissi, ühel heal hommikul jalad selga, läksid Sõrve, sealt liivlaste halulaevaga üle väina Kuramaale ja siit uuesti jalgsi Riia poole.

(A. Ht.)

116

Päike oli juba ammu veerenud, ilm vaikne, poolpilves, lääne- ja loodekaares kuldseid pragusid, mis äratasid igatsust. (M. M.) Ühel pool teed algas madala põõsastikuga sooheinamaa, teisel pool noor lodumets. (M. M.) Ettevalmistused külaliste vastuvõtuks jätkusid hoogsalt. (M. M.) Laev, mille peale ma olin sattunud, oli väike, 90-tonnine kahvelpurjedega kaljas. (A. Ht.) Kari hingas ähkides nagu üksainus tohutu suur loom. (Fr. T.) Oleks pidanud peatuma, hetke puhkama ja järele mõtlema, mis nüüd kõigepealt ette võtta. (Fr. T.) Ikka suurem ja suurem näis poeg Maretile, otsekui oleks ta kõik sõja-aastad ühtesoodu edasi kasvanud. (Fr. T.) Eerika noogutas mõistvalt pead, nagu oleks ta teise tagasitõmbumist just oodanudki. (A. Kl.) Siis hakkas lahtijäänud eeskoja uks edasi-tagasi paukuma. (Fr. T.) Kasvult väike ja tüse, istus ta pukis isa raskes voorimehekasukas tõepoolest nagu ümmargune kaalikas või sibul. (A. Ht.) Kuuldus kokkupõrkavate vikatite ja rehade plõgin. (Fr. T.) Ta istub ja peab aru nagu vana suur kassikakk, hallid juuksesalgud üleskeerdunud kaabuserva alt väljas. (R. S.) Tasa liuglesid lumehelbed maa peale. Kui istutame kogu Lehiste küla ja Sirgavere alevi vahelise maa-ala täis õuna-, pirni- ja ploomipuid, siis upume kevaditi õitesse. (O. T.) Rahulolekumuie kadus ta suunurkadest ning jalg puistas saapanina ette juhtunud mutimullahunniku ainsa hoobiga laiali. (R. S.) Nad

sammusid aeglaselt mööda põldudevahelist teed, rukis kahisemas kahel pool. (O. T.) Teda võttis vastu peent vihma udutav novembriilm. (I. S.) Üles ärgates oli ta veel pisut uimane. Televisiooniaparaat maksis kaks tuhat kolmsada kakskümmend viis rubla. Autosse astudes ulatas ta ülejäänud kimbukese juhikabiinis istuvale Rutile. (J. Sr.) Siis jõudsime umbes viie meetri laiuse jõe kaldale. Kui mitukümmend poisikest korraga oksi raiusid, kostsid nende kirvehoobid kui rähni hääl. (J. M.) Nõnda oli isa rääkinud, sealjuures kurtes, et ta omalt poolt ei saa poega millegagi aidata. (E. Kn.) Kolhoosikevad nagu jäädemurdu ja äikesetuuli küladesse tõi. (M. R.)

VII. SÕNAVARAÕPETUS.

15. Sõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

a) Nimisõna + nimisõna.

117

Taevast ja kaugust varjasid hõredad põuaudu loorid. (Fr. T.) Üle tänavate kandis tuul sirelite lõhna. (A. J.) Aasa kohal hõljus meeldiv kuiva heina lõhn, metsa äärest aga kandus siia toredat lillelõhna. Maretil näib olevat õiget perenaisekätt. (R. S.) Kõikjal oli siin tunda hoolsa perenaise kätt ja armastavat emasüdant. Igatsused ja unistused olid temas aset andnud soojale kodutundele, mida ta millegagi maailmas poleks vahetanud. (A. J.) Nende toa akna all on kaunis suur viljapuuaed. (J. L.) Ta kirjutuslaual oli mitu raamatuvirna ja ümmargusel laual kristallvaas sinililledega ning mõned pildialbumid. Tühi toonekurepesa ootas elanikke. (A. Ks.) Suvehommikul rõkkas lepik linnulaulust. Lapsed ilmusid ristteele nagu varblaseparv, niipea kui kuulsid vankrite põrinat. (A. Ks.) Nõnda juhtus, et arsti kirjaga öötööst vabastatud abitööline sattus raskeid poolikaste tassima. (A. Ht.) Pettumused olid talle jätnud näkku mingi karmi, pisut nagu vihase kurbuse ilme. (A. Ht.) Aino tuli magamistuppa, rõõmuilme näol. Harilikumad lõbustused olid siis posti otsa ronimine, rõngaviskamine, õnnelaud, võidutõstmine jne. (P. P.) Kuhu sa lapse kingad panid? Eesti muusika ja näitemäng, ehkki juba kolmkümmend aastat vanad, olid sel ajal alles lapsekingades. (P. P.) Tema liiga pikaldane töömeetod ja mõtlemisviis andsid mulle põhjust nii mõndagi tema kavadest kiiresti teostada. (P. P.) Ta asetas rohuklaasid lauale, laskis aknakatte alla ja vajutas laelambis tule põlema. (M. N.) Mahlased vahtrad laotasid mesikollaseid õiekahle. (M. N.) «Väga rõõmustav,» vastas Toots kõige temale omase seltskonnainimese ladususega. (O. L.) «Enn! Ennikene!» kajas ta hääl kadakapõõsaste ja madalate tuulemändide vahel. (A. Ht.)

Ehkki ta vanuselt oleks kõlvanud Paalile tütreks, oli ta rahulikum, püsivam, temas polnud püssirohulaenguid, mis Paalis alatasa süttisid ja teda kolmandast kukelaulust tulede kustumiseni jalul hoidsid, nii et mõnigi kord imestati, millal esimees küll magab. (O. T.)

118

Ehkki Paulil oli kogu aeg meeles lähenev kandidaadi kohtumise päev valijatega, jõudis see päev kätte ikkagi kuidagi väga ootamatult. (H. L.) Ürgsete looduspiltide sekka ilmuvad siin vahetevahel inimkultuuri mälestised. (Fr. T.) Jätkuvad punased kruusaväljad, rusked savikünkad ja tõmmud kivimäed. (Fr. T.) Pidin ka juurviljapeenraid umbrohust puhastama. (H. R.) Taadi sünnipäev tekitas meis lausa pühadetunde. (A. J.) Isegi õpingute raskused tundusid tagantjärele mängulise kergusega võetud kantsidena. (R. S.) Ta kannab süsimusta läikivate nööpidega kaptenikuube, nahksirmiga meremehemütsi ja piinlikult puhast valget kraed. (A. J.) Jaama poolt hakkas immitsema arglevaid lõõtspillihääli, mis paisudes muutusid kõlavateks akordideks ja viimaks ühte põimusid keerlevaks, nagu kutsuvaks valsiviisiks. (R. S.) Mulle meeldib puhkust veeta kuskil järvekaldal. Sõudsime vaikselt, hoidudes pilliroo lähedusse, mis järve kallast palistas. Kui mets sarapuupõõsaste reaga lõppes, avanes kõrgelt vooreharjalt lai vaade kogu külale. (R. S.) Käisime eesti realistliku kunsti näitusel. Need, kes tol suvel algatasid maatöörahva ühingute rajamise mõtte ja arvasid seal rahva häält tõhusalt kuuldavale toovat, eksisid oma arvestustes. (R. S.) Juba vaidluste käigus kippus meestel asi selginemise asemel segaseks minema. (R. S.) See puudutas Peetri ametiau ja tema meheuhkust. (R. S.) Püüdliku ametniku usinusega ruttas ta plaane mälu järgi taastama. (R. S.) Mõninga arupidamise järel otsustati nõuda uut maakorralduse komiteed. (R. S.) Ainult üksikud seemnemännid kõigutasid kerges tuules oma kaharaid ladvatupse. (R. S.) Julgusehelk meeste silmis tiivustas teda tegutsema. (R. S.) Üleliigset nikerdamist ma ei poolda, sest selle taga haigutab alati formalismi kuristik. (O. T.) Ojakääru oli ta asutanud toreda juurviljaistanduse. (R. S.) Hommikune koidupuna oli igal pool lindude keeled päästnud ja häälitsema pannud. (Fr. R. Kr.) Suure mõnuga sõime värske kala suppi. Tüki aega istus Mare tühja kalakotiga rannas kivi otsas ja vahtis vette. (A. Ht.) Matu oli neid õpetanud sileda lepa koorest pasunat tegema. (A. H. T.) Mõnes kohas ulatub paekivi üle maapinna ja tekitab trepisarnaseid astmeid ja kaljuseljandikke. (E. V.)

119

Me ees on lahti ülikooliuksed, meid ootab maa, meid ootab homne päev ja tõkestatud Volga võimsas tukses maa noorusest laul helisema jääb. (V. B.) Suurte kadakate ja sarapuupõõsaste

vahel lookles maantee. (R. S.) Endiselt sumises soe suveõhtupoolik. (R. S.) Ta hakkas tõeleidja ärevusel nurgast nurka sammuma, käed püksitaskuis ja turi kõrgel. (E. V.) Hapukas naeratus, mille Jaan üle ukse perenaisele saadab, on seekord avaram ja paljastab ta valged terved talupojahambad sinakate huulte vahel. (E. V.) Maastikupilt rahunes ning vaatepiir lõi avaramaks. (J. S.) Mäejalamitel rohetavad madalad viinamarjaistandused. (J. S.) On hetki, mil sind nagu ei huvitakski enam see imepuhas meri, hallid kivimäed ja tihedad rannalinnakesed oma apelsinivärvi katustega. (J. S.) Tuleb imestada, et tuuleõhk seda kuklal ripnevat mütsinatukest pole veel merre puhunud. (J. S.) Suured partide parved oma valgete kõhualustega liuglevad mere kohal. (J. S.) Selle kuuse oksad on hõredalt punakate okastega kaetud. (J. M.) Seda ehitasid nõukogude inimesed niisuguse südamesooviga, nagu ema kasvatab last. (E. M.) Ma ei teadnud midagi tema lapsepõlvest, kasvueast ega õieti ka paremaist mehepäevist. (Fr. T.) Tema ümmargused linnusilmad jälgisid Heleene iga pisematki liigutust. (A. J.) Põõsarägastik lõppes okslike ja jässakate mändide ribaga. (O. T.) Lõpuks võitis uudishimu kartuse ning poistekari pistis jooksma. (O. T.) Oli juba õhtu eel, kui nad ukse taga jalgade kopsimist kuulsid. (Fr. T.) Kõige enne oli aruanne maaparandustöödest, aga siis kõneles Rästas Tuliksaare külanõukogu elektrifitseerimise võimalusest. (O. T.) Kõigepealt veeres ette ja peatus kutsari järsul kätetõmbel suur neljahobuse-tõld. (Fr. T.) Keset kõige kurvemaid kõrbeid laiuvad siin viljakad orud kõrgete mäestikujõgedega. (Fr. T.) Temale näis linn heleda septembripäikese sädeluses nii avar ja puhas. (A. Kl.) Need olid kaks põlvekõrgust pruuni karupoega, karvase pea, väikeste salakavalate, aga ühtlasi uudishimulikkude silmadega. (M. M.) Avatud oli ta kurgualune ka siis, kui talvel lumetuisk mässas või paarikümnekraadine külm puud ja aiateibad praksuma pani. (J. M.)

120

Kas tead, mis tegema sa pead, et tõuseks kommunismipäike? (M. R.) Olid kaunid juulikuu ilmad. (A. Kl.) Õhk helises lõokeste laulust. (A. Kl.) Tänavad olid täis sirelihõngu. (A. Kl.) Ta rääkis nagu südametunnistuse hääl ja teda oli võimatu vaigistada. (A. Kl.) Kohe selgus, et ta on suur päevapildikunsti armastaja ja austaja. (A. Kl.) Sepp pani teraslehe hõõguvate rauasiilude vahele ning iga uue haamrilöögiga hakkas vikat ikka enam ja enam kuju võtma. (A. Ht.) Kahele nikerdatud seljatoega toolile oli toa perenaine valged katted nagu põlled ümber sidunud. (A. Ht.) Vinetavale taevaservale oli juba kerkinud punane päikeseketas. (J. Sr.) Kõik laevapardad olid ehitud saarlaste kilpidega, mis olid härjanahaga kaetud. (E. K.) Laevade mastid leegitsesid otsekui küünlad ning langesid siis alla, nii et tulesädemed laiali lendasid. (E. K.) Poiss tuli tuppa ja teatas, et kirju kana pojad olevat kõik

alles. Varsti istusidki kõik lapsed nagu pääsukesepojad reastikku palava müüri ääres. (A. H. T.) Nägu oli tal nutust laiguline, silmalaud verevad, sõõrmete tiivad tõmblesid. (M. M.) Sa panid teraselt tähele ratsaniku rühti maanteel, sügislindude lendu taevas või jäälillede kujunemist talvisel aknaruudul. (Fr. T.) Sander oli linnumunade otsimise peale imelikult osav, ta nagu haistis eemalt kaugelt kadakapõõsastesse või rannakruusale peidetud pesad ära. (A. Ht.) Kodanliku reaktsiooni päevil pidi ta põranda all töötama. Ta tundis iga lagedamat kohakest ja teadis, kust kergemini leida tetrede söömapaiku, mõtuste ööbimisaset, rebaste teid ja jäneste koorenärimislaagreid. (M. M.) Koosolekusaal ei ole just väga suur, aga peene kunstimaitsega välja ehitatud. (E. V.) Minu meelest oli, nagu peaks ta võõrastemaja uksehoidja ameti kõrval ka veel põrandapühkija ja kastruliküürija kutset. (E. V.) Meenusid poisikesepäevade tembud, kus mul naabri karjapoisiga oli sõlmitud kihlvedu selle peale, kumb lõhub rohkem herilasepesi. (O. T.) Ema tegi venna voodi üles ja tõmbas tädi sängi kohalt ämblikuvõrku. (Fr. T.)

121

Temale vaadates tuli Semidorile meelde ja ta jutustas vaimustusega suurepärasest kraavikaevamismasinast, mille töötamist ta oli näinud ühe kolhoosi maadel. (H. L.) Kui tähelepanelikult kuulata, võib kuulda looduse hingamist. Metsatukast kostis mingisuguseid meeste hääli ja koerahaukeid. Kõige kibedamaks muutusid päevad kartulivõtmisel ja rehepeksmisel. (A. H. T.) Ma olen alati imetlenud tema haruldasi organisaatorivõimeid. Tõmbusin kõrvale, et mööda lasta raskete telliskivikoormatega laaditud veoautode rivi. (E. Kn.) Puude all hakkas siniliiliate ühtlane vaip juba pleekima, seda lopsakamalt tõstsid aga hüatsindid oma õiekobaraid. (E. Kn.) Oli aeg, kus ka mina unistasin metsaülemaametist. (E. Kn.) Kirjandi kirjutamisel ei ole ta kõige algelisemaidki kompositsiooninõudeid silmas pidanud. Meie kooli pioneerimalev korraldas pikema ekskursiooni, et mitmes rajoonis tutvuda kolhoosieluga. Seltsimees Paulusel on käsil ratsionaliseerimisettepaneku projekt. (A. Ht.) See sundmäärus kehtib Tallinna linna administratiivpiirides. Konstitutsioonipäeval oli pealinn punalippude ehtes. Me peame täitma kõiki sotsialistliku ühiselu reegleid. Endises mõisas asub nüüd vanadekodu. Valmis oli juba terve ladu igasuguseid põllutööriistu ja muidu kasulikku vara: vankreid, linaropsimismasinaid, kangapeeli, saane, anumaid, tuulamismasinaid, toole. (A. Ht.) Selgus, et isa müürsepakellu ja ema pesuhari polnud selleks siiski tõhusad vahendid, et poja ülikooli tarvete jaoks raha hankida. (A. Ht.) Ta heledad silmavalged kattusid tiheda soontevõrguga. (A. J.) Võis kuulda vaid tiheda vihma rabinat majaseintel, tänavakividel, kõnniteede laiadel paetahvlitel. (A. J.) Rongi tulekuni oli veel aega. Kui kaua jõuad sa põge-

neda, oh surelik, kui keegi sind taga kihutab, kes pealaest suure varbani kättemaksuhimust on täidetud! (O. L.) Paavo näppis imestusest oma meremehehabet. (O. T.)

122

Ka tema elu oli kotkalend me suure võidu valgusele vastu. (V. Vill.) Vennasvabariigid ei ole kitsid meie varustamisel maaparandustehnikaga. (O. T.) Kunstimuuseumis väsitas teda piltide rohkus. Orkaan tekitab merel tohutuid laineid, murrab laevamaste, uputab kalurite paate ja isegi ookeaniaurikuid. Praegu on basseini vesi haruldaselt selge. Ta rakendas kogu oma nakatava elurõõmu ja muretu lapsehinge õnnetu raskete päevade kergendamiseks. (A. J.) Tema kannikesevärvi silmades peegeldus sügav meelehärm. (A. Kl.) Joosep Toots oli tundide lõpuni täiesti eeskujulik koolipoiss. (O. L.) Puhkpillimuusika kõlas tõsiselt ja raskepäraselt. (A. Kl.) Reinu valdas rõõmujoovastus nagu inimest, kes nüüd lõplikult oma elumõtte on leidnud. (A. Kl.) Kaugemalt kostis autosignaale ja vedurihuikeid, sähvis sinakaid sädemeid elektrirongide kohal. (M. R.) Suurema masina rattad on juba õlitatud. Magistraalkraave oli vanas projektis ainult üks. (O. T.) Sammude müdina peale jäi Teele seisma ja vaatas tagasi. (O. L.) Irma oli õnnelik selles sõpraderingis. (A. Kl.) Keset kõige kuivemaid kõrbeid laiuvad viljakad orud kargete mäestikujõgedega. (Fr. T.) Vaata, kui toredad on need väikese kase urvad! Nii esimeste pajuurbade kui sinilillede esimene kojutoomine oli tõeline sündmus. (Fr. T.) Sammumüdin äratas ta mõtteist. Nii näis ta oma öövahikasukas ja tohlaka läkiläkiga nagu tohutu karu. (Fr. T.) See oli nagu mingi kometimäng, teatritegemine. (Fr. T.) Siis, kui kaluritele maksti kevadisel püügihooajal iga viie päeva tagant välja suur summa raha, oli ta päevakangelane. (J. Sl.) Mägede tipud loitsid kui määratu suured tõrvikud. Lõuna-Eestis leidub sügavaid jõeorge. Lermontov omandas poeedikuulsuse luuletusega «Poeedi surm». Lydia Koidula, eesti rahvusliku liikumise aja suurim lüürik, suri Kroonlinnas 1886. aastal. Õõd läbi täitis Vargamäe õhku rõõmus kisa, mille sekka kostis karjaaiast lehmakellade tilksumine. (A. H. T.) Kevade tulek tänavu viibis. Linda tundis äkki igatsust koduküla järele, kus taevas on tihedasti täis tikitud erksalt vilkuvaid tähetäppe. (O. T.)

b) Omadus-, ase- või arvsõna + nimisõna.

123

Tihti käime iga päev mõnest jõekäärust või lõputust viljaväljast või vaiksest puudesalust mööda ega märka midagi, enne kui tuleb võõras ja hüüatab: «Oh kui ilus!» (E. Kn.) Siiapoole oli kuhjatud kõrgeid ehitusmaterjalide virnu, mille taga pika hoone müüride kohal koogutas tõstekraana sõrestikuline kael. (O. T.)

Aknad olid siin laiemad ja neist voolavas valguses hiilgas kõik puhtusest ja korrast, nii poonitud põrand, karjala kasest mööbel kui ka lai ronkmust tiibklaver. (O. T.) Maatameeste, kantnikkude, renditalupoegade ja väikekohaomanikkude hääl tuli esimest korda nii julgelt ja avalikult kuuldavale. (E. Kn.) See oli esimene lasteraamat, mida moonakalaps oma elus näeb. (E. Kn.) Teadmine, et ta heale vanainimesele ülekohut teeb, tekitas valusaid, raskelt rõhuvaid südametunnistuse piinu. (A. J.) Oli üks neid algavast põuakuumusest umbseid päevi, mil kõik näib pikkamisi närtsivat ja sügavasse unne suikuvat. (A. J.) Ma kuulasin ta kõnet nagu mõne võõramaa linnu laulu. (Fr. T.) Värske lehtede lõhn voolab mu tuppa. (Fr. T.) Laual auras värskekapsasupp. Iseäralik tühjusetunne asus mulle rinda, kui nende vahel kõndisin. (E. V.) Tualettlaual põleva küünla valguse joon paistis söögitoa põrandale. (Fr. T.) Oli väärt vaadata juba Napoli turuelugi, olgu see siis aedviljaturg oma lõunamaise värvirikkusega või kalaturg ta kirjeldamatute imeloomadega. (Fr. T.) Suured vene keele mehed polnud nad Tõnisega kumbki. (A. Ht.) Sel suguvõsal olid selged nomaadivaistud, iha rännata, lakkamatult kuulda kõrvus kaugete ja tundmatute maade kutset. (A. Ks.) Sadamasse sõitis mürina ja kärinaga kahehobuse-tõld ning sellest sööstis nagu suurtükikuul suure kiiruga välja lüheldane isandamees. (A. Ht.) «Mis siis väikemees siin ehitab?» küsis ta liivaaugus mängivalt poisikeselt. Valgevaalasid on NSV Liidu vetes kolm alamliiki.

124

Seda grandioosset, kümnele aastale arvestatud looduse ümberkujundamise plaani vabariigis olid kutsutud täitma loodavad maaparandusjaamad. (H. L.) Kevadiste lumelagunemiste ja suurvete ajal oli kogu soo üksainus vetemeri. (H. R.) Kõledail mäekülgedel elavad siin hõredalt kitse- ning lambakarjused ja väiketalunikud oma kivionnides primitiivselt ning patriarhaalselt. (J. S.) Staabi moodustas kolmik, kuhu kuulusid nooremleitnant Kald, lipnik Torma ja allohvitser Räästas. (R. S.) Kui Laine ja Valli võileivad singilõikude, hapukurgi ja soolakalaga ühel palgivirnal lahti lõid, naljatas Allik mööda rutates: «Peenike nagu pulmalaud!» (R. S.) On kollaste lillede aeg, niitudel õitsevad varsakabjad ja peenrail võililled, kraavides konnakapsad. (A. Ks.) Kui me kivi eemale veeretasime, nägime seal all hulka sadajalgu. Kodanlikus Eestis, kus valitses kodanluse terror, pidid kommunistid põranda all töötama. Sel ajal olid meile niisugused juhtumid suursündmusteks. Kas soovid ehk mulgi kapsaid? Palun luba mulle natuke kölni vett. Seljakotis oli poisil tükike hollandi juustu, viini vorsti ja sealihakäntsakas. Soemüür oli lastele talvel pakasega õige armas. Soe ilm ja sula lõunatuul ei kuulutanud meestele midagi head. (J. L.) Tartus avatakse neil päevil kujutava ja rakenduskunsti näitus. Ta avaldas suurt huvi moraali-

küsimuste ja poliitilise elu vastu riigis. (A. Kl.) Täitevkomitee kuulas ära haridusosakonna juhataja aruande koolide tööst. «Tol ajal käisid siin ägedad lahingud,» ütles alampolkovnik minevikku meenutades. Väravas seisis väikemees, suur, nähtavasti isa müts peas, endal näpp suus. Ikka tõmbas siis mõni lapsekäsi aknaeesriide kõrvale ja väike pea nagu kipskuju vaatas uudishimulikult lillepottide vahelt välja. (P. V.) Kas sa õpid võõrkeeltest inglise keelt? Vaeselapse elust jutustavad eesti muinasjutud sügava kaasatundmisega. Aknalaual olid vaasis mõned alpi kannikesed. Kõige tavalisemateks halljänese vaenlasteks on rebane ja kanakull, kes hävitavad nii poegi kui ka vanaloomi kogu aasta vältel.

125 [1]

Pioneerid abistavad täiskasvanuid viljakoristamisel, noorkarja hooldamisel, maisikasvatamisel, koguvad vanarauda ja makulatuuri, võtavad osa linnade ja külade heakorrastamisest ning haljastamisest. Plaanimajanduse rakendamine võimaldas meil järsult tõsta transpordivahendite paremat kasutamist tühisõitude vähendamise arvel. Tänavu tegeldakse meie rajoonis juba kõigi talispordialadega: suusatamisega, kiiruisutamisega, jäähokiga, iluuisutamisega. Sõjajärgse viie aasta plaani ülesandeks oli taastada meie maa tööstuse ja põllumajanduse sõjaeelne tase ja ületada see tunduvalt. Rahvale on müüdud üle nelja korra rohkem mootorrattaid ja individuaalautosid kui enne sõda. 1944. aasta detsembrikuust alates on Nõukogude valitsus jaemüügi hindu pidevalt alandanud. Puhkuse ajal ootavad koolinoori pioneerilaagrid, turismibaasid ja matkateed. Vanarahva tarkus räägib, et kui juba luiged lõuna poole lendavad, ei ole lumigi enam kaugel. Õmblusvabriku eksperimentaaltsehhis kujundatakse uusi tegumoode. Kolhoosi lõikuspeost võttis osa ka täitevkomitee esimees. Rohkem kui klassikaline maadlus veetles teda juba ammu vabamaadlus. Eriti silmapaistvad on kümnevõistluse tulemused. Tootmise kitsaskoht likvideeriti eesrindlaste abiga. Kõrgemat sorti viini vorstid on valmistatud esimese sordi veiselihast ja rasvasest sealihast. Türgi pipra ehk punapipra viljakesta kasutatakse vürtsina. Minu vanemad olid kodanliku korra ajal väikemaapidajad ja mul oleks neis tingimustes väga raske olnud teostada oma soovi omandada kõrgem tehniline haridus. Üheks eredamaks sotsialistliku ühiskonnakorra eeliseks kapitalistliku korraga võrreldes on igakülgsete võimaluste loomine tervete ja eluröömsate inimeste kasvatamiseks. Vabriku kollektiiv peab oma kõige tähtsamaks ülesandeks toodangu omahinna alandamist ja kogutoodangu suurendamist. Soome külalised vaatasid huviga Tallinna vanalinna. Näidendis «Säärane mulk» käsitleb Koidula oma aja ühiskondlikke probleeme. Sel ajal valitsesid meie maal karmid kombed. «Tervist,

[1] Ajakirjanduse laused.

vabatahtlikud!» hüüdis Jass juba eemalt ja astus täismehesammuga poistesalga poole.

c) Käändsõna+omadussõna, määrsõna+omadussõna.

126

Põldude lindid tõusid künkaid mööda otsekui mitmevärvilised kangad. (Fr. T.) Isegi palusibul ja tolmseen ei kasva neil lõhkevate paisepeade taolistel künkaharjadel. (Fr. T.) Jutt keerles seekord vähetähtsate ainete ümber. (Fr. T.) Veinipuupõõsakesed olid alles lillakas-raagsed, nende vahel kohvruskel mullal õiendas inimesi, laiaäärelised kaabud peas. (Fr. T.) Lagendikku läbistavad ilmatu sügavad jõeuurmed, mille põhjas pole aga pisaratki vett. (Fr. T.) Lühikese ajaga valmistusid kartaagolased otsustavaks heitluseks, millega pidi lõppema nende linna 700-aastane ajalugu. (Fr. T.) Peaaegu kõik Vahemere-äärsed riigid maksid ajuti piraatidele maksu, et neid rahule jäetaks. (Fr. T.) Nelja ümmarguse kaare alt voolas valgus üle mustavate inimpeade nagu tohutu suurest tuleriidast. (Fr. T). Aastatepikkused puudusega võitlemised halvasid keha ja vaimu. (J. L.) See saksa keel käis tal sageli eestikeelsete sõnadega pooleks. (H. R.) Aia sissekäigu lähedal kasvas taliõunapuu, mis sügisel oli koormatud toredate punapõseliste õuntega. (H. R.) Meiepoolset osa metsast valvas Sarapuu, Laiuse mäe poolset osa Lõokese metsnik. (H. R.) Ta tegi oma laia lotendava kuue ja päratu suurte saabastega ainult poisikestele nalja. (Fr. T.) Isa tõi telliskivikujulisi mättaid, pani viljateri nende vahele ja jättis nad siis sooja. (Fr. T.) Igal rünnakul on tal kaasas kuni kaks liitrit viini vorsti jämedusi ööusse kilupangega. (J. S.) Keskmise põrsa suurused iherused jäävad kõigest hoolimata endiselt kalda alla. (J. S.) Udukangas sügaval kinkudevahelisel heinamaalohul voogas ja kerkis pikkamisi. (R. S.) Talle tegi otse haiget vana sulase allaheitlik ellusuhtumine. (R. S.) Kas sa ei tea, et siin jalajäljesuurust lapikest mulda ei ole, mis minu isa ja isaisa verd ja higi ei ole joonud. (A. Kg.) A. H. Tammsaare nimelises kolhoosis algas kevadkünd. Vasakul paistis linn oma tornide ja vabrikukorstnatega üleni sinakashalli vinesse mähituna. (J. S.) Nõnda jäi Indrek üksi kääksuva kaanega kirstu juurde, millel pidi olema veel Vargamäe Krõõda aegne lõhn. (A. H. T.) Lühikesel välknõupidamisel Muuli ja brigadiride vahel otsustati ilmtingimata täna läbi kaevata ühendus magistraalvõrguni, mis oli poole kilomeetri kaugusel kolmest männist, et lasta vesi voolama. (H. L.)

127

Tuju oli kirgas ning roosiline nagu algav päikesepaisteline ja selge detsembripäev. (H. L.) Minu esimesed muljed Balkani-pool-

sest Aadriast olid üle ootuste ilusad. (J. S.) Peatselt on tohutu suurest puust lõigatud planklaud asetatud sillalt üles laevale. (J. S.) Aurik vahutab mööda rohekassiniseid merekäärusid. (J. S.) Hämarduval jaanuariõhtul nõjatud isepäraste tundmustega reelingule. (J. S.) Lahtisest aknast hoovas sisse palava päeva järgset mahedat jahedust. (R. S.) Koit värvis idataeva kullakarvaliseks, siis õrnroosaks, viimaks erepunaseks. (R. S.) Kui ta lõpuks ülemise ja keskmise järve vahelisele tammile lähenes, oli ta oma hoost otse higine. (Fr. T.) Tigase viljapuuaeda, mis asus nõlvakul vastu lõunat nagu Logina omagi, piiras mitme meetri kõrgune pöetud kuusehekk. (R. S.) Läbi metsasalude vonkles talvine heinaveotee. (R. S.) Päikesepaiste värisevad laigud langesid puudevahelisele murule. (Fr. T.) Kord olid nad ühest nurgast leidnud isegi päratu suure papist nukupea, millel olid mustad juuksekäharad ja rinna katteks purpurpunane siidiräbal. (A. Ks.) Ta isa oli pops, teiste mail elaja, kustki Peipsi-äärsest kihelkonnast. (A. Ks.) Aiapoolsel verandal mängis sõjaväeorkester. (A. Ks.) Ta armsamaid peidupaiku oli avar kohake angervaksarägastikus. (A. Ks.) Kaarlil oli seljas pool tosinat kartulikorve ja kolmeteistkümneaastasel Joosepil paar-kolm sinisekirjut niinekorvi. (A. Ht.) Ta isal oli olnud poole vakamaa suurune õuekrunt, lehmamullikas, lestapaadis kolmandik osa, kümmekond võrgutükki ja seitse last. (A. Ht.) Peetri vene keel polnud just hiilgav, aga kuna ta kord juba raamatu eesti keeli oli läbi lugenud, ei teinud talle ka venekeelsest tekstist arusaamine suuremat raskust. (A. Ht.) See teos on haruldaselt mõttetihe. Missugust teed mööda pääseb siit Mitšurini-nimelise kolhoosi keskusse? See sügis oli tuuline, nii et meri mühas täiest rinnast, mattes rannaäärsed kivid kihisevasse vahupilve. (E. Kn.) Munamäe eelmägede külgedel mustendavad okaspuumetsad ja nende vahel valendavad lumeväljade lindid, mis kui laiad maanteed taeva kaugustesse viivad. (Fr. T.)

128

Lõpmatu hulk pihlakamarjakobaraid rippus metsa veeres lattara kohal, tara vahelt punasid suured lihavad kibuvitsamarjad. (H. L.) Kükitasime nagu kaks kägu seal lava taga ja julgesime vaevalt hingata, nähes seda kulissidetagust muinasmaad nii lähedalt. (P. P.) 1908. a. kavatsesin suvevaheajal teostada lühiajalise õppereisi välismaale mõne nimekama näitleja tegevusega tutvumiseks. (P. P.) Maantee laskus keskmise ja alumise järve vahelisele sillale. (Fr. T.) Ei, siin ei ole ühtegi Tali-nimelist isikut. (O. L.) Viieteistkümneaastaselt, kui isa kevadel ikka veel keeldus teda suurele maale tööle kaasa viimast, võtsid nad, kolm ühevanust rannapoissi, ühel heal hommikul jalad selga, läksid Sõrve, sealt liivlaste halulaevaga üle väina Kuramaale ja siit jalgsi Riia poole. (A. Ht.) Ta oli väheteadlikust kauge rannanurga külapoisist klassiteadlikuks tööliseks saanud ning nägi nüüd asju, ini-

mesi ja nendevahelisi suhteid hoopis selgemate silmadega. (A. Ht.) Nüüd näen, et ma ka kahekümne viie aastasena olen selleks jälle kohane. (Fr. T.) Selles kõiges oli pisut nagu hetkelise unenäo taolist. (A. Ht.) Keegi tohutu pikk mees läks kepiga kobades mööda rannateed. (A. Ht.) Kambri otsas kasvasid mõned jändrikud kased, paar jalakat ja mõned pähklipuupõõsad. (J. L.) Ta oleks soovinud, et kogu maailm oleks olnud üksainus päratu suur suhkrukook, vahukoor peal. (A. Ks.) Keegi sulges koridori ja köögi vahelise ukse. (A. Ks.) See oli kümmekonna-kilomeetrise ümbermõõduga pikergune nõgu kõrgete kallaste vahel. (Fr. T.) Kõikjal lokkas Hispaania valitsuse aegne barokk või juba ehtne kasarmustiil. (Fr. T.) Ta oli käinud peaaegu kõigis kohtades, mis kahesajahektarilise põllumaaga kolhoosi juures tegi välja kümneid kilomeetreid. (O. T.) Viieaastasena oli ta läbi teinud rea lastehaigusi. (A. J.) Kõige selgemalt tuli ta suur armastus laste vastu ilmsiks ühel päikesepaistelisel hommikul, kui ta korraga tuppa jooksis, kandes kätel vaevalt paari aasta vanust tüdrukut. (A. J.) Muud söömapoolist neil polnudki kui kaks suurt sibulat ja Illimari emalt saadud leivakannikas. (Fr. T.) «Kes need tulevad?» küsis Viia oma kõhna vanainimesekeha püsti ajades. (A. Ht.)

129

Oma vaimusilmaga nägi ta nüüd neid kole suuri vaenlase väehulki, kelle liikumisest ta lell parajasti pajatas. (E. Kn.) See oli Illimari-taolisele huvitav, kuid ka rahutu aeg. (Fr. T.) Puhkpillimuusika kõlas tõsiselt ja raskepäraselt. (A. Kl.) Ta liikus järvedevahelise tammi poole. (Fr. T.) Kaukaasias leidub rohkesti kärestikurikkaid mäestikujõgesid. Koer oli peremehe silmis rohkem väärt kui minusugune tööloom. (O. T.) Antsu tundeküllane mõtisklus katkes, kui teekäänaku tagant hakkas paistma Uula Peetri elumaja. (Fr. T.) Mõne sammuga oli ta ruumis, mis oli pisikese toa suurune. (Fr. T.) Kui minu vanaisa veel poisike oli, kasvanud siin ilmatu suur mets. (J. V.) Ta laskis tulise rutuga üle tammi ja mööda kahe järve vahelist teed. (Fr. T.) Kolmeteistkümneaastaselt mõisapõllul künnimehe eest väljas olles tuli endised karjasetembud küll unustada ja töntsi härga hoolega sundida, et vagu sirge tuleks, kuid Mihkel ei jäänud künnipoisi-ameti peale kauaks. (A. Ht.) Need olid kõhna randme paksused needitud raudlatid. (Fr. T.) Kopp rippus lõdvalt terasvaieri otsas, masin urises endamisi ühetooniliselt. (O. T.) Äkki põrutas vastu akent jämedapiisaline sagar. (J. Sl.) Noored kuusekuhelikud ja hõredaraolised haavavõsud, mis kallastele liiga lähedal kasvasid, kiskus suurvesi armutult välja ning kandis oma kergejalgseil voogudel ei tea kuhu. (M. M.) Sel ajal kui ma maal elasin, töötas ta J. Lauristini nimelises kolhoosis arveametnikuna. Vene keele tunnis käsitleti täna Suure Isamaasõja aegset draamakirjandust. Külastasime ka Lihhatšovi-nimelise autotehase kultuuriklubi, kus esinesid kohali-

kud isetegevuslased. Nende käitiste vaheline sotsialistlik võistlus andis eriti oktoobrikuus silmapaistvalt häid tulemusi. See kõik valmis tal umbes 30-aastase töö viljana. Kaheksateistkümneaastane noormees peaks juba teadma, mis teha. (J. M.) Ülejäänud vabad nädalad, mis nad veel selles mereveerses väikelinnas viibida said, kulutasid nad peamiselt selleks, et supelda, päevitada ja hästi palju jalutada. (A. J.) Koer hüppas kala ümber indiaanitantsu, hallis habemes heameele-pisarad. (Fr. T.)

d) Kohanimed, arvsõnad.

130

Nõukogudemaa laevad sõidavad Balti merel ehk Läänemerel, Põhja-Jäämerel, Mustal merel, Vahemerel, Atlandi ookeanil ja mujal. Kui puhkama heideti, tulid Koiva jõelt kihutades käskjalad ja teatasid, et jõe taha ilmunud vaenlaste ratsanike jõuk. (M. M.) Alt võib selgesti näha, kuidas käsivarrejämedune puulatv noormehe raskuse all kõigub ja isegi veidi looka tõmbub. (J. M.) Mina olin tookord alles mõneteistkümneaastane poisike ja Märt vaevalt paarikümnene. (Fr. T.) Ema Anu, kellele pikk raske elu jakobipäeval seitsekümmend seitse aastat turjale oli ladunud, istus sukka kududes koiku veerel ning kuulas oma poegade juttu. (A. Ht.) Hurtsikute vahel asetsesid määratu suured põhuvirnad, mis ümbritsesid nagu valged raugajuuksed küla murehalli nägu. (E. V.) Maal, eriti Läänemaal, nõudsid moonakad, maatamehed ja rentnikud üha julgemini oma õigust. (A. Ht.) Emajõgi on küll kohati kitsas, aga siinsamas avardub Võrtsjärveks. (A. Ht.) Neil aastail polnud Maltsveti-aegne väljarändamishoog Põhja-Eestis veel päriselt vaibunud. (A. Ht.) Kuulsa vene ooperilaulja Figneri nimeline teater oli suur kivist hoone, mis mahutas kaks tuhat viissada pealtvaatajat. (P. P.) Tallinna Uue turu tapatalgu vajus kogu eluks sügavasti Laesi mällu. (A. Ht.) Igapäevasele tööinimesele on siin ainukeseks kergenduseks Vahemeremaade pehme kliima ning alatine päikesepaiste, mis meeleolu ei lase nii kergesti langeda. (J. S.) Aeg, mis meid selle raamatu ilmumisest lahutab, pole pikk, kuid väga sündmusterikas. (O. T.) Üks imelik sumin ja kõmin, nagu oleks mitu tuhat mesilast õhus lendamas, kostis Peetrile kõrvu, kui ta uksest välja astus. (J. K.) Naerukajaka levikualaks on Euroopa ja Aasia, põhja suunas kuni Briti saarteni, Lõuna-Skandinaaviani, Kesk-Soomeni, Põhja-Siberis ligi polaarjooneni, lõuna suunas kuni Vahemereni, Musta mereni, Taga-Kaspiani, Põhja-Mongooliani ja Ussuurimaani.

131

Koduse Läänemere tuultes ja Vahemere mistraalis, Atlandi soojas laias passaadis ja India ookeani määratsevas orkaanis, Sargasso mere tuulevaikuses ja Põhjamere jääs ning udus oli laev

usaldava ja kindla sõbrana ta jalge all seisnud, jäämägede vahelt läbi pugenud ja Hiina mere taifuuniga võidu kihutanud. (A. Ht.) Siin liivaluidetel on nii elutu nagu Surnumere kallastel. Seitsmeteistkümnendal juunil on tädi Hilja kahekümne viies sünnipäev. Kilu on ka Riia lahes Kihnu saare ümbruses liikvel. (A. Ht.) Oma raskusest hoolimata kippusid terasvaierid ikka enam ja enam veest välja ja olid nüüd juba tõepoolest pinevil nagu hiidviiuli tohutu pikad keeled. (A. Ht.) Ühe tuhande üheksasaja neljakümnenda aasta suveks olid meie maal kõik vana poliitika võtted ja rahva hääle tegemise viisid oma mõju kaotanud, pankrotti jäänud. (R. S.) Musta mere äärne loodus ei tunne videvikku, sest üleminek päevalt ööle sünnib järsku. (P. P.) Suur põline Jõgeva mõisa mets, mis meie õue alla välja ulatus, oli ühelt poolt piiratud Pedja jõe luhtadest, teises suunas kulges aga rööbiti maanteega. (H. R.) Oma ladvaosaga toetub tamm kahe kõvera käsivarre kujulisele oksale ja näeb välja haavatud sisalikuna. (J. S.) Tartu maantee poolsel Lasnamäe veerul jätkus veel võitlus. (E. M.) Ta seisis kaua liikumatuna niiskel rannaliival ning vaatles sügava hardusega suurt hõbedavärvilist kuusõõri, mis näis liuglevate pilvesagarate vahel pikkamisi edasi sõudvat, kallates kõikjale oma värisevat valgusekuma. (A. J.) Illimarile oli ase tehtud päratu suurde pesukorvi. (Fr. T.) See saar on ainult mõnisada sammu pikk, loogasarnane liivaseljandik soo sees. (J. L.) Neil päevil määratsesid Lääne-Ukrainas kontrrevolutsioonilised jõugud. Karusaared asuvad Põhja-Jäämeres. Siin on Emajõgi ainult paarkümmend meetrit lai. Narva jõgi tuleb Peipsi järvest ja suubub Soome lahte. Halljänese levikuala hõlmab kogu Väike-Aasia ja ulatub Euroopas kuni Soome ja Karjala-Soome keskosani, kirde ja ida suunas aga Taga-Uraali steppideni ja Loode-Kasahstanini.

132

Erakordse pidulikkuse ja uhkustundega tähistas Nõukogudemaa paljurahvuseline pere ning temaga ühes kogu progressiivne inimkond Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva. 1917. aastal kärgatas maakera ühel viiendikul selline kõu, mis lõi parandamatud mõrad kapitalistliku maailma alussammastesse, kuulutades kommunismi võidukäigu algust. Esmakordselt inimkonna ajaloos tegid revolutsioonilised rahvahulgad kommunistliku partei ja selle geniaalse juhi Vladimir Iljitš Lenini oskuslikul juhtimisel lõpu tsaari-Venemaa ekspluataatorlike klasside omavolile ja kehtestasid proletariaadi diktatuuri, nõukogude võimu.

Raske on leida sõnu selle ennenägematu tööentusiasmi ja loomingulise initsiatiivi kirjeldamiseks, mille Oktoobrirevolutsioon rõhutud rahvastes esile kutsus. Vähem kui poole sajandi vältel kujundati kirjaoskamatust ja majanduslikult allakäinud agraarmaast sotsialistliku industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektivisee-

rimise tulemusena võimas Nõukogude Liit, kõige eesrindlikuma ühiskonnakorra ja kaasaegse tehnikaga industriaalriik.

Võimatu on nimetada ühtki ühiskondliku elu ala, mis meil tänapäeval penikoormapikkuste sammudega ei areneks. Viisaastakute jooksul rajati rahva ühiste jõupingutuste tulemusena sellised tööstushiiglased, nagu Magnitogorsk ja Kuznetsk, Harkovi traktoritehas, Uraali raskemasinaehitustehas, Lenini-nimeline Dnepri hüdroelektrijaam ja palju teisi.

Iga aastaga tekkis NSV Liidu kaardile üha rohkem uusi linnu. Täna näiteks on meil linnu kaks korda rohkem kui endisel tsaari-Venemaal. Uhkustundega võime imetleda raudteedel kihutavaid esmaklassilisi kodumaiseid vedureid, sinavas taevaavaruses söövstvaid moodsaid reaktiivlennukeid, maailma esimest aatomielektrijaama.

Musta mere äärest kuni Põhja-Jäämereni ja Läänemerest Vaikse ookeani rannikuni lokkavad meil avarad kolhoosiväljad.

Mitte väiksemad pole nõukogude rahva edusammud teaduse ja kultuuri arendamisel. Tarvitseb vaid märkida, et NSV Liidus on rohkem kui viiskümmend miljonit inimest haaratud ühe või teise õppevormiga. Ainuüksi kõrgemates õppeasutustes ja tehnikumides õpib üle nelja miljoni noore ümmarguselt kahesaja tuhande vastu 1913. aastal.

Nii said teoks Vladimir Iljitš Lenini ettenägelikud sõnad, et sotsialistlik revolutsioon vabastab rahva loova energia.

e) Tegusõnad

133

(Lihtsamad juhud.)

Ülesnihkuvad paksud pilverünkad tõotasid uut valingut. (O. T.) Täiesti võimatu on ette kujutada Surru metsavahti heaks kiitmas midagi, mis ei ole aus. (O. T.) Remmelgas suutis vaevu tagasi hoida meelepahapuhangut. (O. T.) Ära minnes oli ta meel nukram kui tulles. (J. L.) Ta silmad on auku vajunud ja kurvaläikelised. (J. L.) Selliste kahjurite eemalepeletamiseks tegi isa pimediku tulekuga valvekäike. (H. R.) See oli tahumata palkidest kokkulöödud küünitaoline ehitus, suitsunud seinte ja poolmäändunud õlgkatusega. (H. R.) Üles hüpates oleksin võinud tuuliku tiiva aluspuust kinni haarata ja siis toreda sõidu üles pilvede poole teha. (H. R.) Ehkki maal sündinud ja üles kasvanud, ei saa ma end siiski talulapseks pidada, vähemalt mitte selle sõna tavalises mõttes. (H. R.) Seekord on pealetungijal vähem õnne kui enne. (O. L.) Edasi minnes vaatleb rätsep hoolega viljavälju. (O. L.) Puudulikud ning kehvad olid suvised ettevalmistused talviseks kohalejäämiseks, võitluse jätkamiseks. (R. S.) Olgugi et kartulinoppimine lahtiaetud vagudest ei nõua nii palju jõudu kui kottide

vinnamine, aga külma pori sees küürutamine hommikust õhtuni on siiski tüütav. (A. Ht.) On asju, mida ei saa iialgi raha peale ümber arvestada. (A. Ht.) Välja arvatud rahvarikkamad kohad, olid tänavad siin sillutamata, mudased või tolmused. (Fr. T.) Aja käigul ei ole kusagil püsi ega puhkust, siiski näivad rõõmupäevad jõudsamalt edasi minevat kui kurvastustunnid. (Fr. R. Kr.) Nägu oli tal laiakondiline, kuid kõhn, nina kitsas, kongis, lõug ettetungiv ja võimuahne. (M. N.) Nad ainult ootasid, et sa neist mööda läheksid ja neid tähele paneksid. (A. Ks.) Vahel voolas vastupanematu heaolutunne kogu kehasse ja hinge. (A. Ks.) Ka teistele ei jäänud see tähele panemata. (J. M.) Ta huuled olid kokku pigistatud ja pilk umbusklikult tõsine. (Fr. T.) Ülestõstetud mõlade küljest langesid tilgad. (J. M.) Alles nüüd nägin, kuidas kõik olid vaikides pealt vaadanud seda meievahelist etendust. (J. M.) Anti käsk edasiminekuks ja varsti oldi jõe läheduses. (M. M.)

134

(Lihtsamad juhud.)

Avanevast ning kohe jälle kinnilangevast uksest paiskub sisse suur sõõm märga öötuult, mis puhub kardinad nagu purjed lehvima. (A. J.) Väravast sisse astudes satub ta heledale platsile. (Fr. T.) Ma hüppasin jalule, otsekui oleks minust elektrivool läbi jooksnud. (Fr. T.) «Nägemiseni, Juhan!» hüüdis keegi nokkmütsiga tööriietes mees möödamarssijate seas oma vabrikukaaslast ära tundes. (A. Ht.) Madis ja Peeter olid sattunud niisugusesse arutlushoogu, et neil polnud mahti midagi tähele panna. (A. Ht.) See oli hõiskamine, väljakannatatud hädade lõpuhümn. (J. L.) Hobune ei olnud kärsitu ümberkäimisega harjunud, ta kargas kõrvale ja tahtis käest lahti tõmmata. (J. L.) Paistis, nagu valmistuks sügis paksu piimja uduga kõike seda viimast kinni katma, mida ta vihmadega polnud jõudnud veel ära pesta. (R. S.) Sul on siin sisse seatud peenike kahekordne raamatupidamine. (R. S.) Et tal ei olnud head läbisaamist Kaarliga, läks ta ühel varasügisel linna ja astus sepa juurde pealeööjaks. (M. M.) Eriti on meelde jäänud pilt, kus ta kannab musta kiivrit ilmatu suure ja kõrge allalaskuva jõhvtutiga. (H. R.) Rahvajutu järgi tekkinud Emumägi Kalevipoja hobuse poolt ülesloobitud mullast, kui hundid talle kallale tunginud. (H. R.) Kus sillerdav veeväli ja hämune kaugus kokku sulasid, moodustas silmapiiri vaevalt nähtav kõverjoon. (A. J.) Kas sa pead mind tõesti nii nõrgaks, et ma ei suuda välja kannatada isegi seda tühist kümne tunni pikkust sõitu? (A. J.) Heleene ümises vaevaliselt läbi kokkupigistatud huulte: «Ma ei taha!» (A. J.) Esimene raskem kokkupõrge, mis oli neid väheks ajaks lahku viinud ja millest üldiselt teati, vajus unustusehõlma. (A. J.) Ta rääkis hullupööraseid arusaamatuid asju. (A. Kl.) Varsti on lipukangas lahti, varras paeltega puu külge kõvasti kinni seotud ja Rein hakkab alla tulema. (J. M.) Ees pahi-

ses valgelakaline laialijooksev lainevall, ahtri taga kadus pimedusse kiilvesi. (J. Sl.) Ta ohverdas kui tubli sangar end ja viimse sammuni ta sihikindlalt astus. (V. Vill.)

135

Sass raputas edasi sõites mitu korda pead, nagu oleksid teda häirinud need veetilgad, mis lepaokstelt rabinal puldanile langesid. (R. S.) Pisut ülearusena tundus talle praegune poja range ettevaatlikkus, selle allakriipsutatud salapärasus nii sammus kui sõnas. (R. S.) Tol ajal tuli teatriinimestel täita mitmeid kohustusi, sest äraelamine ainult teatripalgast oli võimatu. (P. P.) Ta oli väljast kaasa toonud kimbu valgeid õrnakesi põllulilli, aga ta ei kannatanud kõrgeid raskeid vaase, mis asetsesid toredusesemetena laudadel. (M. N.) Voodi nagisedes keeras ta end peeneks kulunud põhkudel teisele küljele. (M. R.) Lävel seisis silmipimestavas valguses, mis eeskoja aknast voolas, väike laps kullakarva juustega. (Fr. T.) Päike leegitses vahetpidamata põudses taevas ja põletas meie väljasirutatud liikmeid. (Fr. T.) Ukse kinnivajumisega vajus otsekui terve maailm kõrvale. (Fr. T.) Peatume tänavakohvikus ja vaatleme möödavilksatavaid tüüpe. (J. S.) Juba on väikesed, kuid tugevajõulised puksiirid laeva sadamasillalt lahti kangutanud ning ringi pööranud. (J. S.) Meistriks saamine tuli tal üsna juhtumise kombel. (A. Ht.) Mind oleks ka kinni viidud, kui ma poleks sandarmi nina alt saanud ära lipsata. (A. Ht.) Suur ristikuväli hingab liikumata, õied kastest kokku tõmbunud. (A. Ks.) Meid oli ühtekokku nelikümmend hinge, lapsed kaasa arvatud. (A. Ks.) Ta viis hobuse ümberaetava pumba juurde, kavatsedes teda ette rakendada. (A. Ks.) Niisugune ennekuulmatu vastuhakkamine ajas paruni märatsema. (E. Kn.) Nad olid nagu kokku leppinud selles, et ta südamest välja kiskuda kõik, mis talle praegu nii kallis oli. (E. Kn.) Kui rong silmist kadus, tundis Piiber ennast üpris mahajäetuna. (J. Sr.) Kui laagris olid ettevalmistused tormijooksuks tehtud, anti pasunahelidega kallaletungiks märku. (E. K.) Joosep vaatles seda siledaks soetud peaga meest. (M. M.) Looduslikes elupaikades kasutab kuldnokk igasuguseid õõnsusi, alates vanadest rähnikoobastest ja lõpetades puusse mädanenud lõhedega.

136

Et siin nii suuri muudatusi korda saata, on kümneid aastaid tarvis. (A. Ht.) Üles ärgates tõmbasin kohe käega üle silmade ja kobasin enda ligidal olevaid asju. (A. Ht.) Inimene, kes ainult ta silmi oleks jälginud ja kõik muu tähele panemata jätnud, oleks võinud teda õnnelikuks pidada. (A. Ht.) Ega ma sindki tahtnud nii kergesti ära tunda, oled mul kaalus tublisti juurde võtnud. (J. Sr.) Et sa aru ei saanud, tähendab seda, et oled väga

tähelepanematu. Kerge sall ümber tõmmatud, jooksis Hilja talle järele ja saatis teda väravani. (J. Sr.) Juhtuski nii, et linnaäärses saeveskis nõuti hooajatöölisi, kes jõest sinna parvetatud palke välja tõmbaksid ja virna laoksid. (J. Sr.) Kadrioru lossi esine kubises juba etterutanud rahvast. (J. Sr.) Koopast läbijooksva allika oli Venda kinni müürinud, nii et see niiskust ei andnud ja alles koopa suu ees päevavalgele pääses. (A. Kg.) Üle taeva tuiskavad purukskäristatud pilvelindid. (Fr. T.) Kõigest hoolimata muutus rüütlite kallalekippumine üha ägedamaks, sest neid oli otsatu palju, nii et mahalöödute asemel ikka uued hulgad peale tormasid. (E. K.) «Noh, mis tulekahju sul nüüd lahti on?» küsis rõugearmilise näoga sepameister sisse astudes. (A. Ht.) Taat ei suutnud kuidagi leppida ülalpeetava osaga. (A. Kl.) Kogu kalameeste küla valvas sel ööl, välja arvatud lapsed. (A. Ks.) Läbirääkimised, mis kestsid vahetpidamata kuni pühapäeva hilisööni, ei andnud tulemusi. (A. J.) Esimene käe alla sattunud oks oli nõrk. (A. Ht.) Tol korral olid nad Sandriga olnud lihtsalt pealtvaatajad. (A. Ht.) Nad kavatsesid metsapunktist kujundada eeskujulikult mehhaniseeritud metsatööstuskeskuse. (O. T.) Helmi tõi lauale värsket piima ja omaküpsetatud saia. (O. T.) Tubasid oli terve rida, kõik üle kuhjatud peenemat liiki põlise mööbliga. (E. V.) Aru pidades astusid nad piirikraavi kaldale. (A. H. T.) Orus saadi asjaga parajasti seks ajaks joonde, kui teised pärale jõudsid. (A. H. T.) Küllap mõnigi vastutulija pöördus mulle järele vaatama ja vangutas kahetsevalt pead. (O. T.) Tal seisis seal aseme ja seina vahel punaseks värvitud puust kast kehvast kodust kaasavõetud varanatukesega. (E. Kn.) Me olime tema võimeid ilmselt ülehinnanud.

137[1]

Nõukogude Liit teostab sihikindlalt oma rahuarmastavat välispoliitikat ja astub välja kahe erineva majandussüsteemi rahuliku kooseksisteerimise poolt. On selge, et edasiliikumine kommunismile ei toimu sissetallatud, siledat ja tasast teed mööda, kuid raskused ei tohi meid kohutada. Kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse poolt väljatöötatav rahvamajanduse arendamise perspektiivplaan näeb ette kõigi sotsialistliku majanduse harude uut võimsat tõusu. Sõja ajal vaenlase vastu peetud õhulahinguis on meie lendurid üles näidanud võrratut vaprust ja mehisust. Suure töö on komsomoliorganisatsioonid ära teinud loomakasvatajate kaadri tugevdamisel ja ühisloomapidamisele kindla söödabaasi loomisel. Helgi ja Helju pole ainukesed, kes on otsustanud kaasa aidata loomakasvatuse edasiarendamisele. Maanoorte sotsialistlikus võistluses on esile kerkinud palju noori karjakasvatajaid, kes alles tänavu siirdusid põllundusbrigaadidest karjafarmi-

[1] Ajakirjanduse laused.

desse. Kasvuhoone alusmüür kerkis silmanähtavalt. Kui internaadi keetja, valge põll ees, kasvuhoone juurde tuli ja poisse näpuga üle lugema hakkas, said nad aru, milles asi seisab. Kolhoosinoorte elu kajastab see film tuhmilt, loiult, möödaminnes. Soojaks köetud kontoriruumi akendest paistab tasane jäälagendik. Igas tunnis sooritati vabaharjutusi, mille abil arendati kiirust, vastupidavust, taiplikkust ja enesekindlust. Vaimse töö tegijaile on puhkuseks puude lõhkumine, aiatöö jne., kehalise töö tegijale aga lugemine, malemäng ja teised vaimse töö alad. Ära minnes oli tal hea meel, et kõigis asjades õnnestus kokku leppida. Kaasreisijatega sai ta varsti tuttavaks ja nad viitsid jutuajamisega aega, kuni kättejõudnud öö silmad sulges. Tuulehood püüdis kinni plangu taga kasvav madalaks põetud kuusehekk. Kõneleja ütles, et esimehe ettepanek tuleb vastu võtta ja kohe ellu rakendada. Esimesed vaod sisse aetud, peatas Eedi traktori, et pisut kündi silmitseda. Ehkki ettenähtud seemnevarumisplaan oli ammu täis, jätkasid poisid käbide korjamist.

f) Muutumatud sõnad.

138

Igaüks talitagu tulevikku silmas pidades. (R. S.) Põhjalikkust armastava inimesena ei tahtnud ta midagi teha ülepeakaela. (R. S.) Pärast keskhommikut, kui kõik oli küllalt läbi mõeldud, ajas ta enese jalule. (R. S.) Ta niikuinii suurevõitu suu läks imestusest laiaks. (R. S.) Elu oli neid mõneks ajaks teineteisest eemale viinud, paisanud hoopis eri radadele. (R. S.) Soovitan teil öö jooksul siiski arukamalt järele mõtelda. (A. J.) Nad istusid teine teisele poole väikest ümarikku lauda. (R. S.) Teisel pool väravat istus suur hall koer, hööritas hända ja haugatas paar korda sõbralikult. (R. S.) Nüüd pöördusid ta kuulitaolised silmad jälle väljapoole ning mõõtsid Hannest iseliiki läbitungiva pilguga. (J. S.) Karjade viisi elas neis lasumikkudes nahkhiiri, kärnkonni, nirke ja igasuguseid teisi ööloomakesi. (R. S.) Peetri rippuv lõug vajus veelgi alamale, kuna ta väheldane pea kutsarikübara sügavuses näo aeglaselt jälle ettepoole viis. (E. V.) Luikede parv lendas taeva all lõuna poole. (Fr. T.) Võimsad valendavad mäeharjad puhkasid kui tardunud hiigellained üksteise kõrval. (V. V.) Ahvenad tulid hulgakaupa merelt siia madalaveelisse Ruusna lahte kudema. (A. Ht.) «Mina ei hakka mitte tühja vankriga tagasi logistama ja päeva ilmaasjata ära viitma,» oli kupja iseteadlik vastus. (A. Ht.) Viimaks ometi on puhkenud see äikeseilm, mis nädalate kaupa maastiku kohal lasus. (Fr. T.) Ärgates tundis ta kõigepealt, et ta millestki kramplikult kinni hoiab. (A. Ht.) Kõik olid valmis, istusid või lebasid pöösaste taga, relvad käepärast, ja ootasid hinge kinni pidades. (M. M.) Ta nägi üht rüütlit jalgu-

pidi hobuse all rabelevat ja kuulis appihüüdu. (M. M.) Ometi tuli see küsimus jälle kõne alla, kuigi teist serva pidi. (Fr. T.) Aja jooksul kadus tema vastu usaldus ja lugupidamine. Tema lopsakavõitu nägu oli alati pooleldi naerul. (M. R.) Liina haaras varnast mantli ja ruttas pooljoostes uksest välja. (O. T.) Minust oli üleöö kutseline näitleja saanud. (P. P.)

139

Avaõhtul oli teatrisaal pidulikust publikust täis kiilutud. (P. P.) Rahvas vaatas meile ammuli sui järele. (P. P.) Seni vaikselt omapead astunud hobune jäi seisma. (R. S.) Ta tegi tare nurgal järsu pöörde, siis laskus kallakul tiirlevat rada pidi tiigi poole, mille ääres asus saun. (R. S.) Matisele ja Sandrile püüdis ta siiski iga päev leiva, kala ja piimapudeli laevatöö juurde kaasa panna. (A. Ht.) Kaarli elu oli viimaste kuude kestel üldse kibedavõitu. (A. Ht.) Kolm saarlast vahtisid üksisilmi möödasammujat. (A. Ht.) Nüüd on aeg sealmaal, et nad ka eneste eest peavad hoolt kandma. (A. Ht.) Aja jooksul mässisid kõiksugu lobisejad iga tõetera otsekui ämblikuvõrku ja sa pead enne kaua urgitsema, kui selle tera sealt kätte saad. (O. L.) Ta seisis liikumatult, harkis jalu, pures kordamööda oma ülemist ja alumist huult ning näis pingeliselt millegi üle järele mõtlevat. (A. Ht.) Olgu pealegi ebausk, aga vanades juttudes võib teinekord ka üht äärt pidi tõsi järel olla. (A. Ht.) Kui sul pole aega, siis ma tulen teine kord. Poolkäpuli, pooljoostes laskus ta kiiresti mööda kõverat kraavi alla. (R. S.) Talu ennast piiras eestpoolt laialdane viljapuuaed, mis nüüd valgeroosasse õitemeresse uppus. (J. M.) Pikapeale märkas Illimar, et päike pilve alla kadus ja puudes kohin tõusis. (Fr. T.) Ta leidis igalt poolt kinnitusi oma seisukohtadele. (E. V.) Olen minagi mõlgutanud mitutpidi mõtteid. (J. S.) Toast välja minnes peitsin oma saapad ja läksin teiste hulka paljajalu, sest ma ei tahtnud neist erineda. (P. P.) Ta ei suutnud siiski oma erialal midagi meelespidamisväärset korda saata. (Fr. T.) Prits ei kuulnud viimaseid sõnu, sest ta keeras ümber ja sammus sinnapoole, kuhu läks suur kivikõvaks tallatud talitee. (J. M.) Kõmu, et kuberneriga sõidab kaasa salkkond kasakaid, sundis teda omalt poolt ettevaatusele. (E. Kn.) Nähes, et hobune koplis rahulikult sööb, jäi ta uksepiida äärde seisma ja kuulatas tundide kaupa. (J. M.) Päeval jäi ta vahel püstijalu tukastama. (J. M.)

140

Kõik ettevalmistused kiirelt otsustatud reisiks olid juba seljataga. (M. R.) Ma istun kodus poolpimedas toas allalastud rullkardina taga ja katsun mõtelda. (Fr. T.) Leenu oli tüdrukutele kõik uudised ära rääkinud ja läks neid omakorda nüüd perenaisele arutama. (J. L.) Töö juures liikus ta masina kombel, tundide

kaupa võis ta enese ette vahtida ja tööd tehes kukkusid näpud töö juurest lahti. (J. L.) Alles üsna pikkamisi hakkas talle meenuma laeva hukkumine, millest ta nüüd näis õnnekombel pääsenud olevat. (E. K.) Arst ütles küll lõpuks, et nägemine aja jooksul paraneb, läheb selgemaks, aga vististi ütles ta seda muidu, ütles jutujätkuks, suusoojaks. (A. H. T.) Hiiglajõuga veeretas ta päratu suure kivi torni ette, astus selle peale ja vaatas torni august sisse. (A. Kg.) Kui poisike talle selle üle kaebas, läks ta niivõrd ägedaks, et lubas vastupanija teenija päevapealt majast välja kihutada. (J. M.) Väikesse Vello väkke tungis vanu mehi ja poisikeseohtu noori. (M. M.) Kes näeb tatari elamut ainult väljastpoolt, võib kergesti arvamisele tulla, et seespool valitseb korratus. (E. V.) Paremalt poolt, kus enne lepavõsastik elumajani ulatus, piirasid hooneid laialdased viljaväljad. (J. M.) Puuoksad lõid alatasa näkku ja isevärki ohakad hakkasid igalt poolt riiete külge, nii et püksid ja palitu olid mul varsti hallide toppidega nagu üle külvatud. (E. V.) Pärastpoole muudeti seda jaotusekorda vajaduse järgi. (E. V.) Suur herilane sumiseb aknal, põntsutades vaba lennuteed otsides peadpidi vastu klaasi. (O. T.) Enamik värsse selles kogus olid puhtlooduslaulud ja neis leidus mingi nukrus ja raskemeelsus. (J. V.) Nad olid jõudnud väheldastvõitu õlimaalini. (O. T.) Tähedki, mis tulid ta kriuksuva sule alt, olid maruvihased. (I. S.)

141

Arst laskis kõigepealt riided akende eest ära võtta, et valgus sisse paistaks. (O. L.) Ma lükkasin parve kesk jõge, panin paar latti ühte otsa pidi kaldasse, teist otsa pidi parve peale ja ladusin nii palju kive parvele, et ta põhja läks. (O. L.) See pole niipalju hirm, mis pommitamise ajal vaevab, kui puhtfüüsiline tunne. (I. S.) Päike vajus servapidi metsa taha ja esimene hämarus laskus maja ümbritsevate puude vahele. (O. T.) Ei ole siin aega ammuli sui vahtimiseks ega imetlemiseks. (A. Ht.) Olen sellele aastate kaupa iga päev mõtelnud. (I. S.) Minu sündimisest peale kuni seitsmenda eluaastani vahetasime me asupaika kolm korda, nii et kui ma kaheksa-aastaselt kooli läksin, oli mul juba kolm kodukohta seljataga ja neljas värskelt käes. (H. R.) Igal puul on oma raske külg, kuhupoole ta läbisaetuna tahab puhkama heita. (O. T.) Ma kõndisin tema selja taga, püüdes pikki samme võtta. Nüüd tagantjärele mäletan, et juba poisikesepõlves võis üsna tihti minuga niisuguseid asju juhtuda. (M. R.) Eluruumidesse viiv uks lükati lahti ja Hilda ruttas pooljoostes sisse. (O. T.) Mõnikord seisime tundide viisi ja pooli päevi väikestes jaamades. (E. Kn.) «Ei jäeta teed sellepärast käimata, et ta hakkab ülesmäge minema,» ütles Oskar. (E. Kn.) Kuivatatud vihapaarid seoti harilikult kümnekaupa vitsaga kõvasti kimpu. (M. M.) Anna minupärast kas või kümme kopikat, aga ära tee sealjuures igasugust

trianglit. (E. Kn.) Vihm ja sula vaheldusid lumemäruliga, lumemärul pakasega, mis tuli küll üleöö, kuid alati üürikeseks valitsema jäi. (E. Kn.) Maahind ja rendid olid kõrged, orjus käis üle jõu. (E. Kn.) Johannes ei osanud seda endale korrapealt seletada. (E. Kn.) Nii mõnedki mehed läksid palja jalu ja särgiväel, nagu nad sündmuskohale kokku olid jooksnud. (E. Kn.) Paksud lapitud püksipõlved ja kuuekäised lõid tulepaistel kõigepealt aurama. (E. Kn.) Jõutakse paksu laande, kus mõlemal pool teed kasvavad kümnesüllased kuused. (J. M.) Ukses oli väikese sõrme jämedune auk, seespool aga suur puuriiv, mida tuli ette ja eest ära lükata väljastpoolt raudkonksu abil. (E. Kn.) Priidu lootused ei kandnud sedapuhku vilja. (E. Kn.)

g) Sidekriips liitsõnades.

142

Nad olid Tallinnas sel suvel ja sügisel näinud-kuulnud rohkem kui võib-olla terve senise elu jooksul. (A. Ht.) Matis viipas tohutu suurtele palgi- ja planguvirnadele, mis hämaruses mustendasid. (A. Ht.) Vend oli jäljetult hälbinud tsaari-Venemaa põhjatusse ja nõnda tuli tal seista eluga ihuüksi palgest palgesse. (A. Ht.) Võib olla, et oleks õigem peetide harvendamisele asuda. Aknad ja rõdu-uks lõgisevad aeg-ajalt järjest valjemaks muutuvas tuules, vastu ruute lööb hoogude kaupa tihedat vihma. (A. J.) Linna- ja vallarahva vastastikune seis ei olnud sugugi nii lihtne, et seda ühe-kahe sõnaga ära saaks ütelda. (J. L.) Pikad härmalõngad jooksid oksalt oksale, raolt raole. (R. S.) Talli juures seisis kirju hulk erikujulisi ja -suurusi sõidukeid. (A. Ks.) Iga-aastane uudismaa juurdetegemine suurendas pikapeale põldu tublisti. (H. R.) Rein pidi tahes-tahtmata tütre seletusega nõus olema. (A. H. T.) Tema hingelaad eeldas ainult asteastmelist arenemist. (Fr. T.) Päikesepaisteliste ilmade tõttu juunis-juulis oli tänavu hea vilja-aasta. Juba on alanud ka Emajõe-äärsetes luhtades heinatöö. Keegi ei tundnud end mugavalt, välja arvatud ainult väike Johannes. (Fr. T.) Mina olin tookord alles mõneteistkümneaastane poisike ja Märt vaevalt paarikümnene. (Fr. T.) Nad sattusid teineteisega silm silma vastu parajasti just sel hetkel, kui Peeter kraavist välja astus ja Allik põõsaste vahelt sellest üle hüppama valmistus. (R. S.) Nii ta orjaski, kuni kehtestati nõukogude kord ja lõppes talude ost-müük. (R. S.) Laagriplatsi ümber kogunes nii jala- kui hobusemehi. (R. S.) Kui inimest maast-madalast muudkui hellitatakse, teda iga varba äralöömise pärast haletsetakse, siis viriseb ta kogu elu läbi. (J. Sr.) Kõige taga sammuv lahmakas drapp-palitus mees oli teistest jälle mõned sammud maha jäänud. (E. M.) Villu oli laatsaretis kõhnaks jäänud, ta jäi päev-päevalt ikka kõhnemaks, nagu poleks laatsareti-päevad veelgi

möödas. (A. H. T.) Liina silmad jälgisid kõrrelt kõrrele laperdavat kirjut liblikat. (O. T.) Summutades rohutirtsude tuhandeliste kooride siristamist, ragisesid Koordis lõikusmasinad: oli saabunud kibekiire lõikuse- ja selle järel ka rehepeksuaeg. (H. L.)

143

Rong kihutas läbi Lõuna-Ukraina steppide. Pärast nõukogude võimu kehtestamist algas Valgevenes elav soode kuivendamine. Seda kõike on ta kogu elu jooksul endas kandnud ja sellele teades-teadmata reageerinud. (E. V.) Koos militsionääride ja raudteelastega saabus laevadelt rühm rühma järel mereväelasi. (E. M.) Aeg-ajalt ruttas mõni hall pilvekahl kui põgenev metsakoer idast läände. (M. M.) Lauast tõustes juhtus ta Juhaniga otse näost näkku vastamisi. (Fr. T.) Oli ju avalik saladus, et Ants oli juba sedavõrd rikas, et temal polnud tarvis oma rahvuslikku meelt või isamaa-armastust mõne kohustusega tõendada. (A. H. T.) Mul oli veel vaksalisse viia kolm-neli kerget, aga mahukat pakki. (M. R.) Varsti sammusid nad jälle külg külje kõrval mööda tänavat tagasi. (A. J.) Isal on kodus jahipüss ja tal on kapis ka püssirohtu suure plekk-karbi sees küllalt. (J. V.) Ta eleegilis-lüüriline meeleolu oli otsekui käega pühitud. (A. Kl.) Teisel sõja-aastal mobiliseeriti ta tsaariväkke ja saadeti Rumeeniasse. (R. S.) Heinateoks ei osanud paremat ilma tahtagi ja kuhi kuhja järel kerkis aasale lõhnavat heina. (O. T.) Metsavaht Kaarel Tammik oli rahutu nagu karu lume-eelseil päevil. (O. T.) Kohe puude taga olid meie köögiviljapeenrad ja minu istutatud õuna-, ploomi- ja kirsipuud. (O. T.) Võib-olla ongi see nii hea, et ta ei tee üle jõu käivaid katseid. (P. P.) Pearu ei suutnud kuidagi uskuda, et hobune ise nõnda oleks heast-paremast teelt kõrvale pööranud ja mööda vilja läinud ümber kolama. (A. H. T.) Lõkketuled hõõgusid veel, mehed magasid, ainult valvurid liikusid aeglaselt edasi-tagasi. (M. M.) On väidetud, et maa-aluse Rooma tänavad maapealsete pikkuse mitmekordselt ületavad. (Fr. T.) Kõik enam-vähem joonde seatud, otsustas ta juba järgmisel päeval Pärnusse tagasi sõita. (A. J.) Mare kui asja algataja pidi tahes-tahtmata muist Oti selleaastasi koolikulusid enese kanda võtma. (A. Ht.) J. Lauristini nimelises kolhoosis on normipäeva tasu aastast aastasse järjekindlalt tõusnud. Samasugust kindlat järkjärgulist edasiminekut märkame igal pool ja igal alal.

144 [1]

Vastavalt 1905.—1907. aasta revolutsiooni kodanlik-demokraatlikule iseloomule jagunes tolleaegne revolutsiooniline kirjandus proletaarseks ja revolutsioonilis-demokraatlikuks. Imperialistliku

[1] Ajakirjanduse laused.

sõja käik näitas, et tsaari-Venemaa oli muutunud kõige nõrgemaks lüliks imperialismi ahelas. Pärast Petrogradis toimunud juulisündmusi, millega lõppes kaksikvõimu periood, algas reaktsiooni pealetung bolševike parteile ja ajakirjandusele. Proletariaadi diktatuuri kindlustamisel ja sotsialismi ülesehitamisel oli vaja kehv- ja kesktalurahva miljonilised hulgad kaasa tõmmata kooperatsiooni ja arendada maal ühistegevust. Hoolitsus töö- ja elutingimuste, puhkuse ja arstiabi eest kindlustavad töötava inimese tervise säilitamist ja sellega kestvat normaalset tööiga. Me oleme saavutanud sotsialismi kui kommunismi esimese faasi ja rajame teed järkjärguliseks üleminekuks selle kõrgemasse faasi. Teatavasti seisab nõukogude demokraatia jõud selles, et ta on kaasa tõmmanud poliitilisse ellu miljonid linna- ja maatöötajad. Meie vabariigis on nõukogude võimu aastatel ehitatud palju lasteasutusi ja koole. Väärib märkimist, et tööndusKooperatsioon on muutunud puhtlinlikuks organisatsiooniks, mille liikmeist 98% töötab linnades. Kolhoosikülades huugasid peksumasinad varahommikust hilisõhtuni. Paljudes sovhoosides on ehitatud lambalaudad, mis mahutavad kuni kaks tuhat emalammast ja talle. Pärast kooli lõpetamist asus Õie kodukolhoosis tööle lüpsjana-karjatalitajana. Hiljuti valmis meie rajoonis suusahüppetorn, kust võib sooritada kuni 30 meetri pikkusi hüppeid. Hokimängijatel seisavad ees võistlused Pärnu, Kohtla-Järve ja Viljandi koolinoortega. Vello tulemused kuulitõukes on aastast aastasse tublisti paranenud, rahul võib olla enam-vähem ka tema saavutustega odaviskes. Tennis on spordiala, mille vastu koolinoorte huvi on järkjärgult tõusnud. Kulub võib-olla veel neli-viis aastat, enne kui pesapall meil jalad alla saab. Võistluskalender sel aastal oli äärmiselt tihe ja võistlusteks tuli tahes-tahtmata valida juunikuu viimane nädal. Spordiväljaku ehitamiseks valiti välja sobiv maaala ja asuti kohe eeltööde tegemisele.

145

Moodustada laused, kus esinevad järgnevad sõnad.

A.

paadimootor, paadi mootor; kolhoosikeskus, kolhoosi keskus; vaneminspektor, vanem inspektor; riikidevaheline, riikide vahel; kokkukorjatud, kokku korjatud; tagasitoomata, tagasi toomata.

B.

väikemees, väike mees; naabritevaheline, naabrite vahel; kolhoosiliige, kolhoosi liige; mehenimi, mehe nimi; allakirjutamata, alla kirjutamata; tagasitoodud, tagasi toodud.

h) Kõik kokku- ja lahkukirjutamise juhtumid.

146

Pool tundi pärast kaarte laialiajamist muutus rohi tumerohelisest halliks ja niidu kohale tõusis magus lõhn. (Fr. T.) Päike paistis läbi sarapuu lehestiku ja sünnitas selle koonusetaolises varjus siin-seal heledaid laike. (Fr. T.) Ma nägin tema ettekummardatud pead peeglis tohutu suurena ja raskena. (Fr. T.) Kui sa rukkilt kas või viitki seemet tahtsid saada, siis oli talvel vaja hoolega rannast koorem koorma kõrvale meremuda põllule kokku vedada. (A. Ht.) Kogu oma pika raske elu oli ta hambaid kokku pigistades ülekohut talunud, enese ja oma pere kõhu kõrvalt näpistades mõisa-, kiriku-, valla- ja kroonumaksud tasunud. (A. Ht.) «Jüripäevaks peab Külasoo Tihude tõust puhas olema,» ütles Matis ning riputas oma rikka venna märja kaptenimütsi ja kollase õlimantli siiasamasse ukse kõrvale puunagi otsa. (A. Ht.) Peaaegu kõik Vahemere-äärsed maad olid kas otseselt või liidulepingutega koondatud Rooma ülevõimu alla. (A. Ht.) Pärast seda, kui Kartaago oli tehtud maatasa, ei suutnud ükski riik Vahemere ääres enam Roomaga sammu pidada. (A. Ht.) Täna oli tal terve vald mitte ainult selja taga, vaid rind rinna kõrval kaasa tulemas. (A. Ht.) Nähes suurt rahvasumma paraadtrepil ägedalt sisselaskmist nõudmas, arvas parun kõigepealt, et võib-olla on töö juures kartulivõtjatega mingi ränk õnnetus juhtunud. (A. Ht.) Kui kogupaugud üksiklaskudeks üle läksid, muutus Tiidu isaarmastus ta enesesäilitamistungist uuesti tugevamaks ning ta sööstis püsti ja hakkas kiiresti sinnapoole jooksma, kus ta Lonnit viimati oli silmanud. (A. Ht.) Aeg-ajalt näitas isa piitsavarrega ühele või teisele poole ja mainis kohtade nimesid. (Fr. T.) Ruttama näis hakkavat ka õine teesillutaja, kes eespool oma kruusakoormat maha loopis. (Fr. T.) Nagu iga uus mõte Venemaa võõra korraga kuumaks kütab, nii näevad ka nüüd ta ümmargused öökullisilmad kuivatatud soid, hästi haritud põlde ja kauneid hooneid otsekui udust üles kerkivat. (O. L.) Helle vahtis üksisilmi ehasse, läbipaistmatu ilme näol. (M. M.) Meie eduka edasiliikumise otsustavaks tingimuseks on kommunistide ja kõigi töötajate marksistlik-leninlik kasvatamine.

147

Muhameedlased vallutasid Hispaania kahe aastaga, nende lõplik väljaajamine sealt kestis kaheksasada aastat. (Fr. T.) Nüüd jätkab siin oma kehvapoolset olemasolu väheldane maakonnalinn oma seitsmekümne viie tuhande elanikuga, kes kuidagi päevast päeva hingitsevad. (Fr. T.) Mina astusin samm-sammult oma etteasetatud sihile lähemale. (J. L.) Teda olid vahepeal kaasa kiskunud uued mõtted, tal oli tekkinud rutt, niisugune vanaini-

meselik rutt, mis sunnib kohe minema ja õiendama. (R. S.) Õige on, et ajad sunnivad vanu sugulastevahelisi vaenusid maha matma. (R. S.) Vaba on kandidaatide ülesseadmine ja vaba ka mahahääletamine. (R. S.) See oli tore männi ja kuuse segamets, kus puud pilliroogudena vastu taevast tõusid, kõrged nagu pilvetoed, säilinud nurgake suurest äralaastatud Kudusoo laanest. (R. S.) Nad istusid avaras vastuvõturuumis, kus polnud muud sees kui lihtne kahe sahtliga laud, välivoodi, paar tooli, telefon ja Eestimaa kaart seinal. (R. S.) Lausa rõõm oli hiljem meelde tuletada, kui südamlikult me seal läbi saime. (A. J.) Pilt pildi järel endisest ajast kerkib tema vaimusilma ette. (O. L.) Tähelepanu tõmbab endale päralejõudnud vallakomitee sekretär. (O. T.) Sellega kasvatati juba maast-madalast südamejulgust, mida kõige suuremaks mehevooruseks on peetud ja peetakse tänini. (E. K.) Läbi metsa põllu äärde jõudes nägid nad jala- ja ratsamehi küla vahel sagivat. (M. M.) Mindi harilikult üht ja sama teed pidi läbi linna. (A. J.) Pähklipuust puhvetikapp ja lahtitõmmatav laud söögitoas andsid ikka ja jälle põhjust imetledes käsi kokku lüüa ja üllatuse pärast kiljatada. (A. J.) Kui Meelis metsavahelisele teele jõudis, tuli talle seal üksik teekäija vastu. (E. K.) Kogu perekond näis olevat rahutu, välja arvatud vend Karla. (Fr. T.) Nende teoreetilised tarkused olid aja jooksul asendunud ametialaste kogemustega. (A. J.) Neid tiivustasid rõõmsad lootused ja usk paremusse, mille neile oli andnud elav mitme tunni pikkune arutlus. (J. M.) Krimmi poolsaar ja hea osa Musta mere põhjapoolsest kaldamaast on enne olnud merepõhi, mis kubises karploomakestest. (E. V.) Meie võitlust ülistavad lained, Läänemere kohisevad veed. (V. B.)

148

Keskmine aastatemperatuur on eriti kõrge Punase mere rannikul ja Surmaorus. See saarterägastik pole midagi muud kui vee alla jäänud mägede väljaulatuvad tipud. (J. S.) Igapäevasele tööinimesele on siin kergenduseks Vahemeremaade pehme kliima ning alatine päikesepaiste, mis meeleolul ei lase nii kergesti langeda. (J. S.) Asustus on siin niivõrd tihe, et sõidad kümneid kilomeetreid otsekui laialivenitatud linnas. (J. S.) Siis siirdume linna, et kasutada viimaseid kongressieelseid minuteid omapead uitamiseks. (J. S.) Eespool muutub üha tugevamaks maismaal madalaks surutud tulede kuma. (J. S.) Alles siit selgub, kui avar on siiski Tallinna ranniku ulatus, mida ühelt poolt tähistab Pirita tee, teiselt poolt Kopli kaugemad tuled. (J. S.) Kevadest saadik elatakse jälle külg külje kõrval. (R. S.) Koolijuhataja tegeles parajasti kirjutuslaua ääres tunniplaani ümberseadmisega. (R. S.) Peetri käsi värises nii, et lambiklaas maha kukkus ja purunes. (R. S.) Kui mehed lõpuks Heistre küla nimekirja juurde jõudsid, arenes nende napisõnaline, telegrammistiilis kõnelus õige iseära-

likult. (R. S.) Kui ma ei tule homme-ülehomme, siis ära veel minu pärast muret tunne. Nädalatepikkune visa luure, ettevalmistused — kõik näis olevat tühja jooksnud. (R. S.) Ma käisin vist viiendat eluaastat, kui me Emumäelt lahkusime, et uude elukohta siirduda. (H. R.) Kui olime põldude vahelt välja jõudnud, astus mets paremat kätt jälle peaaegu tee äärde välja, vasakul aga avardusid aruheinamaad ja nende taga jälle uute metsade sein. (H. R.) Jaan on elava luule- ja kujutlusvõimega noormees. (J. L.) Ta hakkab riidehilpusid lapse ümbert lahti harutama, igaüht neist uurides ning arvustades. (A. Ks.) Pärast õhtusöögi-nõude pesemist võisid nad tundide kaupa hullata, lobiseda ja lõpmatuseni naerda. (A. Ks.) Üles tulles nägime, et krohv minu toa laest oli lahmakatena alla langenud. (I. S.) Tosina-aastane maapagu katkestas kirjaniku otsekohese kokkupuute meie päevaküsimuste, tegeva elu ja ajakirjandusega. (Fr. T.) Samm-sammult kevad tuleb lõunast üles, toob päiksepaistet, saadab vihmahood; tal Krimmis juba sirelid on süles, kui alles jääs on Valge mere vood. (M. R.)

149

See oli kõhn, kurduderäguline, pingule tõmbunud soontega kael, mis Villemile kõigepealt silma hakkas. (A. Ht.) Nüüd meenus talle sisseastumisel saadud kõrvalmulje, et toal olid kahekordsed uksed. (A. Ht.) Põetaja ilmus väikest plekist petrooleumiahju kaasa tuues. (M. N.) Talle näis nüüd korraga kogu kokkuhoidlikkus mõttetuna ja rumalana. (M. N.) Kõik see ja võib-olla veel palju muudki paisus kokku üheks pisaratevooks. (A. Ht.) Mere poolt, kus linna ümbritses küll ainult üks kaitsemüür, polnud lootustki kallale tungida. (Fr. T.) Mare ei seisnud esimest korda elu ja surma, haiguse ja hädaga nägu näo vastu. (A. Ht.) Nõnda liiguti samm-sammult edasi Emajõe poole. (E. K.) Nüüd tagantjärele mäletan, et juba poisikesepõlves võis üsna tihti minuga niisuguseid asju juhtuda. (M. R.) Metsa ääres oli tihe lepa- ja kasevõsa, selle sees üksikud kängunud kuuse- ja männihakatised. (V. S.) Kõnniteede kruus krabises tasakesi möödaminejate taldade all. (A. J.) Kui täiskasvanud mees tasakaalust välja langeb ja enesevalitsemise kaotab, võib ta kaaslastes äratada vaid halvakspanu ning põlgust. (A. J.) Laest oli krohv tükkhaaval maha varisenud, kattes põrandat peeneks sõtkutud lubjaraasudega nagu tiheda jahukorraga. (A. J.) Vanarahva tarkuse järgi peaks tänavu tulema viluvõitu suvi, aga see-eest lumerohke talv. (O. T.) Harjusin maast-madalast metsade üksindusega, küllap sealtsamast on pärit mu nõrkus metsade vastu. (O. T.) Väravast välja astunud, ei läinud ta hoopiski mitte supelhoonesse, nagu esialgu kavatses, vaid pöördus mööda kitsast kõnniteed üles südalinna poole. (A. J.) Ta olevat teinud oma õhtust jalutuskäiku ja astunud mööda minnes ka siia sisse. (A. J.) See polnud niipalju etteheiteks kui tänutäheks öeldud. (Fr. T.) Endel ei teadnud, mis ta temas erilist lei-

dis, välja arvatud see, et neil oli kahekesi hea ja lõbus olla. (A. Kl.) Õhtust söödi nüüd nagu möödaminnes. (Fr. T.) Maakonnalinnast sai Remmelgas nõukogudeaegseid loodimis- ja planeerimistööde pabereid. (O. T.) Partei algorganisatsiooni koosolek tegi meile ülesandeks kuivendustööde kava välja töötada. (O. T.)

150

Metsvindi laulutuur on pikk, vahelduv, tema hääles on põimunud ööbiku- ja pääsukesehääle segu. (O. T.) Siit ja sealt kuuldusid vikatiluiskamise helid ja vahetevahel kandis tuul enesega saladuslikku niidukabinat, mis kuuldus nagu hiiglalooma suutäite kaupa rohuahmimine. (J. M.) Veel heidab eha järve peale helki ja virvendav sulakuld särab keskpaigast silmipimestavalt. (J. M.) Kolme kohta tean oma koduküla metsamail, mis äratavad öösiti mööda minnes üsna julgelgi mehel jubedustunde. (J. M.) Mehed istusid väikese laua ümber, mis omal ajal oli üle tõmmatud punase krobelise värviga, nüüd aga kulunud valgelapiliseks. (J. M.) Ei ole temaealistest enam ühtegi järele jäänud, isegi nende mälestused on jäädavalt kadunud. (J. M.) Kogu rühm tõmbas püksitaskutest lindikestega mereväelase mütsid välja ja surus need kahel käel pähe, veidi viltu, veidi tahapoole, nõnda nagu see on kombeks Nõukogudemaa kõigil meredel. (E. M.) Kaptenleitnandi pruuniks põlenud näo üle vilksatas üheks silmapilguks nagu kahtlusevari. (E. M.) Ligi seitsesada aastat oli eesti rahvas elanud mingit rahvuslikku eraelu. (Fr. T.) Luule põgeneb asjaarmastaja eest nagu loom pühapäeva-küti eest. (Fr. T.) Äkki puhkenud tunde mõjul lõi Anna Haava paarikümneaastase tüdrukuna oma esimesed luuletused. (Fr. T.) Ta nägi tuba kord-korralt valgemaks muutuvat, varje märkamatult kahvatavat ja vasekarva hommikut tabamatult läbi akna sisse hiilivat. (A. J.) «Mitte maaparandus,» ütles ta, «vaid looduse ümberkujundamine tuleb läbi viia.» (O. T.) Ta ei kahelnud korralduste ja juhiste andmisel, välja arvatud ainult raskuste puhul, mis ootasid metsapunkti Lümatu-äärsete raielankide ülestöötamisel ja väljaveol. (O. T.) Kulliaru jõe äärsete maade kuivenduskava ei olnud keeruline koordineerida. (O. T.) Nad jõudsid raba äärde, kus kasvasid saja-aastased männikiderikud nagu hiiglasuured sõnajalad. (A. J.) Algul mõtles ta, et peab kohe nüüdsama kasutütre poole sisse astuma ja aru pärima. (A. J.) Tol ajal valitsesid meie maal karmid olud.

151

Sealt algas lai ning sügav poole kilomeetri pikkune kraav. (H. L.) Eeskirju ei anta selleks, et neist aastast aastasse tuhande viisaka vabanduse ja ettekäändega mööda hiilida. (O. T.) Laeva päevaraamatut oli väga hoolikalt ja täpselt peetud, kõik oli siia

üksikasjaliselt sisse märgitud. (A. Ht.) Pärani avatud telliskivivärvi vagunitest laaditi pagasit välja. (A. J.) «On Antsuga midagi halba juhtunud?» küsis Maris, kelle emasüda eelkõige poja pärast muret tundis. (A. Ht.) Mustade hiiglaküüntena väljasirutuvad pilvehatud kihutasid suure kiirusega loodest kagusse. (A. Ht.) Suur oli Espe imestus, kui ta hooviväravast sisse astudes kraamikoormaid nägi. (J. Sr.) Igal pool oli näha värskeid luua- ja rehajälgi. (Fr. T.) Haralised pajud kallutusid vee kohale ja nende hõbekad, altpoolt valkjashallid teravaotsalised lehed kiikusid pikkadel nõtketel okstel üles-alla. (O. T.) Ma sukeldusin töösse ülepeakaela. (O. T.) Nugis käratas poistesalgale, kes oli üles otsinud kaheaastase marjarikka raiestiku: «Vaadake, et ettevaatlikud olete!» (O. T.) Esiotsa läks igaüks oma teed, et teha ettevalmistusi eelseisvaks retkeks. (A. H. T.) Endistest lubjakordadest oli tükikaupa nagu koorikuid maha pudenenud. (Fr. T.) Väljas valgustasid aeg-ajalt välgusähvatused taevaalust, kostis tumedat äikesekorinat ja valas vihma, nagu oleksid taevaluugid pärani avatud. (Fr. T.) Kogu masin näis nagu tohutu suur tolmus soputav kana. (Fr. T.) Siin kasvasid puud peaaegu külg küljes kinni. (Fr. T.) Vahepeal oli kiiresti liikuv mäekujuline pilv päikese kinni katnud. (E. Kn.) Need on allavarisenud liivaaugud, aga mitte silokraavid. (E. R.) Mängu jätkust ei tahtnud niikuinii enam asja saada. (Fr. T.) Laulu ja muusika kõrval on tavaliseks meelelahutuseks asunikele vahetevahel toimepandavad näitemängu-etendused. (E. V.) Nad käisid kahekaupa ja vestlesid akna alt mööda minnes valjuhäälselt. (E. Kn.) Teksti lõppu kirjutas ta: «Kolm tuhat kakssada viiskümmend neli rubla vastu võetud.»

152 [1]

Sotsialistlik realism nõuab elu tõepärast kujutamist ning seega ka meie edasiminekut takistavate puuduste lahkamist kunstisõnas. Kirjanike Liidu lahtine parteikoosolek võttis vastu otsuse, milles on ette nähtud rida üritusi kirjanike ideelis-poliitilise ja kirjandusteoreetilise taseme ning nende loomingulise aktiivsuse tõstmiseks. Rahvamaja puhkpilliorkestrist koosolekul räägiti küll, kuid ainult möödaminnes. Näidend «Saun» on üks Majakovski satiiri tippsaavutusi, tema aastatepikkuse bürokratismivastase võitluse kokkuvõte. Kirjaniku võitleva sõna jõud kasvab siin pahede paljastamisel erakordseks. Vändra rajooni Koidula-nimelise kolhoosi liikmed otsustasid oma jõududega rajada iluaia kolhoosi territooriumil asunud Lydia Koidula sünnimaja kohale ja ümbrusse. Eriti kaunis on õitsvate sirelite aegne Viljandi. Juba mõneminutilinegi tutvus käsikirjaga näitas, et selle avaldamisega saavad matkahuvilised pikisilmi oodatud abilise. Kaevanduse kohal kostis maa alt aeg-ajalt tumedaid mütsusid. Meie eesmärgiks on üles ehitada

[1] Ajakirjanduse laused, peamiselt kultuuri alalt.

kommunistlik ühiskond, kus teostatakse põhimõtet: igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi. Oli juba üsna pime, kuid miitingule kogunenud rahvas ei tahtnud ikka veel laiali minna. Möödunud nädalal võisime jälgida televisioonisaadet tööst põlevkivikaevanduses. Kõik rahvasaadikud olid kohale jõudnud, välja arvatud üks. Mõned mahamurdunud haavad ja sõtkutud võsa ei lasknud kahelda, et siit oli hiljuti läbi sõitnud tank või iseliikuv suurtükk. Äkilised külmad tuuleiilid sundisid teda ettepoole vimma tõmbuma ja äikesepilv, mis seisis taevas kui mustjashall tohutu suur suitsukoonal, tundus väga raskena. Need olid tema järkjärgulise küpsemise aastad. Töörahva saadikute nõukogud on tõeliselt rahvaliku võimu organid.

153 [1]

Tartu linna tööstusettevõtete noored valmistuvad käesoleval kuul toimuvaks noorte tööeesrindlaste teiseks ülelinnaliseks kokkutulekuks. Nad võtavad osa sotsialistlikust võistlusest linna parima noortebrigaadi nimele, see aga annab õiguse osa võtta kokkutulekust täies koosseisus. Eesti kalurid said hiljuti uue laeva, mis on nüüd ümber ehitatud ujuvbaasiks. See 5000-tonnise veeväljasurvega ujuvbaas hakkab vastu võtma heeringat kaluritelt, kes on püügil Atlandi ookeani põhjaosa vetes. Materiaalsete vahendite üliküllus ja mitmesugused eelised peidavad endas nendega kuritarvitamise hädaohtu. Selle eest ei ole garanteeritud ka täiskasvanud, seda enam aga väljakujunemata noorukid. Majavalitsuste töötajatele on organiseeritud mitu õppe- ja isetegevusringi. Kunstihoones organiseeriti individuaal- ja kooperatiivsete elamuprojektide näitus, mis andis hea ülevaate arhitektide tööst. Hiljuti sai tehas Kuibõševist kiirlõiketreipingi. Tehase katelsepaosakond on teinud suuri edusamme, milleks on kaasa aidanud aktiivne ratsionaliseerimistegevus ja õigesti valitud monteerimisabinõud. Ülevaatuse eesmärgiks on välja selgitada seni veel esinevad väärnähtused kodanike teenindamisel, teada saada nende soove ja ettepanekuid töö edasiseks parandamiseks. Kaasaegne tootmistehnika nõuab töötajatelt kõrget kultuurilis-tehnilist ja üldhariduslikku taset. Elektrijaama töötajad on aru saanud, et igapäevaste konkreetsete ülesannete edukas lahendamine oleneb kõigepealt kaadri ettevalmistusest ja kasvatamisest. See, et vestlused on alati välja kujunenud sõnavõturohkeiks aruteludeks, on kahtlemata kaasa aidanud kaadri teadmiste tõstmisele. Masinaehitustehas «Ilmarine» suurendab aasta-aastalt täppisvalu väljalaset. Ümberkorralduste tulemusena suurenes käitise maa-ala kolme tuhande neljasaja viiekümne seitsme ruutmeetri võrra.

[1] Ajakirjanduse laused, peamiselt tehnika ja tootmise alalt.

154 [1]

Kommunistliku partei XX kongressi ajaloolisi otsuseid ellu viies saavutab nõukogude rahvas suurepäraseid töövõite riiklike plaanide ennetähtaegsel täitmisel ning teeb edusamme tööstuse, põllumajanduse ja kultuuri arendamisel.

Ettevõtete plaanide täitmisel on tunduvalt kaasa aidanud tööliste ja administratsiooni vahel sõlmitud kollektiivlepingud. Lepingutesse võetakse kohustused, mis peavad kindlustama plaaniliste ülesannete täitmise toodangu väljalaske, uue tehnika juurutamise, sisseseade moderniseerimise ja teiste küsimuste alal. Suurt tähelepanu osutatakse ka tööliste ja teenistujate töö- ning elutingimuste parandamisele ja kehakultuuri arendamisele.

Üheks tähtsamaks tööviljakuse tõstmise ja töötajate tervise tugevdamise vahendiks on massilise kehakultuuri- ja sporditöö organiseerimine töötajate hulgas. Sellest tingituna on vabariigi paljude ettevõtete kollektiivlepingusse võetud kohustused spordibaaside rajamise kohta, spordiinventari ja -varustuse muretsemiseks, kehakultuurlaste arvu suurendamiseks jne.

Eesti NSV Kunstsarve Tehaste möödunud aasta kollektiivlepingus oli kohustus võrk- ja korvpalliväljaku rajamiseks tehase juurde. See kohustus täideti ja ehitati lisaks veel lasketiir. Selle tõttu paranes sporditöö selles ettevõttes märgatavalt. Häid tulemusi saavutasid ka Kehra Tselluloosi- ja Paberikombinaat, Tallinna Kalakombinaat, elektrimootoritehas «Volta», Viljandi Tuletikuvabrik, Rakvere Metsatööstuskeskus jt.

Samal ajal võib märgata, et sageli jäävad vastuvõetud otsused kehakultuurikollektiivide passiivsuse tõttu täitmata. Et seda ei juhtuks, peavad kollektiivide nõukogud ja sportlased ise ette valmistama spordialased küsimused ja ettepanekud ning võitlema nende plaani võtmise ning teostamise eest. Ettepanekud peavad kõigepealt olema konkreetsed, vastama olemasolevatele võimalustele ja kindlustama kehakultuuri edasiarendamist. Avarate võimaluste loomisega kehakultuuritööks tugevdame aga töötajate tervist ja tõstame veelgi tööviljakust.

16. Sõnatähenduse õigekeelsus.

155

Diktori ärev hääl l o e t l e s (loendas, loetles) rünnatud linnade nimesid ja mainis ohvreid. (R. S.) Äts kahetses väga, et tema polnud n i i s a m a, (niisama, sama) suur kui isa. (A. H. T.) Õhtul lasksin ta e n e s e (enese, oma) juurde kutsuda. (J. M.) Nõnda

[1] Seotud tekst kehakultuurist; sisaldab võõrsõnu ja rohkesti suure ning väikese algustähe juhtumeid.

rääkides ja lauldes oli Liisi e n e s e l e (enesele, omale) kiiresti kasuka selga tõmmanud ja räti pähe sidunud. (E. Kn.) Ülevalt tulevad lained ü k s t e i s e (teineteise, üksteise) j ä r e l (järele, järel, järgi) järve rannale. (M. M.) Pidi see v a s t (vast, vahest, vahel) suur kala olema, et lainerõngad kaldani välja jooksid! (J. V.) Proovime veel, v a h e s t (vahel, vast, vahest) saame ta urust välja. Püüdsime küll lambaid l o e n d a d a (loendada, loetleda), aga sellest ei tulnud midagi välja. Juhani käekiri oli suur ja kiri võttis e n d a (enda, oma) alla mitu lehekülge. (E. Kn.) Mare tõmbas Ennukese e n d a (enda, oma) ligi, surus teda o m a (enda, oma) rinna vastu. (A. Ht.) Ott tuletas meelde o m a (oma, enda) Väina-äärseid kogemusi ja soovitas veel oodata, et tuli võiks o m a (oma, enda) osa tööd ära teha. (M. M.) Toots ja Kiir vaatavad korra kõõrdi t e i n e t e i s e (üksteise, teineteise) poole, pööravad siis näod kähku kõrvale ja teevad, nagu ei kuulekski nad veskiliste juttu. (O. L.) Jõudsime talle j ä r e l e (järgi, järel, järele) alles metsa ääres. Seda küsimust k ä s i t l e t i (käsitati, käsitleti) nõupidamisel ainult möödaminnes. Sinu jutu j ä r g i (järel, järgi, järele) tuleb välja, et kõik vaev on asjata olnud. Ei võinud k ä s i t a d a (käsitseda, käsitleda, käsitada) veel lapse aru väike, kuis lõpetada rada võib pihla punav päike. (V. R.) Mõlemal pool teed u l a t u s (ulatus, ulatas) rukkiväli kilomeetrite kaugusele. Kas sa oskad kõiki neid tööriistu k ä s i t s e d a (käsitseda, käsitleda, käsitada)? Tahtsime e n n e (ennem, enne) vihma koju jõuda, seepärast jooksime kogu tee. Jõu raskuste võitmiseks andis talle eesmärkide õ i g s u s (õigus, õigsus). Ajalugu ei tunne teist n i i s u g u s t (niisugust, sarnast) liikumist, nagu on rahuliikumine. Konservatooriumis õppides puhkes tema muusikaline a n n e (anne, and) õitsele. Ka suurte kogemustega inimesed võivad v a h e l (vast, vahel, vahest) lihtsaski küsimuses eksida. Küsimuste hulgas, m i d a (mida, milliseid) koolikomitees arutati, oli ka kooli raadiopunkti töö. Intelligents ei loo ise materiaalseid väärtusi, kuid l e i u t a b (avastab, leiutab) uusi meetodeid nende tootmiseks.

156

Põldude ettevalmistamine külviks ja selle j ä r e l (järele, järel, järgi) ka külvitöö ise olid alanud ja läksid hoogu (M. M.) Tema ja Anna askeldasid t e i n e t e i s e (üksteise, teineteise) võidu s e l l i s e (sarnase, sellise) elavusega, et põsed lõid sellest punetama ja silmad särama. (H. R.) Laanes oli vaikne, ainult pikad kuused kõigutasid o m a (oma, enda) latvu. (J. M.) Juhtus olema sajune ilm ja metsavaht ajas e n d a l e (endale, omale) musta kuue selga. (A. H. T.) Andres jätkas kündmist, pomisedes e n d a l e (omale, endale) vahetevahel midagi habemesse. (E. Kn.) Jänese j ä r e l (järgi, järele, järel) ilmus peagi ka koer nähtavale. Ootame veel pisut, v a h e s t (vahest, vast) ta tuleb siiski kaasa. Praktikal

omandasid (omandasid, omasid) nad paljude masinate käsitsemise (käsitlemise, käsitsemise) oskuse. Üheski kapitalistlikus riigis ei saa töörahval olla niisuguseid (sarnaseid, niisuguseid) õigusi, mida (mida, milliseid) omavad Nõukogude kodanikud. 1940. aastal taaskehtestati (taastati, taaskehtestati) meil nõukogude võim. Selles teoses käsitletakse (käsitatakse, käsitletakse) etnograafia ehk (ehk, või) rahva materiaalse kultuuri küsimusi. Vahel (vahest, vahel) tuli meil kilomeetrite kaupa käia rukkipõldude vahel, mis (mis, millised) laiusid mõlemal pool teed. Madalast veest ulatusid (ulatasid, ulatusid) välja mõned rohulibled. Tema kui põline meremees on näinud palju sääraseid (sarnaseid, sääraseid) torme. Ärge tänage, see oli vaid minu kohus (kohustus, kohus). Üha ulatuslikumalt rakendatakse meil mitšuurinlikke meetodeid taimede aretamisel (aretamisel, arendamisel). Igal pool, kuhu silm iganes ulatub (ulatab, ulatub) vaatama, on viljaväljad. Minu andmete järgi (järgi, järel, järele) peaks võistlusest viis meeskonda osa võtma. Juba väikesena pidi ta endale (omale, endale) ise ülalpidamist (ülespidamist, ülalpidamist) teenima. Enne (enne, ennem) laiusid siin suured metsad. Ära tõtta, oota mind ka järele (järgi, järele, järel). Kas õunu on ka järele (järgi, järele, järel) jäänud? See oli vene teadlane Lomonossov, kes avastas (avastas, leiutas) energia jäävuse seaduse. Sisesekretsiooninäärmete nõre eritub (eritub, eristub) tavaliselt otse verre. Vihmase sügise järel (järele, järgi, järel) saabus lõpuks lumerohke talv.

VIII. DIAGNOOSDIKTAATE (XI KL.).

a) Kirjavahemärgid, sõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

157

Kui Mare oma sitke ja tugeva, olgugi väiksevõitu käega võttis kinni Sandri meremehekoti puldanrihmast, et aidata mehel kotti sadamasilla ääres tossutavale rannasõidu-aurikule kanda, nägi ta kapten Tõnis Tihut, Sandri lelle, läbi rahvamurru nende poole sammuvat.

«Tere, noorik! Tere Sander! Oled aga sina, kulla vennapoeg, väärt naise saanud. Juba põll ise on nii ilusate värvidega, et paistab kohe üle ranna!»

Kogukas kapten näis ütlevat oma tervituse laia, sundimatu hooga, ise seejuures tugevasti nende mõlema kätt raputades. Kuid Mare terav naisekõrv eraldas Kaugatoma kuninga (nagu Tõnis Tihut nüüd siinkandis hüüti) heatahtlikus tervituses mingi kõrvaltooni. — Põll ilusate värvidega! See võis ju tõsigi olla, kuid tema, Mare, polnud siin teisi vaatamas ega ennast näitamas, —

ta oli oma meest, oma Sandrit, oma väikese poja isa, pikkadeks kuudeks, võib-olla koguni aastateks, kaugele merele saatmas, ning kuigi ta hoidis oma suu naerul, ta süda värises. Sandri pärast oli ta oma päikesekollase muhu seeliku selga pannud, Sandri pärast oma eredavärvilise, lillelise mustriga põlle ette sidunud, sest ta teadis, et need ta lühikese, tüseda kehakasvu, ta ümmarguse näo ja suurte helehallide silmadega kokku hakkasid ja Sandrile meeldisid, et kui kaugetes võõrastes sadamates tuleksidki uhkesti ehitud naised, Sandril kergem oleks teda, oma väikese poja ema, meeles kanda. Mis sai tema, Mare, sinna parata, et ta rõõmsavärvilised muhu riided Kaugatoma naiste tumedavärviliste kiutude hulgas silma torkasid — või ta siis oma pruudiriideid iga päev kandma hakkab!

Mare pidi esimese hooga kaptenile midagi torkavat vastu ütlema, sai ennast aga õigel ajal poolelt sõnalt tagasi. Alles mullu kevadel kaugelt Muhust toodud noorikuna polnud ta siinse rahvaga jõudnud veel päriselt omaseks saada, paljudele oli ta ikka alles kas «Külasoo muhulane» või lihtsalt «Muhu-Mare», kelle teist värvi riietesse, omamoodi keelemurdesse ja madalasse kehakasvu üleolekuga suhtuti. See oli teinud Mare ettevaatlikuks.

(A. Ht.)

b) Võõrsõnad, suur ja väike algustäht.

158[1]

Kõigi NSV Liidu rahvaste huvisid kajastades võitleb Nõukogude valitsus järjekindlalt rahu eest ja on korduvalt Ühinenud Rahvaste Organisatsioonis teinud ettepanekuid aatomirelva keelamise suhtes. Pidulikul koosolekul andis kohaliku tööstuse minister eesrindlikele töötajatele üle aukirjad. Puudutades teaduse-arengut nõukogude võimu aastail, tuletas kõneleja meelde Eesti NSV Teaduste Akadeemia ja Eesti Põllumajanduse Akadeemia loomist. Nõukogude Liit on maailmas kõige väiksema surevuskoefitsiendiga maa. Pioneeriorganisatsiooni töö üheks peamiseks põhimõtteks on pioneeride initsiatiivi ja isetegevuse igakülgne arendamine. ÜLKNÜ pleenum otsustas korraldada koos NSV Liidu Kultuuriministeeriumi ja liiduvabariikide haridusministeeriumidega nõupidamise pioneeride ja õpilaste esteetilise kasvatuse küsimustes. Kooli kommunistlikud noored töötasid välja mitu marsruuti Eesti looduse tundmaõppimiseks. Teatri «Vanemuine» uue hoone võistlusprojektide arutelu, mille korraldas Eesti NSV Arhitektide Liit, jälgis saalitäis asjahuvilisi. Rohket jõukulu nõudvate tööde mehhaniseerimises on initsiaatoritena esinenud paljud kolhoosi kommunistlikud noored. Sotsialismi võit Nõukogude Liidus ja Nõukogude riigi võimsuse kasv võimaldasid Nõukogude rahvastel ta-

[1] Ajakirjanduse laused.

gasi lüüa imperialistide raevukad kallaletungid. Demokraatia tähendab valitsemisvormi kõikide, mitte aga ühe privilegeeritud klassi huvides. Nõupidamisel töötati välja abinõud, mis näevad ette liiduvabariikide ja Nõukogude armee väeosade komsomoliorganisatsioonide delegatsioonide regulaarset vahetamist. Ajakiri «Sotsialistlik Põllumajandus» propageerib paremaid töömeetodeid ja püüab agronoomia kui teaduse uuemaid saavutusi tootmisse juurutada. Kirjanikelt ootavad nõukogude inimesed teoseid, mis on meie teguderohke kaasaja väärilised, mis sügavalt valgustavad loomingulisi protsesse ja inimeste vahekordi ega väldi teravaid kante, konflikte ja vastuolusid. Samal ajal kui nõukogude kirjandus sisendab lugejaile humanismi, lugupidamist inimese vastu, äratab optimismi ja süvendab usku tulevikku, on kaasaja reaktsiooniline kirjandus pessimismi ja inimvihkamise kuulutajaks. Meie kirjanduse ja kunsti peateemaks on nõukogude inimeste igapäevane ning ühtaegu heroiline elu ja võitlus. Rudolf Sirge romaanist on öeldud, et see on suur kunstiküps maaling esimesest nõukogude aastast eesti külas.

IX. KEELEÕPETUSE KURSUSE KORDAMINE.

17. Võõrsõnad, suur ja väike algustäht.

159

Kuni möödunud sajandi 90-ndate aastateni olid ülestõusud tsaari-Venemaal põhiliselt alles stiihilised. Niihästi eesti klassikalist kui ka eesti nõukogude kirjandust on rohkesti tõlgitud vene, ukraina, aserbaidžaani, kasahhi, kirgiisi, turkmeeni, tadžiki ja teistesse Nõukogude rahvaste keeltesse. Töörahvas kui kõigi materiaalsete hüvede tootja jäi kodanlikus Eestis ise varatuks ja õigusetuks. Noil päevil märatsesid Lääne-Ukrainas kontrrevolutsioonilised jõugud. Siis forsseerisid Nõukogude armee üksused 3 km laiuse väina. Miilitsavalitsusest oli antud hoiatus saksa parašütistide ja bandiitide kohta. (R. S.) Kõrvad kikkis, kuulas poiss sõjaveterani jutustust. Taader orienteerus olukorras võrdlemisi hästi. (R. S.) Laia kivi alt keeb välja väike pulseeriv läte. (R. S.) Ma arvan, see ei mõju sinu reputatsioonile hästi. (R. S.) Välismaalaste registreerimisbüroo ainus meesametnik võtab tütarlapse paberid, ulatab blanketi ning seletab sõna-sõnalt, kuidas peab seda täitma. (J. S.) See meenutas esimesel pilgul mingit kivimurdu, lähemal vaatlusel aga tohutu suurt reljeefset linnaplaani. (Fr. T.) Ei maksa enesele siiski meelega illusioone luua. (Fr. T.) Nüüd meenus mulle äkki episood hiina mütoloogiast, millest olen kord lugenud, ei tea, kust ja kunas. (Fr. T.) Otsekui läbi nõelasilma nägin äkki imeteravalt mingit unistuste perspektiivi. (Fr. T.) Närbumise melanhoolia tardus õhus. (Fr. T.) Majade katused tõu-

sid sel kollakassinisel tagapõhjal esile tumedatena, massiivsetena. (A. J.) Siin asuvad suured india kanepi ehk džuudi töötlemise tehased. (A. Kl.) Peene töötluse ja fantaasiakülluse poolest on niihästi tempel kui ka teda ümbritsev aed oma lillepeenarde, postamentide, raidkujude ja baldahhiinidega kõigi Kalkuta külastajate tähelepanu köitnud. (A. Kl.) Majafassaadid turu ääres olid lilla- ja roosavärvilised. (Fr. T.) Ma nimetan teda arhailiste ja eksootiliste nimedega, kuni jõuan jälle ta õige nime juurde, mis näib kõigist muist siiski kõige ülevam ning kaunim. (Fr. T.) Tal puudub gratsioossus mõnes väikeses asjas ja ta fantaasia on tihti liiga tõsine. (Fr. T.)

160

Nõukogude kunstnikud ja kirjanikud on kutsutud olema kõige eesrindliku kehastajateks, realismi ja rahvalikkuse, internatsionalismi ja humanismi lipukandjateks. (O. U.) Kodanlikus Eestis ilmusid raamatud väikeses tiraažis, aga sellestki jäi tunduv osa kaupluste riiulitele tolmuma. (O. U.) Tundub, et meie kirjanikud suudaksid anda ja peaksid andma senisest rohkem kodanliku ideoloogia ja moraali paljastamiseks. (O. U.) Sageli võib konstateerida, kui juhuslikud, lünklikud ja pealiskaudsed on inimeste teadmised aserbaidžaani, moldaavia, kirgiisi või mõne teise vennasrahva majanduselust, kunstist ja kirjandusest. (O. U.) On vaja antoloogiaid, mis annaksid läbilõike kõigi Nõukogude vabariikide rahvuslikest kirjandustest. (O. U.) Kui meil nõukogude võim kehtestati, hakkas ka intelligentsi olukord kiiresti paranema. Tookord olin äsja õpingud lõpetanud nooruk, nüüd olen rajoonikomitee agitatsiooni- ja propagandaosakonna juhataja. (O. T.) Eestimaa Kommunistlik Partei võttis oma tegevuses õigesti arvesse rahvusvahelise töölisliikumise kogemusi ja neid suuri nihkeid, mis kogu maailma mastaabis olid klassijõudude vahekorras sotsialismi kasuks toimunud. Revolutsiooniliste ümberkujunduste ajajärk, rahvahulkade avalik väljaastumine, kaleidoskoopilise kiirusega arenevate sündmuste keerukas läbipõimumine on tähtsad juba selle poolest, et siin avalduvad töörahva ja tema kommunistliku partei kangelasliku võitluse kogemused. Pataljon pataljoni järel marssisid Nõukogude armee üksused läbi tänavate, lauldes hoogsaid võitluslaule. Mind paneb imestama tema lõpmatu energia ja püüdlikkus. Meile hangiti luba, ja kui me mehaanikatsehhi jõudsime, nägime seal palju huvitavaid mehhanisme. Meil osati kõik käitise sisemised ressursid ära kasutada. Kirjutage konkreetsemalt, mitte nii abstraktselt ja üldsõnaliselt. «Hei, brigadir, me oleme päral!» hüüdis Eedi familiaarselt. Pärast viimast kaotust taotleb ta revanši. Tema vend mängib suurepäraselt kitarri, akordioni ja isegi tšellot. Vaade terrassilt oli väga efektne. See oli nagu mõni jaapani joonis. (Fr. T.)

161

Meie rahva kultuurielus toimunud määratust hüppest, mis tõstis ta juhtivale kohale kogu maailma progressiivse kultuuri arengus, võiks palju rääkida. See on teema, mis väärib mitte ainult artiklit, vaid ka poeemi või romaani. Aga oleks andestamatu, kui me oma võitudest ja saavutustest kokkuvõtteid tehes ning nende üle õigustatud rõõmu tundes unustaksime selle vastutuse, mis neist võitudest ja saavutustest tuleneb. Olla nõukogude kirjanik, kunstnik, helilooja, õpetaja, üldse Nõukogude kodanik — see on ju mitte ainult suur au, vaid ka suur ja tõsine vastutus.

Meie rahvas teeb imetlusväärset tööd. Ta ehitab avaraid elamuid ja vägevaid vabrikuid, rajab läbipääsmatusse taigasse võimsaid valguse ja jõu allikaid, rakendab aatomituuma energiat loova inimese teenistusse ning konstrueerib keerulisi masinaid, lõikab rikkalikku saaki sealt, kus veel paar aastat tagasi laius tühi stepp, otsib uusi võitlusvahendeid seni ravimatuks peetud haiguste vastu ja kasvatab armastusega uut sugupõlve. Ja sellel rahval — võitleval, looval, ehitaval rahval — on õigus nõuda, et meie kunstimeistrite süda tuksuks ühises rütmis rahva südamega, nende jalg astuks ühist sammu kommunismi ehitava rahvaga.

Nõukogude kirjanduse suhteliselt lühike, kuid rikas ja tähelepanuväärne ajalugu on kõige ilmekamaks tõenduseks sellest, et nõukogude kirjanikud seisavad oma õilsa patriootliku missiooni kõrgusel. Tõsi küll, mäletame, et on ilmunud ka üksikuid seesuguseid teoseid, kus meie tegelikkust kujutatakse moonutatult, teoseid, milles puudub ülesehitav paatos. Kuid mitte sääraseid teosed ei iseloomusta meie kirjanduse üldist pilti; vastupidi, nad on saanud avalikkuse üldise hukkamõistu osaliseks. NSVL Kirjanike Liidu juhatuse III pleenumil ja hiljutistel koosolekutel, kus arutati partei Keskkomitee juunipleenumi otsust, leidis uue jõuga allakriipsutamist tõde, et kirjanikud on ja jäävad partei ustavateks abilisteks kommunismi ülesehitamise suures ürituses. Ja nimelt see selgelt väljendatud parteiline positsioon, mis leiab kehastuse üha uutes meisterlikes teostes, ongi meie kirjanduse peamine ja hindamatu iseloomujoon.

(O. U.)

162

Eesti kutselise teatri viiekümneaastases arenguloos ületab nõukogude ajajärk kõik eelneva. See on suure tõusu, võimaluste ja saavutuste ajajärk. Nõukogude korra tingimused ja nende tõttu saavutatud kunstiline tase tegid võimalikuks, et eesti teater võis oma juubeliaastal esineda maailma ühes suurimas teatrilinnas Moskvas nõudliku teatripubliku ees.

Samal ajal kui Eesti juhtivad teatrid esinesid Moskvas eesti kunsti ja kirjanduse dekaadil, korraldati Tallinnas väike dekaad, kus kõik Eesti perifeeriateatrid esitasid oma repertuaari paremiku. Seda väikest dekaadi ei tule pidada mingiks omaette nähtuseks, vaid seda tuleb võtta kui Moskva dekaadi, eesti teatrikunsti ülevaatuse orgaanilist osa, samuti nagu perifeeriateatrite saavutusi ei saa eesti lavakunstist lahutada.

Eesti juhtivad teatrid valmistasid pikemat aega pingsalt ja hoolikalt dekaadilavastusi ette. See andis ka tulemusi ja need lavastused said Moskvas hea hinnangu osaliseks. Eesti lavakunsti kõrget taset tunnustas rohkearvuline publik enam kui sooja vastuvõtuga. Seda tunnistati arutluskoosolekutel ja ajakirjanduses. Perifeeriateatrid ei esinenud väikeseks dekaadiks eriti ettevalmistatud lavastustega, vaid näitasid ilma pidulikkuseta oma jooksvat repertuaari. Sellel oli ka oma hea külg. Nii tutvusime teatritega nende igapäevase töö juures, nägime neid tööülikonnas ning saime pildi sellest teatrikunsti tasemest, mida perifeeriateatrid iga päev mitmes maanurgas pakuvad. Ja üldine hinnang oli, et see tase väärib tõsist tähelepanu.

Ka Vilniuses toimunud II Balti teatrikevadele eelnenud vabariiklik voor, kus iga teater esines ühe oma parema lavastusega, näitas hinnatavat kunstilist taset. Siin selgus ka see, millist lavastust iga teater ise oma parimaks lavastuseks peab.

Nii näitavad möödunud teatrihooaja loomingulist iseloomu ja kunstilisi saavutusi lavastused ning etendused, mis on antud nende erakordsete sündmuste puhul. Kuna need lavastused olid kogu aeg ka teatrite jooksvas mängukavas, siis peaks see määrama samuti hooaja üldise taseme ja ilme.

(P. Ps.)

163

Kuigi päike nädalaid oli peidus olnud, polnud ometi kuigi raske arvata, et ta selle peidusoleku kestel oli hakanud palju kõrgemalt käima ning et ta jõud selle sombu ja udugi taga vahetpidamata oli kasvanud.

Jah, nõnda oli päikesega ja nõnda oli kevadega. Kui Oskari juttu uskuda, siis pidi samasugune lugu olema ka selle jõuga, mis ükskord pöörab ümber tsaari trooni, lõpetab vägivalla ja hävitab sootumaks kogu maailmast mõisnikud. Jüri teadmised sellest suurest ühiskondlikust jõust olid alles ebamäärased ja lünklikud, kuid üht-teist, mis oli julgustav ka Aadumäe moonakapoisile, ta ometi juba teadis. Julgustav ja erutav oli Jüril mõtelda kõigele sellele, mis ta vastlaõhtul Oskarilt ja hiljem mõnda ka sepalt oli kuulnud. Aga rõõmsalt erutav oli ümiseda või vilistada ka seda viisi, mida Oskar vastlaõhtul enne äratulekut sepa juurest oma keelpillil oli mänginud. «See on meie laul,» oli Juhan mängu ajal ütelnud. Kuigi öeldud tasahääli, oli see lause Jüri kõrvus tänapäevani jäänud helisema kui uhkem ja kõvem, mis ta vend Juhan

varem ealgi oli ütelnud. Aga see laulgi ise oli kõlanud mehiselt ja uhkelt. Ja minnes üle lageda välja, kus kedagi polnud kuulamas, katsus Jüri seda «meie laulu», mille sõnugi ta nüüd osaliselt juba teadis, küll vilistada, küll ümiseda. «Kauem raudu me kanda ei taha . . .» Jah, kuidas saaks ikke kaelast ja köidikud käest! Kuidas saaks maha raputada esialgu kas või sellegi ikke, mis sind Aadumäel juba maast-madalast rõhub?

Jüri mõtted pöördusid jälle raiesmikkudele, mida sai harimiseks ilma igasuguse tasuta, olgugi et mitte kauemaks kui aastaks kolmeks. Ta oli viljakasvatamisest niisugusel alemaal juba mitu korda unistanud, kuid tundis nüüd kohe, et polnud alemaalgi enam endist jõudu ega värskust. See oli tuhmunud, ilma et seda keegi ära oleks laitnud.

(E. Kn.)

164

Võib-olla oli Tiidrikul paadis poistega veel muudki sellelaadilist juttu, enne kui ta tundis, et ankruköis katkes, — püüdis ta ju lapsi julgustada, rahustada, sest hädaldamine oleks asja ainult veelgi hullemaks teinud. Aga kui Tiidrik hiljem selleöist lugu jutustas, rääkis ta alati, et just siis, kui ta kellelegi väikesele poisile oli öelnud: «Vaata, et ankruköis vastu peab,» oli ta ustaku ninas rapsatust tundnud. Mida enam elusündmused minevikku vajuvad, seda enam kalduvad nad oma esialgset, alasti, tõepärast kuju kaotama ja uut kuju võtma, otse samuti nagu vesi aknal jääkristallideks hangudes nagu mingiks muinasjutulilleks muutub. Ent nii või teisiti, paati polnud enam miski asi pidamas, seda oli kohe tunda, ja kui Tiidrik kähku-kähku paadi esitäävi juurde kobis ja ankruköie pihku haaras, tuli merest mõne sülla pikkune jupp lobinal paati, ankur koos muu köiega võis aga juba tükk maad eemal merepõhjas lamada, sest tuul lükkas ustakut nagu sülega tagasi ulgumere poole.

Ei jäänud muud nõu üle, kui tuli allesjäänud puri uuesti püsti ajada ja katsuda võimalikult mööda randa sõita, et mitte päriselt tagasi suure avamere vihaste lainete kätte sattuda. Ja abi pidi tulema, vilkuvat laternat oli ometi igaüks oma silmaga kaldal näinud, võib-olla oli tuul selle ära kustutanud. Nende asukoht, kuigi nüüd muutuv, pidi abimeestel teada olema, sest ikka jälle hööritas Tiidrik punaselt hõõguvat tuletukki oma pea kohal.

Jah, aga ka üleval pilvis möllav torm polnud neid unustanud. Üha sagedamini lõi ta oma mustad harevil kämblad alla merepinda välja, ja häda sellele, kes või mis ööpimeduses samasuguse kiirusega läänest itta ei kihutanud nagu ta ise.

Mida mõtles vana Jaak sel silmapilgul paadi päras? Ei, kahetsuseks polnud mahti ja kahetsus poleks siin enam ka midagi aidanud, nüüd vähemalt püüdis ta kõik teha, et lapsi päästa.

(A. Ht.)

165

Kui Tõnis Tihu oma kunagise kodu, Külasoo renditare uksest sisse astus, valmistuti rehetoas, mis nüüd hilissügisel jälle peretoaks oli kohendatud, parajasti vidusetunni vastu. Sügisõhtul, eriti vihmase sügispäeva õhtul, läheb rehetare juba varsti pärast lõunasööki nii hämaraks, et teravamat silmitsemist nõudev töö vägisi käes kipub untsu minema. Kuna aga ka petrooleuminõu tagakambris ikka liiga ruttu tühjaks kipub saama, ei süüdanud perenaine lampi enne pärispimedat. Seepärast vidusetunnil, päevavalge ja lambivalge vahelisel ajal, püüti teha niisuguseid töid, millega hädapärast ka poolkäsikaudu toime tuleb. Et peente silmadega angerjamõrra pära parandamine rohkemat valgust nõudis, lükkas Külasoo meespere, Matis ja Sander, mõrra nurka kokku ja asus parajasti vana laevatrossi kallale, et sellest uute noodaseliste jaoks takku saada. Perenaine Viia keris lõimelõngu, kuna vana Anu, kelle silmad enam valgeski suurt ei seletanud, nurgas oma koikul kükitas ja varras varda järel sokisilmi luges.

«Tere!» ühmas Tõnis jalga üle kõrge lävepaku tõstes ja ust enda järel kinni tõmmates. Ükselink jäi talle aga pihku, sest väljast sisse astudes tundus tuba nii pime, et silm siin järsku midagi ei seletanud ja seetõttu ka jalg tõrkus läve eest kaugemale astumast.

«Noh, heldene aeg, Tõnis, tere, tere!» ütles perenaine Viia püsti tõustes. «Mis sa siis nagu võõras sinna ukse ette seisma jäid, astu ometi lähemale!»

«Tulen, tulen, silmad juba harjuvad!»

«Ma juba enne ütlesin,» tõreles Matis perenaisega, «võta tuli üles — ei see mõni kopik, mis õli peale kulub, sind ikka enam päästa ega Külasoo rentnikuks jäta.»

«Siis on asjal tõsi taga — minek käes?» küsis Tõnis juurde rutanud perenaise kätt raputades.

«Minek on käes. Jüripäevaks peab Külasoo Tihude tõust puhas olema,» ütles Matis ning riputas oma kuulsa ja rikka venna märja kaptenimütsi ja kollase õlimantli siiasamasse ukse kõrvale puunagi otsa.

(A. Ht.)

166

Kui Jaanus esimest korda läbi kitsa pimeda Harjuvärava Tallinna sisse sõitis, vahtis tema, roheliste metsade vaba poeg, poolkohkunult, pool-kurvalt ilmatu kõrgeid kivist hooneid, mille võretatud akende taga võõrad, külmad näod vilksatasid. (E. B.) Vahest oleks läinud Oskargi sedasama õnnevaese elu hukatuslikku teed, kui ta Kreenholmis juba poisikesena poleks näinud suurt streiki ega hiljem kohanud inimesi, kellele oli selge, et vabaduseseeme, nagu nad ise ütlesid, idaneb võitluses ja veres. (E. Kn.) Läbi põdenud 80-ndate ja 90-ndate aastate pessimismi, ärkas meie

ühiskond uuele aastasajale oma jõudu tundvana ja võitlushimulisena. (P. P.) Kõrvuti sellega paisutas tööstuse areng vabrikutööliste, tööstusproletariaadi kasvu, kelle revolutsioonilist meelsust õhutati sotsiaaldemokraatlike ringide poolt. (H. R.) Lendlehed, mis Müür oli Tartust kaasa toonud, käisid käest kätte, neid loeti mitmekesi ja üksikult. (E. Kn.) Kaarel teadis ka ise, et aegsasti enne uut aastat jõuab ligi paarikümne kilomeetri pikkune magistraalkraav otsapidi Killevere jõkke. (O. T.) Hoiatan ette, et see on tõestisündinud lugu, kuigi tundub anekdoodina. (O. T.) Kõrgemail kohtadel, eriti vastu metsavahi krunti, võttis võimust segamets, mis koosnes peaaegu kõigist kodumaa lehtpuusortidest peale tamme. (H. R.) Pole enam endist mõtet kevadhommiku puhtel metsa minna vaatama, kas teder mängib, ja kuulama, kus metsis laulab. (A. H. T.) Tuba valgustab nüüd ainult tänavalt sissetungiv gaasilaterna kollakaskahvatu kuma. (A. J.) Ta käitus nagu tõeline entusiast ja isa rõõmustas väga tema leidlikkuse üle. (A. Kl.) Ma külastasin teda tihti tema poissmehekorteris, kus ta elas üksinda täiesti boheemlase elu. (P. P.) Väliselt ei paku Mäeküla mõisnik nägijaile aastate kaupa silmahakkavat vaheldust: seesama vormis veninud tumesinine ševiotkuub valkjaks istutud saba ja läikima kulunud käiste ning hõlmadega, seesama sinine vest vanade ja värskete toidujälgedega, nende seas tunnistusega, et härra von Kremeri einelaual naljalt iialgi vedelad munad ei puudu, seesama rohekaks iganenud must taldrikmüts kustunud läiknokaga ja ettepoole lodusse vajunud põhjaga ning lõpuks needsamad halli- ja pruunitriibulised inglise püksid, mille põlveotsad ja kannatagused ilu ja tervise kaduvikust mitte vähem härrast keelt ei kõnele. (E. V.)

167

Ainult üks öö lahutas teda veel sündmusest, mille sinivalged afišid igal uulitsanurgal kuulutasid tema nime ja mida ta oli oodanud päevast päeva aina kasvava põnevusega. (M. R.) Tolleaegsete seaduste järgi pidi iga teater, kes lavastas teose, milles esines mõni Vene tsaar või keiserlik isik, kutsuma kohaliku politseimeistri isiklikult etendust kontrollima, kas võimukandja osa kehastaja mängib ka vastavalt oma ülesandele ega naeruväärista oma halva mänguga isevalitseja kuju või tõlgitse mõnd ajaloolist tsaari tolleaegse isevalitsuse mentaliteedile mittevastavalt. (P. P.) Supikõrt oli vesine ja magedavõitu, kuid Kaarli ei julgenud nuriseda, ainult kobas käega sinnapoole, kus arvas laual kala olevat, ning köhatas küsivalt. (A. Ht.) Tuul raputas äsjasest vihmahoost puudele jäänud piisku okstelt ta turjale, loikudest läbisumamisel lirtsus vesi ta saabaste all kõrgele, mees aga — see oli kapten Tõnis Tihu — ei pannud tähele ei ilma ega maad, muudkui astus edasi pikkade sammudega ja oli oma mõtetega ametis. (A. Ht.) Läbi koja minnes silus ta mitu korda mõtlikult oma pikka

halli juust, nagu püüdes end rahustada või usus kinnitada. (R. S.) Tuppa tekkis pikk, mitmeminutiline vaikus. (A. Ht.) Pooluniselt jälgis ta tükk aega läbi akna lepikutukkasid, vesiseid karjamaid, nukraid põllumaid siin-seal püstijäänud rõuguredelitega. (J. Sr.) Meeleolu unenäoline katkendlikkus, ühinedes ajude liigse tundlikkusega, tõi ta vaimusilma ette pessimistlikke kujutelmasid omaenda tulevikust, sellest, millisena ta võiks esineda paari aasta pärast. (A. J.) Ühel hommikul, kui ärkasid poisid, kes öösel koolimajas olid maganud, nende hulgas ka Kiir, leidis viimane, et tema uhked nöörsaapad öösel märksa olid muutunud: saabastel ei olnud mitte ühtegi nööpi küljes. (O. L.) Kui teised temalt küsisid, mis ta ise maksnud, ja siis ette viskasid, et ta tahab saada hirmus palju kasu, siis ütles tema: «Mis te's tahate, et ma juurde pean maksma või?» (O. L.) Remmelgas hüppas juurikalt teisele, balansseeris pikkadel mahalangenud puudel, millest mõnedki olid nii pudedad, et jalg vajus robinal koorest läbi. (O. T.) Nähtavasti oli mees ehitusmeister, kes ei raatsinud oma tööriistu maha jätta ja oli need viimasel silmapilgul riidekuhja otsa tõstnud. (E. M.) Otsustati siis teda natuke aega veel oodata, ja kui ta ikkagi ei peaks ilmuma, siis Jüri talle koju järele saata. (E. Kn.)

168

Matis käis merel oma seitsmeteistkümneaastase poja Sandriga, sellesamaga, kellel oli «Uus Aeg» tellitud ja kes siit kandist vahel lehele sõnumeidki saatis; kolmandaks meheks oli paadis Vanaõue Mihkel, aasta kuuekümnene, järsu sõnaga vabadik, endine laeva-, nüüdne küla paadimeister. (A. Ht.) Mahavarisenud kivid tuli hoolikalt kokku korjata ja aiale tagasi panna, et nad põllupeenardel, kus siiski kõige parem hein kasvas, suvel vikati ette ei jääks. (A. Ht.) Et toekamad praegu kas Tallinnas tänavakive sõtkusid või kusagil Botnias või Põhjamerel rooliratast hoidsid, siis tuli neil Sandri-taolistega leppida. (A. Ht.) Vidusetunnil, päevavalge ja lambivalge vahelisel ajal, püüti teha niisuguseid töid, millega hädapärast ka poolkäsikaudu toime tuleb. (A. Ht.)

See oli 1873. aasta suvel, kui paarikümnemeheline Kaugatoma meeste kamp töötas Käsmu rannas kolmemastilise barkantiini «Elisa» juures. (A. Ht.) «Kas minu poiss ka siia tuli?» küsis neljakümne kolme aastane sõjamees, seitsme lapse isa, oma vanema poja, kuueteistkümneaastase Eedu kohta, kes sel aastal isa asemel pidi Tallinnas puusepakirvest vibutama. (A. Ht.) Väikeses kahe aknaga toakeses polnud muidugi mingisugust uhkust, ja kui pere ja külalised kasti abil pikaks venitatud laua juurde olid istunud, jätkus vaevalt ruumi ukse ees ringipööramiseks. (A. Ht.) Nõnda see näis, otsustades põhjalikkuse järgi, millega mehed, mõlemad suured asjatundjad, tööst turbarabas rääkisid. (E. Kn.) Seekord oli ta unustanud oma ettevaatuse, mida ta konspiratsiooni huvides

kõrgelt hindas, ja oli peale selle kaotanud töökoha, kuid ei rutanud endale vähematki etteheidet tegema. (E. Kn.) «Vaata aga vaata, kes meile on tulnud!» hüüdis ta lahkelt ning erutatult. (E. Kn.) Salme läks püstipäi ja tagasi vaatamata, justament nõnda, nagu ta oma äraminekut oli kujutlenudki. (E. Kn.) Ühel õhtul, kui Illimar juba voodis oli, teised aga alles laua juures istusid — emagi oli nüüd juba üleval —, kuulis ta neid kõiksugu nimedest rääkivat. (Fr. T.) Kui lõpuks rahu oli majas, lausus ema: «No astu ligemale, Kaanu, ja võta istet.» (Fr. T.) Peeter toetas jala vastu lävepakku, otsekui oleks ta kavatsenud sissetungija ees rinnaga tee kinni panna, ja vaatas peaaegu abikutsuvalt tahapoole. (R. S.)

169

Kui teised varahommikul tõusid, tegi ta, nagu magaks ta alles ja ei kuule midagi. (A. H. T.) Selle maalisa oli Andres nagu põrsa kotis ostnud, sest ta oli arvanud, et olgu ta mis ta on, midagi ta on ikka väärt. (A. H. T.) Kuidas tohtiski maa kuuluda inimesele, kes seda ise kas üldse ei harinud või haris vaid osaliselt, ning kuidas võis maast ilma olla inimene, kes seda päev päeva kõrval kündis ja äestas, juuris ja kraavitas? (A. Ht.) Hambad kõvasti vastamisi, kiskus Laine heinu kokku, vargsi aeg-ajalt teise käega oma juuksetukka samblapurust ja heinaprahist puhastades. (R. S.) Õhtul oli Illimar väga mures, et ta hommikul õigel ajal ei ärka ja vanemad ilma temata ära sõidavad. (Fr. T.) Jah, ta oli nii palju näinud, et silmade ees otse kirendas, ja just sellepärast ei saanudki sellest esiotsa rääkida. (Fr. T.) Aeg on nagu kullapesija: ta uhub välja ja heidab kõrvale liiva ja prahi, kogudes kokku puhta kulla. (O. T.) Jõukam kalamees nühkis kehva kalameest, seda, kellel oma püüniseid polnud ja kes pidi teisele kalasulaseks minema, ja need, kellel püünised olid, hõõrusid omavahel paremate püügikohtade pärast, püüdsid nad siis ise oma perega või kasutasid teiste abi. (A. Ht.) Kogu ta elu oli kulunud paruni vastu võideldes, ja kuigi teised olid talle kaasa tundnud, polnud neist alati olnud kaasalööjaid. (A. Ht.) Pärisorjusest vabanedes said endised orjad endale, nagu teada, liig- ehk perekonnanimed. (H. R.) Tihedalt allalangevate kulmukarvade all pesitsevad tal väsinudilmelised silmad, andes vaatele unistava kõrvaltooni. (J. S.) Oli säilinud alamsaksakeelne kroonika, mis jutustas Abraham Rabe minekust ta põhjasaksamaalisest kodukohast keisrinna Katariina aegse Peterburi poole. (A. Ks.) Nende tee viib väga sagedasti lühikesele põiktänavale, kus kolme-nelja kõrge kivikasarmu vahel on ruske ühekordne puumaja. (A. Ks.) Ott nägi, et talle ei tahetud kindlat arvamust välja ütelda, ja tõlgitses seda umbusuna. (R. S.) Ka 1940. aastal, kui nõukogude korra maksmapanekuga ettevõte läks rahva enese kätte, ei vahetanud ta töökohta. (A. Ht.)

170

Karl viskas kopsikutäie vett kerisele, kus see silmapilkselt, otse paugatades tuliseks auruks muutus ja sauna laealuse kõrvetava kuumusega täitis. (R. S.) Laulu- ja pillihelid, öölindude ühetooniline, umbselt kostev häälitsemine, kahinad ja otsekui nähtamatute rääkijate sosinad ähmases valguses — kõigest sellest kokku sai üksainus augustiöö unenäoline elu. (R. S.) Minna praegu, öö ajal, läbi selle liikuva varju- ja valguselaikude mängu on nagu kõndida imepäraselt kujundatud iluaias. (R. S.) Pikk pehme rohi puude all mustab sügavalt nagu vesi ning mitmed talvel ärakülmanud õunapuud sirutavad oma raagus, koordumas oksi kui paljaid käsivarsi kuuvalgusesse. (R. S.) Siin käis ta mõne sammu, et hinge tagasi tõmmata, ja jooksis siis uue hooga edasi, kuni jõudis välja suuremale teele. (A. H. T.) All sulises vahetpidamata kiire jõgi, paisates aeg-ajalt üles jahedamat hoovust. (J. Sr.) Nõnda oli see tänagi: vaevalt sai Villu mõned sammud sauna teerajal astuda, kui juba hundisilma-taolise akna taga riie liikus ja keegi sealt välja piilus. (A. H. T.) See polnud egoistlik sõprus, vaid lihtne, loomulik, tagamõttetu seltsimehelikkus, mis sunnib omakasupüüdmatult teisele appi minema, vastastikku muresid ja rõõmusid jagama. (J. Sr.) Meelis, kes oli metsadevahelisel lagendikul üles võrsunud, vahtis nüüd suure uudishimuga neid kaljusaari, millest mõned koguni ainsate määratu suurte kivimürakatena merest kerkisid. (E. K.) Jõgi voolas paksu okaspuumetsaga kaetud kallaste vahel, sünnitades veski juures kolme tiinu suuruse järve ja sealt siis langedes paari sülla kõrgusest joast kohinal alla. (J. M.) Suur kirju kuuega rähn, suled kohevil, toksis vana haava otsas, joostes mööda selle hõbedalaigulist tüve virgalt üles-alla. (A. J.) Varbad vees, keha tagasisurutud kätele toetatud, nõnda võis ta vahel tundide viisi istuda, nägu täis õnnenaeratust. (A. J.) Nagu ta oli tundnud end seni veel alaealisena, nõnda muutus ta nüüd lausa üleöö iseteadvaks täiskasvanuks, kes oskab otsustada nagu kunagi mõistlik inimene. (A. J.) Ta pidi tahes-tahtmata endamisi naerma, sest võta või jäta, aga Mall talitas just nõnda, nagu Riia oli seletanud: kui läks naabrite poole, hoidis käed põlle all, aga kui tuli sealt, põlle peal. (A. H. T.) See takistav mets, mis noortele koolipääsu tõkestas, on nõukogude korra poolt eest maha raiutud. (A. Ht.)

171 [1]

Ta oli hankinud täitevkomiteest nii kodanlikul ajal tehtud kui ka pärast sõda nõukogude melioraatorite poolt valmistatud kuivendusplaanid. (O. T.) Kui poleks tulnud nõukogude võimu, oleksid Lõukad aasta-kahe pärast olnud kulakud. (J. Sl.) Selle määrusega paljastati nõukogude demokraatia tõsiseid rikkumisi

[1] Sisaldab rohkesti suure ja väikese algustähe juhtumeid.

põllumajandusartellides. (O. T.) Lugesime vahest mauri kultuurist ja Andaluusia õitsvaist aedadest, hispaania teatrist, kunstist ja kirjandusest. (Fr. T.) Nagu iga maa, nii on ka Põhja-Hispaania gooti stiili kohaliku maitse järgi teisendanud, vähendades selles saksa gootika kuivust, ilma et see oma hinge kaotaks, nagu on sündinud gooti stiiliga Itaalias. (Fr. T.) Ainult näputäis haritlasi austas prantsuse haridust, uuendusi ja seadusi. (Fr. T.) Valguse lilleline ornament langeb nagu pärsia vaip üle põranda. (Fr. T.) Alles Nõukogude tagalas hakkas ta elama huvitavat ja täisväärtuslikku elu. (E. M.) Vanema venna Villemi tapsid kuskil Poolamaal samanimelise Saksa keisri mürsud. (R. S.) Lugenud hajameelselt mõne lehekülje Prantsuse revolutsioonist, ei mallanud ta enam toas istuda, pani soni pähe, võttis kepi kätte ja läks õue, pahane oma kärsituse pärast, mille linnakamp oma ilmumise ja kärarikka lõbutsemisega oli esile kutsunud. (M. M.) Tema tõmmukaskahvatu nägu ning suured mustad silmad meenutasid lõunamaa inimesi, ehk küll näo slaavi tüüp oli ilmne. (E. V.) Harutati lahti kaasapandud leivakotid ja löödi hambad ümmargustesse läti leibadesse. (A. Ht.) Varsti pärast jaanipäeva lahkus Elgi «Kiire» kolhoosi raamatupidaja kohalt, et sõita pealinna. (O. T.) Tänapäevani pole veel suudetud kindlaks teha, kus Madisepäeva lahing aset leidis. Lõplikult vabastas Nõukogude armee selle linna oktoobripühade eelõhtul. Meie kolonn kandis loosungit «Olgu tervitatud esimene mai!» Üheks suurürituseks eesti rahvusliku liikumise ajal oli esimene üldlaulupidu. Viktor Kaarna on poiss, kelle nõukogude aeg targaks puusepaks välja voolis. (J. Sl.)

172 [1]

Pikad ešelonid veeresid mööda Uraali alla Volga-äärsele madalikule. (E. M.) Kogu öö tuli vagunis istuda, välismaailmast muud märkamata kui möödavilksatavaid tulesid, metsavarje või küngaste siluette. (Fr. T.) Aeg-ajalt voorisid läbi vagunite rändavad lauljad ja kitarrimängijad, ning kui polnud neid, siis oskas publik end isegi lõbustada. (Fr. T.) Metsviinapuu põimub tamme ümber, oleander tõuseb hõbepapli najal, granaadid ja aaloed kasvavad kastanite kõrval — kõikjal põhi ja lõuna segamini. (Fr. T.) Üks teedest lõpeb ülal mäeharjal kõrge monumentaalse värava ees. (Fr. T.) Läbi aia läheb madal marmoriga vooderdatud kanal, kus voolab puhas, pisut sinakas vesi, mille üle kummarduvad mirdi- ja jasmiinipõõsad. (Fr. T.) Kõik, mis gooti ehituskunst on seni suurt ja imesteldavat pakkunud, unus hetkeks nende tumedate võlvide all, kuhu läbi värviliste ruutude vikerkaarelised valgusvihud voolasid. (Fr. T.) Kõik nende kujude ilmes ja asendis oli baroklikult paisutatud ning rahvapärase realismiga tajutavaks tehtud. (Fr. T.) See värviline ja kunstiliselt teostuselt viimistle-

[1] Sisaldab rohkesti võõrsõnu.

tud materjal pääseb selles äärmiselt dekoratiivses ümbruses eriliselt mõjule. (Fr. T.) Lõplik vahe on vaid selles, et eurooplane järgnevate sajandite jooksul nii materiaalsel kui vaimsel alal lakkamata vana on lammutanud ja uut asemele ehitanud, kuna siin kõik on püsinud liikumatuna. (Fr. T.) Oma reisipaunaga kubisevast jaamahoonest läbi trüginud, hakkasin väljas värske õhu käes ühehobuse-voorimeest otsima, et võõrastemajja sõita. (E. V.) Üksnes ankrupaar, teine teisel pool kaupluse peasissekäigu treppi, rooliratas esikus, mida iga sissetulija võis oma tahtmise järgi pöörata, ja suur baromeeter seinal andsid kauplusele raasikese merehõngu. (A. Ht.) Ega midagi, teen ennast purunaiivseks ja ütlen, et muidugi, raskusi on ees palju, ja kui mind aidata tahetakse, siis on see päris liigutav. (J. Sr.) Seegi kiri oli Rutil aja jooksul meelest läinud, aga nüüd tõusis ta uuesti elavalt silmade ette, varjutades kõik teised mõtted. (J. Sr.) Kandidaatide ülesseadmine pidi varsti algama. (A. Kl.) Kui kohv juba tassides lõhnas, poetasin nagu muu seas: «Kas ta — ma mõtlen tänast patsienti — elab juba kaua Pollis?» (O. T.) Seda kunsti loodi enesele ja sellele elati kirglikult, täisvereliselt, ehtrenessanslikult kaasa. (Fr. T.)

173 [1]

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon kui oma ulatuselt kõige grandioossem ja eesmärkidelt kõige sügavam revolutsioon viis täide töörahva sajandeid hellitatud lootused. Üle kolme ja poole aasta tuli nõukogude vabariigil tagasi tõrjuda imperialistlike kiskjate ja sisemaise kontrrevolutsiooni ühendatud jõudude relvastatud kallaletunge. Neis raskeis tingimustes kutsusid kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus rahva õiglasse, revolutsioonilisse isamaasõtta. Suure Isamaasõja puhkedes astusid käitiste töötajad hulgaliselt hävituspataljonidesse, Nõukogude armee ridadesse ja partisanisalkadesse. Mõni aeg tagasi lõppes elektrimootoritehases «Volta» nn. sammuva konveieri katsetamine, mis on esimene selletaoline seade Nõukogudemaal. Riikliku Teaduslik-Tehnilise Komitee peamine ülesanne on efektiivselt kaasa aidata uute teaduslike saavutuste juurutamisele vabariigi rahvamajanduses. Inseneerikutset soovisid hakata omandama paljud inimesed oma igapäevast tööd katkestamata. Hiljuti toimusid Rumeenia Rahvavabariigi pealinnas Bukarestis rahvusvahelised kergejõustikuvõistlused, millest ka Nõukogude sportlasi osa võttis. Pühapäeval, 16. jaanuaril esietendus teatris J. Smuuli näidend «Atlandi ookean». Meie põlevkivibasseini ajalehtede kirjanduslikud leheküljed tutvustavad lugejaid kohalike põlevkivitöölistest autorite loominguga. Tundub, et paljud sõnakunstnikud ei tunne deklamatsioonikunsti põhialuseid. Sellest on tingitud niisugused

[1] Ajakirjanduse laused.

vead, nagu monotoonne teksti mahavuristamine, ilutsemine, õõnes paatos, tuim salmilugemine. Keegi ei vaidle selle vastu, et avalike asutuste kaunis ja korrastatud ümbrus, nende puhtad ja heas korras ruumid on suure tähtsusega inimeste ilumeele kasvatamisel, kuid kahjuks näeme veel vähe hästi korrastatud ja haljastatud ümbrusega külanõukogusid, kolhoosikeskusi, sovhoosikontoreid ja muid asutusi. Kõrget kodukultuuri ei saavutata kord aastas ilmuvate ajalehe-üleskutsetega, siin ei aita üksikute töötajate initsiatiiv, vaid tuleb tõsta kogu elanikkonna teadlikku vastutustunnet neis küsimustes.

174 [1]

1917. aastal püüdis eesti kodanlus vastukaaluks revolutsioonilistele tööliste-soldatite saadikute nõukogudele luua oma asutusi. 15. juulil kutsuski «Eesti Liit», s. o. kodanlike seltside ühendus «Estonias» kokku nn. «rahvuskongressi», kes pidi esindama kogu eesti rahvast. Kaks päeva hiljem kogunes aga üle 40 000 töölise punaste lippude ja loosungitega teatri juurde ja kodanluse esindajad, värisedes hirmust, olid sunnitud tunnistama, et neil on ainult eranõupidamine, mille otsused ei ole kellegi kohta maksvad. Kui hiljuti Albaania pealinnas Tiranas avati Albaania—Nõukogude sõpruskuu, kujunes see albaania rahva ja Nõukogude Liidu rahvaste vääramatu sõpruse ilmekaks manifestatsiooniks. Sõpruskuu üritustest osa võtma sõitnud Nõukogude kultuuritegelaste delegatsiooni juht andis Albaania Rahvavabariigi töötajatele edasi südamliku ning vennaliku tervituse. Eesti NSV tööstus on tulnud ettenähtud tootmisülesannetega edukalt toime, olgugi et on esinenud mõningaid kitsaskohti. Seda on võimaldanud kõigi ressursside oskuslik kasutamine. Nii näiteks on Tallinna Mõõduriistade Tehas ja plekitööstus «Norma» kõik oma sisemised ressursid ära kasutanud. Kalakaitse eeskirjad olid meil koostatud üleliiduliste eeskirjade järgi, kusjuures ei olnud arvestatud kohalikke erinevusi, mistõttu nad ei vastanud tegelikkusele. Kalakaitsealaste küsimuste lahendamisel oli nimelt arvestatud ainult püügirežiimi, kuna sportliku püügiviisi käsitlemisel piirduti vaid mõne viitega. Kui sellele ajakirjanduses tähelepanu juhiti, töötati välja uued eeskirjad. «Tuleviku» kolhoosis areneb talivilja masindamine edukalt. Samal ajal töötab kaks hobuniidumasinat seemneheinapõldudel ja tehakse veel ulatuslikke maaparandustöid. Ainult see, keda ühendavad tugevad juured eluga, näeb elu seaduspärast edasiliikumist kõige terve ja progressiivse võidu poole. Praegu, mil imperialistlik reaktsioon peab enneolematut jahti inimhingedele, mil on käimas ideoloogiline pealetung sotsialismileerile, peab meie ideeline relv olema korras ja töötama tõrkumata.

[1] Ajakirjanduse laused.

175

Meie tööd on kiidetud, meid on esile tõstetud kui kolhoosi, kes algusest peale täidab ja ületab püügiplaani ega ole ka põllutöödega teistele jalgu jäänud. (J. Sl.) Siin otsustab teie endi initsiatiiv, leidlikkus, vastupidavus. (O. T.) Ta ei mõistnud pooli asju, mida räägiti, ega saanud aru sõja keerdkäikudest. (Fr. T.) Mis mees temast siis kasvab, kui teda kahekümne aasta vanuselt nagu lapsukest peab käekõrval talutama! (J. M.) Silmade terav, kontsentreeritud pilk oli suunatud ette nagu mägironijal, kes, jõudnud mäe tippu, teeb lühikese puhkepausi, kuid kelle pilgud samal ajal juba mõõdavad uue, kõrgema mäekupli vallutamise saladusi. (O. T.) Tarila Miinal, lesknaisel, polnudki rohkem lapsi kui see üksainus, tol ajal kümmekonna-aastane tütar. (A. Ht.) Oli kuulda vahel mingisuguste rändlindude kiiret ja kärsitut tiibade vihinat, aga neil polnud viisiks häält teha, nagu ei jätkuks selleks aega. (A. H. T.) Muidugi, niisuguse lumega nagu tänavu ei ole jahist suurt lõbu. (O. T.) Ma ei seo ennast enam teeskluseköidikutega, tahan elada nõnda, et mu sõnad oleksid samad mis teod. (O. T.) Ukse sneppervõtmega lahti keeranud, astus ta tillukesse, peaaegu karbitaolisse eeskotta. (A. J.) Otsapidi vastu akent seisis külapuusepa meisterdatud lihtne kirjutuslaud samasuguse tooliga ja seina ääres kolme uksepoolega kapp, mis tuletas meelde pigem vanaema riietekappi kui ametlike paberite ja kaustade hoidjat. (O. T.) Meelis, keda üks väravasulane linalakseid juukseid pidi tugevasti peos hoidis, et ta ära ei jookseks, vaatles kartliku uudishimuga seda meest, kelle öökulli-silmnägu paistis läbi väravaluugi. (E. K.) Tõnis Tihu hea inimestetundjana mõistis, mida erilist väikese muhu riietes nooriku pilguvilksatus tähendas, ning ütles: «Jah muidugi, edaspidi, kui sul, Sander, juba täiskapteni paberid taskus ja kaugesõitu enam vaja pole, saad, kui tahad, koha ka «Poseidoni» peale.» (A. Ht.) Lõpuks siis juhtuski, mida ma kogu aeg olin kartnud ja ette aimanud: enne väikest maantee tõusu, mida, nagu hiljem kuulsin, Neitsimäeks hüüti, vajusid vankri parempoolsed rattad sügavale pehme teeperve sisse ja koorem hakkas uppi kraavi vajuma. (H. R.) Ei ole kõik mesi, mis tilgub, ega tuli, mis vilgub. (Vs.)

176

Kalinin, kes ise oli maalt pärit ja seepärast maaelu hästi tundis, kinnitas, et talupoega kurnatakse tihti rohkemgi kui töölist, ainult et talupoja väikeomanikuhing ei lase tal kergesti klassiteadlikuks saada. (A. Ht.) Pärast veebruarikuu manifesti, mida hiljem tunti ka palvekirjade manifesti all, hakati varsti pidama koosolekuid, et valitsusele saadetavaid soove, ettepanekuid, nõudmisi, palveid või märgukirju — kuidas kusagil või kellelgi jätkus julgust neid nimetada — ühiselt läbi arutada. (E. Kn.) Talurahva-

asjade komissar oma teadaandes kubernerile valgustas vallas toimunud sündmusi ühekülgselt, minnes mööda kõige olulisemast, mis tõukas talupoegi meeleheitlikule vastuhakkamisele. (E. Kn.) Kaheksakümne-hobujõulise «Stalinetsi» mootori mürin summutas kolhoosnikute hüüded, aga juht nägi, et temale viibatakse, ja peatas masina. (O. T.) Läikivasirmilist ning õliplekkidest kirjut mütsi senisest veelgi rohkem kuklasse lükates naeratas juht üleolevalt: «Niipaljukest teil nõukogude tehnikast aimu ongi!» (O. T.) Kitsal egoismil, ahtakesel individualismil ei ole nõukogude ühiskonnas eluaset. (O. T.) Omapead orienteerumine oli vaevarikas ja kandis vaid juhuslikku vilja. (Fr. T.) Ning sel tuhande üheksasaja viienda aasta septembrikuu õhtul need kolm inimest, kes siin kauge rannaküla hütis viletsa tule ümber istusid, polnud enam lihtsalt isa, ema ja poeg, kellel üksteise vastu, nagu see vahel juhtub, mõnigi omakseokas südames, vaid nad hakkasid saama enamaks: võitluskaaslasteks, seltsimeesteks. (A. Ht.) Kogenud ja paljudes võitlustes karastatud vanemate seltsimeeste kõrval tundis ta ennast noorukina, aga nüüd juba üheväärilisena selles monoliitses kollektiivis, mida liitis ühte printsipiaalne, mehine heroilisuseheliga sõprus. (J. Sr.) Välja arvatud rida võõraid inimesi, kes siia liikmeks olid astunud kavatsusega ühingut ta eesmärkidest kõrvale kallutada, tundsid teised ennast haruldaselt soojas õhkkonnas. (J. Sr.) Saarlased kui meretuultes karastunud inimesed pidasid kõige kauem vastu. Üksnes selleks, et Külasoo noorikule üle jõu käivat tööd kergendada, oli ta oma sepise kõrvalt aega näpistanud ja siia heinale tulnud. (A. Ht.) Ta muutis tooni ja hakkas nagu poolametlikult, asjalikult pärima, kust Joosep pärit, kus vanemad elavad, kas vendi-õdesid on, kus ta vanemad teeninud jne. (M. M.)

177

Kuigi pildi üksikosad on detaili- ja värvirikkad, ometi on üldmulje haruldaselt ühtlane ning monumentaalne. (Fr. T.) Kui romaani rahvaste sellekohased traditsioonid on juba renessansiaegadest peale hoopis sallivamad kui põhjamaalaste sageli nii variserlikud normid, siis ei tähenda see, et rahvad ise oma inimlike apetiitide poolest nõnda erineksid. (Fr. T.) Must kuldtikandiga siidsall üle õla visatud, üks käsi puusas, seisis Asta raadiovastuvõtja juures ja keeras teise käega nuppu. (J. Sr.) Jooksin teisele poole, kus tee teeb käänu, ja ootasin seal. (J. M.) Siis märkas Illimar, et taevas oli juba heledamaks löönud ja maas läikis kaste. (Fr. T.) Kuigi ta püüdis minia vastu sõbralikkust ja lahkust näidata, tajus Helene selgesti ta tõelisi meeleolusid, tegemata nende suhtes pisimaidki illusioone. (A. J.) Kitsal poodiumil mängis väike keelpilliorkester mahedat meeleolumuusikat, sest džäss, mis siin tavaliselt mürtsus, oli üles tantsusaali viidud. (J. Sr.) Tal oli tugev bassi ja tenori vaheline hääl, ja kui see tuli takistama-

tult rinnast, siis kuuldus ta õige kena. (J. M.) Ühel päikeselisel märtsipäeval, kui härmas mets siinsamas kõrval kiiskas ja sätendas nagu litritega lükitud kangas, kui kahe suure tule kõrgele käivad leegid viimast risu neelasid ja mehed peale einet tööriistu kokku kogusid, tuli siia Allik oma miilitsamundris, sinel pihtkasuka peal. (R. S.) Pöidlapikkune puukoristaja jooksis, pea alaspidi, piki puutüve, uurides vilkalt iga koorepragu. (O. T.) Nelja mehe kõrgune torn, pealt okstest katusega kaetud, veeti poolesaja mehe tõmbamisel ja tõukamisel kärmesti tõkestuste vahele tehtud laia rada mööda otse vallikraavi äärde. (E. K.) Oru Pearuga oli paar viimast aastat rahulikult läbi saadud, sellepärast kutsuti tema kui üleaedne kogu oma perekonnaga, sulane ja tüdruk kaasa arvatud. (A. H. T.) Tõnul puudus see angerja libedus, millega vilunud suurlinlane tihedatest rahvahulkadest läbi oskab loogelda. (E. V.) Nõnda on tööline käsist-jalust oma vabrikuomaniku külge köidetud, ja kuigi need köidikud ei ole mitte nöörist, vaid kummist, kautšukist, ei ole nad seepärast vähem valusad. (A. H. T.) Arve lõpus oli tekst: «Kolm tuhat kakssada nelikümmend viis rubla vastu võetud.»

178 [1]

Kui Mare oma sitke ja tugeva, olgugi väiksevõitu käega võttis kinni Sandri meremehekoti puldanrihmast, et aidata mehel kotti sadamasilla ääres tossutavale rannasõidu-aurikule kanda, nägi ta kapten Tõnis Tihut, Sandri lelle, läbi rahvamurru nende poole sammuvat. (A. Ht.) Kui ühisuse eestseisus säärasest abist endale ohtu kartes selle tagasi lükkas, suhtus Kaugatoma kuningas tagasilükkamisse samasuguse suuremeelse rahuga nagu hea isa oma jonnaka lapse tõrkumisse. (A. Ht.) Nähes Maret sillalt tagasi tulevat, liigutas rannaäärse madala tuulemänni külge seotud Lepp, lepakoorekarva noor märahobune, rõõmu pärast kõrvu ja puristas, nagu oleks tahtnud perenaisele midagi tervituseks öelda. (A. Ht.) Põllud on ühtemoodi kivised nii siin kui Muhus, ja kuigi seal rohkem savimaad oli ja vili ehk põldudel raasike parem kasvas, tean ma siinseid Külasoo põlde kündes ja äestades, et sa ise, eriti aga su ema ja isa, neidsamu vagusid on kündnud, ja kui ader vannastpidi vahel salakivi taha jääb, leiame Lepuga varsti ühise nõu. (A. Ht.) See kõrget kasvu kõhn mees, kellel luunukid vägisi naha seest välja kippusid, tundus mitte kahekümne viie, vaid vähemalt kolmekümne viie aastane. (A. Ht.) Ta isa oli olnud harjusk, rändas, pamp seljas, mööda Peipsi ja Pihkva järve äärseid külasid. (A. Ht.) Praegu poleks põlvekõrguse poisikese lapsemõistus niisugusest seletusest midagi taibanud, nagu ta ei taibanud ka seda, mis ta lähemaid esivanemaid paljude sajandite, võib-olla koguni aastatuhandete jooksul oli merega

[1] Pikemad laused.

ühendanud ja mis juba sündides kaasatoodud umbmääraste mälestustena kusagil ta hingesopis edasi tuikasid. (A. Ht.) Nii läks ta aprillikuu päikesepaistes, milles lõõtsus veel talviselt jäine tuul, paljapäi koju. (E. Kn.) Miina võttis kinni teibast, mille külge oli seotud õletuust, ja püüdis läbi pimeduse näha järgmist teetähist, kuid ei näinud seda. (E. Kn.) Alatine naer oli sügavad voldid ta põskedesse ja peened laialikiirgavad kibrad silmade äärde graveerinud. (J. Sr.) Linda kiirustas sammu, läbis pooljoostes neemel kasvava hõreda metsa ja peatus viimaste, kõige haralisemate mändide all. (O. T.)

179

Õhk oli täis lõokeste sillerdusi, ja kuna neid väikesi laulikuid näha polnud, oli tunne, nagu heliseks õhk ise. (O. T.) Tundide viisi jälgis ta õhku lõikavate pääsukeste siksakilist lendu, kulli, kes seisis liikumata punktina ääretus kõrguses, ja oma pesi kaitsvate vareste meeleheitlikku ning vihast kisa, kes tiirutasid pilvena läheduses asuva metsatuka kohal. (A. J.) Saanud võitu esimesest hirmust nii suure hulga omavanuste laste ees, tundis ta oma suureks heameeleks, et siin on palju hubasem kui kodus. (A. J.) Mootori lakkamatu mürin, pea kohal kõrvetav päike ja ääretu peegelsile meri — kõik see mõjus temasse otsekui ilmutus. (A. J.) Mitu korda päevas küsis ta temalt, kas ta süüa on saanud või on tal kõht tühi, ja kui Riia natukenegi sinnapoole viipas, et ta midagi sööks, otsis isa ükskõik mis talle hamba alla. (A. H. T.) Ta mõtles, et varsti tuleb talv ja paks jää matab lained enda alla. (A. J.) Uued olid ka laulud rannatüdrukute suus, kui nad helendavaid kalu võrgulinadest välja rapsisid, ise soomuste hõbelitritega üle külvatud. (O. T.) Öösel oli langenud kaste, iga kõrrekese otsa oli kogunenud nii puhas ja läbipaistev piisk, nagu võib olla ainult kastepiisk. (O. T.) Kullakene, sa otsid oravat siit, aga tema on võib-olla juba seal haralise männi ladvas. Stepilagendikul on sügisel, kui välju katab kahvatu-kollakas kõrs, mida üle ujutab päikesekuld, veidi sarnasust liivakõrbega. (E. V.) Mõte suvel pikem jalgrattamatk ette võtta ei andnud poisile rahu. Adrad lõikavad kahinal niisket mustjaspruuni kobedat mullapinda ja muld langeb laia paela sarnase läikiva musta ribana eelmisele vaole. (M. M.) Vahelduvad lopsakad põllud ja rammusad luhad heinaaegses õitekirevuses. (J. S.) Hea oli mõlgutada neid õhtulähedasi mõtteid, istudes kuuma lõkke juures. (E. Kn.) Tuhandetel augustiõhtutel põlvest põlve on noored inimesed kokku tulnud laulma ja tantsima, kandes enestes kasvu ja küpsemise meeleolusid. (R. S.)

Lõikuselaul.

Mis sa küll, tuuleke, kõrtes nii kahistad?
Miks sa, mu põlluke, mõttesse vajund?
Muret kas meenutad, hallad kuis ahistand,
põletand põuad ja rutjunud rajud?

Oi sa, mu põlluke, mured on mullused,
tuul juba kiigutab küpsenud teri.
Päevad nüüd kodumaal päikeseküllased,
kõrvu siin kuldne ja sinine meri.

Aeg on nüüd tulla ja aeg on nüüd lõigata
nägusaiks napradeks nurmede vilja.
Hõiskeid nii palju on kaugusse hõigata,
laulusid laulda veel õhtuni hilja.

Kosta, me laul, üle maade ja merede!
Paista, me põlluke, kaugele raale!
Siit saab me lastele, siit saab me perele,
leiba me rahvale, leiba me maale.

Lõikama, lõikama, korjama, koguma!
Kahaneb väli ja kasvavad parmad.
Õnnistab lõikusepäevi me kodumaa,
emana heldena kuldne ja armas.

(D. V.)

Rahva süda.

Läänemere saarist, linnulaidudest
kauge idani, kus tõusva päikse maa,
igihaljast taigast, valgest vaikusest
lõunapiirini, kus palmid õõtsuvad,
palju tuuli kohab, metsi mühiseb,
kaigub linnulaulu läbi päevad, ööd.
Kuid me rahva süda õnnes ühises,
rõõmsas töös ja laulus valjemini lööb.
Laulab möödund murest, uhkeist võitudest,
lahinguist, mis meile au ja kuulsust toond,
kaigub oleviku hoogsast tõtlusest,
tuleviku kauneid unistusi loob.

(D. V.)

SISUKORD.

Sissejuhatus 3
Lühendid 12

IV klass.

I. Häälikuõpetus 13
1. Klusiil sõna algul 13
1, 2* [1]
2. *h* sõna algul 13
3*, 4*
3. Täis- ja kaashäälikute välted (peale klusiilide) 14
5, 6
4. Klusiilide välted 15
7, 8
5. Lühike, pikk ja ülipikk häälik (kokkuvõtteks) 16
9*, 10*
6. Konsonantühendid 16
11, 12
7. Helilised ja helitud häälikud, *-kt* ja *-gi* 17
13, 14
8. Kõik häälikute õigekirjutuse juhtumid 18
15*, 16*, 17*, 18*

II. Vormiõpetus 19
9. Suur ja väike algustäht 19
19, 20*
10. *Sepp*-tüüpi sõnad 20
21, 22
11. *Maastik*-tüüpi sõnad 21
23, 24
12. *Sepp-* ja *maastik*-tüüpi sõnad 22
25*, 26*
13. *Mõte*-tüüpi sõnad 22
27, 28
14. *Hammas*-tüüpi sõnad 23
29, 30
15. Kokkuvõte käändsõnast 24
31*, 32*, 33*, 34*
16. Tegusõna vormistik 25
a) Kirjutada lihtminevikus 25
35*, 36*
b) Kirjutada olevikus 26
37*, 38*

[1] Tärnikesega on märgitud seotud tekstid.

c) Muuta eitav kõne jaatavaks ja jaatav kõne eitavaks . . . 26
39, 40
17. *Õppima*-tüüpi sõnad 27
41, 42
18. *Hakkama*-tüüpi sõnad 28
43, 44
19. *Õmblema*-tüüpi sõnad 28
45, 46
20. Tegevusnimed 29
47, 48
21. Käskiva kõneviisi vormid 30
49, 50
22. Kokkuvõte tegusõnast 30
51*, 52*

III. **Kokku- ja lahkukirjutamine** 31
53, 54*

IV. **Lauseõpetus** 32
23. Kirjavahemärgid lause lõpus 32
55, 56*
24. Koondlause 32
57, 58*, 59*
25. Liitlause 33
60, 61, 62, 63*, 64*
26. Otsene kõne 35
65, 66*, 67*
27. Kokkuvõte kirjavahemärkide tarvitamisest 36
68*, 69*, 70*

V. **Kordavaid diktaate IV klassi kursusest** 37
71*, 72*, 73*, 74*, 75*, 76*, 77*, 78, 79*, 80*, 81*, 82*, 83*

V—VII klass.

I. **Diagnoosdiktaate IV klassi kursuse kohta** (V kl.) 42
1, 2*, 3*

II. **Lauseõpetuse süvendav kordamine** 43
1. Kirjavahemärgid lause lõpus 43
4*, 5*
2. Üte 44
6, 7
3. Koondlause 44
8, 9, 10*
4. Liitlause 46
11, 12, 13*, 14*
5. Otsene ja kaudne kõne 47
15, 16
6. Kokkuvõte kirjavahemärkide tarvitamisest 48
17*, 18*, 19*

III. **Häälikuõpetus** 49
7. Võõr- ja laensõnad. Võõrpärisnimed 49
20, 21, 22, 23
8. Klusiil sõna algul 51
24, 25
9. Klusiil helitu hääliku kõrval; liide *-ki, -gi* 52
26, 27, 28, 29*, 30*
10. *h* sõna algul 54
31, 32*
11. *i* ja *j* 55
33, 34

12. Välte märkimine kirjas 56
a) Lihthäälikud sõna sees 56
35, 36
b) Lihthäälikud sõna lõpul ning pika ja kaksiktäishääliku järel 57
37, 38, 39*
c) Konsonantühendid 58
40, 41, 42*
13. Astmevaheldus 59
43, 44, 45*, 46*, 47*
14. Sõnalühendid 61
48, 49

IV. **Käändsõna** 62
15. Suur ja väike algustäht 62
50, 51, 52, 53, 54*, 55*
16. Liitnimisõnad 65
56, 57, 58*, 59*
17. Käänamine 67
a) *Puu-, pesa-* ja *tubli*-tüüpi sõnad 67
60, 61
b) *Aasta-, number-* ja *õpik*-tüüpi sõnad 67
62, 63
c) *Jalg-, maastik-* ja *keel*-tüüpi sõnad 68
64, 65
d) *Õpik-* ja *maastik*-tüüpi sõnad 69
66, 67
e) *Mõte-, hammas-* ja *tütar*-tüüpi sõnad 70
68, 69
f) *Number-* ja *lütar*-tüüpi sõnad 71
70, 71
g) Ainsuse osastav 72
72, 73, 74*
h) Mitmuse osastav 73
75, 76, 77, 78, 79*, 80, 81
i) Mitmuse tunnused *-de* ja *-te* 76
82, 83*, 84*
j) *i*-mitmus 77
85, 86, 87*
18. Omadus-, ase- ja arvsõnad 79
a) Pikema ülivõrde vormi asendamine lühemaga ja vastupidi . 79
88, 89
b) Liitomadussõnad 80
90, 91
c) Arvsõnad 81
92, 93
d) Asesõnad 82
94, 95
19. Nimi-, omadus-, ase- ja arvsõnad (kokkuvõte kokku- ja lahkukirjutamise kohta) 83
96*, 97*

V. **Kordavaid diktaate V klassi kursusest** 84
20. Kirjavahemärgid 84
98*, 99*
21. Häälikuõpetus 85
100, 101
22. Vormiõpetus 86
102, 103
23. Mitmesugused keelelised küsimused 87
104*, 105*, 106*, 107*

VI. **Diagnoosdiktaate V klassi kursuse kohta (VI kl.)** 88
108*, 109*, 110*, 111*

VII. **V klassi kursuse kordamine** 90
24. Häälikuõpetus 90
112, 113, 114*
25. Käänamine 91
115, 116, 117

VIII. **Tegusõna** 93
26. *-vad* või *-vat* 93
118, 119, 120*
27. Kesksõnad 94
nu- ja *tu*-lõpuline nimisõna; *tu*-lõpuline omadussõna 94
121, 122
28. *Tooma-, käima-* ja *tulema*-tüüpi sõnad 95
123, 124
29. *Muutuma-* ja *õppima*-tüüp 96
125, 126
30. *Õppima-* ja *hakkama*-tüüp 97
127, 128*
31. *Õmblema-, kõnelema-* ja *kirjutama*-tüüp 98
129, 130
32. *da*-tegevusnime, *tud*-kesksõna ja käskiva kõneviisi tunnused . 99
131, 132
33. a) Muuta käskiva kõneviisi ainsuslikud vormid mitmuslikeks . 100
b) Asetada tingivasse kõneviisi 100
c) Panna sõrendatud sõnad kaudsesse kõneviisi 100
133, 134
34. Mitmesugused tegusõna vormid 101
135, 136, 137, 138*, 139*
35. Liit- ja ühendtegusõnad 104
140, 141, 142, 143*

IX. **Määr- ja kaassõnad** 105
144, 145, 146, 147

X. **Kirjavahemärgid side- ja hüüdsõnade puhul** 107
148, 149, 150, 151*, 152*

XI. **Lihtlause** 110
36. Mitmesõnalised lauseliikmed 110
153*, 154*
37. Lisand 111
155, 156
38. Üte 112
157, 158
39. Koondlause 113
159, 160, 161, 162, 163

XII. **Kordavaid diktaate VI klassi kursusest** 115
40. Hääliku- ja vormiõpetus 115
164, 165, 166*, 167*, 168*, 169*, 170*
41. Lauseõpetus 118
171*, 172*

XIII. **Diagnoosdiktaate VI klassi kursuse kohta (VII kl.)** 119
173, 174*, 175*, 176*, 177*, 178*

XIV. **Lihtlause kordamine** 122
179, 180

XV. **Liitlause** 123
42. Rindlause 123
181, 182, 183, 184, 185*

43. Kiillause 126
186, 187, 188*
44. Põimlause 128
189, 190, 191, 192
45. Rind- ja põimlaused 130
193, 194
46. Kirjavahemärgid rind- ja põimlauses 131
195*, 196*
47. Koma *kui, nagu, kuni* ees 132
197, 198
48. Koma *kui, nagu, aga* jm. sidesõnade ees 132
199, 200, 201*
49. Kokkuvõte liitlause kirjavahemärkidest 134
202, 203, 204*, 205*

XVI. **Lauselühendid** 136
50. Kõrvallausete asendamine lauselühendiga ja vastupidi 136
206, 207
51. Kirjavahemärgid lauselühendi puhul 137
208, 209, 210

XVII. **Otsene ja kaudne kõne** 139
52. Kirjavahemärgid otsese kõne puhul 139
211*, 212*, 213*
53. Otsese kõne muutmine kaudseks kõneks ja vastupidi 140
214, 215, 216*

XVIII. **Kokkuvõte kirjavahemärkide tarvitamisest** 142
54. Punkt, koma, hüüu- ja küsimärk 142
217, 218
55. Koolon, semikoolon ja jutumärgid 143
219, 220
56. Mõttekriips, sulud ja sidekriips 144
221, 222
57. Kõik kirjavahemärgid 145
223*, 224*, 225*, 226*, 227*

XIX. **Sõnavaraõpetus** 148
58. Liited 148
228, 229, 230*
59. Sõnade kokku- ja lahkukirjutamine 150
a) Liitnimisõnad 150
1) Täiendsõna nimetavas või omastavas käändes 150
Konsonanttüveline täiendsõna 150
231, 232
2) Kohanimede kokku- ja lahkukirjutamine 151
233, 234
3) Omadus-, ase- ja arvsõna kokkukirjutamine nimisõnaga . . 152
235, 236
4) Kokkuvõte liitnimisõnadest 153
237*, 238*
b) Liitarvsõnad 154
239, 240
c) Liitomadussõnad 155
241, 242
d) Liit- ja ühendtegusõnad 156
243, 244, 245, 246
e) Liitmäärsõnad 158
247, 248
f) Sidekriips liitsõnades 159
249, 250

g) Kokkuvõte liitsõnast 160
251*, 252*, 253*, 254*, 255*, 256*
60. Õige sõna või väljendi kasutamine 163
257, 258

XX. Kordavaid diktaate V—VII klassi kursusest 164
61. Häälikute õigekirjutus 164
259, 260, 261*, 262
62. Sõnavälde. Astmevaheldus 166
263, 264, 265*
63. Vormiõpetus 168
a) Üld- ja pärisnimed 168
266, 267*
b) Mitmesuguseid käändevorme 169
268, 269
c) Mitmesuguseid verbivorme 170
270, 271
64. Sõnade kokku- ja lahkukirjutamine 171
272, 273, 274*, 275*
65. Lauseõpetus 171
276, 277, 278*, 279*, 280*, 281*, 282*, 283*, 284*, 285*

VIII—XI klass.

I. Diagnoosdiktaate (VIII kl.) 180
1. Kirjavahemärgid, sõnade kokku- ja lahkukirjutamine 180
1, 2
2. Klusiil helitu hääliku kõrval, välte märkimine kirjas 181
3, 4

II. Häälikuõpetus 182
3. *f, hv, v, z, ž, š* ja *s* võõr- ja laensõnades 182
5, 6
4. *h* sõna algul; lihtsamad kirjavahemärkide ning kokku- ja lahkukirjutamise juhud 184
7, 8, 9, 10
5. Klusiil sõna algul 186
11, 12
6. Klusiil helitu hääliku kõrval; liide *-ki, -gi* 188
13, 14, 15, 16
7. Välte märkimine kirjas 190
a) Konsonantühendid, diftongid ja lihthäälikud peale klusiilide ja *f* ning *š* 190
17, 18
b) Sama, mis eelmises + lihtklusiilid 191
19*, 20*, 21, 22, 23, 24
c) Kõik väldete kirjutamise juhtumid 195
25, 26, 27, 28, 29, 30

III. Vormiõpetus 199
8. Suur ja väike algustäht 199
31, 32, 33, 34, 35
9. Käänamine 203
a) Mitmuse tunnus 203
36, 37
b) Ainsuse ja mitmuse osastav 204
38, 39, 40
c) Teised käänded 206
41, 42
10. Pööramine 207
43, 44, 45

IV. **Diagnoosdiktaate** (IX kl.) 209
11. Klusiil helitu hääliku kõrval, välte märkimine kirjas, suur ja väike algustäht 209
46
12. Kirjavahemärgid 210
47, 48*
V. **Lauseõpetus** 211
13. Ühildumine. rektsioon, sihitise ja määruse käänded 211
a) Ühildumine 211
49, 50, 51, 52, 53
b) Sihitise ja määruse käänded, rektsioon 214
54, 55, 56, 57
14. Kirjavahemärgid 216
a) Üte ja lisand 216
58, 59
b) Koondlause, üte, lisand 217
60, 61, 62, 63
c) Rindlause, koondlause 220
64, 65
d) Põimlause, lihtlause, kõrvallause liik 221
66, 67
e) Põimlause, lihtlause 222
68, 69, 70, 71, 72, 73*
f) Üte, lisand, koondlause, lihtlause, lihtsamad liitlaused . . 226
74, 75, 76, 77, 78, 79
g) Kiillause, kiilsõnad, hüüdsõnad, koondlause, liitlause . . . 233
80, 81, 82, 83*
h) Lauselühendid, liitlause, koondlause 233
84, 85, 86, 87
i) Otsene kõne. üte, koondlause, liitlause, lauselühendid . . . 236
88 *, 89 *, 90 *, 91, 92, 93
j) Kõik interpunktsiooni juhtumid 241
94*, 95*, 96*, 97*, 98*, 99*, 100*, 101*, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113
VI. **Diagnoosdiktaate** (X kl.) 255
a) Kirjavahemärgid 255
114
b) Sõnade kokku- ja lahkukirjutamine 255
115*, 116
VII. **Sõnavaraõpetus** 257
15. Sõnade kokku- ja lahkukirjutamine 257
a) Nimisõna+nimisõna 257
117, 118, 119, 120, 121, 122
b) Omadus-, ase- või arvsõna+nimisõna 261
123, 124, 125
c) Käändsõna+omadussõna, määrsõna+omadussõna 264
126, 127, 128, 129
d) Kohanimed, arvsõnad 267
130, 131, 132*
e) Tegusõnad 269
133, 134, 135, 136, 137
f) Muutumatud sõnad 273
138, 139, 140, 141
g) Sidekriips liitsõnades 276
142, 143, 144, 145
h) Kõik kokku- ja lahkukirjutamise juhtumid 279
146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154*
16. Sõnatähenduse õigekeelsus 285
155, 156

VIII. **Diagnoosdiktaate** (XI kl.) 287
a) Kirjavahemärgid 287
157*
b) Võõrsõnad, suur ja väike algustäht 288
158
IX. **Keeleõpetuse kursuse kordamine** 289
159, 160, 161 *, 162 *, 163 *, 164 *, 165 *, 166 *, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180 *

Хеллермаа Хейнрих Хейнрихович,
Хорм Вальтер Петрович
и Реммель Николай Васильевич
ДИКТАНТЫ
для IV — XI классов
На эстонском языке
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja H. Pedusaar
Tehniline toimetaja A. Ruutsoo
Korrektorid V. Kuresson ja S. Kiisk

Ladumisele antud 4. VI 1958. Trükkimisele antud 23. VII 1958. Paber 60×92, 1/16. Trükipoognaid 19,75. Arvutuspoognaid 21,99. Trükiarv 4000. MB-06023. Tellimise nr. 1812. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42.

Hind rbl. 6.95

6—5

10 m

bl. 6.95

A
22230
7550439

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00755043 9